
LIBRIS
V M P ARMELLINI

THEOLOGIA
MORALIS
S. ALPHONSI DE LIGORIO.

S. ALPHONSI MARIAE DE LIGUORIO.

THEOLOGIA

MORALIS

S. Alphonsi de Ligorio,

FUNDATORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS AC OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariæ in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis confessarii ad benè excipiendas confessiones.
3. Examen Ordinandorum.
4. Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum et Propositiones damnatæ.
6. Appendix I. De privilegiis, scilicet Episcoporum, Ecclesiasticorum et Religiosorum.
7. Appendix II. De prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus quæstionum reformatarum ab Auctore.
9. Index I. Auctorum, qui hoc in Opere citantur.
10. Index II. Capitum et dubiorum.
11. Index III. Rerum notabilium, quæ in toto Opere continentur.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIOR, COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS AC CONTINENS QUIDQUID AUCTOR IN CÆTERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas, permulta impressione corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMPT. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS PRIMUS,

CONTINENS TRACTATUS DE CONSCIENTIA ET DE LEGIBUS.

A LIB. 1. NUM. 1. AD NUM. 208. INCLUS.

MECHLINIÆ.

P. J. HANICQ, SUMMI PONTIFICIS S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS.

M. D. CCC. XLV.

MONITUM

EDITORIS.

LECTORI BENEVOLO.

Tandem aliquando in publicum prodit, quæ à multo tempore nova ex typis Mechliniensibus expectabatur Editio Theologiæ Moralis S. Alphonsi de Ligorio. Opus, quod innumeras post editiones et haud exiguos labores denuo editur, non solùm doctissimi et peritissimi prudentissimique auctoris, ast Sancti doctrina est, ipso Ecclesiæ catholicæ judicio probata. Quam itaque commendare aut contra ejus criminatores defendere utpote quæ ipso Ecclesiæ oraculo com-

mendata defensaque est, supersedendum esse judicamus, sed nobis verbum faciendum est primò de vita scriptoris, pòst de vi apostolicæ approbationis Operis ac denique de ratione hujusce recentissimæ Editionis. Quamquam vix ullum vita eruditissimi sanctissimique viri, nostro ævo ferè æqualis, latere queat, non incongruè agere morique editorum obsecundare videmur, laudatissimi operis doctrinam ipsâ scriptoris vitâ auspicantes. Quæ cùm sit tradenda, eam ex ipsa canonizationis bulla proferemus, licèt longiùs excurrat.
« Alphonsus (sunt verba Sum. Pontif. Gregorii XVI.) Neapoli V. Calen-
» das Octobris anno 1696. claro genere ortus ac miram mentis alacri-
» tatem nactus, ut primùm excessit à pueris, ad humanitatis studia,
» tum ad severiores doctrinas, deinde ad juris etiam disciplinam
» appulit animum; tanta porro in discendo felicitate ingenii usus est,
» ut decimum sextum ætatis annum vix ingressus, periclitata doctrina,
» juris utriusque lauream egregia cum laude sit adeptus. Patris
» voluntati obsecutus ad causas in foro dicendas, studium suum
» curasque convertit; quo in munere castè, integrèque versatus,
» illud tamen deserendum duxit, quod plenum turbarum, plenum pe-
» riculi comperisset, inque Ecclesiæ castra divertit. Spretis itaque
» honestissimis nuptiis, avitisque fortunis, quæ sibi, ut erat natu
» major, pertinebant, in fratrem ultro, libenterque delatis, rerum
» humanarum curam prorsùs abjecit.
» Tum sacris ordinibus initiatus, ac sacerdotii honore insignitus
» ad Dei gloriam quaqua versus amplificandam, ad inserenda in
» animis hominum virtutum semina, stirpesque vitiorum evellendas
» totus incubuit. Persuasum cùm haberet, neminem planè ex apo-
» stolicis laboribus, uberem fructum esse percepturum, nisi et doceat,
» et faciat illud in primis, urgendum sibi proposuit, ut omnigenæ virtu-
» tis exercitio, seipsum exhiberet tamquam ministrum Dei, et dispensa-
» torem Mysteriorum ejus. Castitatis nimirum quam dudum voverat
» Deo, custos semper fuit retinentissimus, id assiduè mente, actuque
» corporis contendens unicè, ut eam ab omni planè labe integram
» servaret; quod ut certo assequeretur Genitricis Dei præsidio
» illam fidenter commisit. Tam vehementi amoris impetu in Deum
» ferebatur, mentis ut aciem in eum perpetuò intenderit, ac nihil
» aliud habere in deliciis visus fuerit, quàm de illo cogitare ac
» loqui. Cùm tanto divini amoris æstu incenderetur, facilè quisque
» intelligit, quàm ardenti in proximum charitate flagraverit. Quam-
» obrem nihil laboris, nihil molestiarum recusavit umquam, ut vitiis
» ac sceleribus implicitos homines, in Dei sinum, complexumque
» reduceret. Hinc valetudinaria adibat sæpissimè, ægris ut assideret,

» eisque in extremo præsertim vitæ periculo laborantibus præsto » esset; hinc admissa scelera confitentes patientissimè audiebat, » eoque in munere integros fermè dies, atque etiam ad multam » noctem vigilabat; hinc ad confertam populi multitudinem verba » plerumque faciebat è suggestu tanto dicendi ardore, ut perditorum » pervicaciam expugnaret ac frangeret, scelerumque quibus obcal- » luerant, turpitudinem patefaciens, tanto doloris sensu animos » auditorum commovebat, ut eos ad lacrymas concitaret, fletuque » atque ejulatibus sacræ identidem ædes obstreperent. Quapropter » cum neque diurnum tempus, neque nocturnum intermitteret, quin ad » proximorum salutem procurandam, omnes animi vires corporisque » conferret, assidua laborum contentione debilitatus ac fractus letha- » lem in morbum incidit, ex quo ut primum ope divinâ relevatus est, » alacriori statim animo charitatis munia iterùm obire suscepit.

» Scilicet ubi primùm ex supremi consilio Numinis ad novam se » religiosam societatem instituendam vocari cognovisset, ut ne in » tanta messis ubertate deficerent industrii cultores, nulla mole- » stiarum mole deterritus est, quin ejus operis, quod in maximum » Ecclesiæ commodum cederet, perfectionem urgeret. Itaque divino » auxilio subnixus, rem aggressus est, consiliaque et artes inferni » hostis molitionem novi operis pervertere conantis feliciter elusit. » Adscitis duodecim pietatis laude præstantibus viris fundamenta » jecit religiosæ sodalitatis, cui à SS.^mo Redemptore prænomen indi- » tum est; atque in eo potissimùm enitendum proposuit, ut quà » verbo, quà exemplis agrestium præsertim hominum, qui per agros » vagarentur, profligatos mores ac perditos ad honestatem revocaret. » Illam brevi tempore per Italiæ urbes ac provincias, mirum in mo- » dum propagatam à Benedicto XIV Prædecessore nostro apostolicâ » confirmandam auctoritate curavit; eique ab eodem Pontifice sum- » mus moderator institutus, profectò ut ad omnium virtutum exer- » citationem sodales inflammarit exemplo suo.

» Humilitatis virtute quàm maximè præstitit; tametsi mira pror- » sùs de illius sanctitatis præstantiâ omnium animis insedisset » opinio, et illustrium dignitate virorum observantia honestaretur, » demissè tamen perpetuò de sé sensit, omniqué se honore et » cultu indignum existimavit.

» Deiparam Virginem ut Filius Matrem singulari prorsùs pietate » prosequebatur, vehementique amoris ac venerationis sensu erga » Sacratissimum Eucharistiæ Sacramentum ferebatur, in eoque ado- » rando quamplures continentes horas mira animi dulcedine per-

» fusus traduxit. Corpus, ut in spiritûs servitutem ad Apostoli exem» plum redigeret, domesticum tamquam hostem assiduè coërcuit, » atque omni tormentorum genere excruciavit. Tantum cibi, ac po» tionis eidem impertivit, quantum ad reficiendas vires, vitamque » sustendandam satis vix esse videretur, imo vilissimas, quas ad» hibuit, escas, ut omnem voluptatis sensum prorsùs extingueret, » amarissimis aspergere succis consuevit. Prætereà asperrimis cili» ciis ex equorum setis contextis latus subcingere, et ferreas mem» bris catenulas admovere numquam destitit; aculeatis verò flagris » ita in suos artus sævire solitus fuit, ut affatim ex dilaniatâ » carne micans sanguis solum parietesque perfunderet, quas porro » cruentas maculas, ne illatæ sibi cædis indicium extaret, delere » satagebat.

» Illud verò omnino mirandum, quòd licèt in apostolici functione » muneris perpetuis occupationibus distineretur, atque adeo omni » cruciatuum asperitate sua membra torqueret, ac debilitaret, tanta » nihilominùs mentis alacritate in rerum sacrarum studiis versari, ac » tantum insumere tempus potuerit, ut doctis æque ac laboriosis » operibus in lucem editis rem christianam mirificè juverit. Enim » verò ut se suasque vitæ rationes omnes divino cultui devoveret, » maximè arduum, ac novi penè generis votum emisit, ut ne tan» tillum quidem temporis otiosè, verùm perpetua in actione tradu» ceret. Plurimos sanè conscripsit libros, sive ad morum doctri» nam tuendam, sive ad plenam sacri ordinis institutionem, sive ad » confirmandam catholicæ religionis veritatem, sive ad asserenda » hujus S. Sedis Apostolicæ jura, sive ad pietatis sensum in christia» norum animis excitandum. In iis porro inusitatam vim, copiam » varietatemque doctrinæ, singularia ecclesiasticæ sollicitudinis do» cumenta, exquisitum religionis studium demirari licet. Illud verò » imprimis notatu dignum est, quòd licèt copiosissimè scripserit, » ejusdem tamen opera inoffenso prorsùs pede percurri à fidelibus » posse, post diligens institutum examen perspectum fuerit.

» Hac tanta sanctimoniæ, atque eruditionis laude cùm floreret, » Alphonsus Clementis XIII auctoritate ad Episcopalem sedem » S. Agathæ Gothorum evectus est. Reformidavit vir sanctissimus » impositi oneris gravitatem, quod ut à se deprecaretur, rationes » omnes adhibuit; verùm cùm ex Pontificis mente ipsam Dei vo» luntatem perspexisset, acquiescendum sibi, ac munus illud, cui » ferendo imparem se præ humilitate sentiret, divino præsidio con» fidens, alacri erectoque animo suscipiendum judicavit.

» Jam verò difficile dictu est, quanta cura, ac studio, omnes » pastorales officii partes explere contenderit; gregi suo, quem » sibi commissum intelligebat, assiduus advigilavit, omnemque ad- » hibuit operam, ut ne una quidem ex concreditis sibi ovibus per- » ditum iret. Neque verò de severissima vivendi ratione ex illa » accessione dignitatis remisit quidquam, omnem in victu, cultu- » que corporis lautitiam devitavit; nihil in ejus ædibus, nihil in » domestica supellectili superfluum ac splendidum. Pauperes mirâ » charitate complexus est, quibus alimenta, vestes stipemque pro- » lixè erogabat, imò auream crucem, atque annulum episcopalem » vendere quandoque non dubitavit, ad eorum egestatem suble- » vandam. Puellis ut nuptui darentur, dotem de suo præbere, » adolescentes clericos, qui humili genere nati rerum inopia affli- » ctarentur, in bonarum artium disciplina suis alere impensis » consuevit. Sacris virginibus claustra, fœminis, quæ in periculo » amittendæ castitatis versarentur, ædes aperuit tamquam pudoris » perfugium. In diœcesi lustranda nullis neque viarum, neque » temporum asperitatibus retardatus affixa montium jugis oppidula, » dispersas per agros gentes sedulus invisebat, ac verbis ardore » plenissimis, ad virtutis amorem inflammabat, à scelerum tur- » pitudine deterrebat. Sacerdotum verò atquè adolescentium, qui » ecclesiasticæ militiæ tyrocinium posuissent, curam gessit peculia- » rem. Sanè quam intenta cura allaboravit, ut in ipso ætatis flore » pietati succrescerent, et sacris præsertim disciplinis ritè imbueren- » tur, ut tandem ad sacrorum, christianæque plebis procurationem » pares evaderent. Maximè verò ad acuendos illorum animos va- » luisse dicenda est egregii Antistitis vita, siquidem in ejus mo- » ribus inspicientes proposita oculis habebant illustria exempla con- » tinentiæ, religionis, pietatis, denique virtutum omnium, quibus » ornari atque instrui sacerdos oportet, si quidquam in communem » Ecclesiæ utilitatem conferre velit.

» Cùm tredecim annorùm spatio ecclesiam sibi demandatam omni » pastorali studio ac vigilantiâ in exemplum gubernasset, tan- » dem devexa jam ætate senex atque affecta etiam valetudine à » Pio VI Prædecessore Nostro venia pluries impetrata, ac demum » obtenta, gravissimum illud munus dimisit. Episcopatus itaque » negotiis expeditus ad suos sodales cùm se recepisset reliquum » vitæ non ad honestam quietem, verùm ad alias curas laboresque » vel in summa senectute contulit. Ita semper aliquid scriptioni » mandavit, quod in fidelium utilitatem vertere intelligeret; ita

» numquam à concionibus abstinuit, ut hominum mores corrige-
» ret, et eos quoad posset amore virtutis incenderet.

» Tandem cùm nonagesimum primum ætatis annum attigisset,
» properantis jam ad metam ætatis pondere pressus, et gravi cor-
» reptus morbo decubuit. Incredibili patientia toleratis, queis acer-
» rimè discruciaretur morbi doloribus, et religiosæ Societatis, cujus
» auctor fuerat, sodales ad omnem virtutis laudem vehementissimè
» cohortatus, sanctissimæ Eucharistiæ viatico refectus est, ac sancta
» Olei unctione munitus Quibus Ecclesiæ sacramentis religiosissimè
» susceptis, spiritus lætus atque alacer cui nil fuit antiquius, quàm
» ut à carcere corporis solutus, esset cum Christo, in Dei sinum
» placidissimè evolavit.

» Ut primùm de Alphonsi obitu fama percrebuit, ingens ad ejus
» feretrum concursus hominum factus est viri desiderio mœrentium,
» atque aliquid, quod in usum viventi fuisset, obsequii, et vene-
» rationis causa surripere decertantium. Nec fama defuit prodi-
» giorum, quibus insignem Antistitis sanctitatem Deus Opt. Max. pa-
» lam omnibus declaravit. Iis verò longè latèque pervulgatis, quæ
» jampridem invaluerat ipsius virtutum opinio mirum in modum
» aucta est, pluresque Principes viri, aliique dignitate conspicui,
» Regulares insuper ordines oppido multi enixis precibus apud
» Pium VI Pontificem Maximum contenderunt, ut de Alphonsi vita
» sanctissimè traducta juridica acta conficerentur. His de more ab-
» solutis, severissimèque expensis, nec non diligentissimè perlu-
» stratis atque excussis, quæ in vulgus ediderat, operibus, ex
» sententia Congregationis sacris Ecclesiæ ritibus tuendis præpo-
» sitæ Pius VII Decessor noster nonis maii anno 1807 decretum
» emisit, quo constare asserebatur de Ven. Alphonsi Mariæ de
» Ligorio virtutibus Theologalibus et Cardinalibus eorumque ad-
» nexis in gradu heroïco.

» Tum in eodem sacro Consilio ad ea miracula perscrutanda ven-
» tum est, quæ Ven. Alphonsi gratia ab Omnipotenti Deo patrata esse
» affirmabantur.... Demum XII. kal. jan. 1815 Pontificias dedit litteras
» de beatorum honoribus Ven. Alphonso Mariæ de Ligorio quando-
» cumque tribuendis : quod solemni pompâ, ac splendidissima in
» Basilica Vaticana XVI kal. septembris 1816 perfectum est.

» Atqui post publici cultus honores Ven. Alphonso tributos alii
» plures in præsenti discrimine ejus opem experti sunt, planè
» ut perspicuum esset, quo plus operæ ac laboris ad amplificandam
» divini Nominis gloriam piissimus Antistes impenderat, eo majore

» in terris honore fidelem suæ Domus dispensatorem cumulare Deum
» pro sua benignitate voluisse. Quorum sanè miraculorum celebritate
» excitati cum Ferdinandus I utriusque Siciliæ rex piealissimus,
» aliique Principes viri tum plerique ex S. E. R. Cardinalibus,
» Archiepiscopis, Episcopis, ac Religiosi Ordines, imprimisque
» Sodalitas à SS.mo Redemptore nuncupata, quæ Alphonso auctore
» jure gloriatur, etiam atque etiam Pium VII obsecrarunt, ut de
» beato Alphonso sanctorum fastis adscribendo in sacro Consilio
» Ecclesiæ ritibus tuendis quam primum referretur. Annuit humanis-
» simè eorum precibus idem Decessor Noster, et de recentium
» miraculorum veritate accuratissimè inquiri cœptum est......

» Admirandis planè morborum curationibus juridicè probatis,
» Pius VIII. Decessor Noster de illarum veritate decretum edidit III
» Non. Decembris anno 1829. Postea cùm in S. Consilio Ecclesiæ
» ritibus cognoscendis propositum de more fuisset, an tutò procedi
» posset ad solemnem B. Alphonsi Canonizationem, atque omnia
» præsto essent, quæ juxta praxim Apostolicæ Sedis necessariò
» requirerentur, idem Pius VIII Pont. Max. Dominica quinta à Pascha-
» libus solemniis, postquam in æde quirinali sacrum peregisset, XVII
» Kal. Jun. 1830 sententiam suam declaravit, ad eamdem Canoniza-
» tionem tutò procedi posse. Jam verò Decretum illud nos exequi
» cupientes, votisque libenter annuentes Sodalitii à SS.mo Redem-
» ptore nuncupati, primum cum universo Collegio Venerabilium
» Fratrum nostrorum S. E. R. Cardinalium rem communicavimus
» in Consistorio secreto habito IV Id. Decembris 1838, qui in eam-
» dem sententiam de sanctorum honoribus B. Alphonso Mariæ de
» Ligorio deferendis conspirarunt.

» Mox complures Venerabiles Fratres Archiepiscopos, Episcopos
» in tantæ rei consultationem adscivimus, actorumque omnium
» seriem quæ virtutes, et prodigia B. Alphonsi complecterentur,
» illorum judicio subjecimus, tum oretenus in Consistorio publico,
» in quo Dilectus Filius Antonius Maria Cagiano de Azevedo Aulæ
» Nostræ Consistorialis Advocatus ipsius Beati causam peroravit,
» tum etiam in scriptis, tradita nimirum accurata actorum relatione
» ex authenticis ejus S. Consilii monumentis desumpta. Quibus præ-
» missis, in semipublico Consistorio octavo Idus Maii coram Nobis
» coacto, ad quod nedum Ven. Fratres Nostros S. E. R. Cardinales,
» sed et Ven. Fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos in
» urbe præsentes accersivimus, eorumque sententiam rogavimus
» super B. Alphonso sanctorum fastis adscribendo. Porro cùm ad

» unum omnes affirmativam sententiam dixissent, et verò etiam
» hoc honore B. Alphonsum augendi studiosissimos sese declarassent,
» Nos à Dilectis Filiis Apostolicæ Sedis Notariis publica confici in-
» strumenta mandavimus, et Venerabilium Fratrum suffragia Litteris
» commissa, ac singulorum manu subscripta in Ecclesiæ Romanæ
» Tabulario custodiri jussimus. Verumtamen à proferenda in re tanti
» momenti peremptoria sententia abstinendum duximus, usque dum
» indictis in urbe solemnium jejuniorum diebus, atque Ecclesiis
» etiam ad supplicandum Deo designatis, à cœlesti Patre luminum
» sapientiæ suæ radios copiosiùs impetraremus.

» Præstituta tandem die VII Kalendas Junii ad prædictam Cano-
» nizationem B. Alphonsi....... solemni ritu celebrandam in Vati-
» canam Basilicam festa pompa progressi sumus cùm universi Cleri
» Sæc. ac Regul. Ord. cum Romanæ Curiæ et Aulæ Nostræ Proceribus
» et Officialibus, denique cum prædictis Ven. Fratribus S. E. R. Car-
» dinalibus, Patriarchis, Archiepiscopis et Episcopis. Antequam
» sacris operaturi ad aram accederemus, Dilectus Filius Noster
» Aloysius Tituli S. Callisti S. E. R. Presbyter Cardinalis Lam-
» bruschini per Consistorialis Aulæ Nostræ Advocatum iterùm preces
» humillimè exhibuit Christianorum Principum, Sacrorum Antisti-
» tum, ac populorum, ipsum B. Alphonsum in sanctorum ordinem
» referri postulantium, ac nos in genua provoluti Angelorum Choros,
» Cœlitesque omnes deprecati sumus, Nobis ut propitii adessent,
» dein ad iteratas instantias Spiritum Paracletum enixis precibus
» obsecravimus, ut mentem nostram definitivam sententiam jamjam
» prolaturam virtute suâ confirmaret. Postremò ad instantissimas
» preces Causæ Postulatoris, atque adeo ad universæ Ecclesiæ vota,
» atque ad accuratissimas, quæ de tanto negotio institutæ essent,
» quæstiones, et Sacrorum Antistitum suffragia, quæ Deo adjuvante,
» tulissent, animum advertentes, auctoritate Apostolicâ, quam
» B. Petri Apostolorum Principis in suprema Ecclesiæ procuratione
» licèt immerito Successores obtinemus, in honorem Sanctæ et
» Individuæ Trinitatis, in Catholicæ Fidei, et Religionis splendorem
» et decus, solemnem ac decretoriam sententiam Nostram profe-
» rentes, B. Alphonsum Mariam de Ligorio christianarum virtutum
» luce coruscantem, ac prodigiorum fama celeberrimum Sanctorum
» Confessorum Pontificum numero adscripsimus, ejusque memo-
» riam IV Nonas Augusti ab Ecclesia universa colendam statuimus. »

Hæc sunt, quæ de vita Auctoris dicenda esse putavimus. Cui, jam quæso, scriptori rerum moralium ab ipsa universa Ecclesia catholica tantis honoribus tantisque laudibus cumulari extollique

contigit? Quis unquam auctor theologiæ moralis tantam tamque scriptorum insignem meritus nactusque est approbationem? nonne talis universis rei moralis scriptoribus jure præferendus? Opus itaque edimus, in quo nihil, opinio nulla nullumque principium censurâ dignum ex ipso judicio Romanæ Ecclesiæ repertum est, cujus rei fidem mox laudandum Decretum super Revisione Operum S. Alphonsi plenissimam facit. Quænam verò sit apostolicæ approbationis vis mensque Ecclesiæ circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonizationis patet ex doctrina Benedicti XIV de canonizatione Sanctorum lib. 2. Nostra jam tempestate omnia scripta Servi Dei inter beatos referendi examini vel maximè rigido juxta decreta Urbani VIII et laudatam doctrinam Bened. XIV subjiciantur oportet. Finis autem judicii revisionis hujusmodi est, ut videatur an doctrina servi Dei sit ab omni theologica censura immunis. Censuræ verò theologicæ, cujus ipsemet Benedictus XIV varias species recenset, subjacet propositio hæretica, erronea, errori proxima, hæresim aut errorem sapiens, de errore suspecta, temeraria, scandalum præbens, piarum aurium offensiva, malè sonans, simplicium seductrix, schismatica, injuriosa, impia, blasphema. Revisores advertere debent, an operibus insit error contra fidem vel bonos mores aut doctrina nova et à sensu Ecclesiæ aliena. Quod ad novitatis notam spectat, nova doctrina erit, non quæ aliquid noviter, sed quæ verè nova, vana et inutilia scripturisve et Patribus adversantia exhibet. Revisoribus igitur incumbit unamquamque propositionem propria censura notare et judicium ferre de qualitate propositionum, ut in se sunt et independenter ab intentione proferentis, ita ut ad ulteriora procedi non possit, quamprimum constat, servum Dei aliquid scripsisse contra fidem, bonos mores et Ecclesiæ sensum, etiamsi bonâ intentione scripserit. Cùm jam instituto hujuscemodi examine ad effectum Canonizationis S. Alphonsi de Ligorio, Ecclesia declaraverit in ipsius operibus nihil censurâ dignum repertum fuisse, consequens erat, ut quilibet quas in sua Theologia Morali S. Alphonsus opiniones profitetur, tutò sequi possit et profiteri ac minimò inquietandus sit etiamsi rationes, quibus variæ nituntur opiniones, haud expenderit. Libenter fatemur quidem, verba : *nihil censurâ dignum,* non positivam seu dogmaticam secum ferre approbationem, quâ doctrina immunis declaretur ab omni prorsùs errore, tum ex iis, quos nunc Ecclesiæ constat esse errores, tum ex iis, quos in posterum per novas definitiones errores esse constare potest, cùm Sedes pontificia sententias auctoris non unicè veras et licitas omnibusque tenendas probarit, contra neutiquam reprehendendos esse

censeat qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequantur. « Videtur, inquit Bened. XIV. l. c. de canoniz. Sanctorum, numquam dici posse, à sancta Sede approbatam servi Dei doctrinam, sed ad summum dici posse non reprobatam, si revisores retulerunt, nil in ejus operibus reperiri, quod adversetur decretis Urbani VIII et judicium revisorum fuit à S. Congregatione approbatum, et à S. Pontifice confirmatum; prædictam idcirco doctrinam debita cum reverentia posse citra ullam temeritatis notam impugnari, si modesta impugnatio bonis rationibus innixa sit, etiam postquam Dei servus, qui scripsit, inter beatos aut sanctos fuerit relatus. » Ast quamvis scripta S. Alphonsi non positivè approbata perhibeantur, asserendum tamen verba Bened. XIV *ad summum dici posse non reprobatam*, non rectè ita intelligi, quasi S. Alphonsi scripta duntaxat tolerata aut merè negativè approbata essent, ità ut nec constet, in iis esse errorem, nec constet non esse, sed approbationem de qua quæritur, veram esse approbationem, quam permissivam, aut permissionem approbativam vocare licet, quâ sc. constat, universam sancti nostri auctoris doctrinam immunem esse ab omni prorsùs errore, quem jàm nunc Ecclesiæ patet esse errorem. Summo itaque opera S. Alphonsi et singulari privilegio gaudent, quo cæteri non canonizati scriptores morales carent, cùm non ex tam solemni judicio Ecclesiæ constet, nullum in ipsorum scriptis esse errorem, nullum principium erroneum, nullam erroneam opinionem. Nobis verò jam certissimum est ex judicio infallibili Ecclesiæ catholicæ, in operibus, in integra Theologia Morali S. Alphonsi nullum principium reprobatum, nullam inesse opinionem contra fidem aut bonos mores, novam, alienam à sensu Ecclesiæ, hæreticam, erroneam, errori proximam, hæresim aut errorem sapientem, de errore suspectam, temerariam, scandalum præbentem, piarum aurium offensivam, malè sonantem, simplicium seductricem, schismaticam, injuriosam, impiam, blasphemam. Quæ cùm ita sint, quis non fatebitur, in re morali, tam gravi, tam difficili, tot dubiis et quæstionibus obvoluta, hujusmodi approbatione mirè tranquillari animos, quæ si non formaliter positiva dicatur, huic tamen practicè æquiparatur?

Quod ad rationem hujus recentissimæ editionis attinet, animadvertendum maximopere hic solam et totam, qualis judicio Ecclesiæ probata nullâque censurâ digna fuerat declarata, in lucem proferri theologiam, ita ut quæ in catalogo operum impressorum et probatorum servi Dei Theologia Moralis, editio nona Bassani 1785, inscribitur, hic tota quanta exhibeatur, quorumdam duntaxat tractatuum ordine diverso. Ast cùm aliud opus, quod *Homo apostolicus* audit,

haud secus atque hæc magna Moralis, à qua procul dubio secundum est, ab omni censura immune declaratum sit, quæstiones aliquot morales inde deprompsimus atque huicce editioni inseruimus, ut universam doctrinam moralem S. Alphonsi, quantacumque sit, jam nunc lector habeat. Sunt imo in hac majoris molis Theologia loca quædam obscura et interpretatu difficilia, quæ tum ex laudato opere *Homo apostolicus*, tum ex prioribus editionibus, præsertim Romanis et Venetis explanare allaboravimus. Ipsum textum summæ habentes religioni, nihil omnino, quo sensus turbari potuisset, in eo immutavimus, sed si quid deerat, pro viribus restituimus. Dicere haud dubitamus, in editionibus prioribus vel optimis mancum tradi sæpenumero textum, quem jam nunc integrum afferimus. Tractatui de conscientia seu probabilismo multum præcipuè accessit perfectionis, numeris plurimis qui penitùs omissi fuerant, restitutis. Neque illud silentio prætereundum, quòd animus noster valde in hoc intendebatur, ut quæstiones, quas ipse auctor reformaverat, ubique textui insertæ aut subjectæ summa cum fide exhiberentur. Quæ S. Alphonsus idiomate suo, i. e. italico scripsit, in latinum vertimus, ne quid sit, quod à lectore linguæ italicæ ignaro non intelligatur. Quædam adjecimus, quæ nova à morte auctoris Sedis pontificiæ decreta prodière; ast quæcumque addita vel annotata fuerunt, semper in ima pagina subjecimus, de re monentes lectorem. Cùm verò hæc Theologia corpori legum civilium romanarum in decidendis quæstionibus juris innititur, lectori sub lege gallica constituto pergratum fore existimavimus si ad controversias justitiæ dirimendas præcipui Codicis civilis gallici articuli laudarentur. Accedit quoque dissertatio ad moralem prolegomena doctissimi P. Zachariæ, quæ ab ipso venerabili auctore expetita, insignis est in ipsius Moralem Introductio. Sunt etiam quædam alia, quæ in gratiam operis præmittenda esse censuimus quæque in primo volumine et summa in pagina numeris romanis indicantur ac continentur. Nemo nescit, S. Alphonsum frequentissimè in citandis scriptoribus nomina curta tantùm dimidiaque laudare; pergratum itaque lectori erit, in fine operis horum omnium indicem alphabeticum reperire, in quo nomina integrè scripta et ad numerum 800 excurrentia conspiciuntur. Quoad correctionem numerorum ex 800 auctoribus millies citatorum, multis non penitùs satisfecisse videbimur, cùm non eosdem libros ac ejusdem editionis quos ipse S. Alph. ad manus habuit, habere potuimus. Curavimus tamen, ut cùm in aliis tum præsertim in citandis doctoribus Salmaticensibus, Tournely, Collet, Benedicto XIV et S. Thoma, necnon locis S. Scripturæ, juris canonici et conciliorum omnia quam accu-

ratissima essent. Ad rerum ordinem summopere animum attendentes in titulis et indicibus capitum plurima emendavimus, textum S. Auctoris sæpissime confusum jam nunc rectè à textu Busembai ubique distinximus, necnon quatuor libros priores loco movimus, hac præcipua ratione ducti, ut tractatus *de Conscientia*, *de Legibus et de Actibus hum. et Peccatis*, sibi proximè succederent, quemadmodum rerum ratio atque usus scholarum communis ferunt. Ne tamen hujusmodi mutationibus correctionibusve studiosus confunderetur lector, ipsum de omnibus opportuno loco monitum voluimus. Faxit itaque Deus, ut quæ à nobis pluribus aliis curis distentis elaborata et accurata in hac novissima exhibentur editione, ea sint, quæ superis hominibusque placeant!

MONITUM AUCTORIS

AD LECTOREM,

QUI ROGATUR LEGERE HANC PRÆFATIONEM PRO INTELLIGENTIA TOTIUS OPERIS.

C*um præcipuum sit intentum nostræ minimæ Congregationis SS. Redemptoris Missionibus vacare, cùmque Missionariorum exercitio necessariò annexum sit munus conscientias hominum instructionibus, et confessionibus dirigere : ideo plurimis abhinc annis excogitavi Juventuti Sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi, sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci; plura enim in eo vel non bene excusa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cùm ea diligentiore examine, necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, et utilissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cùm* D. Augustinus *non erubuerit in pluribus se retractare; sicut etiam* D. Thomam *fecisse testantur* Cajetanus, Catharinus, *et* Capreolus, *ac ipse Doctor Angelicus* (3. p. quæst. 9. art. 4.) *sic fassus est :* quamvis alibi aliter scripserim. *Ut enim* Tullius *dixit :* Sapientis est mutare consilium. *Et alibi :* Numquam laudata fuit in una sententia permansio.

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cùm etenim plurimos legerim Auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis qui (*ut ait* Isaias *cap.* 30.) *dicunt :* Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia, *consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis miserè conquiescant : haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cùm major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contrà verò reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri canonis* (cap. ult. de Transact.) *qui admonet :* In his verò, in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundùm quòd personas et causas, loca et tempora videris postulare. *Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud S. Ambrosii :* Sunt etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundùm scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. In psalm. 118. Serm. 5. *Utraque sanè extremitas maximè periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; altera* (*ut ait perdoctus* Cabassutius *in Theor. jur. Præf. ad Lect.*) *duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia et desperatione; cùm plurimi, auditâ hâc rigidiore doctrinâ, in mortalia labuntur vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari salutis suæ curam penitùs abjiciunt.*

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset, ut non facilè legeretur, nec tam breve, ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperies omnes quæstiones, et res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut verò sententias veritati conformiores seligerem in quacumque quæstione non parum laboris impendi; per plures enim annos quamplurima Auctorum

classicorum volumina evolvi tam rigidæ quàm benignæ sententiæ, quæ ulllimò (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in annotandis doctrinis D. Thomæ, *quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos juniores consului.*

Præterea hic invenies in suis propriis locis diligenti studio annotatos textus tum canonicos tum civiles ad rem pertinentes. Item propositiones damnatas, et (quod utilius) Decreta recentiora Summorum Pontificum, et præcipuè Bullas, Sanctionesque nuper editas à SS. D. N. Papa Benedicto XIV. *Necnon plurima hic exposui, quæ magis Missionum et Confessionum exercitio, quàm librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, Medullam* Hermanni Busembaum *præmittendam censui, non jam ut omnes ipsius Auctoris opiniones approbarem, sed tantùm ut ejusdem methodum sequerer, quæ inter aliorum Auctorum methodos ad res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit; deinde ut Tironibus nostræ Congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas Appendices studui exarare : in hoc enim maximè incubui, ut potiùs in claritate, quàm in sermonis elegantia abundarem.*

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; et priusquam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fuligine exspoliarem : quod satis, benevole Lector, ex eo cognoscere poteris, quòd ego non paucas sententias, quas in prioribus hujus Operis editionibus tenueram, in hac postrema mutare non dubitavi. Cæterùm sategi ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris, vel æqualis, vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem Lectorem, more aliquorum, qui sententias aliorum tantùm referentes, non parùm exosos legentibus se præbent. Ubi verò non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum, qui nimis facilè reprobant opiniones, quas plures et graves Auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus N. SS. P. Benedictus (*longè*

ab illis alienus qui eas liberiùs parvipendunt) in suis elaboratis Operibus, et omnigena eruditione refertis, non sine æstimatione commemorat, et sæpe eis utitur; quin etiam ipsorum opinionibus non parùm defert, iisque innixus in multis Christi Fideles instruit, ut videre est in suo Bullario.

Cæterùm, benigne Lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quòd non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, et Patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quòd cùm aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expressè ut improbabilem damnem. Insuper quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, non audeo damnare, *non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis quodnam systema tenendum ipse censeam circa moralium opinionum electionem, vide* lib. 1. de Conscientia probabili num. 55. et seq. *Vale.*

BEATISSIMO AC SANCTISSIMO

PATRI

BENEDICTO XIV

PONTIFICI MAXIMO

ALPHONSUS DE LIGORIO.

Tuæ Dignitatis Majestas, Beatissime Pater, doctrinæ, atque eruditionis tuæ fastigium, ne tibi hoc meum Opus Morale simpliciori, ac prorsùs humili stylo conscriptum exhiberem, aut suadere me omninò, aut dubitantem deterrere magnoperè debuissent : summa verò Sanctitatis Tuæ benignitas, ac ferventissimus zelus, qui in Te semper enituit, priùs ut optimi Præsulis singularum Ecclesiarum partes absolveres, et deinde ut Summi universalis Ecclesiæ Pastoris muneri vigilantissimè satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro animarum salute suscipere, et in publicam

edere lucem constitui, Tibi libentissimè dedicarem. Cùm enim fuissem Dei beneficio vocatus ad Missionum ministerium pro adjuvandis populis per rura dispersis, iisque potissimùm, qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis, visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plus quàm mediocris Rerum Moralium, quæ tum ad instruendas, tum ad regendas animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea, quàm pro Juvenum nostræ Sodalitatis intelligentia, opportunum duxi opiniones probabiliores, utilioresque ad animarum salutem seligere. Cùmque plurimis per plures annos relectis Auctoribus tam benignæ, quàm rigidæ sententiæ, alios nimium benignitati indulgentes, alios nimium austeritati addictos comperissem, operæ pretium me facturum credidi, si librum ederem qui mediam viam tenens, sententias magis veritati consonas, magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret; atque, hac arreptâ opportunitate, multa in eo ad praxim pertinentia, quæ Sacrarum Missionum exercitio didiceram, Fratribus meis committerem. Opus Deo juvante cœpi, et absolvi, et absolutum typis demandavi : quod cùm universè fuerit acceptum, rursùsque debuerit publici juris fieri, in meliorem ordinem redegi, diligentiùs quibusdam doctrinis enucleatis, compluribus aliis adjectis, additisque insuper aliquibus Dissertationibus de infallibilitate Definitionum Pontificiarum, et de earumdem supra Concilia superioritate.

At quia libri omnes, qui ex Theologiæ principiis Fidei, ac morum controversias pertractant, Tibi soli debentur, qui et summus es Theologiæ Princeps, unusque Ecclesiæ Moderator, Divinæ Veritatis conservator, et vindex, unusque controversiarum Judex, ab ipso Deo singulari providentiâ ad hoc constitutus, proùt dixit *Maximianus* Episcopus Constantinopolitanus (Epist. ad Orientales). « Omnes fines terræ, » omnesque veram Fidem profitentes in Romanorum Pon» tificum potentiam tamquam in Solem respicere, quem de » cæteris mortalibus ex terrarum Orbe Conditor Orbis ele» git, cui Cathedram magisterii principaliter possidendam

» tenere perpetuo privilegii jure concessit, ut quisquis divi-
» num aliquod, sive profundum nosse desiderat, ad hujus
» præceptionis oraculum, doctrinamque recurrat. »

Hinc justè hoc Opus Tibi dicandum existimavi, eòque magis, quòd una ex præcipuis causis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit, ut cognitas omnes haberent saluberrimas Bullas, Epistolasque Encyclicas tuas, quæ tantoperè profuerunt, et proderunt usque ad seculorum consummationem, universali morum reformationi cunctorum fidelium; quandoquidem in eisdem S. T. summa prudentia neque ad nimium rigorem, neque ad nimiam benignitatem declinans, sed temporum defectui condescendens, mirâ suavitate disposuit id quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis tuis Operibus sum edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna atque ediscenda universæ Reipublicæ Litterariæ tradidit. Hæc enim tua grandis doctrinæ eminentia non minùs, quàm reliquæ quæ in Te elucent virtutes, nempe morum integritas, admiranda à propinquis alienatio, prudentia singularis, incomparabilis salutis animarum zelus, et summo Sacerdotio apprimè necessarius, Te supremo Pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demùm si Librorum dedicationes solent testes esse grati animi, ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno Principe beneficiorum, cùm unus ipse sim ex Fratribus Congregationis SS. Redemptoris, cui Tu nuper Apostolicam Auctoritatem benignissimè accommodasti, oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc Opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris, charitatem, per curam illam quam Christianis omnibus enixè et debes, et præstas, per illum ipsum cujus in terris vices fungeris Jesum Christum, excipe pietate qua soles hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro, et præsento, ut modereris, corrigas, deleas quidquid in eo

veritati absonum visum fuerit; et si quid boni est, faveas, et tuearis, paternaque, ac Apostolica Benedictione tua prosequi non dedigneris tum Opus ipsum ut animarum prosit saluti, tum me, Sodalesque meos, ut in nostro ministerio divinæ gloriæ coöperantes, uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Nostrum autem erit jugiter Deo fundere preces, ut universo Christiano Orbi Sanctitatem Tuam diu servet incolumem, diuque in terris relinquat, quo tandem aliquando non sine omnipotentis Dei præsidio catholicæ Religionis hostes, omnesque à vera Fide aberrantes ad ovile, fideliumque cœtum, ad unicum salutis portum felicissimè deducantur.

COPIA DELLA LETTERA

DEL SOMMO PONTEFICE

BENEDETTO XIV.

In commendazione dell' opera.

Dilecto Filio Alphonso De Ligorio Presbytero Congregationis SS. Redemptoris

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Abbiamo ricevuta uano sua lettera degli otto di Giugno, unitamente col secondo Tomo della sua Morale, ed altri pure suoi Libri di minor mole; ma di gran profitto per la salute delle Anime. Noi la ringraziamo del regalo, ed avendo data una scorsa al libro della sua Morale (ch'è dedicato a Noi, del che rendiamo particolari grazie), l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie, ed ella può restar sicura del gradimento universale, e della pubblica utilità. Tratto tratto l'anderemo leggendo, e speriamo, che quanto leggeremo, corrisponderà a quanto abbiamo letto. Terminiamo col darle l'Apostolica Benedizione.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die 15 Julii 1755. Pontificatûs nostri anno decimo quinto.

VERSIO EPISTOLÆ

SUMMI PONTIFICIS

BENEDICTI XIV.

In commendationem hujus operis.

Dilecto Filio Alphonso De Ligorio Presbytero Congregationis SS. Redemptoris

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Accepimus tuas litteras octavo Junii datas, simul cum secundo volumine tuæ Moralis, et cum aliis pluribus libris, qui, licèt minoris molis sint, saluti tamen animarum maximæ erunt utilitati. Pro hoc dono gratias agimus, potissimùm quòd nobis tuum Opus morale dedicaveris; hoc cùm cursim pervolvissemus, exquisitissimum esse atque integræ hominum societati certè approbatissimum utilissimumque fore judicavimus. Sedatè illud revolvemus, et legenda lectis digna fore speramus. Ut finem faciamus, apostolicam benedictionem tibi impertimur.

DECRETUM

SUPER REVISIONE, ET APPROBATIONE OPERUM MORALIUM, ASCETICORUM,
ET DOGMATICORUM, AC MSS. VEN. SERVI DEI

ALPHONSI MARIÆ DE LIGORIO

Fundatoris Congregationis SS. Redemptoris ac olim Episcopi St. Agathæ Gothorum,

A. S. RITUUM CONGREGATIONE EDITUM

ET A SS. D. NOSTRO PIO VII. PONT. MAXIMO

CONFIRMATUM.

Cum præter opera typis impressa Ven. Servi Dei Alphonsi Mariæ de Ligorio quamplurima scripta ejus manu exarata huc illuc dispersa haberentur, hinc commissa à Sac. Rituum Congregatione diligenti eorum perquisitione pluribus in diœcesibus, in quibus eadem scripta extabant, atque executioni mandata juxta instructionem R. P. D. Promotoris Fidei, et particulares litteras ad Ordinarios

singularum diœcesium datas, exhibitisque Sac. Rituum Congregationi processiculis diligentiarum in iisdem diœcesibus peractarum unà cum scriptis repertis, omnia, tam opera impressa, quàm scripta revisioni, ac censuræ ex praxi ejusdem Sacræ Congregationis subjecta fuêre. Hæc autem sunt, etc.

Facta autem ad Congregationem ordinariam infrascripto die habitam per Em. et Rev. Dominum Cardinalem Saluzzo loco Em. et Rev. Domini Cardinalis Caracciolo Ponentis, plena relatione tam præfatorum operum impressorum, quàm aliorum MSS. omnium, *cùm nihil in iis censura dignum repertum fuerit,* sacra eadem Congregatio rescribendum censuit *procedi posse ad ulteriora,* si SS. Domino nostro Pio VII. Pont. Max. placuerit. Die 14 maii 1803.

Quibus à me infrascripto secretario eidem SS. Domino nostro relatis, Sanctitas sua benignè annuit. Die 18 maii 1803.

JULIUS MARIA CARD. DE SOMALIA, S. R. C. PRÆFECTUS.

Loco † Sigilli

J. DE CARPINEO, S. R. C. SECRETARIUS.

CONSULTATIO.

EMINENTISSIMO AC REVERENDISSIMO DD. CARDINALI POENITENTIARIO MAJORI.

EMINENTISSIME !

Ludovicus-Franciscus-Augustus, Cardinalis de Rohan-Chabot, Archiepiscopus Vesontionensis doctrinæ sapientiam et unitatem fovere nititur

apud omnes diœcesis suæ qui curam gerunt animarum, quorum nonnullis impugnantibus ac prohibentibus Theologiam Moralem beati Alphonsi Mariæ à Ligorio, tanquam laxam nimis, periculosam saluti, et sanæ Morali contrariam, Sacræ Pœnitentiariæ oraculum requirit, ac ipsi unius Theologiæ Professoris sequentia dubia proponit solvenda :

1° Utrùm sacræ Theologiæ Professor opiniones, quas in suâ Theologiâ Morali profitetur beatus Alphonsus à Ligorio, sequi tutò possit ac profiteri?

2° An sit inquietandus Confessarius qui omnes beati Alphonsi à Ligorio sequitur opiniones in praxi Sacri Pœnitentiæ Tribunalis, hâc solâ ratione quòd à sanctâ Sede Apostolicâ *nihil in operibus Illius censurâ dignum repertum fuerit?* Confessarius de quo in dubio non legit opera beati Doctoris nisi ad cognoscendum accuratè ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve quibus variæ nituntur opiniones; sed existimat se tutò agere eo ipso quòd doctrinam quæ *nihil censurâ dignum* continet, prudenter judicare queat sanam esse, tutam, nec ullatenùs sanctitati Evangelicæ contrariam.

DECISIO.

Sacra Pœnitentiaria, perpensis expositis, Reverendissimo in Christo Patri S. R. E. Cardinali Archiepiscopo Vesontionensi respondendum censuit :

Ad primum quœsitum : Affirmativè, quin tamen indè reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur.

Ad secundum quœsitum : Negativè, habitâ ratione mentis sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum Canonizationis.

Datum Romæ, in sacrâ Pœnitentiariâ, die 5 julii 1831.

A. F. DE RETZ, S. P. Regens.

F. Fricca, S. P. Secretarius.

FRANCISCI ANTONII ZACHARIÆ,

MUTINENSIUM DUCIS BIBLIOTHECARII AC OLIM SOCIETATIS
JESU THEOLOGI,

DISSERTATIO

AD ALPHONSI DE LIGORIO

MORALEM THEOLOGIAM PROLEGOMENA

DE CASUISTICÆ THEOLOGIÆ ORIGINIBUS, LOCIS ATQUE PRÆSTANTIA.

ALPHONSO DE LIGORIO

VIRO DOCTISSIMO

FRANCISCUS ANTONIUS ZACHARIAS

S. P. D.

Miratus equidem sum, Vir clarissime, de rebus tuis tam humiliter demisseque sentire Te, ut Theologiam tuam ipsi Romanorum Pontificum doctissimo Benedicto XIV maxime pro-

batam, è Remondiniano Typographio tertium prodire nolueris quin exstaret in Operis fronte Dissertatio quæpiam à me elucubrata. Sed quoniam tuæ voluntati obtemperandum fuit, ne benevolentiæ erga me tuæ ingratus, honorisque, qui inde in me derivabatur, minus æquus æstimator viderer, non alteri certe, quam tibi qualiscumque hæc Dissertatio debuit inscribi. Eam igitur veluti tuam libens excipe. Vide tamen, ne celeberrimi Operis tui inornata hæc, indigestaque tractatio existimationi palam officiat. Quidquid de illa statueris, erit mihi pergratum, nam etsi indignam illam judicabis, quæ cum Opere tuo prodeat, satis mihi erit, probasse me tibi meam in te voluntatem. Vale.

Mutinæ ex serenissimi Mutinensium
Ducis bibliotheca.

DISSERTATIO

PROLEGOMENA. (1)

PARS I. HISTORICA.

CAPUT I.

Quinam libri prioribus sex Ecclesiæ seculis usui essent in re morali.

1. Poenitentiæ administratio ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio eo loco habita fuit, quem tanti Sacramenti dignitas postulabat. Quamobrem non Sacerdotum arbitrio relicta fuit; sed certis adstricta regulis, quæ in librum conferebantur ejus ministris usui futurum. Romanorum cum primis Pontificum Decretales Epistolæ, Siricii,

(1) Licèt hæc dissertatio in Editione nona Bassanensi anni 1785 trutinæ sanctæ Sedis subjectà, non contineatur, attamen omnibus gratum fore duximus si illam integram referamus, cùm sit valde excellens et Auctor ipse eam desideraverit, ac more scholarum etiam in præsentem Theologiam moralem introductio quæpiam præmittenda esse videatur.

Edit.

c..

Innocentii, Cœlestini, Leonis etc. in eo libro continebantur. Episcopi enim, et fideles ipsi sæpe de rebus ad pœnitentiæ disciplinam pertinentibus Romanos Pontificès consulebant. Quin reges ipsos minime puduit Pontificibus litteras dare, ut ab illis pœnitentiæ suorum scelerum subeundæ rationem acciperent. Exstat hanc in rem illustre Theodeberti Francorum Regis exemplum. Interrogavit ille Vigilium Papam, qua pœnitentia plectendus is esset, qui fratris sui uxorem duxerat. Ac Vigilius quidem quæstioni satisfecit, data ad Cæsarium Arelatensem Episcopum epistola, quæ Tomo I. Conciliorum Galliæ legitur ad ann. 538. *pag.* 246. Hujusmodi ergo Romanorum Pontificum responsa, epistolæque in codicem referebantur, atque ad eas pœnitentiæ administrandæ ratio exigebatur.

II. Accessêre Patrum sententiæ, canonesque pœnitentiæ ab illis editi quum interrogati ab aliis fuissent, quid de tota hac re sentirent. Celeberrima in his est S. Petri Alexandrini Martyris canonica Epistola scripta, ut fertur, anno 306. Cum Jo. Zonaræ, et Theodoris Balsamonis scholiis Parisiis primum à Cl. Frontone Ducæo nostro edita fuit; deinde Oxoniæ à Gulielmo Beveregio T. 2. *magni Synodici.* Sequuntur deinde, quæ sæpius cum Canonicis epistolis, et inter cetera auctorum suorum opera recusæ sunt, S. Athanasii ad Rufinianum, S. Basilii ad Amphilochium, et S. Gregorii Nysseni ad Letoium in Episcopatu Melitines Cappadociæ Otreii successorem epistolæ.

III. In Conciliis quoque pœnitentiæ ratio universa non semel constituta fuit. Fortunatus aliique Episcopi ad S. Cyprianum dedêre literas, quibus eum rogabant, ut in Episcoporum Synodo constitueret, num post pœnitentiæ triennium *ad communicationem* essent admittendi, qui vi tormentorum subacti *de gradu gloriæ, ad quam plena fidei virtute tendebant, diutinis cruciatibus exciderant?* Respondet autem Cyprianus *epist. Baluz. edition.* 53. videri sibi non esse illis *veniæ locum claudendum :* addit tamen : *quoniam tamen scripsistis, ut cum pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractem, et res tanta exigit majus, et impensius de multorum collatione consilium..... tractabo cum singulis plenius, ut de eo, quod consuluistis, figatur apud nos, et rescribatur vobis firma sententia multorum Sacerdotum consilio ponderata.* Caldonius quoque Cyprianum consuluit *ep.* 18, quid illis faciendum, qui postea *quam sacrificaverunt, iterato tentati extorres sunt facti, et reliquerunt possessiones, quas nunc fiscus tenet.* Pacem enim petebant, antequam fidei caussa ad exilii locum properarent. Quid vero Caldonius? *Quamvis*, inquit, *mihi videantur debere pacem accipere, tamen ad consilium vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere præsumere. Si quid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi.* Porro Cyprianus *ep.* 19. Caldonio rescribit, recte illum sensisse *circa impertiendam fratribus pacem*, laudat tamen illum, quod *exercitatus, et in Scripturis Dominicis peritus caute omnia, et consulte gerat.*

IV. Multo id luculentius in caussa Libellaticorum eluxit. Hæc ad Clerum Carthaginensem scribebat *ep.* 13. idem Cyprianus : *Desiderastis in hac re formam à me vobis dari : satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo, ut qui libellum à Martyribus acceperunt, et auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua et periculo cœperint, exomologesi facta, et manu eis à vobis in pœnitentiam imposita, cum pace à Martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. Ceteri vero, qui nullo libello à Martyribus accepto invidiam faciunt.... expectent de Domini protectione Ecclesiæ ipsius publicam pacem. Hoc enim et verecundiæ et disciplinæ et vitæ ipsi omnium nostrum convenit, ut præpositi cum Clero convenientes, præsente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide, et timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus.* Cypriani consilium exspectandæ publicæ pacis, *ut deinde sic collatione consiliorum cum Episcopis, Presbyteris, Diaconis, confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractaretur ratio*, probatum fuit Clero Romano epistola inter Cyprianicas XXXI. Quid autem factum sit *persecutione sopita*, docet ipse Cyprianus LII. ad Antonianum epistola. *Cum data*, inquit, *esset facultas in unum conveniendi, copiosus Episcoporum numerus... in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione liberavimus, ut nec in totum spes communicationis, et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti sæculum gentiliter viverent, nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur caussæ, et voluntates, et necessitates singulorum, secundùm quod* LIBELLO *continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt.*

V. Vides hìc à Conciliis de pœnitentia ac reconciliatione leges latas; vides præterea in *libellum* conjecta *placitorum capita*. Libelli porro hujusmodi regulæ instar erant in statuenda, definiendaque pœnitentia. Quamquam conjecturis opus non est, ut à Conciliis de pœnitentia editos canones intelligamus. Exstant hodieque Canones Illyberitani, Ancyrani, et Nicæni primi Concilii, quorum multi ad pœnitentiam spectant. Horum summam uti et eorum, quos SS. Petrus Alexandrinus, Basilius, et Gregorius uterque Nyssenus, et Thaumaturgus suis in canonicis epistolis tulerunt, exhibet clariss. Francolinus *de pœnitentiæ disciplina. l.* 1. *c.* 4. *et* 5. Nos ex eo illam sequentibus capitibus dabimus.

CAPUT II.

Græcorum aliquot Patrum, nempe S. Petri Alexandrini, S. Gregorii Thaumaturgi, S. Basilii, et S. Gregorii Nysseni Canones Pœnitentiales.

§. I.

Canonum S. Petri Alexandrini summa.

Primo *Canone* jubet, eos, qui post multa tormenta ex imbecillitate cesserant hostibus fidei, et sacrificaverunt, jamque trium annorum pœnitentiam peregerant, aliis quoque quadraginta diebus manere in pœnitentia, et sic admitti.

Can. 2. Eos qui solo carceris squalore afflicti lapsi erant post triennium pœnitentiæ jam peractæ, alterius quoque anni pœna puniri jubet.

Can. 3. Triennali pœnitentia castigat eos qui nihil tale passi, solo metu victi fuerant.

Can. 4. Eos qui post lapsum non recurrebant ad remedia pœnitentiæ, execrabiles esse dicit tamquam eam ficulneam infructuosam, cui Christus in Evangelio maledixit.

Can. 5. Semestri pœnitentia castigat eos, qui simularant accedere ad aras, vel scribere, quod fidem negabant, non nude autem, et aperte hoc fecerant, sed arte aliqua eos qui vim afferebant, deluserant.

Can. 6. Servos, qui dominorum jussu, ac minis compulsi sacrificarant, anno punit.

Can. 7. Dominis, qui servos sacrificare coegerant, et ipsi sacrificare simularant, triennii pœnam injungit.

Can. 8. Mandat, ut recipiantur illi, qui lapsi in quæstione fidei; sed postea pœnitentia ducti, fortiter se Christianos esse professi erant, et in carcerem traditi tormenta quoque sustinuerant.

Can. 9. Recipi similiter mandat eos qui temere tyrannis seu tortoribus obtulerant se, ignorantes, non licere his se periculis objicere, et hostes fidei in se, et in alios fideles irritare.

Can. 10. Arcet à sacro ministerio eos Clericos qui sponte, ac temere fidei certamen ingressi, postea tormentis victi, lapsi erant, quamvis nova fidei confessione lapsum emendassent; quia videlicet non debebant se periculo exponere, et sibi commissam populi docendi curam deserere. Admitti tamen eosdem vult ad communionem cum fidelibus, ne si hac quoque priventur, alii qui lapsi sunt, resurgere negligant.

Can. 11. Vult preces et alia pia opera Deo offerri pro iis, qui

sponte certamen ingressi, et postea lapsi in tormentis, pœnitentiam egerant; nec vult, eos fidelium communione privari.

Can. 12. Docet non esse reprehendendos eos qui se ipsos, datis pecuniis, tortura liberarant; malueramtque suæ pecuniæ quam suæ animæ jacturam facere.

Can. 13. Negat similiter, esse culpandos eos, qui, relictis suis facultatibus, recesserant, timentes, ne vi tormentorum abnegare fidem cogerentur, etiamsi alii detenti essent et puniti propter ipsos. Subintellige, *servatis servandis.*

Can. 14. Docet, posse manere in sacro ministerio, et collocari inter Confessores eos, qui profano sacrificio adesse, et ex idolothytis carnes comedere, et vinum bibere coacti fuerant, ore videlicet violenter aperto, ingessoque cibo, et potu sacrilego; cum interea sibi manus uri, aliisque modis torqueri se sinerent, nec ullo modo ministrorum improbitati annuere se, significarent.

Can. 15. Et ultimo dicit, citra omnem reprehensionem servari in ea Ecclesia traditionem, et præceptum jejunii quartæ, et sextæ feriæ.

Hi Petri Alexandrini Canones sunt, nec ut vides, sunt admodum severi. Severiores condidit Gregorius Thaumaturgus in vindictam, et curationem eorum scelerum, quæ ut supra dicebam commissa à quibusdam fidelibus per summam impietatem fuerant, occasione barbaricæ incursionis.

§. II.

Canones S. Gregorii Thaumaturgi.

Primo *Canone* dicit, non esse laborandum de iis, qui idolothyta sibi à suis dominis apposita comederant; cum præsertim constans fama esset, barbaros in ea incursione idolis non sacrificasse, nec similiter damnandas eas captivas mulieres, quibus per vim barbari erant abusi, nisi jam antea et aliunde prava fuisset ipsarum vita.

Can. 2. Abdicat, id est ejicit ab Ecclesia eos, qui impia quadam avaritia rapuerant ea, quæ ex barbarica deprædatione relicta fuerant, veluti consummantes impietatem barbarorum, putantesque, esse sibi lucri tempus quod erat exitii communis.

Can. 3. Idem delictum ab impiis his furibus commissum exaggerat, docetque, esse habendum tamquam Deo dedicatum quidquid reperitur à nobis, quod nostrum non est, sed alienum.

Can. 4. Pergit expendere prædicti furti gravitatem.

Can. 5. Damnat eos, qui aliena, quæ repererant, retinebant, loco rerum propriarum, quas in ea calamitate amiserant.

Can. 6. Mandat inquiri, an verum esset quod audierat, nempe aliquos ejus regionis Christianos ausos vi detinere captivos, qui ex barbaris fugiebant, quod dicit esse factum impium, et incredibile.

Can. 7. Dicit nec esse admittendos ad divinarum laudum auditionem eos Christianos, qui postquam captivi facti sunt, barbaris consenserant, et cum eis veluti barbari effecti sui generis Christianos interfecerant, vel vias barbaris ignotas, et ad Christianos ducentes ostenderant.

Can. 8. Incipit magis determinate pœnas taxare, eos proinde qui alienas domos invadere ausi fuerant, si accusati convincerentur, nec auditione dignos esse pronunciat. Sin autem se ipsos enunciassent, referri debere in numerum pœnitentium secundæ classis, nempe audientium.

Can. 9. Mandat, ut qui in campo, vel in ædibus aliquid à barbaris relictum invenerant, si accusati convicti fuissent, referrentur in ordinem pœnitentium tertiæ classis, nempe substratorum.

Can. 10. Docet, debere eos qui res alienas invenerant, eas reddere sine lucro, nec aliquid exigere veluti pretium inventionis, vel custodiæ.

Can. 11. Et ultimo statuit locum pœnitentium secundum diversos illos quatuor pœnitendi gradus; hoc modo : *Fletus, seu luctus est extra portam templi, ubi peccatorem stantem oportet fideles ingredientes orare, ut pro se precentur. Auditio est intra portam in porticu, ubi oportet, eum qui peccavit, stare usque ad catechumenos, et illinc egredi. Audiens enim Scripturas, et doctrinam ejiciatur, et precatione indignus censeatur. Subjectio autem, seu substratio est, ut intra templi portam stans cum catechumenis non egrediatur. Congregatio, seu consistentia, ut cum fidelibus consistat, et cum catechumenis non egrediatur. Postremo est participatio Sacramentorum.*

§. III.

Canones S. Basilii.

S. Basilius Archiepiscopus Cæsaræ Cappadociæ ad Amphilochium, Iconii Episcopum, à quo consultus fuerat, rescribens, quæstionibus de moribus, et de punitione delinquentium ab eo propositis per Canones octoginta quinque respondet. Sunt autem qui sequuntur, omisso primo, quo agitur de aliquibus Hæreticorum sectis, eorumque legitimo, aut illegitimo Baptismo, et de Schismaticis, et celebrantibus illegitimos conventus, et de ratione agendi cum utrisque.

Can. 2. *Quæ de industria fœtus corrupit*, abortum faciens, *cædis pœnas luat, etc. Oportet autem non usque ad obitum eorum confessionem extendere, sed decem quidem annorum mensuram admittere : definire autem non tempore, sed modo pœnitentiæ medicinam* oportet. Scilicet hoc tempus decennii contrahendum,

aut protrahendum est pro mensura doloris, et humilitatis, quam pœnitens ostendit.

Can. 3. *Diaconus post Diaconatum fornicatus à Diaconatu quidem ejiciatur, in laicorum autem locum extrusus à communione non arcebitur etc.* In fine monet scire Episcopum debere *quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis*, ut videlicet pœnas summo jure statutas temperare sciat ex consuetudine, si præsertim qui deliquit, sit emendatus; nam, inquit, *verior est medicina recessus à peccato.*

Can. 4. *Trigamorum, et polygamorum eundem Canonem definimus etc. Oportet autem non eos omnino arcere ab Ecclesia, sed dignari auditione duobus, vel tribus annis, et postea permitti quidem consistere, seu in fidelium esse congregatione, à boni tamen* (id est Eucharistiæ) *communione abstinere, et sic postquam aliquem pœnitentiæ fructum ostenderint, communionis loco restituere.*

Can. 5. *Hæreticos, qui in excessu è vita pœnitentiam agunt, recipere oportet; recipere autem non sine judicio, sed examinantes, an veram pœnitentiam ostendant, et si fructus habent, qui salutis studium testificentur.*

Can. 6. *Canonicorum fornicatio pro matrimonio non reputetur etc.* Canonicos dicit (inquit Balsamon) Clericos, Monachos, Monachas, et quæ virginitatem professæ sunt.

Can. 7. *Masculorum, et animalium initores, et homicidæ, et venefici, et adulteri, et idololatræ eadem condemnatione digni habentur etc.*

Can. 8. *Qui securi in ira adversus uxorem suam usus est, est homicida etc.* Hic fuse disserit de homicidio voluntario, et involuntario.

Can. 9. *Domini dictum secundùm sententiæ consequentiam ex æquo, et viris, et mulieribus convenit, quod non licet à matrimonio discedere præterquam propter fornicationem etc.* Hic disserit de divortio.

Can. 10. *Qui jurant, se Ordinationem non admittere, ejurantes ne cogantur pejerare etc.* Id est non cogantur Ordinationem suscipere, et solvere vinculum quod sibi injecerunt. Monet autem esse expendenda verba jurisjurandi, an sit verum juramentum; et alia subdit quæ ad vindictam peccatorum, aut pœnitentiam non pertinent.

Can. 11. *Qui involuntariam cædem fecit in undecim annis abunde judicio satisfecit.* Hic definit quis censendus sit mortuus ex accepto vulnere, quis ex alia infirmitate.

Can. 12. *Bigamos Canon omnino à ministerio exclusit.*

Can. 13. *Cædes in bellis factas Patres pro cædibus non reputavere, ut mihi videtur; ignoscentes iis, qui pro pudicitia, et pietate decertant. Recte autem forte habet consulere, ut qui sunt*

manibus non puris sola trium annorum communione abstineant. Hic hortatur fere omnes milites ad triennalem pœnitentiam.

Can. 14. *Qui usuram accipit, si injustum lucrum in pauperes consumere voluerit, et ab avaritiæ morbo deinceps liberari, est ad Sacerdotium admittendus.*

Can. 15. et 16. solam continent explicatione quorundam verborum Scripturæ, circa quæ quæstionem injecerat in sua epistola Amphilochius.

Can. 17. *Interrogasti nos de Biano Presbytero, an propter jusjurandum sit in Clerum suscipiendus etc.* Is propter infidelis cujusdam minas nefarium jusjurandum cum aliis Sacerdotibus Antiochiæ jurarat. Respondet autem, posse hunc privatim obire Presbyterorum munera, non autem in publicis conventibus, idque fuisse Antiochiæ decretum dicit.

Can. 18. *De lapsis virginibus etc. Patres quidem clementer, et leniter in eorum qui labuntur infirmitatem se gerentes esse admittendas sanxerunt post annum pœnitentiæ.* Ipse verò vult eas puniri tanquam adulteras. Monet autem non esse habendam ratam, et firmam ejus virginis professionem; quæ non sit sedecim, vel septemdecim annos nata; diuque probata, subditque: *Multas enim parentes, et fratres, aut cognati offerunt ante ætatem, non ex seipsis ad cœlibatum incitatas; sed sæculare quippiam procurantes; quas non facile admittere oportet, donec aperte propriam suam sententiam perscrutati fuerimus.* Reddit autem eam rationem, propter quam Virgines prædictæ sunt majori pœna afficiendæ, quam fuerat antea decretum, quod *Dei gratia Ecclesia fortior fieret; ut ei videbatur, et ordo Virginum augeretur.*

Can. 19. *Virorum quoque professiones non novimus, præterquam si qui se ipsos Monachorum ordini adjudicarint, qui tacite videntur cœlibatum admittere, sed illis quoque illud existimo præcedere oportere, ut ipsi interrogentur, et evidens ipsorum accipiatur professio, ut postquam se ad libidinosam, et voluptuariam vitam converterint, eorum qui fornicantur punitioni subjiciantur.* Quæ autem sit pœna fornicationis, et adulterii docet postea.

Can. 20. *Quæcumque mulieres, cum essent hæreticæ, virginitatem professæ sunt, deinde postea matrimonium maluerunt, non existimo, eas oportere condemnari. Quæcumque enim dicit lex, iis dicit,* qui sunt in lege. Quæcumque autem *jugum Christi nondum subierunt, eæ nec Domini leges norunt, etc.*

Can. 21. Qui obscurior est, dicit consuetudinem intellectu difficilem invaluisse, ut vir dimittat uxorem adulteram, ipse vero, si aliam fœminam solutam cognoverit, non dimittatur tamquam adulter; hunc tamen puniri docet non ut reum simplicis fornicationis, sed pœna majori.

Can. 22 *Eos qui ex raptu habent mulieres, si aliis quidem desponsas abripuerint, non prius oportet admittere, quam ab eis*

ablatæ sint, et sit in eorum potestate, quibus desponsæ fuerant, an eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem (id est desponsatam) *acceperit, auferre quidem oportet, et suis restituere, illorum autem sententiæ permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quicunque alii virgini præsint, et si ei quidem tradere voluerint, Matrimonium constituere, sin autem renuerint, non cogi. Ei autem qui mulierem vel vi, vel clam à se vitiatam habet, necesse est fornicationis pœnas imponere. Est autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus supplicium. Oportet autem eos anno primo à precibus expelli, et ipsos deflere ad fores Ecclesiæ, secundo autem ad auditionem admitti, quarto ad congregationem cum populo, abstinentes ab oblatione, deinde eis permitti boni communionem.*

Can. 23. *De his autem qui duas sorores uxores ducunt, vel eis, quæ duobus fratribus nubunt, à nobis edita est epistola, cujus exemplum tuæ pietati misimus; qui autem sui fratris uxorem accepit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.* Epistola, cujus exemplum à se missum dicit, est ad Diodorum in qua sic habet. *Si quis affectu immunditiæ correptus ad illicitam duarum uxorum communicationem exorbitaverit, id neque conjugium esse censendum, neque talem ad ecclesiasticum cœtum admittendum, priusquam à se invicem dirimantur.*

Can. 24. *Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia in Diaconatum suscepta est, censuit Apostolus nubentem esse despiciendam* (hoc est ab Ecclesia expellendam, ut interpretatur Balsamon): *viro autem viduo nulla est res imposita; sed sufficit ei digamorum pœna* (quæ erat ad unum annum segregatio). *Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis perturbatione cessaverit. Sed si ante sexaginta annos eam in numerum retulerimus, nostra est, non mulieris culpa,* si hæc post ordinationem nubat.

Can. 25. *Qui à se stupratam mulierem detinet, stupri quidem* pœnam subibit, ei autem mulierem habere permittetur.

Can. 26. *Fornicatio non est matrimonium, sed nec initium matrimonii. Quare, si fieri possit, ut qui per fornicationem conjunguntur, separentur, id est melius. Sin autem eis omnino placeat consortium, fornicationis quidem pœnam agnoscant; ne separentur autem, ne quid deterius accidat.*

Can. 27. *De Presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicitus est* (eam ducendo quam ducere non poterat) *definivi quæ oporteat, esse scilicet cathedræ participem* (ut scilicet sedeat cum Presbyteris), *à reliquis autem actionibus abstinere; ei enim sufficit, ut veniam consequatur. Ut is autem aliis benedicat qui sua debet vulnera curare, non est consentaneum. Benedictio enim est sanctificationis communicatio : qui autem eam non habet propter ignorantiæ lapsum, quomodo aliis communicabit? Nec*

ergo publice, nec privatim benedicat, nec Christi corpus aliis impertiat, nec aliquid aliud sacrum ministerium obeat, sed quod præsideat contentus aliis, et Christo defleat, ut sibi ignorantiæ peccatum condonetur.

Can. 28. *Illud quidem mihi visum est ridiculum vovere aliquem à carnibus suillis abstinere. Quamobrem dignare eos docere, ut ab ineptis votis, et promissis abstineant; usum quidem esse indifferentem permitte. Nulla enim Dei creatura est rejicienda, quæ cum gratiarum actione accipitur. Quare votum est ridiculum, non abstinentia necessaria.*

Can. 29. *Id quoque quod est, jurare principes, quod subjectis male facturi sint, magna medicina opus habet* (id est magna curatione). *Medela autem eorum est duplex; una quidem, ut ipsi doceantur non facile jurare. Altera, ne in malis judiciis persistant etc.* id est ne faciant quod malum est, et male jurarunt se facturos, ut si quis jurarit, *se fratris oculos effossurum*, ut infra dicit, id certe facere non debet.

Can. 30. *De his qui rapiunt, canonem antiquum non habemus, sed propriam sententiam proferimus, ut ipsi, et qui cum eis rapiunt, tribus annis sint extra orationes. Quod autem violenter non fit, nulli est pœnæ obnoxium, quando nec stuprum, nec furtum rem præcesserit, est autem vidua sui juris, et in ejus est potestate sequi.* Id est (inquit Balsamon) *si mulier se ipsam sua sponte tradiderit, cum nec stuprum, nec furtum, hoc est clandestinus concubitus præcesserit, nulli est crimini obnoxius, qui eam accepit; similiter nulli quoque pœnæ est subjectus, qui viduam hoc modo recipit.*

Can. 31. *Quæ, cum vir secessit, et non apparet, antequam de ejus morte certior facta sit, cum alio cohabitavit, mœchatur.*

Can. 32. *Qui peccatum ad mortem peccant Clerici, de gradu quidem dejiciuntur; à laicorum autem communione non arcentur. Non enim vindicabis bis in idipsum.* Peccatum ad mortem vocat S. Pater, ut interpretatur Balsamon, *omne peccatum, quod capitale inducit supplicium.*

Can. 33. *Mulier quæ in via peperit, et sui fœtus curam non gessit, cædis crimine teneatur.*

Can. 34. *Adulterio pollutas mulieres, et confitentes ob pietatem* (id est sponte, ut explicat idem interpres), *vel quomodocumque convictas, publicare quidem Patres nostri prohibuerunt, ne convictis mortem præbeamus. Eas autem stare sine communione jusserunt, donec impleretur tempus pœnitentiæ.* Adulteri stare debebant quatuor annis cum deflentibus, quinque cum audientibus, quatuor cum supplicibus, seu substratis, et duobus cum iis, qui consistunt absque communione. Noluerunt autem Patres occulto adulterio pollutas ad isthæc quatuor loca amandari, ne inde pateret earum crimen; et à maritis occiderentur.

Can. 35. In marito, qui ab uxore relictus est, considerare oportet causam derelictionis, et si præter rationem eam recessisse apparuerit, est maritus quidem dignus venia, illa vero pœna. Ei autem venia, ut Ecclesiæ communicet, dabitur.

Can. 36. Militum uxores, qui cum mariti ipsarum non appareant, nupserant, eidem rationi subjiciuntur, cui et quæ propter maritorum peregrinationem, ac absentiam, reditu non expectato, nupserint. Sed res nonnullam hic veniam admittit, quod major sit mortis suspicio. Et propter hoc is Canon differt à *Can.* 31. ibi enim non agitur de viro milite, de quo hic agitur.

Can. 37. Qui postquam aliena ei ablata fuerit, uxorem duxit, in prima quidem adulterii accusabitur, in secunda vero reus non agetur. Id est punietur tanquam adulter propter primam quam duxit, et deserere coactus fuit, quia erat aliena, nempe alteri juncta; non autem propter secundam, quam duxit in uxorem. Id autem dixit propter eos, qui adulteris in pœnam commissi adulterii nuptias interdicebant.

Can. 38. Puellis, quæ præter patris sententiam fornicatores secutæ sunt, reconciliatis parentibus, videtur res remedium concedere, sed non protinus ad communionem restituuntur, sed triennio punientur.

Can. 39. Quæ vivit cum adultero, est omni modo adultera. Agit de muliere quæ non est uxor ejus, qui adulterium commisit; nam uxor utique cohabitare potest cum conjuge adultero.

Can. 40. Quæ præter Domini sententiam se viro tradidit, fornicata est; quæ autem postea libero matrimonio usa est, nupsit. (Id est si postea Dominus consensit, vel liberam contrahendi facultatem dedit, tunc matrimonium consistit) Quare illud fornicatio, hoc matrimonium. Eorum enim qui in alterius potestate, pacta conventa firmi nihil habent.

Can. 41. Quæ in viduitate habet sui potestatem, et viro cohabitat, ab omni accusatione est libera, si nemo est qui conjugium divellat; cum dicat Apostolus, si mortuus sit maritus, libera est, ut nubat cui velit, tantum in Domino.

Can. 42. Quæ sine iis, qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo vivente patre, nec domino, ii qui conveniunt, sunt ab accusatione liberi, donec conjugio domini annuerint; tunc enim accipit firmitatem conjugium.

Can. 43. Qui mortis ictum dedit proximo, est homicida, sive prior percussit, sive ultus est, ac proinde homicidii pœna puniendus.

Can. 44. Diaconissa quæ una cum Græco (id est cum homine fideli, et baptizato) *fornicata est, non est ad communionem admittenda; ad oblationem autem septimo anno admittetur, scilicet si in castitate vitam agat: Græcus autem qui post fidem rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum revertitur. Non vero Diaconissæ corpus, ut consecratum, esse in usu carnali non*

d.

amplius permittimus; et ideo prædictum Græcum, qui post Baptismum redit ad vomitum, et ad mores Ethnicorum; audetque coire cum Diaconissa Deo consecrata, ut reum sacrilegii punit.

Can. 45. *Si quis accepto nomine Christianismi, Christum contumelia afficit* (vivendo more Ethnicorum), *nulla est illi appellationis utilitas.*

Can. 46. *Quæ per ignorantiam nupsit ei, qui ab uxore ad tempus derelictus est, deinde demissa est, ut prior* (uxor) *ad ipsum revertatur, fornicata quidem est, sed per ignorantiam. A matrimonio ergo non prohibebitur, sed melius est, si sic manserit.*

Can. 47. Dicit esse rebaptizandos quosdam Hæreticos, quamvis dicerent se esse baptizatos in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Sed in fine hujus rei decisionem ad Synodum Episcoporum remittit. Hujus canonis afferendi locus, et occasio forte erit infra *lib.* 3. *cap.* 10.

Can. 48. *Quæ à marito dimissa est, mea quidem sententia manere debet. Si enim Dominus dixit : Si quis reliquit uxorem præterquam ratione fornicationis, facit eam adulterari, ex eo quod eam adulteram nominet, exclusit eam à societate cum alio etc.*

Can. 49. *Stupra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare, si ancillæ vis allata fuerit à proprio domino, ea à culpa est libera.* Et ideo ipsa non accusetur, nec puniatur, bene autem dominus.

Can. 50. *Trigamiæ lex non est. Quare lege tertium matrimonium non approbatur. Verumtamen ea ut Ecclesiæ inquinamenta videmus, sed publicis condemnationibus non subjicimus, ut quæ soluta, ac profusa fornicatione sunt magis expetenda.* Hæc circa digamos, ac trigamos docet S. Pater in his Epistolis, ex disciplina ejus Ecclesiæ, vel temporis. Lege Card. Baron. ad *ann.* 314. *n.* 91.

Can. 51. *Quod adversus Clericos statutum est; Canones indefinite ediderunt, unum in iis, qui lapsi sunt, supplicium decerni jubentes, à ministerio scilicet motionem sive sint in gradu, sive etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseverent.* Id est sive habeant Ordines majores, sive minores, ut idem Balsam.

Can. 52. *Quæ fœtus in via nati curam non gessit, si cum posset quidem servare, neglexerit, vel se ideo peccatum celare existimans, vel etiam omnino belluina, et inhumana cogitatione impulsa* (id est si id fecerit, vel ex negligentia, vel ad factum celandum, vel ex quadam feritate), *tamquam propter homicidium judicatur. Sin autem eum concinnare, et componere non potuit, et propter solitudinem, rerumque necessariarum inopiam fœtus interiit, matri innocendum est.* De hac eadem re agitur *Can.* 53. Sed hic fusius, addito casu ejus matris, cui fœtus perit inculpate,

Can. 53. *Vidua ancilla forte non multum lapsa est, quæ sub raptus simulatione, secundum matrimonium eligit. Quamobrem eam de illo accusare non oportet: neque enim simulatio judicatur, sed voluntas* (id est non debet institui judicium de simulatione ipsa, quæ non est ingens culpa, sed de voluntate. Voluntas autem ipsius alia non fuit, ut credi debet, quam contrahendi iterum matrimonium, quod, quia contrahere impediebatur forte, à primi conjugii cognatis, inquit hic Balsamon, recurrit ad eam simulationem). *Clarum est autem quod illam manet pœna digamiæ,* si videlicet contrahere matrimonium aliunde non poterat.

Can. 54. *De involuntariis cædibus scio me ante hoc tempus scripsisse pro viribus* (scilicet *Can.* 8. desumpto ex ejus *Ep. I. ad Amphilochium*, nam reliqui Canones post *Can.* 16. *usque ad* 50. *sunt in Ep.* 2.) *et nihil ultra illa possum docere. Est autem tuæ prudentiæ pro circumstantiæ proprietate pœnas intendere, vel remittere.*

Can. 55. *Qui se latronibus adversus objiciunt* (eos vel invadendo, vel ut noxios ob communiorem utilitatem interficiendo) *si sint quidem extra Ecclesiam, à boni communione arcentur: si sint autem Clerici, à gradu deponuntur. Quicunque enim, inquit, gladium accepit, gladio peribit.*

Can. 56. *Qui sua sponte interfecit, et postea pœnitentia ductus est, viginti annis Sacramento non communicabit. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Debet quatuor annis deflere stans extra fores templi, et fideles ingredientes rogans, ut pro eo precentur, suam iniquitatem pronuncians*, id est faciens publicam sui delicti confessionem. *Post quatuor autem annos auditores recipietur, et quinque annis cum ipsis egredietur* (id est templo exibit, dum illi abire voce Diaconi jubentur). *Septem autem annis cum iis, qui in substratione orant, egredietur* (id est, cum Catechumenis competentes ab eodem exire jubentur, ipsi etiam exibunt). *In quatuor annis solum stabit cum fidelibus, sed non erit oblationis particeps: iis autem expletis erit Sacramentorum particeps.*

Can. 57. *Qui non voluntarie interfecit, undecim annis Sacramentis non communicabit. Undecim autem anni sic in eo dispensabuntur. Duos quidem annos deflebit: tres autem annos inter auditores perseverabit, in quatuor substratus, et anno solum consistet, et deinceps ad sacra admittetur.*

Can. 58. *Qui adulteravit, in quindecim annis Sacramentis non communicabit. In his autem quindecim annis sic quoque dispensabitur. Quatuor annis erit deflens, quinque audiens, quatuor substratus, in duobus consistens sine communione.*

Can. 59. *Fornicator septem annis sanctis non communicabit, duobus deflens, et duobus audiens, et duobus substratus, uno solo consistens, octavo autem ad communionem admittetur.* Hic Balsamon (quod monui in *Cler. Rom.*) ita subdit: *Etiamsi quæ*

præsentibus duobus Canonibus decreta sunt, quod ad dictionem attinet, clarissima, sed tamen quod ad praxim attinet, sunt omnino difficillima. Nemo enim ea, quæ illic continetur, ratione curatur, et nisi esset inenarrabilis clementis Dei misericordia, omnis caro periisset. Quod si adulteria, et fornicationes non curabantur pœnitentia canonica, putasne fuisse reliqua canonica tot annorum pœnitentia curata?

Can. 60. *Quæ virginitatem professa à voto suo, ac professione lapsa est, peccati adulterii tempus in suæ vitæ dispensatione complebit* (id est tamdiu, et eodem modo punietur ut adultera). *Idem, et in iis, qui vitam Monasticam profitentur, et labuntur.*

Can. 61. *Qui furatus est, si ex se quidem pœnitentia motus seipsum accusaverit, anno à sola Sacramentorum communione arcebitur. Sin autem convictus fuerit, duobus annis tempus illi ad substrationem, et consistentiam dividetur, et tunc communione dignus habeatur.* Hic ita subdit Balsamon. *Tu autem* (o lector) *opta ne præsens Canon secundùm furis definitionem intelligatur, quæ dicit, Fur est qui præter Domini voluntatem aliena contrectat, sciens eum molestia afficere. Nullus enim fere eorum, qui in vita versantur Sacramentis, ut mihi videtur, communicabit, si hoc datum fuerit* (nimirum omnes erunt in ordinem pœnitentium redigendi). *Nam monasteriorum quoque ministri etiamsi sint religiosissimi, præter suorum Præfectorum sententiam aliquid sibi modicum ad vitam sustentandam privatim accipiunt, et ad alios transferunt* (quæ modica simul juncta quid magnum faciunt) *et filii à parentibus subripiunt. Mitto servorum nequitias, et clandestinas subreptiones eorum, quæ ad dominos suos pertinent.* Igitur nec hujus Canonis observantia vigebat, nec eam unquam viguisse dicit, aut innuit idem interpres, qui id malum non refert in vitium sui temporis.

Can. 62. *Qui suam in maribus turpitudinem ostendit, ei tempus dispensabitur illius, qui adulterii scelus admisit*, id est masculorum concubitores puniantur, ut adulteri, quindecim annorum pœnitentia.

Can. 63. *Qui in brutorum concubitu suam impietatem profitentur, eandem rationem confitens observat*, id est eadem pœna plectetur, *postquam* (inquit Balsamon) *à malo defecerit, et confessus fuerit.* Sed verior interpretatio collecta ex *Canon.* 56. et aliis videtur hæc esse, debere hunc subire prædictam pœnitentiam in locis præscriptis, et faciendo publicam confessionem, qua vel confiteretur delictum in specie, vel saltem diceret, se fœdissime peccasse, vel esse hominum nequissimum, quæ confessio facienda erat tempore fletus, ut dicitur eo *Canon.* 56. et innuitur *Can. sequ.* quo eadem pœna infligitur. Et *Can.* 73.

Can. 64. *Perjurus undecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor sub-*

stratus, anno solum consistens, et tunc communione dignus habebitur.

Can. 65. *Qui præstigias, vel veneficum fatetur, is homicidæ tempore confitebitur, ita dispensatis ut qui in unoquoque peccato se ipsum convicit;* id est homicidæ pœna plectetur, ac proinde tantum deflebit extra fores templi confitens peccatum suum, audiet, substernetur, et consistet, quamdiu debet homicida, nec majori pœna punietur, quia se ipsum convincit sponte confitens unumquodque peccatum, seu alterutrum ex his duobus peccatis.

Can. 66. *Qui sepulcra effodit, undecim annis carebit communione, duobus deflens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens, et tunc admittendus.*

Can. 67. *Cum sorore coitus homicidæ tempore punietur.*

Can. 68. *Prohibitæ cognationis in matrimonio conjunctio; si deprehensa fuerit, ut quæ in hominum peccatis facta est, subibit adulterorum pœnas.* Id est matrimonia inita contra leges inter cognatos, utpote contracta cum peccato, puniantur tamquam adulteria.

Can 69. *Lector si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum recipietur, manens, non ulterius promovendus* (id est punietur annua suspensione à suo officio, neque provehetur postea ad altiorem ordinem); *quod si absque desponsatione furtim coierit, cessabit à ministerio. Idem et minister.* Id est si vero coierit cum ea, quæ non est sibi desponsata, cessabit à suo officio in perpetuum, ac proinde deponetur. Eadem pœna punietur, si id fecerit minister, id est, inquit Balsamon, Hypodiaconus : *Non enim permittitur Hypodiacono, sicut et Lectori, post ordinationem desponsatam habere mulierem; et matrimonium contrahere.* Hypodiaconus autem est is quem dicimus Subdiaconum.

Can. 70. *Diaconus qui pollutus est in labris* (fœda oscula corpori fœmineo imprimens), *et se eo usque peccasse confessus est, à ministerio prohibebitur* (non tamen in perpetuum, sed ad tempus) : *ut autem sit Sacramentorum cum Diaconis particeps, dignus habebitur; id ipsum autem Presbyter quoque. Si quid autem amplius peccasse quis deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu, deponetur.* Id est si usque ad coitum progressus fuerit, cessabit in perpetuum à suo ministerio.

Can. 71. *Qui uniuscujusque prædictorum peccatorum fuit conscius, et non confessus, sed convictus est tanto tempore, quanto malorum effector punitus est, ipse quoque punietur.* Conscius autem alicujus peccati, dicit Balsamon, esse hic cum qui *opem, et auxilium tulit, vel dolose consuluit, vel eum qui scit, et potest prohibere, nec prohibuit.*

Can. 72. *Qui se vatibus, vel hujusmodi aliis tradit, ipse quoque homicidarum tempore punietur.* Vult hic puniri, ut homicidas, eos qui, ut futura sciant, consulunt vates; nempe, ut

interpretatur Balsamon, eos qui non simplices incantationes faciunt, sed ut futura scire, et renunciare possint, invocant dæmones, ac Deum negant.

Can. 73. Qui Christum negavit, et salutis mysterium transgressus est, eum toto vitæ suæ tempore deflere, et confiteri convenit in tempore quo è vita excepit, Sacramentum dignum habitum, propter fidem divinæ clementiæ. Ut hunc canonem cum antiquioribus conciliet Balsamon in ejus interpretatione hæc habet: *Cum autem Ancyrana Synodus, et sacrosanctus Martyr Petrus extremo excommunicationis supplicio* (nempe usque ad mortem) *neminem subjiciant, et præsenti canoni veluti adversentur, dic, quod Patres statuerunt pœnas suis temporibus convenientes.* Postea dicit debuisse tempore persecutionum mitius puniri apostatas, quam tempore Basilii, quo illæ desierant.

Can. 74. Sin autem unusquisque eorum, qui in prædictis peccatis fuere, confessus bonus evaserit, et is, cui à Dei benignitate ligandi, et solvendi credita est potestas, fiat clementior, videns summam ejus qui peccavit confessionem, ad diminuendum pœnarum tempus non erit dignus damnatione, cum historia scripturarum significet, quod qui cum majori labore confitentur, Dei misericordiam celeriter apprehendebant. Dicit hic Balsamon, isto Canone tribui potestatem regionis Pontifici temperandi pœnas canonicas pro contritione pœnitentis. Notatque *discrimen, quod est inter judices, qui pronunciant corporales punitiones adversus eos qui sunt criminibus obnoxii, et Episcopos qui decernunt pœnas ecclesiasticas adversus eos, qui animæ peccata confitentur. Illi enim* (inquit) *pœnas à lege constitutas, nec possunt augere, nec minuere sine jussu Imperatoris. Hi vero nostrorum peccatorum opera suscipientes, tanquam Deo pro nobis rationem reddituri pro suo arbitratu pœnas et augent, et minuunt, et ideo in eorum est potestate non solum pœnarum tempora minuere, sed etiam pœnas commutare, etc.* Ut autem intelligeremus, hanc pœnæ diminutionem, vel mutationem debere fieri prudenter, refert, uti, cum quidam miles in voluntariæ cædis crimen incidisset, et à quodam Antistite post valde modicum tempus datis scriptis absolutus esset, id ægre tulit Imperator, voluitque rem expendi Synodaliter: Synodus autem, minime admittens excusationem Episcopi, qui pro se hunc Basilii canonem, aliosque similes afferebat, *militem quidem canonicarum pœnarum rursus compedibus subjecit: Antistitem autem ad aliquantum temporis ab officii, ac ministerii suspensione punivit, dicens, quod Antistitibus quidem licet pœnas canonicas augere, et diminuere: aranearum autem filis ligare quæ debent tribus rudentibus alligari, non concessum est. Dicitur autem quod propter illius militis causam edidit potens, et sanctus noster Imperator de voluntariis homicidiis Novellam, quam etiam lege retro sitam;* nempe in explicatione Can. 8. ubi eam recitat. Ad intelligenda autem, et confirmanda

quæ dicam lib. 2. non utile tantum; sed necessarium est, ut eam audias, aut saltem ejus partes aliquas. Igitur in loco citato ita prædictus Interpres.

Quia autem de voluntariis homicidiis, mense Aprili indict. 14. à potentissimo, et sancto Imperatore nostro Domino Emmanuele Comneno Novella edita est, eam manda memoriæ; quæ sic habet post proœmium sic tractans. Jubet ergo omnibus qui sunt in regionibus, Judicibus, et militaribus, quæ sunt in eis copiis, et earum ducibus, ubi fuerit cædes voluntaria, et tale quidpiam ausus fuerit aliquis, ut omnes statim excitentur ad apprehendendum homicidam, et eum vinctum mittant ad Imperatoriam circumspectationem etc. ut ipse in custodiam publicam introducatur, et tam in corpore, quam in bonis secundum legum, et Novellarum constitutionum potestatem puniatur, et alia supplicia subeat: scientibus in his omnibus quod si probatum fuerit, potuisse quempiam homicidam apprehendere et non fecerit, eum non secus condemnandum, quam si Imperio insidiatus fuerit. Sin autem latuerit fortasse quispiam, et ad sanctissimam Dei magnam Ecclesiam confugerit; postquam pœnæ ecclesiasticæ adversus eum processerint, ex legali observatione, eo quidem præsente qui Reginæ urbium Imperium obtinet, ab eo mittetur in regionem, quam censuerit, ut totum vitæ suæ tempus illic transigat etc. Sin autem non solum voluntarie, sed etiam præmeditato, captoque consilio cædem perpetraverit, non cogetur ex prædicta regia constitutione tonderi. Si enim eum, qui sua sponte ad tonsuram accedit, non eo ipso statim admittit canonica subtilitas, sed ei sufficiente tempore attributo, ejusque mente examinata etc. quomodo non fuerit à ratione alienum, et à legibus spiritualibus dissidens aliquem necessario tondere, eumque homicidam, quem Deus eo usque reliquit, ut etiam manus fraterno sanguine pollueret? Timendum est enim, ne invitus vitam Angelicam ingressus, eaque vix, suscepto venerando habitu in ludibrium utatur etc. Loco ergo tonsuræ statuit mea Imperialis majestas, ut qui voluntariam cædem capto consilio perpetraverit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat etc. Quia autem plures homicidæ, qui cædem meditato, et consilio capto perpetrant, ad sanctissimam Dei Ecclesiam postea accedentes, non ut facta est à se, sed ut ad suam facit utilitatem, cædem confitentur, jubet mea Imperialis sublimitas, ut Sanctissimus hujus temporis Patriarcha ad regionis Antistitem, et qui ei subest clerum, quin etiam ad regionis judicem cum pœna scribat, et quemadmodum factam esse cædem ex illius rescripto intellexerit, ita eam quoque persequatur, et non eum qui capto consilio cædem facit, propter falsam suam confessionem ad easdem pœnas, et eadem supplicia admittat, ad quæ qui fortuito, et improviso in tale aliquod crimen incidit etc. Omnino autem curæ erit iis, qui sunt in sanctissima magna Ecclesia

illorum judicibus, ut cum convenienti canonica severitate crimina cædis puniant, et tempora non temere contrahant, ne plusquam par sit, in iis quæ non decet, se lenes, et clementes præstent. Imperialis autem meæ constitutionis exempla ab iis, qui præsunt judiciis, descripta, missa ad Ecclesias, quæ sunt in regione, ibi reponentur, ut eorum, quæ sunt constituta; omnes scientiam habeant, ut faciant, quemadmodum eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit, tonsuram sua sponte elegerit, non absque probatione inter monachos coöptabitur, sed sufficienti tempore accuratissime, et diligentissime, ex canonicis constitutionibus examinatus, et probatus in monasterio, vel invitus toto tempore manere cogetur, nec ei unquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in illa provincia, et non in ea terra, quæ mortui sanguinem dehiscens male suscepit.

Ex hac constitutione habes, uti olim homicidæ, qui recurrebant ad Ecclesiam, et acceptum ab Episcopo scriptum absolutionis testimonium proferebant, fori sæcularis pœnas declinabant, et ideo prædictum militem fuisse *datis scriptis* ab Episcopo absolutum.

Habes secundo, ex justissima causa non debuisse hujusmodi pœnitentes facile absolvi, et brevi pœnitentia, gravissimis sæcularis fori pœnis liberari, ac proinde non abs re fuisse prædicti Antistitis nimium clementis judicium damnatum, et reformatum. Habes tandem, id exemplum non recte afferri ad comprobandam fori interni, et arcani severitatem, in quo pœnitentes absoluti non evadunt onera, et pœnas judicii secularis. Hujusmodi autem sunt fere omnia quæ modo ab aliquibus afferuntur in suæ forte non satis probatæ, aut probandæ severitatis patrocinium. Sed prosequamur magni Basilii Canones.

Can. 75. Qui cum propinqua ex patre, vel matre, vel sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua, vel nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum, et animadversionem venerit, triennio deflens stans prope fores domus oratoriæ, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque pro ipso misericorditer ad Dominum intensas fundat preces. Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, et scripturam, ac doctrinam audiens ejiciatur, et nec oratione dignus habeatur. Deinde si quidem illam cum lacrymis exquisivit, et Domino cum cordis contritione, et valida humiliatione supplex procedit, detur ei substratio in aliis tribus annis, et sic postquam pœnitentiæ fructus dignos ostenderit, decimo anno in fidelium oratione suscipiatur sine oblatione, et cum duobus annis una cum fidelibus ad orationem substiterit, sic deinceps dignus habeatur boni communione.

Can. 76. Idem est decretum in eos quoque qui suas nurus accipiunt. Hic notat Interpres, quod iis *qui desistunt*, non iis qui

perseverant in peccato, dantur pænitentiæ canonicæ, quod ego monui cap. 1. n. 7.

Can. 77. *Qui mulierem quidem sibi legitime copulatam dimittit, secundum Domini sententiam adulterii judicio subjicitur, et à patribus nostris canonice statutum est, ut ii anno defleant, biennio audiant, triennio substernantur, septimo cum fidelibus consistant, et ita oblatione digni habeantur, si cum lacrymis pænitentiam egerint.* Hic Interpres non abs re hæret. Nam *canone* 58. punit adulterum pœnitentia quindecim annorum, hic autem eum qui legitimam dimisit uxorem, et aliam ducit, sola septennii pœnitentia castigat. Qua enim ista ratione cohærent? Solvit quæstionem dicens. Primum canonem esse S. Patris, secundum autem afferri ab eodem ut canonem Patrum priorum, ut eum sciamus, non autem ut sequamur, ac proinde manere firmum quod ipse eo *Canone* 58. statuit.

Similis quæstio agitari potest circa *Canonem* 38 *et* 39. nam in primo fornicatoribus quadriennium pœnitentiæ imponitur, in altero vero iisdem imponitur septennis pœnitentia, quam quidem eodem modo, quo præcedentem, solvit Balsamon dicens, in uno Basilium ipsum taxare pœnitentiam, in altero vero recitare taxatam à Patribus. Sed hæc interpretatio difficultate non caret, ut legenti utrosque hos canones, eosque simul conferenti constabit, utque expendi in *Cler. Rom. lib.* 1. *disp.* 9. *num.* 17. Ea forte melior responsio sit, tempora pœnitentiæ posse aliter, et aliter determinari, ut non solum diverse, sed eodem tempore fuere à diversis Ecclesiis determinata: nisi dicendum sit incuria amanuensium aliquid esse in scribendo, et rescribendo hos canones omissum, quo omnis eorum discordia tolleretur.

Can. 78. *Eadem autem forma observetur et in iis, qui duas sorores in matrimonio accipiunt, etsi diversis temporibus*, ac proinde etiam hi septenni pœnitentia curentur.

Can. 79. *Ii autem, qui in suas novercas insaniunt, sunt eidem canoni obnoxii cui et ii qui in duas sorores insaniunt.*

Can. 80. *Patres polygamiam silentio prætermisere; ut belluinam, et penitus ab hominum genere alienam. Nobis autem probatur eam majus esse fornicatione peccatum, et ideo consentaneum est, ut ii canonibus subjiciantur, ut scilicet, postquam anno fleverint, et tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.* Hic iterum nodus: nam si majus est fornicatione peccatum, cur solis quatuor annis castigatur, fornicatio autem septem annis? Id auget suspicionem erroris in numero annorum ab exscribentibus commissi.

Can. 81. *Qui in barbarorum incursione fidem in Christum violarunt, factis Sacramentis gentilibus, et quibusdam nefariis, quæ idolis magicis oblata sunt, ab eis gustatis, ii secundum leges à Patribus jam editas, et Canones dispensentur. Qui enim gravem necessitatem ex tormentis sustinuerunt, et non ferentes labores*

ad negationem tracti sunt, tribus annis sint non recipiendi (*de-flentes* extra Ecclesiam), *et in duobus audiant, et cum tribus annis substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui autem sine magna necessitate fidem in Christum prodiderunt, et dæmoniorum mensam attigerunt, et Græca Sacramenta jurarunt, tribus quidem annis ejiciantur* (id est non admittantur intra Ecclesiam), *duobus audiant : postquam autem in substratione tribus annis oraverint, et in aliis tribus fidelibus ad orationem se substraverint, sic admittantur ad boni communionem.* Is Canon videtur contrarius *Canoni* 73. in quo eos qui Christum negant, ad perpetuam pœnitentiam, et fletum S. Pater damnavit. Sed forte ibi loquitur de iis qui expresse negarunt Christum, inque sua apostasia, effecti tamquam Ethnici, persliterunt; hic autem de iis qui barbaris èas regiones incurrentibus, actum aliquem paganicum, et superstitiosum ex aliquo metu exercuerunt, et postea statim resipuerunt.

Can. 82. *De iis etiam qui pejerarunt, si vi quidem, et necessitate juramenta transgressi sunt, levioribus pœnis subjiciuntur, ut post sex annos possint suscipi. Qui autem sine necessitate suam fidem prodiderunt, cum duobus annis defleverint, et duobus annis audiverint, et in quinto in substratione fuerint, et in duobus aliis sine oblatione in orationis communionem suscepti extiterint, ita tandem, condigna scilicet pœnitentia ostensa, in corporis Christi communionem recipientur.* At perjuros solum post decimum pœnitentiæ annum ad boni communionem admitti voluit *Can.* 64. cur ergo mitius hic eosdem punit? Forte hic agit de perjuris qui sponte confitentur, ibi vero de iis qui ex aliorum accusatione fuere perjurii condemnati, ut interpretatur Balsamon.

Can. 83. *Qui vaticinantur, et gentium consuetudinem sequuntur, et aliquos in ædes suas introducunt ad veneficiorum inventionem, et eorum expurgationem, cadant in Canonem sexennii, et postquam anno defleverint, et anno audierint, in tribus annis substrati, et anno cum fidelibus consistentes sic admittantur.* At severior in præstigiatores, veneficos, eosque qui vates consulunt, est censura *Canonis* 65. et *Canonis* 72. quibus tamquam homicidæ puniuntur pœna videlicet annorum viginti. Interpres putat eo duplici Canone puniri eos, qui ita illa faciunt, ut fidem negent; hic autem, qui ex errore aliquo, non abnegata fide, vaticiniis, et veneficiis dant operam. At cur id nec innuit quidem S. Pater, immo innuit oppositum, cum in hoc posteriori canone agat de profitentibus hanc artem, aliosque in errorem inducentibus, in illis autem prioribus de iis qui tantum confitentur se præstigias, et veneficium fecisse, aut tradidisse se vatibus, ut futura prædiscerent; quod certe minus est, quam illud primum. Cur demum S. Pater hos canones sic in speciem contrarios, sic indistinctos misit ad Amphilochium? Forte quæstio ipsa, ac dubium, quod Amphilochius proposuerat, decla-

rabat responsionem ipsam, quam Basilius Canone tradebat. Nescio an probabilis sit ea suspicio, non omnes Canones esse Basilii, sed Basilianis additos non Basilianos.

Can. 84. *Hæc autem omnia scribimus, ut pœnitentiæ eorum, qui deliquere, fructus probetur. Non enim hoc omnino tempore judicamus, sed modum pœnitentiæ attendimus* (id est non satis est nobis quod qui ad nos curandi veniunt, statuto tempore maneant in locis pœnitentium, sed inspicimus, an præbeant signa veræ pœnitentiæ). *Quod si aliqui à propriis moribus non facile avellantur, et carnis voluptatibus potius, quam Deo servire voluerint, vitamque ex Evangelio institutam non admittant, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in inobediente, et contradicente populo audire docti sumus, servans serva animam tuam :* Id est ex Sacra Scriptura, qua redarguitur populus Hebræus inobediens, et contradicens, audimus, et docemur, ut servemus animas nostras, nec eam, conniventes aliorum peccatis, amittamus.

Can. 85. *Et ult. Ne itaque cum eis perire eligamus, sed grave judicium formidantes, et terribilem Dei retributionis diem præ oculis habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire etc. Sed et noctu, et interdiu, et publice, et privatim ipsis testificari debemus, cum eorum autem improbitatibus abire nolumus, eos quidem lucrifacere optantes, et à mali laqueo eripere. Sin autem hoc non possumus, studeamus nostras animas ab æterna condemnatione servare.*

Hi sunt Canones pœnitentiales attributi magno Basilio; quorum tamen aliqui, ut audisti, non continent pœnitentias, quibus delicta curentur, sed admonitionem aliquam ad id pertinentem, vel doctrinam morum, qualem forte nulli alii antiqui Canones magis distincte exhibent. Nunc afferam Gregorii Nysseni Canones.

§. V.

Canones S. Gregorii Nysseni.

Continentur hi in ea, quam S. Antistes scripsit ad Letojum Melitinæ Episcopum, epistola, à qua proinde eos excerpam, et numeris distinguam.

Can. 1. *Si quis fidem in Christum negavit, vel ad Judaismum, vel idolorum cultum, Manichæismum, vel aliquod aliud impietatis genus descivisse visus sit, qui voluntarie quidem ad id malum se contulit, deinde seipsum condemnavit, totum tempus vitæ suæ habet pœnitentiæ tempus. Numquam enim, si mystica peragatur oratio, Deum una cum populo adorare dignus censebitur, sed seorsum precabitur; à Sacramentorum autem commu-*

nione omnino erit alienus, in hora autem sui è vita excessus Sacramenti communionis erit particeps. Sin autem contigerit, ut is præter spem convalescat, et vivat, in eodem rursus vivet judicio, mysticorum Sacramentorum usque ad vitæ exitum expers.

Can. 2. *Qui autem tormentis, et gravibus suppliciis excruciati* (lapsi sunt), *ii præstituto tempore punientur, sanctis Patribus sic in eos clementia usis, tamquam non lapsa sit anima, sed corporalis imbecillitas tormentis non restiterit. Quare mensura eorum, qui fornicatione peccarunt, et transgressio extorta vi, doloreque, in conversione eodem spatio dimensa est.* Id est prædicti, qui vi tormentorum victi transgressi sunt, punientur, ut puniuntur fornicarii, nempe pœnitentia novem annorum, ut infra dicetur.

Can. 3. *Qui autem ad præstigiatores, vel vates abierunt, vel eos, qui per dæmones se piacula quædam, et aversiones* (nempe expulsationes malorum) *operaturos pollicentur, ii exacte interrogantur, et examinantur, utrum in fide in Christum permanentes, à necessitate aliqua ad illud peccatum impulsi sint, cum afflictio aliqua, vel intolerabilis jactura hunc illi animum indidisset, an omnino neglecto quod à nobis creditum est testimonio* (Fidei), *ad dæmonum societatem se contulerunt. Si enim ad fidem infirmandam, et quod Deum esse non crederent, qui à Christianis creditur, et adoratur, illud fecerunt, erunt scilicet transgressorum judicio obnoxii;* nempe curandi ut ii, de quibus *Can.* 1.

Can. 4. *Sin autem intolerabilis necessitas aliqua, pusillo, et abjecto eorum animo superato, eo deduxit falsa aliqua spe deceptos, similiter erit et in ipsos clementia, instar eorum qui tormentis in tempore confessionis resistere non potuerunt.*

Can. 5. Postquam fuse disseruit de malitia fornicationis, docuitque in ea contineri etiam injuriam aliquam late sumptam, quia tamen in ea non est injuria stricte talis, ut in adulterio, nec tanta inordinatio, ut in aliis nefariis actibus luxuriæ, ita subdit : *Sed quia eorum, qui in fornicatione polluti sunt, injuria aliqua* (nempe propria et stricta) *cum hoc peccato non est commissa, propterea duplum conversionis tempus iis præscriptum est, qui in adulterio inquinati sunt, et in aliis item vetitis malis, animalium initu, et rabie in masculos : in iis enim peccatum duplicatur. Unum quidem in illicita, et nefaria voluptate. Alterum autem, quod in injuria, quæ fit alteri, consistit.*

Can. 6. *Est autem quædam differentia in ratione pœnitentiæ in iis, qui in hujusmodi voluptatibus peccarunt. Qui enim ex se ipso ad sua manifestanda peccata impulsus est, eo quod sua sponte occultorum accusator esse voluerit, ut qui jam morbo medicinam adhibere cœperit, et signum mutationis in id, quod est melius, ostenderit, in mitioribus pœnis versatur. Qui autem*

in malo deprehensus est, vel propter aliquam suspicionem, vel accusationem non spontaneam convictus est, longius illi conversionis tempus datur, ut ipse perfecte purgatus sic ad Sacramentorum communionem admittatur.

Can. 7. *Qui in fornicatione polluti sunt, in tribus quidem annis ab oratione* (et ab Ecclesia) *omnino expellantur : in tribus autem solius orationis particeps : in tribus autem aliis cum iis, qui in conversione substernuntur, precentur, et tunc sint Sacramentorum participes.*

Can. 8. *In iis autem qui diligentia in conversione usi fuerint, et vita ostenderint, se esse emendatos, potest, is qui præest pro ecclesiasticæ œconomiæ utilitate tempus auditionis contrahere, et celerius ad conversionem deducere; et rursus hoc quoque tempus contrahere, et celerius communionem reddere, prout sua probatione ejus, qui curatur, statum esse judicabit. Quemadmodum enim porcis margaritas projicere est vetitum; ita et pretiosa margarita privare eum, qui jam per alienationem à vitio, et purgationem homo factus est, absurdum est.*

Can. 9. *Quæ autem in adulterio, et in reliquis immunditiæ generibus* (nempe bestialitate, et sodomia, de quibus supra) *fit iniquitas, ut dictum est, eodem judicio punietur, quo fornicationis scelus, sed tempore duplicabitur. In eo autem, qui curatur, affectio, et status considerabitur, ut dictum est de fornicario, ut vel citius, vel tardius sit boni particeps.*

Inde descendit ad peccata quæ fiunt ex ira, et docet, quod quamvis scriptura non solum vulnera et cædes prohibeat, sed etiam omne convicium, vel maledictum, tamen Patres solis cædibus pœnas statuerunt, quas affert post divisionem homicidii voluntarii, et involuntarii.

Can. 10. *Igitur in curatione voluntarii homicidii ter novem sunt anni, novenario annorum numero in unoquoque gradu præfinito* (nam quartum gradum in distributione temporis is S. Pater omittit) *ut in perfecta quidem segregatione novem annorum tempore versetur pœnitens ab Ecclesia prohibitus* (en primus gradus fletus), *totidem autem annos in auditione permaneat, sola doctorum, et scripturarum auditione dignus habitus* (en secundus gradus auditionis), *in tertio autem novenario cum substratis in conversione orans* (en tertius gradus substrationis) *ut perveniat ad communionem Sacramenti.*

Can. 11. *In eodem erit idem observandum ab eo qui Ecclesiam administrat, et pro ratione conversionis illi quoque pœnæ tempus minuatur, ut pro novem annis in unoquoque gradu, vel sex vel septem anni solum fiant, si pœnitentiæ magnitudo tempus vincat, et superet correctionis studio eos, qui in longo tempore præstituto susceptas à se maculas segniter eluunt.* Igitur ex hoc S. Doctore homicidia voluntaria viginti septem annorum pœnitentia castigari debuerunt, aut annorum circiter viginti, si magnus esset fervor

e.

pœnitentis. Homicidia autem voluntaria non solum ea esse dicit supra, quæ fiunt ex meditatione animi, sed etiam ea, quæ committuntur in rixa. Post hæc descendit ad curationem homicidii involuntarii, quod dicit illud esse, quod *casu committitur ab eo qui alicui alteri rei studium applicat.*

Can. 12. *Involuntarium autem venia quidem dignum, sed non laudabile judicatum est. Hoc autem dixi, ut constet, quod etiamsi quis involuntarie fuerit in scelere homicidii, eum tanquam jam in profanum piaculum redditum à Sacerdotali gratia ejiciendum pronunciavit Canon.* Hæc est pœna homicidii etiam involuntarii nempe irregularitas, pœnitentia autem est eadem, ac fornicarii, nempe novem annorum; sic enim subdit :

Can. 13. *Quantum autem est expiationis tempus ob simplicem fornicationem, tantum etiam recte habere existimatum est in iis, qui cædem involuntariam fecissent, scilicet in iis quoque pœnitentis voluntate examinata, ut sit fide quidem digna conversio, non servetur annorum numerus, sed temporis prolixitate resecata ad Ecclesiæ restitutionem, et boni participationem compendio deducatur.*

Can. 14. *Si quis autem tempore non expleto à Canonibus præstituto vita excedat, jubet Patrum clementia, ut effectus Sacramentorum particeps fiat, nec viatico vacuus ad extremam illam, et longam peregrinationem mittatur. Sin autem postquam Sacramenti particeps factus fuerit rursus ad vitam reversus sit* (id est periculum evadat, et convalescat), *statutum tempus expectet in illo gradu existens, in quo erat ante communionem illi ex necessitate datam.*

Postea descendit ad curanda peccata avaritiæ; quibus medendis nullum pœnitentialem canonem conditum à Patribus fuisse, miratur, cum ea sit ex Apostolo *ad Ephes.* 5. quædam idololatria. Ipse autem ex pœnitentia aliorum delictorum, et ex Scriptura docet, qua sint hæc peccata ratione curanda.

Can. 15. *Dividitur furtum in latrocinium, seu deprædationem, et in murorum* (et sepulchrorum ut antea dicit) *effossionem. Idem autem utriusque est institutum, videlicet aliena auferre: in animo autem ipsorum magna est inter se differentia. Latro enim etiam homicidium, ad id quod studet assequi, assumit, ad id paratus, et armis et copiis et opportunitate loci; ideoque is homicidarum judicio subjiciatur, si per pœnitentiam ad Dei Ecclesiam reversus fuerit.* Igitur hujusmodi latronibus paratis committere homicidium voluit is sanctus Pater viginti septem annorum pœnitentiam in eos tres gradus, fletus, auditionis, et substrationis divisam imponi.

Can. 16. *Qui autem latenti ablatione sibi alienum usurpat, deinde per enunciationem peccatum suum Sacerdoti aperuerit, vitii studio in contrarium mutato, ægritudinem curabit, videlicet*

largiendo quæ habet, pauperibus, ut dum quæ habet profundit, se ab avaritiæ morbo liberum aperte ostendat.

Can. 17. Sin autem nihil aliud prælerquam solum corpus habeat, jubet Apostolus per laborem corporalem ei morbo mederi, sic dicens: qui furatur non amplius furetur, sed potius laboret bonum operans, ut possit ei largiri, qui indiget.

Can. 18 Sepulchrorum effossio ipsa quoque dividitur in id quod veniam meretur, et id quod non meretur. Si enim mortuorum parcens religioni, et tectum corpus intactum relinquens; ut nec soli ostendatur turpitudo corporis, lapidibus aliquot ex iis, qui ante sepulchrum projecti sunt, ad aliquod opus construendum usus est, ne hoc quidem est laudabile, sed ut esse dignum venia, effecit consuetudo, quando ad aliquid melius, et Reipublicæ utilius materia traducta sit; sed carnis in terram redactæ pulverem perscrutari, et ossa movere spe lucrandi aliquem ex defossis ornatum, id eodem judicio condemnatum est, quo simplex fornicatio; quemadmodum supra dictum est, considerante scilicet œconomo, seu dispensatore, et æstimante ex ipsa vita ejus qui curandus est, quæ medicina sit adhibenda, ut spatium à Canonibus præstitutum possit contrahere.

Can. 19. Sacrilegium autem (quo aufertur quod Deo sacratum est) *in antiqua quidem Scriptura* veteris Testamenti, *ne cædis quidem condemnatione visum est tolerabilius. Similiter enim, et qui cædis convictus erat, et qui res Deo dicatas abstulerat, lapidationis supplicium subibat* (id est sacra Scriptura æque punit homicidam, ut eum qui aufert rem Deo sacram, ut patet in Achaz, qui ex spoliis Jericho, quæ erant Deo sacrata, aurum, vestesque abstulit). *In ecclesiastica autem consuetudine de pœnæ gravitate nescio quomodo aliquid detractum, et eo lenitatis descensum est, ut illius morbi existimaretur tolerabilius piaculum. In minori enim tempore quam adulterium, à patrum traditione pœnam susceperunt.* Id est non solum non punitur, ut homicidium, pœnitentia annorum 20. sed neque, ut adulterium, pœnitentia annorum 18. sed pœna minori.

Can. 20. Et ult. Utique autem hoc in supplicii genere ante omnia videndum est, qualis sit ejus, qui curatur, affectio, et non æstimare, tempus ad curationem, et remedium sufficere (quæ enim fuerit ex tempore medicina)? sed ejus qui convertitur, et curatur, animum, et institutum; nempe in foro pœnitentiæ, in quo non intenditur sola vindicta delicti, sed delinquentis emendatio, et sanitas, non sufficit, quod qui deliquit, tanto tempore puniatur: nam tempus, et duratio pœnæ non sanat, sed est attendenda pœnitentis dispositio, ut eo modo curetur, ea pœnitentia aspera, vel miti, longa, vel brevi exerceatur, quæ illi utilior erit ad emendationem; qui, ut non semel dixi, et millies dicam, est Canon pœnitentialis verissimus, et certissimus, ex quo ea pœnitentia injungatur pœnitenti, quæ vulnus nec exasperet, nec dissimulet, et vulneratum

e..

sanet; idque solum intenderunt Patres per hos Canones pœnitentiales, et ideo tam sæpe monuerunt, debere Præsidem hujus fori uno velut oculo leges *aspicere, altero pœnitentem, et earum rigorem temperare, cum is sanatus appareat.*

CAPUT III.

Canones Pœnitentiales aliquorum Conciliorum.

§. I.

Canones Pœnitentiales Concilii Illiberitani.

De hoc Concilio magnum inter Scriptores dissidium, cum aliqui uno tempore, alii alio celebratum illud asserant; aliqui unum numerum canonum, alii majorem ei attribuant; aliqui uno modo, alio interpretentur alii; aliqui ejus auctoritatem elevent, alii attollant, alii nutantem firment, ut plerique recentiores, et præsertim Card. de Aguirre in sua *Collect. maxima tom. 1. pag. 268. edit. Rom.* De tempore prima controversia est; nobis autem pro re præsenti satis est hoc scire quod est satis certum, celebratum ab Hispanis Patribus hoc fuisse sub initium sæculi quarti aliquot annis ante Nicænum, et ut videtur, paulo ante Arelatense 1.

Circa canones eos afferam tantum, qui pœnas seu pœnitentias statuunt, quique citra controversiam huic Concilio attribuuntur. Non est autem is locus agendi de ejus auctoritate, cum hìc constituerim docere tantum, qui fuerint, non vero quanti habiti fuerint horum temporum Canones pœnitentiales. Hujus autem Concilii doctrina non in canones, sed in capita, quæ tamen Canones sunt, fuit digesta.

Cap. 1. Placuit, ut quicumque post fidem Baptismi salutaris adulta ætate ad templum idoli idolatraturus accesserit, et fecerit quod est crimen capitale (nempe principale, quale est sacrificium idolo factum) *nec in fine eum ad communionem suscipere.* Hìc magna controversia est, an Patres prohibentes hunc suscipi, vel in fine vitæ, ad communionem, eum solo Eucharistiæ viatico fraudari voluerint, an etiam absolutione sacramentali. Communiter in his Conciliis *suscipere ad communionem*, est idem, ac *non negare*, seu *reddere alicui societatem fidelium*, et *non suscipere* est idem, ac *negare hanc societatem*, ac proinde omnem usum Sacramentorum. Igitur utrumque Sacramentum hìc negant Patres, si his vocibus usi sunt, ut communiter usurpari solebant. Quia vero hæc verba possunt etiam suscipere mitiorem interpretationem, ita ut sola negetur communio Eucharistiæ; et Patres, cum possunt, sic explicari debent, ut sensum faciant magis consonum communi Ecclesiæ doctrinæ, dicendum est, in hoc et in aliis, quos infra afferam, canonibus solam

ab eis negari Eucharistiæ communionem. Imo quia hoc ipsum receptum non fuit ab Ecclesia, quæ, ut infra dicam, et ostendi in Cler. Rom. *lib. 1. disput. 4.* utramque Sacramentum moribundis vere pœnitentibus conferri semper voluit, forte per prædicta verba fuit illis apostatis ea sola communio denegata, quæ erat plena communio, plena pax cum Ecclesia, quæ magnis peccatoribus utcumque utroque Sacramento refectis negabatur etiam in morte, quatenus, si convaluissent ab infirmitate sua, ingredi debebant stadium pœnitentiæ, et gerere se tanquam ejectos, et ab usu Sacramentorum exclusos.

Cap. 2. Flamines qui post fidem lavacri, et regenerationis sacrificaverint, eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus cohærente mœchia, placuit, eos nec in fine accipere communionem. Hic eruditi Interpretes dicunt, agi de iis Gentilium Sacerdotibus, qui flamines vocabantur, qui post conversionem, et Baptismum ad vomitum redierant, et ad suum munus, quod erat diis immolare initio ludorum, et publicis ludis præesse, in quibus homicidia, et adulteria, aliaque hujusmodi obscœna committebantur, quorum proinde reatus ad eos redundabat: vel agi de iis Sacerdotibus qui pariter post sanctum lavacrum, quo erant expiati, redierant ad sua sacrificia, in quibus carnes humanæ offerebantur idolis, et virgines, antequam mactarentur, ab ipsis Sacerdotibus constuprabantur non sine culpa mœchiæ, cum Sacerdotes uxorati essent. Nisi forte hæc vox mœchia sumenda sit in lata significatione pro quovis illicito concubitu, quomodo usurpari eam posse docet August. *lib. 2. super Exod. cap. 71.* Igitur hi Sacerdotes ex his tribus criminibus, vel ex singulis, ut alii interpretantur, cum parva aliqua mutatione verborum hujus capitis, tota vita, inque ipsa morte privantur communione prædicta.

Cap. 3. Item flamines qui non immolaverint, sed munus tantum dederint, eo quod se funestis abstinuerint sacrificiis, placuit in fine præstari eis communionem: facta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit, ulterius, eis non esse dandam communionem, ne lusisse de Dominica communione videantur. Hic nomine muneris intelligunt aliqui pecuniam, vel tale aliquid datum persecutoribus ad redimendam corporis, et vitæ vexationem. Hoc autem dare ad hunc finem culpa vacat, et supra definit Petrus Alexandrinus *Can. 12.* non igitur puniendum erat, nisi forte causa aliqua nobis incomperta id eo tempore illicitum fecit. Aliqui ea voce intelligunt munus aliquod datum idolo, vel ethnico Sacerdoti ad sumptus sacrificiorum, quod certe erat illicitum, et puniendum. Alii demum, nomine muneris significari dicunt ludos publicos, quos hi flamines exhibuerant, sed sine sacrificio, et ideo minus puniuntur.

Cap. 4. Item flamines, si fuerint catechumeni, et se à sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora placuit ad baptismum admitti debere. Putarunt Patres, flamines quos experti fuerant parum constantes, esse diutius probandos, nempe toto triennio,

cum reliqui post biennii catechumenatum baptizarentur. Igitur si flamines intra triennium ad sua impia sacrificia relapsi fuissent, nec eo elapso poterant baptizari, quamvis eos sui delicti pœniteret.

Cap. 5. *Si qua domina furore zeli accensa* (nempe zelotypiæ stimulis percita) *flagellis verberaverit ancillam suam, ita, ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit: si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.* Quæ diceretur pœnitentia legitima, nempe peragenda secundum canones toto eo tempore, quod dicebatur tempus pœnitentiæ, constat ex Burch. *lib.* 19 et dicetur infra.

Cap. 6. *Si quis vero maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impertiendam esse communionem.* Nempe illam plenam pacem et reconciliationem cum Ecclesia, de qua dictum cap. 1. hujus Synodi. Maleficium autem, quod punitur, erat opus artis magicæ continens adorationem idolo exhibitam.

Cap. 7. *Si quis forte fidelis post lapsum mœchiæ, acta per tempora constituta legitima pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit eum nec in fine habere communionem.* Ostendi autem in Cler. Rom. *lib.* 1. *dis.* 5. numquam potuisse relapsis negari in morte Sacramentalem absolutionem. Qui ergo hos Patres errasse negabit, infligi hic ab eis dicet solam pœnam negatæ Eucharisticæ communionis; imo solam pœnam negatæ ecclesiasticæ, et plenariæ reconciliationis, ut supra dictum est.

Cap. 8. *Item fœminæ, quæ nulla præcedente causa reliquerint viros suos, et alteris se copulaverint, nec in fine accipiant communionem*, si videlicet (ut addit Burchardus *lib.* 9. *cap.* 62.) *in hoc permanere voluerint.*

Cap. 9. *Item fidelis fœmina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum duxit, prohibeamus, ne ducat: si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is, quem reliquerit, de sæculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.*

Conceditur ei communio post mortem relicti conjugis, quia tunc illa poterat alteri nubere, et contrahere verum matrimonium.

Cap. 10. *Si ea, quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, potest ad fontem lavacri admitti prædictus catechumenus. Hoc et circa fœminas catechumenas erit observandum. Quod si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, et scierit, eum habere uxorem, quam sine causa relinquit, placuit huic nec in fine dari communionem.* In prima parte canonis agitur de eo qui uxorem alteri junctam repetere non potest, aut ex causa, si qua est, non debet, et is admittitur ad Bapti-

smum. In secunda parte agitur de ea, quæ nupsit illegitime, et hæc rejicitur.

Cap. 12. *Mater vel pater, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eam nec in fine accipere communionem.* Dicit *suum*, quia corpus filii est veluti corpus parentum.

Cap. 13. *Virgines quæ se Deo dedicaverunt, si pacta prodiderint virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine dandam eis esse communionem. Quod si semetipsas pænituerit, quod infirmitati corporis lapsæ fuerint, et toto tempore vitæ suæ egerint pænitentiam, et abstinuerint se à coitu, eo quod lapsæ potius videantur, placuit eas in fine communionem accipere debere.* In prima parte Canonis agitur de illis, quæ lapsæ non resipuerint statim, sed diu vel etiam usque ad mortem in peccato suo, et mala vita perstitere; in secunda vero de illis quæ ex fragilitate lapsæ statim surrexerunt, et perpetuam post pœnitentiam peregerunt.

Cap. 14. *Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverunt, acceperint, et invenerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post unius anni pœnitentiam reconciliari debebunt; vel si alios cognoverint viros eo quod mœchatæ sint, placuit per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.* In prima parte Canonis agitur de puellis, quæ à soluto violari se permiserant non violantes jus alterius, sed solum dehonestantes se ipsas, et suas futuras nuptias; in secunda vero parte agitur de illis, quæ cognoverant alienum virum, nempe junctum matrimonio, ac proinde sunt in mœchiam lapsæ.

Cap. 15. *Propter copiam puellarum, gentilibus minime in matrimonium dandæ sunt virgines Christianæ, ne ætas in flore tumens in adulterio resolvatur animæ.* Id est, copia puellarum non debet efficere, ut earum cum ethnicis matrimonia permittantur.

Cap. 16. *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, nec ipsis Catholicas dandas puellas; sed neque Judæis, neque Hæreticis* (alii legunt *Schismaticis*, nam de Hæreticis dicitur initio capitis) *dari placuit, eo quod nulla possit esse soietas fidelis cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet*, nempe manere per quinquennium excommunicatos. Forte eadem pœna castigandi erant, qui præcedentem *Canonem* 15. violassent, quamvis ibi de pœna nihil dicatur.

Cap. 17. *Si qui forte Sacerdotibus idolorum filias suas junxerint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Siquidem puellæ his nuptæ in ingens periculum deserendi veram religionem conjiciebantur.*

Cap. 18. *Episcopi, Presbyteri, Diaconi, si in ministerio positi detecti fuerint, quod sint mœchati, placuit, et propter scanda-*

lum, et propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere. Hic nomine mœchiæ significari ab his Patribus copulam quamlibet illicitam, dicunt aliqui, nec sine fundamento, ut supra innui.

Cap. 20. *Si quis Clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit degradari, et abstinere. Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras, et promiserit correptus jam cessaturum, nec ulterius exacturum, placet ei veniam tribui; si vero in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia sciat se esse projiciendum.*

Cap. 21. *Si quis in civitate positus tres Dominicas ad Ecclesiam non accesserit, tanto tempore abstineat, ut correptus esse videatur.* Id est, ut constet ejus culpam non dissimulari, sed corrigi. In eos autem qui ruri habitabant, non animadverterunt Patres, quia cum tempore persecutionum paucissimæ in agris, aut pagis essent Ecclesiæ, non potuerant hi facile adire.

Cap. 22. *Si quis de catholica Ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque ad Ecclesiam recurrerit, placuit huic pœnitentiam non esse denegandam, eo quod cognoverit peccatum suum: qui etiam decem annis agat pœnitentiam, cui post decem annos præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.*

Cap. 30. *Subdiaconum eum ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerit mœchatus, eo quod postmodum per subreptionem ad altiorem gradum non sit promovendus* (qui enim non confessus mœchiam ordinabatur, nec illam confitebatur postea, et sic illegitime ad Diaconatum ascendebat. V. cap. 76.), *si autem aliqui in præteritum ordinati, amoveantur.*

Cap. 31. *Adolescentes, qui post fidem lavacri Salvatoris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem eos debere admitti;* id est si resilientes à vaga, et nefaria libidine castum connubium contraxerint, ne si soluti maneant, relabantur, post legitimam pœnitentiam, admittantur. Quamvis enim pœnitentes deberent abstinere conjugio, contrahere tamen permittebantur, cum continere se non poterant.

Cap. 32. *Si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit* (id est in mortis articulum, seu periculum) *placuit agere pœnitentiam non debere sine Episcopi consultu, sed potius apud Episcopum agat. Cogente tamen infirmitate non est Presbyterorum, aut Diaconorum communionem talibus præstare debere, nisi eis jusserit Episcopus.* Hinc sumitur argumentum, nomine *communionis* in hac Synodo significari, aut actionem tradendi Eucharistiam, aut absolvendi ab ecclesiasticis censuris, vel pœnis, et reconciliandi cum Ecclesia, quam etiam Diaconi præstare poterant, et præstabant aliquando moribundis.

Cap. 33. *Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, et Subdiaconibus positis in ministerio, abstinere se*

à conjugibus suis, et non generare filios : quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

Cap. 37. *Eos qui à spiritibus immundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet; si vero fideles fuerint, dandam eis esse communionem. Prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accendant; si facere contra interdictum voluerint, abstineant à communione.* In prima parte canonis agitur de catechumenis energumenis, eosque debere in morte baptizari, dicitur. In secunda parte agitur de energumenis baptizatis, quos in morte Sacramento refici debere, dicitur. In tertia agitur de Clericis energumenis, quibus sub pœna excommunicationis prohibetur accendere templi luminaria.

Cap. 40. *Placuit prohiberi, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quicquid ad idolum datum fuerit, acceptum non ferant; si vero post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporis à communione esse arcendos.* Sumptus in honorem idoli factos ab œconomis, non esse acceptos ferendos à dominis, hoc Canone decernitur, ne aliquem honorem diis falsis tribuisse viderentur.

Cap. 43. *Admoneri placuit fideles, ut quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant : si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent* (nec ea colentes, nec eorum cultum ullo signo approbantes). *Si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur.*

Cap. 44. *Quæ fuerit aliquando meretrix, et postea habuerit maritum, si postmodum ad credulitatem* (scilicet ad fidem) *venerit, incunctanter placuit esse recipiendam.*

Cap. 45. *Qui aliquando fuerit catechumenus per infinita tempora* (nempe multo tempore, seu incerto, ut aliqui exponunt) *et unquam ad Ecclesiam accesserit* (scilicet postea ut baptizaretur) *si eum de clero quisquam agnoverit, voluisse esse christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari, eo quod in veteri homine deliquisse videatur;* quia videlicet per hanc suam negligentiam, vel inconstantiam peccavit ante baptismum : peccata autem ante baptismum commissa facile remittebantur.

Cap. 46. *Si quis fidelis aspostata per infinita tempora ad Ecclesiam non accesserit, si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra* (id est recesserit quidem à Religione christiana, sed postea manserit nec christianus, nec idololatra) *post decem annos placuit eum communionem accipere.*

Cap. 47. *Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus,* id est morbo mortali liberatus *rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius eum non ludere de communione pacis*, seu ut habet Burchar. *lib.* 9. *cap.* 67. hunc canonem afferens, *placuit ulterius non illudere alios*

de communione pacis. Quibus ultimis duobus verbis confirmatur quod initio dixi, hoc Concilio nomine communis significari plenam cum Ecclesia reconciliationem, et restitutionem pacis cum ea.

Cap. 49. Admoneri placuit possessores, ut non patiantur fructus suos, quos à Deo percipiunt cum gratiarum actione, à Judæis benedici, ne nostram irritam, et infirmam faciant benedictionem. Si quis post interdictum facere usurpavit, penitus ab Ecclesia abjiciatur.

Cap. 50. Si vero quis, Clericus fuerit sive fidelis, qui cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum à communione abstineri, ut debeat emendari.

Cap. 51. Ex omni hæresi qui ad nos fidelis venerit, minime est ad Clerum promovendus, vel, si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponantur.

Cap. 52. Si qui inventi fuerint libellos famosos in Ecclesia ponere, anathematizentur.

Cap. 54. Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se à communione (Sponsalia olim sine parentum consensu non celebrabantur, ut Paulus docet *lib.* 35. ad edictum in *lib.* 7. de Sponsal.). *Si tamen iidem sponsus, vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Si vero in eodem fuerint vitio, et polluerint se consentiendo, superior sententia servetur.* Id est si iidem parentes filiis sponsalia iufringentibus consenserint, triennio maneant excommunicati.

Cap. 55. Sacerdotes qui tantum sacrificantium coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid idolis præstant, placuit, post biennium accipere communionem. Aliqui fideles, ut hic notat Gonzalez, post baptismum Sacerdotia Gentilium obibant, vel ambitione, vel necessitate, unde eos vocat idem Concilium *cap.* 2. *et* 3. *Flamines.* Non omnes autem Sacerdotes sacrificabant, sed aliqui adstabant hostiæ, et aræ, et quidem coronati, hique hic puniuntur.

Cap. 56. Magistratum vero, anno uno, quo agit duumviratum, prohiberi placet, ut se ab Ecclesia cohibeat. Munia aliquot quamvis publica, et honorifica, si præsertim gravia essent, et onerosa propter ingentes sumptus, non solum permissa fuere christianis, sed jussa ab ethnicis Principibus. Inter hæc munia, seu Magistratus, erat duumviratus, ad quem spectabat præbere publicos ludos; et quamvis, cum ederentur, multa superstitiosa fierent, dicunt aliqui permissum ab hoc Concilio fuisse, ut Christiani necessitate cogente gererent hunc magistratum, et hos ludos exhiberent, ac solum prohibitos fuisse, eo tempore magistratus, qui uno anno explebatur, accedere ad Ecclesiam. Verum honori hujus Concilii magis consulet, qui prohibitum quidem ab eo hunc eorum accessum ad Ecclesiam dicit, eam tamen permissionem negat, cum eam is Canon nec contineat, nec supponat. Non enim qui christianum

[illegible] Ecclesia, dum fungitur aliquo munere, functionem ei permittit, quin potius prohibet, eumque ea segregatione punit. Quod ipsum dixerim de Sacerdotio Flaminum, quod [illegible] retineri, aliqui forte non bene colligent ex hujus Synodi cap. 2. et 3. quibus potius prohibetur, cum illa utraque eo capite puniantur, à quibus hoc profanum Sacerdotium non videtur separari potuisse.

Cap. 57. Matronæ, vel earum mariti vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent, et, si fecerint, triennii tempora abstineantur. Nomine autem pompæ ludos circenses fuisse appellatos indicat Sueton. in Claud. cap. 11. et alii.

Cap. 59. Prohibendum, ne quis Christianus, ut Gentilis, ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat, et videat: quod si fecerit, pari crimine teneatur: si fuerit fidelis, post decem annos, acta pœnitentia, recipiatur. Capitolium, cujus hic fit mentio, est quodlibet templum instar Capitolii Romani in aliis civitatibus celsiori loco ædificatum, in quo publica sacrificia offerri solebant, sicut, et Palatii vox usurpatur pro celsioribus, amplioribusque domibus, quamvis initio solum Imperatoris Romani domum in Palatino monte ædificatam significaret, ut hic observat Binius ex Baron. in *Notis ad Martyrol. Rom.*

Cap. 60. Si quis idola fregerit, et ibidem fuerit occisus, quia in Evangelio non est scriptum, nec invenitur ab Apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi martyrum. Novum id genus pœnæ fuit, quæ mortuos pertingeret, quos non esse honorandos, ut Martyres, hæc Synodus decernit. Quamvis non tam pœna fuit hæc iis inflicta qui mortui erant, quam eruditio viventium, ne similia facerent, quibus Ethnici irritarentur, et persecutiones in Christianos excitarent, ut non semel accidit ex inconsulto aliquorum fervore, aut ambitione, aut etiam amore lucri. Non enim defuerunt ex Christianis (ut innuit S. August. *in breviculo collationum 3. diei cap. 61.*) homines facinorosi, aut ære alieno gravati, aut desides, qui hæc faciebant in Gentiles, eorumque sacra, ut in carcerem conjecti, ibi alerentur usque ad delicias, et ditarentur etiam pietàte et eleemosynis Christianorum. Ut hujus mali occasio tolleretur, docerenturque fideles, non esse hujusmodi ausis imprudentibus turbandam Ecclesiæ pacem, statuit hæc Synodus, ne martyres haberentur, qui ad idolorum statuas infringendas, quod nec Christus faciendum esse docuit, nec factum fuerit ab Apostolis, prosilirent, et ob id ab Ethnicis necarentur.

Cap. 61. Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennio à communione placuit abstineri, nisi forte dari pacem velocius, necessitas coegerit infirmitatis. Ea verba, *et ipsa fuerit fidelis*, fuerunt adjecta, quia si ea gentilis fuisset, ex geminato scelere major pœna fuisset infligenda.

Cap. 62. Si auriga, aut pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus suis renuncient (illi siquidem ludis circen-

sibus in honorem Deorum celebratis præstare operam suam cogebantur; hi præter aliquam superstitionem, qua ipsi quoque Deorum facta repræsentantes, vel ludicra in honorem Deorum exhibentes inficiebantur, obscœnæ populi voluptati serviebant). *Quod si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Ecclesia.*

Cap. 63. *Si qua mulier per adulterium, absente suo marito conceperit, idque post facinus occiderit, placuit ei, nec in fine dandam esse communionem eo quod geminaverit scelus.*

Cap. 64. *Si qua mulier usque in fine mortis suæ cum alieno fuerit viro mœchata, placuit nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit, post decem annos accipiat communionem, acta legitima pœnitentia.*

Cap. 65. *Si cujus Clerici uxor fuerit mœchata, et sciat eam maritus suus mœchari, et eam non statim projecerit* (et per hoc consentire visus fuerit) *nec in fine accipiat communionem, ne ab his, qui exemplum bonæ conversationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.*

Cap. 66. *Si quis privignam suam duxerit uxorem, eo quod sit incestus, placuit nec in fine dandam esse ei communionem.*

Cap. 67. *Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comicos, aut viros scenicos habeat. Quæcunque hoc fecerit, à communione arceatur.* Cum his contrahi matrimonia noluerunt, qui non solum infamia laborabant, sed superstitione etiam, ut erat infelicitas eorum temporum, infici solebant, ut dicebam supra.

Cap. 69. *Si quis forte habens uxorem semel lapsus fuerit, placuit, eum quinquennio agere pœnitentiam, et sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc et circa fœminam observandum.*

Cap. 70. *Si conscio marito fuerit mœchata uxor, placuit nec in fine dandam ei esse communionem* (nempe in pœnam lenocinii, cujus reus est maritus, quo conscio uxor mœchatur). *Si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem, si eam, cum sciverit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuit,* tanquam ei consentiens, ac proinde mœchiæ pœna dignus.

Cap. 71. *Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem.*

Cap. 72. *Si qua vidua fuerit mœchata, et eundem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus acta legitima pœnitentia, placuit eam communioni reconciliari. Si alium duxerit, relicto illo* (eumque infidelem) *nec in fine dandam ei esse communionem; vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat, nisi post decem annos acta legitima pœnitentia, nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.* Hic mœchia late accipitur pro fornicatione simplici, non agitur de vidua peccante cum soluto, quem proinde postea maritum habet: nisi velis eam peccasse cum uxorato, quem postea, uxore mortua, habet maritum.

Cap. 73. Delator si quis extiterit fidelis, et per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad Baptismum.

Cap. 74. Falsus testis, prout crimen est, abstinebitur (id est si grave, et capitale fuerit, quod objecit, abstinebitur in perpetuum). *Si tamen non fuerit mortis quod objecit, et probaverit, quod diu tacuerit, biennii tempore abstinebitur* (id est si illud quod objecit non fuerit capitale, et probaverit, se non sponte ad testimonium ferendum prosiliisse, sed diu tacuisse, et veluti adcitum ad id fuisse, biennii communione privetur). *Si autem non probaverit in conventu Clericorum, placuit per quinquennium abstineri.*

Cap. 75. Si quis autem Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nec in fine dandam ei esse communionem. Ili tres propter rerum ecclesiasticarum administrationem, et judicia erant magis obnoxii calumniis, à quibus proinde fideles magis absterrendi.

Cap. 76. Si quis Diaconum se permiserit ordinari, et postea fuerit in crimine detectus mortis (sub quibus vocibus triplex crimen tunc significabatur, nempe idololatria, mœchia, et homicidium) *quod aliquando commiserit, si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima pœnitentia, post triennium accipere communionem: quod si alius eum detexit, post quinquennium, acta pœnitentia accipere communionem laicam debere.* Igitur qui unum ex prædictis tribus criminibus commiserat, quamvis occulto, ordinari Diaconus non poterat, immo nec Subdiaconus, ut dicitur cap. 30. Laica communio erat illorum; qui in templo non admittebantur intra cancellos in loco, quem modo dicimus chorum, sed extra in loco laicis destinato. Is ergo qui hoc in loco, et non superiori quem dixi, manere poterat, frui tantum laica communione dicebatur, qua ipsa aliquando privabantur toto vitæ tempore Clerici (ut illi, de quibus agit Felix III. *in ea epist.* ad Episcopos Africæ cap. 2.) dicebanturque in morte ad laicam communionem recipi, non quod in morte Eucharistiam in tali loco cum laicis acciperent, sed quod essent tunc in ordinem fidelium laicorum recepti.

Cap. 78. Si quis fidelis habens uxorem, cum Judæa, vel Gentili fuerit mœchatus, à communione arceatur. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta legitima pœnitentia, poterit Dominicæ sociari communioni. Semel mœchatus quinquennali pœnitentia castigatur *Canon.* 69. Is ergo Canon additur ad severius puniendum qui non mœchatur utcumque, sed cum Judæa, vel Gentili, quod certe est turpius, et gravius adulterium. Cur ergo in prima parte Canonis non statuitur tempus pœnitentiæ, et in secunda solo quinquennio culpa punitur, et quidem etiam dum non confitetur ipse, sed ab alio accusatur? Igitur in prima parte Canonis

aliquid deest, et in secunda est aliquid mutatum, et unus annorum numerus pro alio positus.

Cap. 79. *Si quis fidelis alea, id est tabula luserit, placuit eum abstinere, et si emendatus cessaverit, post annum poterit communioni reconciliari.* Dicitur *vel tabula*, eo quod is ludus fiat in tabula talis, seu taxillis, vel tesseris, estque plerumque magnorum scelerum aliorumque malorum causa, vel occasio, ac proinde hac pœna dignus: tunc autem potissimum erat, cum, ut hic dicit Albaspinæus, *speciem quandam idololatriæ committeret, qui hos talos jactabat. Deorum enim Gentilium effigies pro numeris habebant, iique invocabantur, ut felicissimus veniret jactus.*

Hi sunt celebres Concilii Illiberitani Canones, qui videntur potius dicendi pœnales, quam pœnitentiales, juxta ea quæ dixi cap. 1. iis enim, quos feriunt, solam plerumque excommunicationem, seu privationem plenæ reconciliationis cum Ecclesia, aut perpetuam, aut usque ad articulum mortis, duraturam, aut aliquot annorum intentant; hæc autem excommunicatio pœna potius est, quam pœnitentia. Adhuc tamen vere pœnitentiales dici possunt; cum non semel innuant Patres, debere eum qui abstinetur, seu arcetur à communione, et pace Ecclesiæ, vacare interim legitimæ pœnitentiæ. Quæ autem esset hæc legitima pœnitentia, et qualiter distribuenda, et per quos ex illis quatuor gradibus, et quandiu in singulis peragenda, numquam definiunt, quia forte id antea definitum erat, ut videlicet ea, vel triennii, vel quinquennii, vel septennii, vel decennii pœnitentia in quatuor, aut saltem tres partes divideretur, æquales ex lege, sed inæquales ex facto, nimirum ex ipsa contritione, aut viribus pœnitentium; prout enim pœnitens magis, aut minus contritus videbatur, et onus impositum ferre poterat, magis, aut minus detineri in unoquoque gradu, vel statione debebat, si tamen recepta in Ecclesia erat ea ducta per illos quatuor gradus pœnitentia.

Minus autem detineri voluerunt Illiberitani Patres, quam prædicti Patres Græci, ut audisti; cum *cap.* 5. homicidæ etiam ex voluntate delinquenti septem duntaxat annorum pœnitentiam imponant; Basilius autem plusquam duplo, et Gregorius Nyssenus plusquam triplo majorem statuant. Quod in mœchia, aliisque delictis animadvertere similiter potes, nimirum in illis ipsis, quæ nec in morte fuerunt in aliquibus Ecclesiis absoluta, ut ostendi in Cler. Rom. lib. 1. disp. 2. Ex quo etiam capite confirmatur quod initio hujus capitis dixi, haudquaquam credibile esse, tam severos hos ipsos Patres in eos fuisse, quos nec in morte recipi volunt ad communionem, ut vere mori eos voluerint, nec vinculis peccatorum à Sacerdote absolutos, nec Eucharistia refectos, quod sane si voluissent, severius in eos, qui lapsi erant in hæresim, homicidium, et mœchiam animadvertissent, quam faciant *cap.* 5. 22. 56. 57. 59. 64. *et* 72. Ego certe aliam inire viam nequeo, qua hos Patres tam crebro communionem morientibus abnegantes vindicem, ut par est, ab ea severitate, quam ab Ecclesia abesse voluerunt illi ipsi Patres Græci, qui eos

Canones tam severos condidere, quamque rejecere semper, et rejici semper debere Pontifices Sanctissimi docuere, ut ostendi in Cler. Rom. lib. 1. disp. 2.

Explicata jam disciplina pœnitentiæ, quam statuit Synodus Illiberitana, exponenda jam esset ea, quæ aliis hoc tempore celebratis Conciliis placuit, sed ea explicatione non indiget; tum quia eorum Canones facile intelliguntur; tum quia, si qui obscuriores sunt, et certam explicationem recipere possunt, ex dictis clarescunt. Præterquam quod esset opus infinitum persequi omnes particularium conciliorum Canones, qui ad hanc disciplinam, de qua agimus, spectant. Satis ergo erit, ut, quoniam produxi Canones unius Concilii à Latinis Patribus celebrati, producam etiam Canones saltem aliquos alterius Concilii à Græcis Patribus circa idem tempus celebrati.

§. II.

Canones aliquot Synodi Ancyranæ.

Pauló post Illiberitanam, ut videtur, celebrata hæc Synodus fuit, nempe anno 314. Distinctissime autem totam causam lapsorum expendit, et eorum diversos lapsus per hoc Canones curari vult.

Cap. 4. *De iis, qui vi sacrificaverunt, et prælerea ad idola pransi sunt. Quicumque abducti quidem, et lætiore habitu accesserunt, et veste sumptuosiore usi sunt, et parati prandii, non ægre id ferentes, participes fuerunt, visum est anno audire, tribus autem annis substerni, ac supplices esse, soli autem orationi duobus annis communicare, et tunc ad id quod est perfectum accedere.*

Cap. 5. *Quicumque autem cum veste lugubri accesserunt, et accumbentes comederunt, interea toto accubitus tempore lacrymas fundentes, si triennale substrationis tempus impleverint, sine oblatione recipiantur* (scilicet soli orationi communicantes sint cum fidelibus qui consistunt; nec offerant, nam qui offerebant, boni etiam, nempe Eucharistiæ participes erant). *Si autem non comederint, cum duobus annis supplices, substratique fuerint, tertio anno communicent sine oblatione* (nempe communicent in sola oratione, nec ipsi offerentes, sed prius quam priorés reconciliandi) *ut id quod perfectum est triennio accipiant*, nempe Eucharistiæ communionem, et plenam reconciliationem cum Ecclesia. *Statuimus autem, ut Episcopi, modo conversationis examinato, potestatem habeant, vel utendi clementia, vel plus temporis adjiciendi. Ante omnia autem et præcedens vita, et quæ secuta est examinetur, et sic eis clementia impertiatur.*

Cap. 6. *De iis qui supplicii minis, et bonorum ablationis, vel*

exterminationis tantum cesserunt, et sacrificaverunt, et ad præsens usque tempus pœnitentiam non egerunt, nec conversi sunt, nunc autem circa tempus Synodi processerunt, et conversionis cogitationem induerunt, visum est ad magnum usque diem (nempe sanctum Pascha) *eos ad auditionem admitti, et post magnum diem tribus annis esse supplices, et substerni, et post alios duos annos communicare sine oblatione, et sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant. Si qui autem ante hanc Synodum ad pœnitentiam admissi sunt, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum, mortisque expectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione evenerint, ii sub definitione recipiantur*, id est ii recipiantur, et absolvantur, utpote sub ipsam vitæ definitionem, seu finem constituti, seu recipiantur, et absolvantur, ut definitum est.

Cap. 7. *De iis, qui in festo Ethnico, in loco Gentilibus deputato convivati sunt, et proprios cibos attulerunt, et comederunt, visum est, cum biennio substrati fuerint, esse recipiendos. An unumquemque autem cum oblatione recipere oporteat, est Episcoporum examinare, et aliam vitam in unoquoque inquirere*, nempe vitam priorem delicto, et præsentem.

Cap. 8. *Quicumque autem bis, vel ter sacrificaverunt per vim, triennio substernantur, duobus autem annis sine oblatione communicent, et septimo perfecte recipiantur.*

Cap. 9. *Quicumque autem non solum desciverunt, sed etiam insurrexerunt, et fratres suos coegerunt, et causæ fuerunt, ut cogerentur, ii annis quidem tribus auditionis locum suscipiant, alio autem anno sine oblatione communicent, ut decennio expleto, ejus, quod est perfectum, sint participes. Eorum autem in eo quoque tempore vitam examinare oportet.*

Simili distinctione *cap.* 16. curent eos, qui cum pecoribus, vel more pecudum cum propinquo sanguine mixti sunt. *Quicumque priusquam viginti quidem annos nati essent peccarunt, postquam quindecim annis substrati, supplices fuerint, communionem ad preces assequantur. Deinde et cum in communione quinque annis perseveraverint, oblationem attingant. Examinetur autem et eorum in substratione vita, et ita humanitatem consequantur. Si qui autem improbe ac maligne in peccatis fuerunt, longe substrationem habeant. Quicumque autem hanc ætatem transgressi, et habentes uxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti annis substrati, communionem ad preces assequantur. Deinde, cum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem assequantur. Si qui autem, et mulieres habentes, et quinquagesimum annum transgressi, peccaverunt, in vitæ exitu communionem assequantur.*

Cap. 20. *Si alicujus uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulteraverit, oportet eum in septem annis quod perfectum est assequi per gradus qui eo deducunt.*

Cap. 21. *De mulieribus, quæ sunt fornicatæ, et fœtus in utero perimunt, et fœtuum necatoriis medicamentis dant operam, prior quidem definitio usque ad vitæ exitum prohibebat, et ei quidam assentiuntur. Sed humanitate tamen utentes decrevimus, ut decennium per gradus præfinitos impleant.*

Cap. 22. *De involuntariis cædibus supplices quidem substernantur; eo autem, quod perfectum est, in fine vitæ digni habeantur.*

Cap. 23. *De involuntariis cædibus prior quidem constitutio jubet in septennio per præfinitos gradus esse perfecti participes: secunda vero constitutio quinquennium implere.*

Cap. 24. *Qui vaticinantur, et gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos introducunt ad medicamentorum inventionem, vel lustrationem, in quinquennii Canonem incidant secundum gradus præfinitos, tres annos substrationis, et duos annos orationis sine oblatione.*

Hæc fuit censura Patrum Ancyranorum, qui in eam urbem ex Cappadocia, Ponto, Armenia, Cilicia, et Syria convenerunt. Mirum est autem ab ea sic discrepasse prædictorum Patrum Græcorum, et præsertim Basilii, et Gregorii Nysseni censuram, in aliquo minus, sed in plerisque severiorem.

§. III.

Canones Pœnitentiales Nycæni.

Nunc videndum quid utrique Patres Latini Græcique paulo post in magna Synodo Nicæna circa pœnitentiam lapsorum sanciendum putarint. Sunt autem hæc tantum, saltem quæ extant.

Can. 10. Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam, vel per ordinantium dissimulationem, hoc ecclesiasticæ non præjudicat regulæ, cogniti namque deponuntur.

Can. 11. De his qui præter necessitatem prævaricati sunt, aut præter ablationem facultatum, aut præter periculum, vel aliquid hujusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii, placuit Synodo, quamvis humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari. Quicumque ergo veraciter pœnitudinem gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, et sex annis omni se contritione dejiciant: duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.

Can. 12. Quicumque vocati per gratiam primum quidem impetum monstraverunt deponentes militiæ cingulum; postmodum vero ad proprium vomitum sunt relapsi, ita ut quidem et pecunias tribuerent, et beneficiis militiam repeterent (parati videlicet fidem ejurare, aut etiam eo facto ejurantes, ne eo cingulo, quod

magnum honorem, et privilegia plura afferebat, carerent) *hi decem annis post triennii tempus, quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. Sed in his omnibus propositum, et speciem pœnitentiæ convenit explorare; quotquot enim metu, et lacrymis, atque patientia, vel bonis operibus, rebus ipsis conversionem suam non simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditione implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum vero licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt* (ita gerentes, ac si non peccassent, nec differrent ab aliis, vel ita ut nec impœnitentes essent, nec admodum pœnitentes) *et aditum introeundi Ecclesiam sibi arbitrati sunt ad conversionem posse sufficere, hi definitum modis omnibus tempus impleant.*

Can. 13. De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo, et maxime necessario Viatico minime privetur (nomine autem Viatici significari hic non solam absolutionem Sacramentalem, ut aliqui dicunt, sed etiam Eucharistiæ communionem, præter interpretationem Ecclesiæ, et Synodorum hunc canonem exponentium, quas allegavi in *Cler. Rom. lib. 1. disp. 4.* sequentia verba demonstrant). *Quod si desperatus* (de vita) *et consecutus communionem, oblationisque particeps factus, iterum convaluerit, sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter* (id est, postquam probaverit, et cognoverit, poscentem esse bene dispositum) *ex oblatione dare debebit.* Dare autem ex oblatione utique est Eucharistiam impertiri.

Can. 14. De catechumenis lapsis sancto, et magno Concilio placuit, ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, post hæc autem cum catechumenis orent, nempe cum catechumenis competentibus, qui erant magis proprie catechumeni.

CAPUT IV.

De Libris, qui post sæculum VII. Pœnitentiæ administrationi inserviebant.

I. SUB sæculi sexti finem, nempe an. 582. (non 585., uti perperam scripsere Caveus, Oudinus, et Dupinus) S. Eutychio in Constantinopolitana sede successit Johannes cognomine *Jejunator*, de cujus sanctitate disputantem adi Cuperum V. Cl. *in hist Chronol. Patriarch. Constantinop. parergo VI;* defunctus est autem anno 596. si Baronio credimus, seu verius 595. quem annum Fabricius, Cuperus ipse, aliique doctissimi viri præferunt. Scripsit hic Libellum Pœni-

ventialem, sive ut ab Allatio *lib.* 3. *de consensu utriusque Ecclesiae cap.* 17. §. 10. inscribitur, *praxis Graecis praescripta in Confessione peragenda*), quem habemus ab Johanne Morino Graece, et Latine editum ex codice Altempsianae Bibliothecae ad calcem sui *de poenitentia* voluminis cum aliis Graecorum libris ad hoc Sacramentum pertinentibus, et à Fabricio recensis *Tom. X. Bibl. Graecae pag.* 165.

II. Num ad Jejunatoris exemplum, an facilioris ad Sacramentum Pœnitentiæ sive administrandum, sive suscipiendum institutionis caussa idem Pœnitentialium librorum usus in Latina Ecclesia sæculo circiter septimo obtinuit. Nimirum ex toto corpore, inquit Francolinius *de pœnit. discipl. lib.* 2. *cap.* 8. Decretorum, Canonum, et sententiarum ea excerpta fuere, quæ ad Pœnitentiam pertinebant, et simul collecta in unum libellum, qui inde dictus fuit *excerptum de canonibus Patrum ad remedium animarum, vel de remediis peccatorum,* vel tandem *liber Pœnitentialis.* Hujus autem seu appendix seu pars fuit ordo quidam, et institutio continens modum, et ritus, quibus pœnitens susciperetur, audiretur, interrogaretur, ac tandem reconciliaretur.

III. Plures hujusmodi libros recenset Joh. Albertus Fabricius T. XI. Bibl. Græcæ *p.* 75. *seqq.* Atque primo loco, inquit, memoranda summi, et de hisce litteris immortaliter meriti viri *Antonii Augustini*, Archiepiscopi Tarraconensis, Canonum Pœnitentialium collectio vulgata cum notis, Tarraconæ 1582. 4. et recusa Venetiis 1584. 4. rariusque hodie obvia, in qua occurrunt,

A) *Pœnitentiale Romanum*, quale Burchardus collectioni suæ inseruit, in quo Pontificum Calixti II. an. 1109. et Innocentii ann. 1130. mentio; et longe diversum adeo, et junioris ætatis, quam quod ex codice antiquo Corbejensi cum notis Hugonis Menardi lucem vidit, in ejus notis ad Sacramentarium Gregorii Magni Paris. 1642. 4. p. 238. atque cum iisdem recusum est in Bibliotheca Patrum edit. Lugdun. tom. XIV. pag. 926. nec non in nova Operum Gregorii M. editione : et sine notis ad calcem Morini de Pœnitentia. Hoc Cameracensis Episcopus *Halitgarius*, qui an. 831. obiit, è Scrinio Ecclesiæ Rom. descripsisse se testatur : igitur à Menardo sub titulo Pœnitentialis Romani est editum, etsi quam plurima in eo desiderentur capitula, quæ à Burchardo, et aliis antiquis auctoribus sub titulo Pœnitentialis Romani laudata sunt, ut à Jac. Petito probe notatum.

B) Bedæ Presbyteri A. C. 735. defuncti, sive *Egberti* Eboracensis Archiepiscopi (defuncti A. 767.) *de remedio peccatorum*, excerptum ex Canonibus Catholicorum Patrum, vel pœnitentiæ ad remedium animarum domini Egberti Archiepiscopi. Recusum Paris. 1641. cum Antonii Augustini juris Pontificii epitome, quæ Romæ 1614. fol. lucem viderat : et in operibus Bedæ Venerabilis tom. VIII. p. 961. 968. et in Speelmanni Conciliis Angliæ tom. I.

C) *Rabani Mauri*, Archiepiscopi Moguntini, A. C. 856. defuncti, pœnitentium liber, post A. 841. scriptus ad Otagarium Archiepi-

scopum Moguntinum, cui Rabanus deinde successit. Extat etiam in Operibus Rabani tom. vi. pag. 154. — 165.

D) *Gregorii Thaumaturgi*, et *Gregorii Nysseni* Græcorum Patrum Epistolæ Canonicæ.

E) Canones Pœnitentiales Astenses, in ditione Sabaudiæ.

IV. Post Antonium Augustinum vir et ipse doctissimus *Joannes Morinus* ad calcem præclari operis de disciplina in administratione Sacramenti pœnitentiæ, quod Parisiis primum 1651. fol. editum, deinde Bruxellis 1685. ac denique Venetiis 1702. recusum extat, novam pœnitentialium libellorum collectionem dedit, in qua occurrunt,

A) Antiquus Pœnitentialis Romanus, qualem ab Halithgario excerptum, et ab Hug. Menardo editum jam dixi.

B) *Egberti* Eboracensis Archiepiscopi, defuncti A. C. 767. Excerptum sive capita 245. de Canonibus Catholicorum Patrum, vel pœnitentiæ ad remedium animarum. Sive pars, sive epitome operis in quatuor libros distincti, et adhuc inediti, quod in variis Cantabrig., et Oxoniensibus Bibliothecis superesse manuscriptum Caveus testatur. Partem vulgaverat etiam Speelmannus tom. i. Concil. Angl. atque inde exhibuit Labbeus tom. vi. Concil. p. 1586. 1601. et Harduinus tom. iii. p. 1961. 1976. cum ejusdem Egberti Dialogo per interrogationes, et responsiones de Institutione Ecclesiastica pag. 1979. (Labbeus pag. 1604.) quem Dublinii vulgaverat. *Jac. Waræus* eques, A. 1664. 8.

C) Tres Pœnitentiales Andegavenses, ex Codicibus MSS. D. de Loyuate, civis Andegavensis, et in suprema Parisiens. curia advocati.

D) Excerpta pauca è Reginone, Pœnitentiali Theodori Cantuar. et Bedæ. *Regino*, ex Abbate (ab A. 892. ad 899.) Prumiensi Ord. Benedictini in ditione Germaniæ Trevirensi, Monachus S. Maximini Trevirensis (Chronico ad Alberonem Metensem Episcopum, quod à Christo nato ad tempora sua A. C. 907. deduxit, non incelebris), qui opus insigne Canonum, quod in usu Diœcesis maxime Trevirensis, hortante Archiepiscopo Trevirensi Ratbodo, circa A. C. 906. composuit, editum primum à R. D. Joach. Hildebrando, ex Codice Bibliothecæ Helmstadiensis, qui olim Flacci Illyrici fuit, et in quo præterea extat Synodus Remensis adversus Arnulphum A. C. 991. Editum autem est hoc titulo: *De Disciplina Ecclesiastica veterum, præcipue Germanorum, libri duo*. Helmst. 1659. 4. Fatetur ipse Hildebrandus in defectu Codicis MS. huncce se titulum præfixisse ex suo ingenio; nam in Viennensi Codice, quem postea nactus est, ipse notat inscribi *de Ecclesiasticis Disciplinis, et Religione Christiana*, atque hunc titulum Trithemio etiam inspectum servavit in sua editione Stephanus Baluzius, qui Reginonis libros duos, quorum prior Clericorum res maxime, posterior laicorum spectat, ad Helmstadiensem editionem, veteremque Codicem MS. Bibl. Oratorii

Parisiensis, eodem quo usus fuerat Morinus emendatos: cum notis, citatisque in margine Canonum et Capitularium regularumque monasticarum, nec non Burchardi et aliorum locis, vulgavit Paris. 1671. 8. Idem Baluzius præf. ad Ant. Augustinum de emendatione Gratiani §. 17. observat Reginonem admodum raro uti Pseudepigraphis Epistolis decretalibus ab Isidoro Mercatore collectis. Subjunxit Hildebrandus varias Lectiones non Viennensis modo Codicis, sed Moguntini quoque, nec non appendicem plurium Capitum quæ in MS. Helmstadiensi absunt. Eam appendicem etiam auctam, et emendatam Baluzius adjunxit una cum *Rabani Mauri* Pœnitentiali altero quod *Epistola ad Heribaldum* Episcopum Alcedronensem, sive Antissiodorensem, A. C. 853. scripta, continetur, et lucem viderat in Petri Stervatii tomo ineditorum. Ingolst., 1616. 4. Eadem multa hæc Epistola, quæ Rabani Pœnitentium liber supra memoratus, continet, et citatur non raro tum à Reginone, tum ab Ivone, Gratiano, etc. Reginonis effigies ære descripta extat in Isaaci Bullarti Academia scientiarum edita Gallice Paris. 1682. tom. I. pag. 121.

E) Excerptum ex Regulæ *Chrodogangi* circa A. C. 757. Canonicis suis datæ cap. 28. 29. 30. Chrodogangi hujus, ab A. 742. ad 766. Metensis Episcopi, qui aliis Codegrandus sive Codograndus (Trithemio c. 255. de Script. Eccles. Ruggandus) Regula Clericis Metensibus præscripta, in qua S. Benedicti Regulam frequenter sequitur, edita est à Luca Dacherio tom. I. Spicileg. pag. 205. et minus interpolata à Labbeo tom. VII. Concil. p. 1444. et Harduino tom. IV. p. 1181. et à Carolo le Cointe tom. V. Annal. Ecclesiæ Francor. ad A. C. 757. Vide etiam Andream du Chesne tom. II. Scriptor. Francor. pag. 204. et Concilium Aquisgranense A. C. 816. et regulam ex Chrodogando et aliis, quam dant Labbeus tom. VII. Concil. pag. 1464. et Harduinus tom. IV. p. 1198.

F) Excerpta ex tribus Codicibus Turonensis Ecclesiæ, tribus Remensis, et duobus Bellovacensis, duobus Collegii Fuxensis Tolosani, quatuor Codicibus Ecclesiæ Rothomagensis, et decem variis Codicibus MSS. Abbatiæ S. Victoris Paris.

G) Notitia de *Ordine Romano* MS. Breviore et antiquiore, atque adeo sinceriore quam in Melch. Hittorpii scriptoribus de Divinis Officiis, Colon. 1568. fol. sub init. et in Operibus Georgii Cassandri pag. 97. et in Bibliothecis Patrum sæpe prodiit ab Alcuino, ut videtur ad ætatis suæ mores auctus, et interpolatus. Vide Henr. Warthoni auctarium ad Usserium de Sacris Scripturisque vernaculis pag. 359.

H) Notitia de antiquissimo Sacramentario Gelasiano, quod ex Petaviana venit in Bibliothecam Christianæ Reginæ Sueciæ. De libro sententiarum Magistri *Roberti Pulli*, Cardinalis, circa A. C. 1144.

H) Ex Codice MS. Abbatiæ Dionysianæ in agro Parisiensi.

I) Ex duobus Sacramentariis Tolosanis Excerpta, et Ordo Pœnitentiæ imponendæ, et de reconciliatione Pœnitentium.

V. Ab eo tempore Theodori Cantuariensis Archiepiscopi, quem Tarso Ciliciæ natum Vitalianus Papa Romæ ordinavit, et in Angliam misit, mors autem è vivis eripuit an. 690. Capitula Ecclesiastica cxx. apud Dacherium prodiere Spicilegii tomo ix. et in Conciliis tum Labbei tom. vi. pag. 1875. tum Harduini tom. iii. pag. 1771. Sed et ejus uberius *Pœnitentiale*, non integrum tamen, cujus capitum lxxviii. titulos ediderat Henricus Speelmannus *tom.* i. *Concil. Angliæ.* Parisiis 1679. ex duobus Thuanæ Bibliothecæ codicibus divulgavit Jacobus Petitus. Huc faciunt capitula quædam à Cl. Mansio edita *tom.* i. *supplem. ad Concilia Veneto-Labbeana col.* 517. *seqq.* Porro Jacobus Petitus ad calcem Theodori Cantuariensis exhibuit excerpta ex Pœnitentialibus MSS.

A) Magistri *Barthholomæi*, Oxoniensis Episcopi.

B) *Petri* Pictaviensis, Canonici S. Victoris.

C) Magistri *Roberti de Flamesbure*, Canonici S. Victoris, et Pœnitentiarii.

D) Magistri *Johannis de Deo.*

E) Ex Anonymo de Sacramento Pœnitentiæ in Bibl. S. Victoris Paris.

F) Ex Formulario Pœnitentiali MS. Bibl. Regiæ Navarræ.

G) Ex libro MS. Bibl. S. Victoris Paris. cui titulus : *Corrector, et Medicus, qui correctiones corporum, et animarum medicinas continet.*

H) Ex libro Pœnitentiali MS. Bibl. Victorinæ à diversis libris Pœnitentialibus desumpto.

I) Ex tractatu de Pœnitentia in summa Scholastica *Petri* Cantoris Paris., in summa *Magistri Præpositivi*, Cancellarii Paris. et in summa Magistri *Roberti de Chorcon, Cardinalis.*

VI. Præter hæc ab Antonio Augustino, Jo. Morino, et Jac. Petito vulgata, huc faciunt,

Collectio antiqua Canonum Pœnitentialium sæculo IX. antiquior, inque tres distincta libros, quam tomo undecimo Spicilegii vulgavit Lucas Dacherius Paris. 1672. 4. Præfationem hujus operis vidit, et partem ejus vulgavit Beatus Rhenanus in admonitione de Tertulliani dogmatibus, testatus opus ipsum magno redimere se cupere. Vide Baluzium ad Gratianum pag. 462.

Halitgarii Episcopi Cameracensis, qui A. C. 831. obiit, de vitiis, et virtutibus, remediis peccatorum, et ordine atque judiciis pœnitentiæ, libri sex, quorum *sextus* sive ultimus, et Pœnitentiale Romanum, de quo supra abunde dixi. Libros v. in lucem protulit Henr. Canisius tom v. lect. antiqu. parte 2. p. 227. Ingolstad. 1604. 4. Inde recusi sunt in Bibliotheca Patrum Colon. 1618. tom. viii. et Paris. 1653. tom. v. et Lugd. 1672. tom. xiv. Ex his *lib.* 1. *et* 2. *iidem*

I) Ex duobus Sacramentorum libris in Bibl. Thuana.

sunt, qui inter *Rabani Mauri*, Archiepiscopi Moguntini, A. C. 865. defuncti opera prodiere tom vi. pag. 125, Liber I et II. de vitiis, virtutibus, et peccatorum satisfactione in remediis, sive de pœnitentiis. *Liber III. et IV.* Halitgarii, respondent libro II. et III. sub ejusdem Rabani nomine editis tom. vi. p. 116. seq. de quæstionibus Canonum Pœnitentialium ad Geribaldum Episcopum Antissiodorensem. *Liber Quintus* Halitgarii denique idem est, qui sub Rabani nomine ad Heribaldum legitur primus tom. vi. pag. 110. Superest liber tertius sive ultimus *Rabani* de vitiis et virtutibus, qui est de gravibus mortalibus peccatis et eorum satisfactione, capita LXXXII. tom. vi. pag. 130. — 154.

S. Columbani, Luxoviensis in Burgundia Abbatis, qui A. C. 615. obiit. Pœnitentiale MS. laudat Hugo Menardus pag. 932. ad Gregorii M. Sacramentorum librum. Ejusdem Columbani de pœnitentiarum mensura taxanda, sive pœnitentiale ad calcem ejus regulæ cœnobialis; prodiit in Codice Regularum Holstenii. Rom. 1661. 4. Paris. 1663. 4. parte 2 pag. 98. et inter Columbani opera à Patricio Flemingo edita Lovan. 1667. et in Bibliotheca Patrum edit. Lug. tom. xii. *pag.* 21.

Cumani sive Cummiani, Abbatis Hiberni qui circa A. C. 660. diem obiit supremum, liber de pœnitentiarum mensura extat in eodem tomo xii. Bibliothecæ Patrum Lugd. p. 42. — 49. Ediderat Patricius Flemingus ex Codice Bibl. Sangallensis, et Columbano adjunxerat.

Liber Pœnitentialis ad instar libri Canonum pœnitentialium ex SS. Augustini, Hieronymi, et Gregorii M. dictis, nescio quo auctore collectus, et sine loco, aut anno impressionis editus in fol. fuit in Bibl. Sarraziana in cujus Catalogo memoratur p. 32.

Pœnitentiale sive judicia congrua pœnitentibus, Capitula xxxiii. excerpta ex Patrum dictis Canonumque sententiis, prodierunt in Bibliotheca Patrum Paris. 1589 et 1654. tom. vi. et tom. vi. Conc. Labbei pag. 1468 et tom. iii. Harduini pag. 1869. Sub nomine *Gregorii III.* Papæ ab A. C. 731. ad 741. Petro Pithœo videtur posterioris Scriptoris.

Collectio Canonum Pœnitentialium MS. in Bibl. Michaelis Thomasii, Episcopi Ilerdensis, qua usi correctores Romani ad Gratianum.

Eugenii Papæ Canònes Pœnitentiales in Bibliotheca Jo. Tilii MS. memorat idem Pithœus.

Canones XLVII. Pœnitentiales, decreto Gratiani subjecti in editione Pithœi, atque aliis quibusdam, et *Gratiani* ipsius tractatus *de pœnitentia* insertus causæ XXXIII.

VII. Omissos à Fabricio nunc persequamur.

Canones quosdam Pœnitentiales fortasse Gregorii II. edidit Cl. Mansius, *T. I. supplem. ad. Conc. Veneto-Labbeana p.* 538.

Martene Tom. iv. *Anecdotorum* Pœnitentialem Libellum vulgavit Anonymi Auctoris. Hunc vero Bedam fuisse conjicit qui illum recudit

T. I. Suppl. ad Concil. col. 565. seqq. doctissimus Mansius, additque Pœnitentialem Bedæ libellum à Labbeo editum, ac supra memoratum Bedæ quidem esse, sed interpolatum.

Alios evulgavit idem Martene *de antiquis Ecclesiæ ritibus lib.* 1. *c.* 6. *artic.* VII. præsertim vero *Judicium pœnitentiæ* ex pervetusto codice Floriacensi.

Capitulare Theodulfi Episcopi Aurelianensis publici juris fecit Baluzius *tom.* VII. *Miscellan. pag.* 21.

Muratorius quoque binos Pœnitentiales ex Italicis deprompsit Bibliothecis, alterum scilicet ex MS. codice Capituli Canonicorum Veronensium, alterum ex Bobiensis Monasterii MSS. exemplis, edidit-que *Tom. V. Antiquit. Italic. medii ævi diss.* 68.

VIII. Neque mirum esse debet, tot exstare etiamnum hujusmodi Libros. Nam olim innumeri erant, ac sæpe corrupti. Qua de caussa Concilia non semel de Pœnitentialibus libris aut incerto auctore editis, aut vitiatis abolendis cogitarunt. Exstat hanc in rem Turonensis III. Synodi an. 813. celebratæ canon XXII. dignus, qui huic adscribatur: *Episcopis, et Presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant, ut juxta modum peccati pœnitentibus abstinentia indicetur, quoniam varie ab aliquibus Sacerdotibus et indiscrete hæc judicia proferuntur. Ideo necessarium videbatur nobis, cum omnes Episcopi ad sacrum palatium congregati fuerint, ab eis edoceri, cujus antiquorum liber Pœnitentialis potissimum sit sequendus.* Eodem anno Cabilonense II. Concilium hunc canonem XXXVIII. edidit: *Modus autem pœnitentiæ peccata sua confitentibus, aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem..... imponi debet, repudiatis, ac penitus eliminatis libellis, quos pœnitentiales vocant, quorum sunt certi errores, incerti auctores.* Paucis post annis, anno scilicet DCCCXXIX. statuit Parisiense Concilium, ut singuli Episcopi suis in Diœcesibus *erroneos codicillos* (Pœnitentiales) *diligenter perquirerent, et inventos igni traderent.*

IX. Hos inter Pœnitentiales libros eminebat Pœnitentiale Romanum, quod propterea ad gentes recens conversas mittebatur, ut notavit Chardonius in historia Sacramentorum. Enimvero hoc videtur *judicium* illud *pœnitentiæ*, quod ad Bulgaros juxta eorum postulata misisse se scribit Nicolaus I. in respons. ad illorum quæsita c. 75. Post Romanum vero celeberrimi Pœnitentiales libri fuere Theodori Cantuariensis, et Bedæ. Episcopus in sua Synodo, atque in Diœcesis visitatione id potissimum investigabat, an quilibet Presbyter librum haberet Pœnitentialem suæ Diœcesis proprium, præsertim vero Romanum, aut Theodori, illum, ac Bedæ, et an secundum quod ibi præscriptum erat, pro modo culpæ pœnitentiam injungeret? Discimus id ex Burchardo, apud quem *l.* 1. *c.* 94. inter ea, quæ Episcopi in Diœcesanis Synodis quærere debent, hoc *interrogat.* 58.

continetur : *Est aliquis, qui modum pœnitentiæ sibi injunctum non custodierit?* Regino vero suam canonum collectionem à modo exorsus visitandi Ecclesias *cap.* 95. hanc singulis Presbyteris ab Episcopo, aut Archidiacono faciendam proponit interrogationem : *Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel à Theodoro Episcopo, aut à Venerabili Presbytero Beda editum, ut secundum quod ibi scriptum est interroget confitentem, aut confesso modum pœnitentiæ imponat?*

CAPUT V.

Antiquorum Pœnitentialium summa.

I. ANTEQUAM autem ultra progrediar, libet quemadmodum superius Græcorum, et Latinorum Canonum ad pœnitentiam spectantium summam tradidimus, huic etiam Pœnitentialium libellorum epitomen quamdam exhibere. Eam autem repræsentabimus, qualem S. Carolus Borromæus contexuit, Canonibus pro decalogi ratione dispositis.

Canones pœnitentiæ ad primum decalogi præceptum spectantes.

Qui à fide catholica desciverit, si intimo summoque dolore affectus, ad Ecclesiam redierit, pœnitentiam aget annis decem.

Qui dæmoni immolaverit, in pœnitentia erit annis decem.

Qui more Gentilium elementa coluerit? qui vel segetibus faciendis, vel ædibus extruendis, vel arboribus serendis, vel nuptiis contrahendis, inanem signorum fallaciam observaverit, pœnitentiam aget annos duos feriis legitimis : (*id est feria secunda, quarta, et sexta, quæ legitimæ dicebantur, propterea quod ad abstinentiam, et jejunium legibus ecclesiasticis essent consecratæ*).

Qui cum Judæo cibum sumpserit, pœnitens erit dies decem, pane et aqua victitans.

Qui auguriis, et divinitatibus servierit, quive incantationes diabolicas fecerit, pœnitens erit annos septem.

Mulier incantatrix pœnitentiam aget annum, vel (ut alio canone præscribitur) annos septem.

Qui herbas medicinales cum incantationibus collegerit, pœnitentiam aget dies viginti.

Qui magos consuluerit, in pœnitentia erit annos quinque.

Qui ædes magicis cantionibus lustrat, aliudve tale admittit; et qui ei consentit, quive consulit; in pœnitentia erit annos quinque.

Qui tempestatum immissor erit, pœnitentiam aget annos septem, tres in pane et aqua : qui vero crediderit, particepsve fuerit, annum unum per legitimas ferias.

Si quis ligaturas, aut fascinationes fecerit, pœnitens erit annos duos per legitimas ferias.
Si quis sortilegus erit, pœnitentiam aget dies quadraginta.
Si quis in codicibus, aut in talibus, forte ducta, res futuras requisierit, pœnitens erit dies quadraginta.
Respiciens furta in astrolabio, annis duobus.
Si quis Clericus, vel monachus, postquam Deo voverit, ad sæculum redierit, pœnitentiam aget annos decem, quorum tres in pane, et aqua.

II. Canones pœnitentiæ contra infringentes secundum decalogi præceptum.

Quicumque sciens pejeraverit, quadraginta dies in pane, et aqua, et sequentes annos pœniteat, et nunquam sit sine pœnitentia, et nunquam in testimonium recipiatur : et post hæc communionem percipiat.
Qui perjurium in Ecclesia fecerit, pœnitentiam aget annos decem.
Qui sciens pejerat domini impulsu, pœnitens erit quadragesimas tres, et ferias legitimas : dominus autem quia præcipit, quadraginta dies in pane et aqua, et septem sequentes annos.
Si quis sciens pejeraverit, aliosque in perjurium induxerit, pœnitens erit dies quadraginta in pane et aqua, et septem annos sequentes, et tot perjuria jejunabit, quot homines in perjurium induxerit.
Si quis suspicatus, se ad perjurium induci ex consensu jurat, pœnitentiam aget dies quadraginta, et septem annos sequentes, et nunquam sine gravi pœnitentia erit.
Si quis per cupiditatem perjurium fecerit, carinam (*carina, barbara vox, idem quod quadragesimam, sive quadraginta dierum continuationem significans : quam alii carentenam, aut quadragenam dixere*) in pane et aqua jejunet, et quandiu vivet, omnes sextas ferias : item, si quis per cupiditatem pejeraverit, omnes res suas vendet, et pauperibus distribuet, et monasterium ingressus, jugi se pœnitentiæ subdet.
Si quis coactus, necessitateque aliqua impulsus perjurium commiserit, in pœnitentia erit quadragesimis tribus.
Item, si quis coactus pejeraverit, pœnitens quadraginta diebus pane et aqua victitet, ac præterea omnibus sextis feriis.
Si quis seductus, ignorans (pejeravit, et), postea cognoscit, pœnitentiam agat annum unum, vel quadragesimas tres, vel dies quadraginta.
Qui compellit alium, ut falsum juret, quadraginta dies in pane et aqua, et septem annos in pœnitentia erit.
Si quis jusjurandum, quo se regi et domino suo adstrinxerit, violaverit, in monasterio pœnitentiam aget omnibus diebus vitæ suæ.
Si quis se jurejurando obstrinxerit, ut cum aliquo litiget, nec

pacem cum eo reconciliet; pœnitentiam aget dies quadraginta in pane et aqua, per annum à sacra communione segregatus: ad charitatem vero celeriter redeat.

Si quis per capillum Dei, aut per caput ejus juraverit; si semel nesciens fecerit, pœnitens aqua et pane septem dies victitet; si secundo ac tertio monitus idem fecerit, dies quindecim.

Si per cœlum, aut per aliam aliquam creaturam; dies item quindecim.

Si quis blasphemat, tandiu pœnitens erit, quamdiu impœnitens permansit.

Si quis Deum, vel Beatam Mariam Virginem, vel aliquem Sanctum publice blasphemaverit, ut foribus Ecclesiæ, diebus Dominicis septem, in manifesto, dum Missarum solemnia aguntur, stet, ultimoque ex istis die, sine pallio et calceamentis, ligatus corrigia circa collum: septemque præcedentibus feriis sextis in pane et aqua jejunet, Ecclesiam nullo modo tunc ingressurus: singulis item septem illis diebus Dominicis, tres, aut duos, aut unum pauperem pascat, si potest: alioquin alia pœnitentia afficiatur: recusans (hanc subire pœnam) Ecclesiæ ingressu interdicatur; in obitu ecclesiastica careat sepultura, dives à magistratu mulctetur pœna solidorum quadraginta, alioqui triginta, seu viginti.

III. Canones Pœnitentiæ ad tertium præceptum spectantes.

Qui opus aliquod servile die Dominico, festove fecerit, pœnitentiam aget tres dies in pane et aqua.

Qui die Dominico opus terrenum fecerit, dies septem pœnitentiam aget.

Si quis ante Ecclesiam saltationes fecerit, emendationem pollicitus, pœnitentiam aget annis tribus.

Si quis pransus Missæ interfuerit, pœnitens erit dies tres in pane et aqua.

Si quis sacram communionem sumpserit post aliquam, vel minimam degustationem, pœnitentiam aget dies decem in pane et aqua.

Si quis in Ecclesia confabuletur, cum divina fiunt, pœnitens erit dies decem in pane et aqua.

Si quis jejunia à sancta Ecclesia indicta violaverit, pœnitentiam aget dies viginti in pane et aqua.

In quadragesima, carne, sine inevitabili necessitate, vescens, in pascha non communicet, ac præterea à carne abstineat.

Qui in quadragesima jejunium violaverit, pro uno die pœnitentiam aget dies septem.

Si quis jejunium quatuor temporum non custodierit, pœnitens erit dies quadraginta in pane et aqua.

IV. Canones Pœnitentiæ contra infractores quarti præcepti.

Qui parentibus maledixerit, quadraginta dies pœnitens sit in pane et aqua.

Qui parentes injuria affecerit, tres annos.

Qui percusserit, annos septem.

Qui expulerit, tamdiu pœnitens, quamdiu in impietate permanserit.

Si quis contra Episcopum, pastorem, et patrem suum insurrexerit, in monasterio omnibus diebus vitæ suæ pœnitentiam aget.

Si quis contra Episcopum conspiraverit, gradu suo amovebitur.

Si quis Episcopi sui, aut ministrorum ejus, vel parochi sui præcepta contempserit, pœnitentiam aget dies quadraginta in pane et aqua.

V. Canones Pœnitentiæ circa peccata contra quintum præceptum commissa.

Qui Presbyterum occiderit, pœnitentiam aget annis duodecim.

Si quis Presbyter Presbyterum occiderit, pœnitentiam aget annis viginti octo.

Si quis Presbyterum armis contra se irruentem occiderit, pœnitens erit annos decem.

Si quis patrem aut matrem, fratrem aut sororem occiderit, toto vitæ suæ tempore non suscipiat corpus Domini nisi in obitu: abstineat in carne, et vino dum vixerit; jejunet secunda, et quarta, et sexta feria: si autem nolenti accidit, decem annis pœniteat judicio Sacerdotis.

Qui voluntarie filium suum, vel filiam suam, vel germanum, aut germanam suam occiderit, quinque annis extra fines ipsius terræ exul fiat: deinceps viginti annis pœniteat.

Quæ mulier filios suos necarit: peracta septenni pœnitentia, in monasterium detrusa monasticam vitam perpetuo regulariter aget.

Si qua mulier post partum, filium filiamve sponte interfecerit, pœnitentiam agat annos duodecim, et nunquam erit sine pœnitentia.

Paupercula, si ob difficultatem nutriendi id commiserit, annos septem.

Si qua mulier sponte abortum fecerit, pœnitentiam aget tres annos; si nolens, quadragesimas tres.

Item mulier partum suum perdens voluntarie ante quadraginta dies, pœnitens erit annum unum: si post quadraginta dies, annos tres: si vero postquam editus est in lucem, tamquam homicida.

Quæ sceleris occultandi causa filium necarit, pœnitentiam aget annos decem.

Qui nolens filium oppresserit, si post Baptismum, pœnitentiam

aget dies quadraginta in pane et aqua, oleribus, ac leguminibus: abstinebit ab uxore dies totidem, deinde pœnitens erit tres annos per legitimas ferias: tres præterea quadragesimas in anno observabit: si ante Baptismum quadraginta dies, ut supra, et quinquennio præterea pœniteat, unum in pane et aqua.

Cujus filius sine Confirmationis Sacramento moritur, parentes quorum negligentia id factum est, pœnitentiam agent annos tres.

Si quis explendæ causa libidinis, vel odii meditatione, ut non ex eo soboles nascantur, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, homicida teneatur.

Qui uxorem occiderit, aut monasterium ingrediatur, pœnitentiam perpetuam acturus; aut cuncta negotia sæcularia dimittens, perpetuo abstineat à carne, sagimine, vino, cerevisia etc. exceptis diebus resurrectionis, et natalis Domini: uxorem non ducat: in fine tantum vitæ Eucharistiam accipiat.

Si mulier maritum suum causa fornicationis veneno interfecerit, aut quacumque arte mortem ejus procurarit, sæculum relinquat, et in monasterio pœniteat.

Qui mortem sibi consciverit, pro eo nulla in Missa commemoratio fiat, neque cum palmis ejus cadaver sepeliatur.

Si quis sponte hominem occiderit, ad januam Ecclesiæ semper erit, et in obitu communionem recipiet: si casu necarit, pœnitentiam aget annos septem.

Si quis hominem necare voluerit, neque hoc scelus potuerit patrare, ut homicida pœnitentia afficietur.

Si quis per iram subitam, aut per rixam hominem necarit, pœnitentiam aget annos tres.

Si quis jussu domini homicidium perpetrarit, dies quadraginta in pane, et aqua, et præterea septem annos sequentes, per legitimas ferias jejunabit.

Qui homicidii auctor fuit, ob consilium quod dedit, erit in pœnitentia quadraginta dies in pane et aqua, cum septem sequentibus annis.

Si quis casu homicidium fecerit, pœnitens erit quadraginta dies in pane et aqua: quinquennio communione privabitur: à cibis abstinebit arbitrio Sacerdotis.

Qui homicidio quod postea factum est, consenserit, pœnitentiam aget annis septem, tres in pane et aqua: si autem voluerit, nec potuerit, tres tantum annos.

Si quis aliquem vulnerari, vel ei aliquod membrum præciderit, pœnitentiam aget uno anno per ferias legitimas: si cicatrix gravis est, et vulneratum deformem reddit, quadraginta etiam dies pœnitebit in pane, et aqua.

Si quis ictum proximo dederit, nec nocuerit, tridui pœnitentiam aget in pane et aqua; Clericus, unius anni et mensium sex.

Si quis aliquem per iram percutiens debilitaverit; soluta medicamenti impensa, si laicus est, pœnitens erit quadraginta dies in

pane et aqua : si Clericus, duas quadragesimas : si Diaconus, septem mensibus : si Presbyter, uno anno.

Si quis fratri suo quem oderit, reconciliari non vult, tandiu in pane et aqua pœnitentiam aget, quoad reconcilietur.

VI. Canones Pœnitentiæ ad expianda peccata contra sextum mandatum commissa.

Si laicus solutus cum fœmina soluta concubuerit, pœnitens erit annos tres : et quanto sæpius, tanto majori pœnitentia afficietur.

Uxor viro conscio mœchata, si dignam pœnitentiam egerit, post decem annos sacram communionem sumet.

Si quis conjugem fornicari consenserit, diebus omnibus vitæ in pœnitentia erit. Vir solutus, si cum alterius uxore adulterium commiserit, pœnitentiam aget annos septem : mulier quinque.

Mulier soluta cum alterius marito adulterium patrans, pœnitentia afficietur decennali.

Si quis maritus semel lapsus est, pœnitentiam aget annos quinque : si sæpius, omnibus diebus vitæ suæ.

Si quis uxorem simul et concubinam habuerit, in pœnitentia erit annos septem et amplius pro ratione culpæ.

Qui cum uxore sua turpiter concubuerit, pœnitens erit quadraginta dies.

Si quis adolescens cum virgine peccaverit, pœnitentiam aget annum unum.

Qui puellam, aut mulierem, libidinose obtrectaverit : si Clericus est, quinque dies; si laicus, tres dies pœnitentiam aget : monachus, vel Sacerdos, à ministerio suspensus, pœnitens erit dies viginti.

Qui corruperit virginem, quam postea uxorem duxerit, pœnitentiam aget annum unum per legitimas ferias : si vero non duxerit, annos duos per legitimas ferias.

Vidua quæ stuprum admiserit, pœnitentiam aget annum unum : et præterea altero anno jejunabit legitimis feriis.

Cum duabus sororibus fornicatus, pœnitentiam aget toto vitæ suæ tempore.

Qui incestum fecerit (*in secundò vel tertio gradu etc.*), ei alii annorum duodecim, alii quindecim, alii decem pœnitentiam constituunt.

Quicunque Sacerdos spiritualem filiam violaverit, dignitatis honorem amittet, et perpetuam pœnitentiam aget.

Qui monialem violaverit, pœnitens sit annis decem.

Presbyter si fornicationem admiserit, sponte confessus, pœnitentiam aget annos decem.

Qui cum brutis coierit, pœnitentia afficietur annorum decem, et diuturniori etiam pro personæ conditione.

Qui contra naturam coierit; si servus est, scopis castigabitur : et

pœnitebit annos duos; si liber est, et matrimonio junctus, annos decem : si solutus, annos septem : pueri, dies centum : laicus matrimonio junctus, si in consuetudinem habuerit, annos quindecim : si Clericus, de gradu amotus ut laicus pœnitentiam aget : qui cum fratre tale scelus admiserit, ab omni carne abstinebit, pœnitensque erit annis quindecim : si Clericus diuturniori, et graviori pœnitentia afficietur.

Vir se inquinans, primo dies decem; si iterum, dies viginti : si tertio, dies triginta : si nefarie agere perget, pœnitentiæ accessio ei fiet : si puer, dies quadraginta; si major quindecim annis, dies centum.

Qui complexu fœminæ, vel osculo polluitur, pœnitentiam aget dies triginta : qui contactu inverecundo, menses tres.

Qui concupivit mente, sed non potuit, dies decem pœnitentiam aget.

Qui turpiloquio aspectuque polluitur negligens, nec vere peccare voluit, pœnitentiam aget dies viginti : si vero impugnatione tentationis inquinatur, pœnitebit item dies viginti.

Quicumque lenocinium exercuerit, toto vitæ tempore pœnitebit : item sacram communionem non accipiet, nisi in fine.

Si quæ mulier cerussa, aliove pigmento se oblinit, ut aliis viris placeat, pœnitentia afficietur annorum trium.

VII. Canones Pœnitentiæ ad septimum decalogi præceptum spectantes.

Qui furatus est aliquid de Ecclesiæ supellectili, vel thesauro, quod substulit reddet, et tres carinas (*Quadragesimas*) cum septem sequentibus annis pœnitebit.

Qui sacras reliquias furatus est, illis restitutis, septem carinas jejunabit.

Pecuniam Ecclesiarum furatus, quadruplum reddet : si quid item de ministerio Ecclesiæ aliquo modo surripuerit, pœnitens erit annos septem.

Sacrilegus rerum ecclesiasticarum invasor, tres annos communione privabitur, ac præterea sine usu carnis, ac potatione vini usque ad septennium pœnitens permanebit.

Qui Ecclesiam incenderit, aut incendio consenserit, restitutione facta, pœnitentiam aget annis quindecim.

Si quis malo studio, vel odio, vel ulciscendæ injuriæ causa incendium commiserit, committive jusserit, aut incendiario auxilium, vel consilium scienter dederit, excommunicetur : mortuus christiana sepultura carebit, nec vero absolvetur, nisi damnum pro facultatibus resarciverit, juraveritque se in posterum tale facinus nunquam admissurum.

Si quis sepulcrum violaverit, pœnitens erit annos septem, è quibus tres in pane et aqua.

Qui sepulchrum infregerit, ut defuncti sepulti vestimenta furaretur, pœnitens erit annos duos per legitimas ferias.

Qui de oblationibus, quæ Ecclesiis factæ sunt, aliquid retinuerit, pœnitens erit dies quadraginta in pane et aqua.

Qui decimam sibi retinuerit, aut dare neglexerit, quadruplum restituet, et pœnitentiam aget dies viginti in pane et aqua.

Qui hospitalis domus administrator, aliquid de administratione subtraxerit, restituet quod abstulit, pœnitensque erit annos tres.

Qui pauperem oppresserit, ejusque bona abstulerit, reddet ei suum, et pœnitens erit dies triginta in pane et aqua.

Clericus furtum capitale faciens, septennii pœnitentiam explebit; laicus, quinquennii, et quod furatus est, reddat.

Qui fregerit noctu alicujus domum, aut aliquid abstulerit, pretium reddet, et pœnitentiam aget annum in pane et aqua.

Si quis furtum de re minori semel, aut bis fecerit; restituta re, pœnitentiam agat annum unum.

Qui rem inventam non reddit, furtum committit: idcirco tamquam de furto pœnitentiam aget.

Si quis usuras accipit, rapinam facit: ideoque quicumque illam exegerit, pœnitentiam aget annis tribus, uno in pane et aqua.

VIII. Canones Pœnitentiæ pro peccatis contra octavum præceptum.

Qui affirmaverit verum esse quod falsum est, pœnitentiam aget, ut adulter: ut homicida, qui sponte id facinus admiserit.

Qui falso testimonio consenserit, pœnitens erit annos quinque.

Qui proximo falsum crimen objicit, pœnitentia afficitur ut falsus testis.

Si quis contra proximum lingua lascivus erit, triduana pœnitentia expiabitur.

Si quis murmuraverit, judicio Sacerdotis pœnitentiam aget, pro culpæ gravitate.

Si quis convicium manifestum fratri intulerit, diuturna expiabitur pœnitentia pro modo peccati.

Si quis facile detraxerit, falsumque in hoc dixerit, pœnitens erit dies septem in pane et aqua.

Qui falsitatem, fraudemque in ponderibus, et mensuris admiserit, pœnitens erit in pane et aqua dies viginti.

Falsarius in pane et aqua pœnitentiam agat quamdiu vivit.

IX. Canones Pœnitentiæ pro peccatis contra nonum decalogi præceptum.

Rem alienam nefarie concupiscens, avarusque pœnitens erit annis tribus.

Qui aliena concupiscit, furtum est : qui aliena rapere cupit, rapina est : qui res Ecclesiæ furari appetit, sacrilegium est : ideo cum nefarie concupiscendo graviter peccet, ita peccati mortalis pœnitentiam aget arbitrio Sacerdotis.

Qui rem aliquam proximi pretiosam invenire cupit, ut illam sibi retineat : mortale peccatum concipit, cujus pœnitentiam aget, ut prædictum est de furto.

X. Canones Pœnitentiæ pro peccatis contra decimum decalogi præceptum.

Si quis concupiscit fornicari; si Episcopus, pœnitens erit annos septem : si Presbyter, quinque : si Diaconus, vel monachus, tres, è quibus unum in pane et aqua : si Clericus aut laicus, annos duos.

Si quis in somnis ex immundo desiderio polluitur, surgat, et cantet septem psalmos pœnitentiales : et in die triginta (cantet).

Si Clericus, aut laicus ex mala cogitatione concupiscentiaque semen effuderit, pœnitens erit dies septem.

XI. Canones Pœnitentiæ contra septem peccata capitalia, specialimque gulam, et ebrietatem.

Pro capitali mortalique crimine, pœnitentia septem annorum inducitur : nisi peccati gravitas et personæ status severiorem diuturnioremque pœnitentiam requirat.

Pro capitali crimine pœnitentiam aget laicus annos quatuor, Clericus quinque, Subdiaconus sex, Diaconus septem, Presbyter decem, Episcopus duodecim.

Sacerdos imprudenter ebrius factus, pane et aqua pœnitentiam agat dies septem : si negligenter, dies quindecim : si per contemptum, dies quadraginta.

Diaconus et alius Clericus ebrius factus, arbitrio Sacerdotis pœnitens erit.

Monachus ebrius, pane et aqua mensibus tribus; si Clericus, viginti dies.

Laicus ebriosus graviter arguatur, et pœnitentiam agere à Sacerdote cogatur.

Qui humanitatis gratia alium inebriari procurat, pœnitentiam aget diebus septem : si per contemptum, dies triginta.

Qui præ ebrietate, et crapula vomitum fecerit : si Presbyter, aut Diaconus, pœnitentiam agat dies quadraginta; si monachus, aut Clericus, dies triginta : si laicus, dies quindecim, abstineatque à vino et carne dies tres.

Si quis gulæ causa ante horam legitimam jejunium fregerit, duos dies pœnitentiam aget in pane et aqua.

XIII. Canones Pœnitentiæ pro variis peccatis.

Si quis nimio cibo se ingurgitaverit, et inde dolorem senserit, unum diem pœnitentiam aget in pane et aqua.

Si quis Sacerdos Missam canit, neque communicat, per annum pœnitentiam agat, nec vero interea celebret.

Sacerdos excommunicatus si celebrat, tribus annis pœnitens sit, hebdomadisque singulis feria secunda, quarta, et sexta à vino et carnibus jejunet.

Sacerdos Sacerdotii sui gradu ordineque in perpetuum amotus si celebrare audet, privatus communione corporis et sanguinis Jesu Christi, usque ad ultimum diem, et in excommunicatione est, viaticum tantum in fine sumens.

Si gutta sanguinis Christi in terram cadit, Sacerdos in pœnitentia sit quinquaginta diebus : si super altare, et ad pannum unum transit, diebus duobus : si usque ad pannos duos, diebus quatuor : si usque ad tres, diebus novem; si incaute dimisit, quamvis nihil nefandi acciderit, tribus mensibus à sui muneris administratione amovetur.

Qui sciens rebaptizandum curaverit, si quidem per hæresim tale flagitium perpetrarit, pœnitentiam agat annos septem : tres quadragesimas primi anni jejunet in pane et aqua, et quarta et sexta feria aliorum annorum.

Si propter purificationem se rebaptizandum curaverit, pœnitentiam aget annos tres : si per ignorantiam, non peccat quidem; nihilominus non promoveatur ad sacros Ordines, licet excellens et eximius videatur.

Si Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus se rebaptizandum curaverit, per totam vitam pœnitentiam aget.

Clerici, monachi, monachæ, sponte sua per hæreticos rebaptizati, pœnitentiam agent per annos duodecim.

Presbyter, qui clandestinis sponsalibus interfuerit, suspendatur ab officio suo annos tres.

Presbyter, qui mortuum corpus altaris mappis involverit, pœnitentiam aget annos decem, et menses quinque : Diaconus autem annos tres, et menses sex.

Qui legata pia Ecclesiæ non solvit, uno anno pœnitens sit; et per legitimas ferias jejunet.

Qui sui sexus habitum mutaverit, pœnitentiam aget annos tres, promittens emendationem.

Infirmos et in carcere detentos visitare negligens, pœnitentiam aget dies septem pane et aqua victitans.

CAPUT VI.

Casuistica Theologiæ origo, progressus, ac ratio universa.

I. Pœnitentialia, de quibus hactenus, Ritualis præterea liber, et Codex Canonum, fuere præcipui Confessariorum libri fere ad XIII. sæculum; ut mirandum sit cui pœnitentiæ Sacramentum in tanta librorum paucitate, atque etiam imperfectione (vide Francolinium *de Pœnit. lib.* 2. *c.* 8.) fuerit per tot sæcula administratum. Labente autem XIII. sæculo cœperunt aliquot acris ingenii viri sententias Patrum ad doctrinam fidei pertinentes paulo ante à Petro Lombardò collectas, et Pàtrum similiter sententias ad doctrinam morum spectantes, canonesque et responsa Pontificum paulo ante etiam ipsa à Gratiano collecta, interpretari, explicare, et multas circa utramque doctrinam quæstiones subtiliter movère. Hinc orta Theologia *Scholastica*, nempe disputatrix, et methodica, et facultas *Canonica* Canonum interpres, et ex utraque Theologia *Moralis*, seu Casuistarum, qui sic dicti post aliquot sæcula fuere, quia ipsi respondent casibus conscientiæ, non quidem ut olim Episcopi, Concilia, et Pontifices, nempe tamquam Ecclesiæ Pastores, doctoresque à Deo constituti, sed ut privati interpretes Scripturarum, legum, eorumque omnium, quæ aut Patres senserant, aut sanxerant, nempe sententiarum, et sanctionum. Hi præter multas quæstiones morales insertas tractibus Theologiæ *Speculatricis* scripserunt Directoria quædam Confessariorum, in quibus methodo longe meliori, fusiusque quam olim fieret in libellis pœnitentialibus, totaque canonum collatione agitur de iis, quæ Confessarius scire debet. In illis siquidem non solum traditur modus interrogandi, castigandi, et absolvendi pœnitentes, sed singulæ partes sacramenti explicantur, eaque circa illas doctrina traditur, qua quæstionibus, casibus, et dubiis saltem, quæ solent in eo foro proponi, facile respondetur.

II. Circa annum 1228 floruit S. Raymundus de Pennafort insigne præclarissimi Dominicani Ordinis ornamentum. Scripsit is *Summam de casibus pœnitentialibus* libris quatuor comprehensam, quorum primus de peccatis adversus Deum. 2. Adversus proximum. 3. De ecclesiasticorum delictis, officiis, et juribus. 4. De matrimonio agit. S. Antoninus, ac Vincentius Bellovacensis eam sæpe laudant. Pluries typis expressa fuit, ut Lovanii 1480. Coloniæ 1495. Parisiis 1500 quas editiones Fabricius recenset in Bibliotheca mediæ, et infimæ latinitatis. Huc spectat Alexandri de Hales *Summa de virtutibus*, *et destructorium vitiorum*, quamquam contra Waddingum utrumque opus Alexandro abjudicat non contemnendis argumentis, ac juniori Scriptori tribuit Jacobus Quetif *Tomo I. Biblioth. Dominicanorum.* Accessit Vincentii Bellovacensis *Speculum morale*. Multa in eamdem

rem, præsertim vero *Librum Pænitentiarum* Johannes de Deo conscripsit. A. D. 1247. Vide de illò Caveum, et Fabricium. Porro circa a. 1250. Guilielmus Redonensis è Dominicana familia apparatum, sive glossas edidit ad Summam S. Raymundi sæpius vulgatas sub Johannis de Friburgo nomine. Paulo post habuimus S. Bonaventuræ *Confessionale.*

III. Sub initium insequentis sæculi occurrit Johannes Friburgensis Dominicanus junior, qui *Summam majorem, seu Confessariorum, et Quæstiones Casuales* composuit, tum celeberrima Astesani, seu Astensis *Summa de casibus conscientiæ*, cujus editiones Waddingus persequitur. Ejusdem, quem Astensis professus fuerat, Minoritarum scilicet Ordinis fuit Monaldus, qui circa an. 1330 floruit : exstat autem ejus *Summa Casuum conscientiæ, aurea et Monaldina dicta.* Circa idem tempus Bartholomæus à S. Concordia natione Italus, domo Pisanus, professione Dominicanus florebat. Hic a. 1338. *Summam casuum conscientiæ* absolvit, quæ ab auctoris patria *Pisanella* etiam vocatur, et præterea *Magistruccia.* De casibus conscientiæ scripsit quoque a. circiter 1335. Henricus de Erfordia. *Speculum* vero *Curatorum* Ranulphus Higdenus Benedictinus Castriensis a. 1357. Singularem porro famam sibi conciliavit Johannes de Burgo, qui a. 1385 librum contexuit inscriptum : *Pupilla oculi omnibus Sacerdotibus tam curatis, quam non curatis summe necessaria, in qua tractatur de septem Sacramentorum administratione, de decem præceptis decalogi, et de reliquis ecclesiasticorum officiis.* His adde Antonii de Butrio *Speculum de confessione*, quod Walthonus Lovanii editum memorat.

IV. Quinto autem et decimo sæculo hi floruere casuisticæ Theologiæ Doctores I. Johannes Charlierius de Gerson qui præter alia *opusculum tripartitum de præceptis decalogi, de confessione, et de arte moriendi* composuit tanto plausu exceptum, ut illud XVII. omnino Synodorum, quas recenter Launoius *in Inst. Gymn. Navarr. par.* 2. *c.* 1. *p.* 510. decreto Presbyteri, et Curati in exponendo Decalogo, audiendis Confessionibus, et visitandis ægrotis adhibere juberentur. II. Henricus de Hassia. Scripsit *Regulas ad discernendum mortale peccatum à veniali*, librum *de contractibus, et ordine censuum*, Tractatum *de confessione*, et commentarium *in decem præcepta.* III. Nicolaus Dinckelspulius edidit *de præceptis Decalogi, de tribus partibus Pænitentiæ, et Confessionale peccatorum.* IV. S. Bernardinus Senensis, qui Tractatum de *confessione* conscripsit. V. Nicolaus Auximanus. Ab eo habuimus *Summam casuum conscientiæ, supplementum ad summam Pisanellam, et interrogatorium Confessorum.* VI. Johannes Nider. Ex ejus operibus huc spectat *Consolatorium timoratæ conscientiæ, Præceptorium*, seu tractatus de decem præceptis, de *contractibus mercatorum* Liber VII. Ægidius Carlerius. Ejus *diversæ casuum consultationes* prodiere Bruxellis 1478 quas inter Tractatus de *decimis, de integritate confessionis etc.* VIII. Nicolaus Plovius, aliis Plonus. Scripsit de *excommunicationi-*

bus, *de Horis Canonicis dicendis*, *de Interdicto ecclesiastico*, *de irregularitate*, *de Sacramentis*, *et eorum administratione*, *de Sacrificio Missæ*; qui Tractatus simul prodiere Argentorati 1593. IX. S. Johannes Capistranus. Edidit *speculum conscientiæ*, tractatum *de Canone Pœnitentiali*, *de usuris*, *et contractibus*, aliaque. X. S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus. Præter tractatus *de suspensione*, *de usuris etc.* elucubravit *Summam Theologicam*, *et Summam confessionalem* sæpius editam. XI. Henricus Harphius. *Speculum aureum scripsit in X. præcepta decalogi*, et librum *de tribus pœnitentiæ partibus*. XII. Johannes Beetzius, cujus *Præceptorium divinæ Legis*, sive *Expositio Decalogi* exiit Lovanii 1486. *fol.* XIII. Angelus de Clavasio, cujus exstat *Summa casuum conscientiæ*, *Angelica* vulgo dicta. XIV. Baptista Trovamala, qui *ad utilitatem simplicium Confessorum Summam casuum conscientiæ Rosellam* vulgo nuncupatam divulgavit. XV. Michael de Mediolano. Ejus *Confessionale*, seu methodus confitendi Venetiis prodiit a. 1513. XVI. Michael Lochmayer. Scripsit *Parochiale Curatorum*, *quo officium Curati* circa Sacramentalia late exponit.

V. Porro sequentibus sæculis quemadmodum Scholastica Theologia maximum nacta est incrementum, ita et Moralis amplificata est. Nam et Theologi Scholastici multa de Morali Theologia cœpere subtiliter disputare, et ii quos *Morales* seu *Casuistas* dixere, integros de pluribus ejus facultatis singularibus partibus singulares accuratissimosque edidere tractatus, ac præterea novo ordine, ac majore studio universam Theologiam Moralem concinnarunt. Probatissimi ex illis, inquit Francolinus *Tyrocinii Theologici parte quinta*, *hunc ordinem servant*. *Agunt 1. de Conscientia*, *scilicet recta*, *et erronea*, *probabili*, *dubia*, *et scrupulosa*. *2. De peccatis*, *et de conditionibus ad peccandum requisitis*, *vel ab eo excusantibus*, *ac proinde de voluntario*, *de libero*, *de metu justo*, *et injusto*, *gravi*, *et levi*; *de ignorantia antecedente*, *comitante*, *consequente*, *excusante*, *non excusante*; *de peccato mortali*, *veniali*, *personali*, *originali*. *3. De legibus in genere*, *earumque causis*, *et effectibus*, *de legibus in specie*, *ut de lege pœnali*; *de lege non scripta seu consuetudine*, *de lege concedente privilegium*, *adeoque de privilegio*. *Inde de cessatione*, *interpretatione*, *ac dispensatione legum*. *4. De fide*, *ejusque obligatione*, *de infidelitate*, *Hæresi*, *Apostasia*, *pœnis spiritualibus*, *ac temporalibus Hæreticorum*. *5. De virtute spei*, *ejusque contrariis vitiis*, *præsumptione*, *desperatione etc.* *6. De charitate in Deum*, *et proximum*, *ejusque effectibus*, *seu actibus*, *ut de Eleemosyna*, *correctione fraterna etc.* *ac de vitiis ei contrariis*, *odio*, *invidia*, *discordia*, *schismate*, *bello injusto*, *rixa*, *duello*, *scandalo*. *7. De Religione*, *ejusque actibus*, *nempe de oratione*, *de oris canonicis*, *de adoratione*, *de Sacrificio*, *de observatione festorum*, *de primitiis*, *de oblationibus*, *de reverentia debita locis*, *et personis sacris*, *eorumque immunitate*, *de beneficiis*

ecclesiasticis, de eorum provisione, acquisitione, collatione, oneribus, utilitatibus, vocatione, omissione, divisione, extructione, erectione, unione. De juramento, et voto, eorumque obligatione, relaxatione, irritatione, commutatione. De adjuratione. De statu Religioso, ejusque susceptione, professione, relaxatione, privilegiis. Rursus de vitiis Religioni oppositis, idololatria, superstitione, divinatione, vana observantia, maleficio, tentatione Dei, blasphemia, sacrilegio, simonia. 8. De ritibus, seu signis, maxime religiosis, præcipuisque nostræ Religionis characteribus, nempe de Sacramentis in genere, et in specie, et præsertim de sacrosancta Eucharistia, de Sacramento pœnitentiæ, de Suffragiis, Indulgentiis, Jubilæo, et Bulla Cruciatæ, de Censuris, de Sacramento Ordinis, irregularitate, depositione, degradatione, ac demum de Sacramento Matrimonii, ejusque impedimentis, horumque dispensatione. 9. De prudentia, fortitudine, ac temperantia, ubi de abstinentia, jejunio, sobrietate, castitate, virginitate, humilitate, studiositate, mansuetudine, clementia, modestia, vitiisque oppositis, nempe gula, ebrietate, luxuria, superbia, præsumptione, vana gloria, ambitione, vilitate, seu nimia sui abjectione, curiositate, ira, crudelitate, immodestia in cultu, ornatuque. 10. De justitia in genere, de jure, dominio, usufructu, usu, habitatione, emphytheusi, feudo, servitute, possessione, præscriptione. 11. De justitia commutativa in pactis, et contractibus, ubi de contractibus in genere. 12. De contractibus in specie, de promissione, donatione, commodato, deposito, mutuo (ubi de usura) emptione, censu, cambio etc. Hi sunt Theologiæ Moralis Tractatus, quos ut universos, aut plerosque, aut aliquos apud innumeros Scriptores reperies.

VI. Non admodum ab hoc ordine abhorrent recentiores rigoristæ, etsi multum et sententiis, et quæstionum tractandarum ratione ab istis dissentiunt. Habent nimirum (quod scite à Francolinio notatum *in præfat. ad Cleric. Roman. contra nimium rigorem munitum*) *Jansenistæ Theologiam suam speculativam, et practicam, seu moralem. Speculativa Jansenismus est; practica, seu moralis rigorismus est. Hujus tria principia sunt. Patres jactare plurimum, Pontifices æstimare parvi, recentiores Theologos nihili. Patribus, ut ab ipsis reponuntur, deferre obsequium verum, Pontificibus simulatum, reliquis Doctoribus neutrum. A divo Augustino vero, aut putato recedere nunquam, nec Doctorem ex Conciliis interpretari, sed ex eo Concilia: Pontificibus ex Cathedra docentibus accedere aliquando, et id profiteri si videlicet non adversentur; at Scholasticis vero præsertim duplicis postremi sæculi in controversiis morum, vel in re, vel in modo loquendi recedere semper, vel ne legere quidem illos, et multo minus in suis scriptis, vel libris honorifice allegare.*

DISSERTATIO

PROLEGOMENA.

PARS II. DIDACTICA,

SEU DE LOCIS MORALIS THEOLOGIÆ.

De locis Moralis Theologiæ ante me qui egerit, vidi neminem, vel quod quum iidem fere sint qui Dogmaticæ Theologiæ, inutilis visa fuerit ejusmodi tractatio; vel quod vulgata apud Casuistas docendæ hujus præclarissimæ facultatis ratio hasce disquisitiones veluti quæ eruditionem magis sapiant, quam necessitatem, desiderari patiatur. Verum si quid intelligo, nulla hodie Morali Theologo disputatio aut utilis, aut etiam necessaria magis, quam quæ de locis Moralis Theologiæ instituitur. Nam et singularia sunt aliqua, hujusque disciplinæ propria, quæ apud Canum, aliosque de Dogmaticæ Theologiæ fontibus tractatores frustra quæsieris, et ineptus horum locorum

h..

abusus, qui passim in Antiprobabilistarum Theologicis libris occurrit, maxime postulat, ut certi quidam canones pro recto eorumdem locorum usu definiantur. Concinæ in apparatu ad suam Theologiam Christianam simiam agere placuit, et quum meos de locis Moralis Theologiæ tractatus vidisset, ipse etiam de his disputare agressus est; sed nihil bonæ frugis inde extundas, verborum adeo plena sunt omnia, conviciorum, declamationum, ut quis hujus tractationis scopus sit, ne intellexisse quidem videatur. In eodem hoc iterum argumento versabor, multis prætermissis, quæ minus necessaria sunt, auctis vero, et confirmatis iis, quæ ad locorum horumce usum, præcipuum scilicet hujus disquisitionis finem pertinent.

CAPUT I.

De Scripturis sacris.

§. I.

Quotuplex sit sacrarum Scripturarum sensus.

Triplex est Scripturarum sensus, *Litteralis*, qui et *Historicus* dicitur, quod in historia elucescat is maxime, *Mysticus*, *et Accommodatitius*. Unum litteralem sensum admittunt Novatores, quos à Salmerone *proleg*. 7. Serario *cap*. 21. Bonfrerio *cap*. 20. vide vehementer exagitatos, confossosque.

Litteralem sensum dicimus, quem verba, sive proprie, sive metaphorice accepta ex Spiritus sancti loquentis intentione primo, et immediate significant. Non enim is tantummodo litterarius sensus est, quem verba proprie sine tropo significant; alias plura Scripturarum loca litterali sensu carerent. Hinc merito Bellarminus *lib*. 3. *cap*. 3. apud Serarium docet, duplicem esse litteralem sensum, *proprium* et *figuratum*.

Mysticus porro is est, qui non proxime per voces, sed mediate, et remote, mediis scilicet rebus per voces sensu litterali significatis à Spiritú sancto indicatur. Exemplum esto illud *Deuter*. 25. *Non alligabis os bovi trituranti*. Ubi sensus litteralis is est, quem verba indicant; mysticus vero, ut S. Paulus 1. *Cor*. 9. explicat, Doctoribus, et Concionatoribus necessaria ad victum suppeditanda esse significat. Quum autem res mediate, et remote in Scripturis per voces indicatæ, tres veluti in classes tribui possint, triplex quoque mysticus sensus à Doctoribus statuitur: *Allegoricus*, qui res credendas, et ad militantem Ecclesiam pertinentes significat, *Anagogicus*, qui circa res sperandas, ac triumphantis Ecclesiæ proprias versatur;

Tropologicus, qui res agendas, morumque institutiones spectat. Hinc celebre illud Dystichon :

Littera gesta docet; quid credas Allegoria;
Moralis quid agas; quo tendas Anagogia.

Accommodatitius est, per quem ea, quæ litterali sensu dicuntur, ad alia, quæ Spiritus sanctus neque proxime, neque remote significavit, transferuntur. In multis hujusmodi accommodatione utitur Ecclesia, ut quum illud *Eccli. 44. Inventus est justus, et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio*, sanctis Confessoribus aptat. Sic etiam quæ *Zachar.* 4. de Jesu Sacerdote filio Josedech, et Zorobabel dicuntur : *Hi sunt duæ olivæ* etc. Joannes *Apoc.* 11. 4. Enoch, et Eliæ accommodat. Hæc autem de hisce sensibus notabis. Primum est, accommodatitium sensum, quum ex cujusque ingenio fingi possit, perperam ad probandum afferri. II. Sensum litteralem in omnino Scripturæ loco reperiri, non item mysticum. III. Posse interdum plures ejusdem sententiæ sensus litterales dari, ut post B. Thomam 1. *p. qu.* 1. *art.* 10. probant Salmeron *proleg.* 8. Serarius *c.* 21. *quæstiunc.* 12. Bonfr. *cap.* 20. *sect.* 5. Exemplo sit locus ille *Isaiæ cap.* 53. *Generationem ejus quis enarrabit?* quem Patres plurimi de æterna Christi generatione, de temporali in utero Virginis alii intelligunt; utrique apte, sive generationem utramque spectes, sive loci illius seriem universam. IV. Posse quoque plures in eadem sententia mysticos sensus, atque adeo interdum omnes reperiri. Sic *Jerusalem*, quæ vox litterali sensu Urbem significat, allegorice Ecclesiam, tropologice animam, anagogice cœlestem gloriam indicat. V. Sensum mysticum plerumque ex veteri tantum testamento erui, utpote quod figuris, allegoriis, et symbolis abundat; rarius vero in novo reperiri, licet in hoc etiam locum habeat, uti in Navicula Petri jactata videre est, quæ mystice persecutiones Ecclesiæ illatas significat.

§. II.

Quonam modo litterarius Bibliorum sensus sit investigandus?

De litterario sensu quærimus, quonam modo investigandus sit; nam mysticum Morali Theologo utiliorem credo exornandis thesibus suis, quam solide comprobandis, de quo sequenti capite.

Interea XII. subsidia huic habeto litterali sensui inquirendo maxime apta, quorum priora sex aliorum etiam librorum communia sunt, posteriora sex Bibliorum propria.

I. Linguarum Græcæ præsertim, atque Hebraicæ cognitio. II. Artium, quibus loquendi ratio traditur, peritia, sive Grammatica, sive

Rhetorica sit. III. Disciplinarum, quas Scripturæ attingunt, scientia. Huc præter Scholasticam Theologiam spectat Historia, Philosophia, Mathesis, Geographia, et antiquitatis universæ notitiæ. IV. Omnium, quæ in libri vel capitis contextu sunt, consideratio; antecedentium videlicet, et consequentium. V. Similium, et dissimilium locorum collatio. VI. Interpretum lectio. VII. Divini luminis imploratio. VIII. Vitæ puritas. IX. Inspectio traditionis Apostolicæ, et generalis in Ecclesia Catholica praxis. X. Consideratio analogiæ fidei, de qua Apostolus *Rom.* xii. 7. XI. Unanimis Patrum consensio. XII. Regulæ quædam, quæ ad intelligendas Scripturas à quibusdam traditæ sunt. Vide Pagninum in *Isagoge*, Salmer. *Prolcg.* 9. 10. 11. et Bonfrerium *cap.* 20. *sect.* 4.

§. III.

De usu Scripturarum in Morali Theologia.

Canon I. Scripturæ auctoritas præcipuus fons est, unde Theologus, quæ ad mores spectant, doctrinas hauriat. Nam, ut scribebat Gregorius xiii. ad Philippum secundum Hispaniarum Regem; *hinc omnia ad omnes virtutes præcepta colliguntur.*

Canon II. Ne quidquam statuito, quod clarissimis Scripturarum testimoniis adversetur.

Canon III. Nihil defendito, quod ex quopiam Scripturæ loco per legitimum, certumque theologicum discursum ducta cum conclusione pugnet.

Canon IV. Ad confirmandam conclusionem quampiam Scripturis in mystico sensu acceptis ne utere, nisi constet hunc esse vere sensum mysticum. Constabit autem præter subsidia *n.* 9. 10. 11. nuper indicata, quotiescumque ab alio canonico Scriptore locus quispiam Scripturæ ad probandum adducitur; sensusque, quem illi dat Scriptor Canonicus, litteralis esse non possit. Vide Bonfrer. *cap.* 20. *sect.* 4.

Canon V. Historias, in quibus Scriptura sacra narrat, viros justos quidpiam præstitisse, quod vel malum revera sit, vel mali speciem habet, casuum solvendorum regulas ne putato. Non enim (quod sapienter monitum ab Augustino *contra mendacium cap.* 8). *Omnia quæ à sanctis, vel justis viris legimus facta, transferre debemus in mores.*

Consectarium. Non licet parentibus filiis maledicere, aut eos ex quocumque zelo occidere, quod Noe Cham posteris maledixerit, et Abraham peculiari Dei jussu Isaac filium immolare paratus fuerit.

Canon VI. Singularia exempla, quæ in Scripturis leguntur, ad universalem legem confirmandam ne assumito.

Consectarium. Ridicule Besombes t. ii. *tract.* 2. *cap.* 4. veram

hanc propositionem : *Quatuor requiruntur conditiones in eo, qui absolvit à censuris.* I. *Debet esse Clericus.* II. *Debet habere jurisdictionem contentiosam.* III. *Debet certa scientia absolvere.* IV. *Debet absolvere sponte, et non coacte;* ridicule, inquam, hoc argumento probat : Paulus, *qui absolvit Corinthium incestuosum, quatuor prædictas habebat conditiones.* Vah! bellam ratiocinationem hujus similem : *Paulus, qui incestuosum absolvit, fuit Apostolus; Apostolus igitur sit oportet, qui absolvit à censuris.*

Canon VII. Præcepta Moralia, quæ in veteri Testamento sanciuntur, ne sumito in ea restrictione, qua videntur in Exodo exprimi, nec juxta falsam Scribarum interpretationem, aut popularem Hebræorum traditionem; sed juxta eam additionem, quam vel Moses, vel alii Scriptores Canonici apposuere, illamque potissimum explanationem, quam tradit Christus in Evangelio.

Consectarium. Licet Judæi putaverint solum actus externos à lege prohiberi, minime vero cogitationes, desideria etc.; nefas tamen est ita sentire, Christo oppositam doctrinam prædicante..

Canon VIII. Videndum ne Scripturæ verbis, quibus pium aliquod consilium proponitur, præceptionis vim inesse incauti velimus.

Canon IX. A Scripturis citandis abstinere consultius judicato quam harumce allegationum vanitate quadam abripi, eosque locos afferre, qui nihil efficiant.

Consectarium. Ridendus Besombes, qui t. II. *tract.* 1. *cap.* 4. *art.* 5. monet antiquitus aquam etiam ipsam extra refectionem interdictam fuisse jejunantibus; *Rex enim Ninivitarum indixit abstinentiam panis, et aquæ.* Jon. 3. *Et Esdras jejunans panem non comedit, et aquam non bibit.* Mi bone, qui hinc extundas *extra refectionem* (id enim probandum fuerat) aquam fuisse vetitam? Rex Ninivitarum omnem omnino refectionem prohibuit : *Homines, et jumenta non gustent quidquam, nec pascantur, et aquam non bibant.* Idem dictum esto de Esdra jejunante.

CAPUT II.

De sanctis Patribus.

§. I.

Quid sanctorum Patrum nomine intelligamus.

Sanctos Patres dum dicimus, non Apóstolos, aut Pontifices quoscumque intelligimus, neque eos solum, quos Doctores Ecclesia expresso suffragio declaravit; sed veteres scriptores ecclesiasticos ab Apostolico ævo ad medium XII. sæculum, quorum agmen claudit mellifluus Claræ-vallensis Abbas Bernardus.

Enimvero si àb instituto libri hujus discedere non puderet, Catalogum sanctorum Patrum huic adscriberem. At quum id plane ridiculum, adnotabo tantum quos consulere quis possit de istiusmodi re disserentes : Hieronymum, Gennadium, Isidorum Hispalensem, Honorium Augustodunensem, aliosque de ecclesiasticis Scriptoribus Tractatores ad Trithemium cum accessionibus Auberti Miræi, suisque animadversionibus edidit Hamburgi anno 1718. *Bibliothecæ ecclesiasticæ* titulo apposito solertissimus Vir, idemque eruditus Fabricius; qui utinam abdicatis erroribus, Romanæ sese Communioni devovisset! Sixti Senensis Bibliotheca, Possevini apparatus, Bellarmini autem *de Scriptoribus ecclesiasticis* libellus, atque in hunc Philippi Labbé dissertatio, Raynaudi *erotemata* passim omnium manibus teruntur. His accessit nostris temporibus Bibliotheca Gallico idiomate conscripta à Dupinio, quæ tamen caute legenda, et Benedictini Monachi Ceillieri volumina plura item Gallice scripta super eodem argumento. Cavei *historia litteraria* cum Addissonii accessionibus, et Oudini *de Scriptoribus ecclesiasticis* commentarius in tres tomos tributus à pluribus legitur : at illa hæretici hominis est, hic impii transfugæ à sacri Claustri abditis recessibus ad hæreticorum tumultus, quanquam hujus supplementum ad Bellarmini librum, et Labbæi dissertationem omittendum non est, quam à suo authore adhuc catholico, ac Religioso prodierit. Hi fontes; rivuli Francolinus in *Tyrocinio Theologico*, Vallemontius in elementis historiæ, aliique id genus Epitomatores.

§. II.

De legibus in usu Patrum à Morali Theologo servandis.

Canon I. Si qua in quæstione (de his quæstionibus loquor, quæ ad mores spectant) definienda Patres omnes idem doceant, id veluti certum habendum est; quique aliter sentiret, ab hæresis suspicione liber haud esset. Vide Canum lib. 7. cap. 3. concl. 6.

Canon II. Unius, aut duorum Patrum auctoritas in his, quæ ad doctrinam morum pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum vero non potest. *Ita*, inquit sapienter Canus ibid. concl. 2. *ita despicere, et pro nihilo habere, impudentis erit; suspicere, et habere pro certo erit omnino imprudentis.*

Canon III. Etiam plurium Patrum auctoritas, reliquis, licet paucioribus reclamantibus, ea argumenta Theologo sufficere, et præstare non valet, quibus refragari nefas sit. Quæ indicavimus exempla id abunde demonstrant. Plura refert Lupus in citata dissertatione postuma *de opinione probabili.*

Canon IV. Patres afferre, præsertim vero multos ad ea firmanda

Moralis, et Christianæ Theologiæ generaliora principia, in quibus Theologi omnes sibi consentiunt (nisi contra hæreticos sermo sit, quod quidem vix Theologi moralis esse potest) intemperantis hominis est, et eruditionis famam captantis; arguere vero, qui secus agant, stultissimi est, et imprudentissimi.

Canon V. Quæ ex Patrum homiliis, asceticis libris, et orationibus, idque genus lucubrationibus, non eam Theologo fidem faciunt, quam quæ in Dogmaticis instructionibus, epistolis etc. facere possunt. Nam multa in ejusmodi libris exaggeratius proferuntur : neque id mirum, quum Oratoribus omnibus id solemne sit : multa quoque consilium potius spectant, quam præceptiones. Heic iterum exclamat Concina p. 279 non aliter Dallæum Patrum testimonia pro Catholicis dogmatibus declinare, quam illos dicendo Rhetoricis flosculis, atque amplificationibus Oratoriis sæpe usos fuisse. At ego primum miror, hæc nobis ab eo homine objici, qui p. 282. Christophori Matthæi Pfaffii verba recitat, hæretici nempe Professoris, cui scandalo sunt *Probabilismus, attritionis sufficientia etc.* quid enim si Concinam urgeam hoc argumento? *Mi Pater, non pudet te Probabilismum, attritionis sufficientiam tam acriter insectari? Id etiam, si nescis, hæretici faciunt : horum tu sequare vestigia?* Deinde plane non intelligo, qui fieri potuerit, ut tot librorum auctor, tantus concionator, tam ingeniosus Theologiæ Doctor, latum non viderit, Dallæum inter, et nos quod intercedit discrimen. In homiliis, atque id genus commentariis etsi Rhetoricæ arti indulgeant Patres, non ea tamen sine crimine potuerunt credenda proponere, quæ essent à Catholica fide aliena : contra quamquam ne ea quidem potuerint edocere facienda, quæ cum Christianis legibus pugnant (neque id ullus negabit) ad illa hortari facile poterant auditores suos, quæ præcepti non sunt, sed consilii, illisque ad id uti exaggeratioribus verbis, quæ præceptum prima fronte exhibeant. En cur ejusmodi testimonia minoris sint apud Moralem Theologum, cujus est non quid melius perfectiusque sit, sed quid liceat, salva lege, disquirere.

Canon VI. Inconsultum est ea Patrum loca seligere, ubi Patres aliud omnino tractantes, aliquid occasione accepta de altera re paucis indicant, iis neglectis, ubi hanc materiam ex professo examinent.

Canon VII. In Patrum sensu investigando hæ maxime regulæ servandæ sunt. I. Quæ in libri, vel capitis contextu sunt, consideranda diligenter. II. Similes, et dissimiles loci ejusdem Patris conferendi. III. Tempus, quo liber ille editus à Patre quopiam, attendendum. Nam facile ex occasione scribendi libri mens auctoris innotescet : intelligemus etiam, num fortasse eo tempore pater ille præconcepta aliqua opinione occupatus fuerit, quam postea ipsum exuisse probabile, aut etiam certum sit. IV. Alios patres huic, de cujus mente quærimus, synchronos consulemus; quid enim hoc, vel illo sæculo, ea vel ista vox significarit, quo spectare possit hujus, vel alterius moris notatio, facilius comperiemus. Exemplum

esto illud Cypriani *epist.* XII. ubi permittit, ut absente Sacerdote infirmi *apud Diaconum quoque* Exomologesim *facere delicti sui possint.* Neque enim hinc fit, Diaconum fuisse tunc Sacramentalis Confessionis ministrum. Nam non hæc solum *exomologesis* nomine denotatur, sed etiam canonica reconciliatio publicæ pœnitentiæ, quam Tertullianus *lib. de pœnit. c. 6. prosternendi, et humilificandi hominis* disciplinam appellat. Vide Benedictum XIV. *de S. D. lib.* VII. *cap.* 16. *num.* 3. *seqq.* V. Ex dubiis Patrum operibus ipsorum mentem expiscari imprudentis est, ubi certa, atque ab omnibus recepta eorumdem opem suppetant. VI. Si de Græci auctoris mente dubitatio oriatur, non ex versionibus, quæ sepe numero vitiosæ sunt, sed ex græco exemplo controversiam dirimemus.

Canon VIII. Cavendum ne apocrypha, ac sublestæ fidei opera citemus; itemque curandum, ut non ex aliorum fide patrum locos afferamus, sed ipsos Codices consulamus, editionesque maxime probatas, cujusmodi quæ Ducæi, Petavii, Sirmondi, Gretseri, Raderi, Pontani, Schotti, Vigerii, Possini, Labbæi, Maurinorum Patrum studio, atque opera prodierunt. Enim vero fatendum est in his recentiores illos, qui Patrum Theologiam commendant, Casuistis præstare, præsertim elapsi sæculi. At non id mirum. Nam neque quo illi scripsere ævo, tantis aucta fuerat ars critica incrementis, neque singula ejusmodi diligentius persequi vacabat hominibus, non modo voluminum suorum conscribendorum mole obrutis, sed sæpissime in alia omnia ex Moderatorum suorum jussis, ipsorumque instituto distractis. Dent tamen mihi hanc veniam Casuistarum reprehensores, ut confidenter pronunciem, quo magis diligentia, et critica antiquioribus Casuistis antecellant Natalis Alexander, Genettus, aliique ejusmodi, eo magis istis illos præstare testimoniorum delectu, ac ratiocinandi vi. Nam sæpe magna illa patrum congeries, qua illi gloriantur, si in ea testimonia ad leges Canone VII. præscriptas diligentius inquisieris, inanis est, nihilque minus probat, quam id, cujus gratia cogitur.

CAPUT III.

De Romanorum Pontificum Decretis, eorumque usu in Morali Theologia (1).

CAPUT IV.

De Conciliis.

§. I.

Quid, et quotuplex sit Concilium, quotque Synodalium Canonum classes.

Synodi, vel Concilii nomine (eadem quippe res est) Patres nostri intellexerunt Sacerdotes, præsertim Episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiæ, sive fidem, sive mores pertinerent. Neque audiendi Lutherani, iique inter recentiores Jansenianos perditissimi, qui novum Concilium, atque omnibus retro sæculis inauditum appellant, ubi non Episcopi, et Sacerdotes de fidei quæstionibus judicent, sed laicorum turba. Vide Canum lib. 5. cap. 2. Bellarminum de Concil. lib. 1. cap. 5 et 16 et Illustriss. de Soissons documento Pastorali 2. §. 61.

Quod vero ad Conciliorum genera spectat, ea Gratianus 3. *dist. ca. Regula ea*, bifariam partitur, in Generalia, et Provincialia, quibus Canus cap. 3. lib. 5. de *Locis Theologicis*, Episcopalia addit. Receptissima hodie divisio est, quæ Synodos in Generales, Nationales, Provinciales, et Diœcesanas tribuit. Generales dicimus, ad quas Romani Pontificis vocatione omnes, aut præcipua Christianorum Episcoporum pars, congregantur. Nationalia Concilia sunt, cum à Primate omnes unius regni, ac nationis Pontifices coguntur, uti quæ ab unius Provinciæ Episcopis à Metropolitano evocatis celebrantur, Provincialia consuevimus appellare. Tandem Diœcesana sunt Synodi Sacerdotum, quæ ab Episcopis singulis in sua Diœcesi haberi solent ob privatas singularum Ecclesiarum causas.

Hac divisione posita, et omnium assensu approbata, altera assumitur Conciliorum, sive Generalium, sive Nationalium, sive Provincialium, sive Diœcesanorum, quædam esse congregrata Romani Pontificis authoritate, alia vero non item. Rursum alia confirmata sunt ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata.

(1) Totum hoc caput tertium de Romanorum Pontificum decretis propositionibusque damnatis ipse S. Auctor suo Operi morali ad verbum inseruit, insertumque invenies in fine Operis.

Edit.

Tria autem in quolibet Concilio pertractari possunt, ea scilicet, quæ ad fidem, mores, atque ecclesiasticam disciplinam spectant. Quamobrem Conciliorum canones alii fidei sunt, quibus nempe quæ credenda sint, quæque à fide abdicanda definiuntur; alii morum qui quæ agenda sint, aut fugienda, docent; alii demum disciplinæ, quibus consuetudines ad Ecclesiarum regimen, et ordinem aptissimæ constituuntur.

§. II.

De vero usu Conciliorum in Morali Theologia.

Canon I. Concilia omnia, quæ Romani Pontificis authoritate, nec congregata, nec confirmata sunt, errare in doctrina morum possunt, atque adeo certam fidem facere nequeunt eorum, quæ agenda sunt, aut effugienda.

Id sane invicta ratione demonstrari potest. Nam ejusmodi Concilia errare in fide possunt, ut à Cano, Bellarmino, Suario, aliisque Theologis demonstratum pridem est, ex certissimis Pontificum Romanorum, ipsorumque Conciliorum testimoniis. Quid ergo mirum, errare illa posse in morum doctrina? Sed ex tribus Provincialibus Conciliis exemplum profero. Matrimonium naturali, et Evangelica, aut certe hac altera lege dissolvi non posse, ne per adulterium quidem alterutrius conjugis, certum habet, firmumque Catholica Ecclesia. Adulterio tamen dissolvi posse conjugium, statuit Anglicana Synodus apud Bedam lib. 4. hist. cap. 5. cui accedunt Suessionensis, et Vermeriensis, sub Pipino rege octavo sæculo celebratæ. Reddo Vermeriense Capitulum 2. *Si aliquis cum filiastra sua manet, nec Matrem, nec filiam ipsius potest habere. Nec ille, nec illa filiastra aliis se poterunt conjungere ullo unquam tempore. Attamen uxor ejus, si ita voluerit, si se continere non potest; si posteaquam cognovit, quod cum filia sua vir ejus fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habet, nisi voluntate abstinet, potest alii nubere.* Neque de adulterio hoc solum statuit Vermeriense Concilium. Audi quo progrediatur ejusdem Concilii Capitulum quintum. *Si qua mulier mortem viri sui consiliarit aliis hominibus, et ipse vir ipsius homines se defendendo occiderit, et hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere, et si voluerit, aliam accipiat.*

Canon II. Concilia quæcumque, sed Generalia præsertim, quæ Pontificia auctoritate confirmata sunt, certissimam doctrinæ regulam præbent Morali Theologo. Inter Diœcesana Concilia à Romano Pontifice probata censetur Complutense sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est Magister quidam Oxomensis, qui

falso de clavibus, et Sacramento Pœnitentiæ sentiebat. Inter Provincialia vero, et Nationalia, præter antiquiora illa Toletana, Arelatensia, Hispalensia, etc. licet non expresse, implicite tamen ab Ecclesia silentio suo probata, Ancyranum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, et Carthaginiensia à Leone IV. 20. dist. ca. de libellis, confirmata habentur, atque ut ex recentioribus exemplum proferam, Turonense 1583 probavit Gregorius XIII. Ebredunense a. 1727. Benedictus XIII. Montis Libani Benedictus XIV. Ceterum veritatem hujus Canonis probant sacrarum controversiarum Scriptores, quos adi.

Canon III. Ex Conciliis, quæ probata quidem non sunt à Romano Pontifice, sed ne damnata quidem ab ipso fuerunt, probabile argumentum sumitur uti ad fidei dogmata suadenda, ita et ad doctrinas, quæ ad mores spectant, stabiliendas. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris Conciliis ejusmodi paucissima reperiuntur, quæ à recta doctrina declinarint.

Canon IV. Conciliorum decreta, quæ ad disciplinam spectant, cave cum iis, quæ ad mores, confundas. Nam Canones morum varietati obnoxii haud sunt : contra Canones disciplinæ, pro locorum, ac temporum diversitate mutari possunt. Vide Thomassini egregium opus *de beneficiis, ac disciplina ecclesiastica*, remque plane perspicies; ut mirum sit, vaniloquos quosdam nonnisi veterem disciplinam prædicare.

Consectarium I. Claudicat argumentatio ex disciplina Ecclesiastica regionis cujuspiam, aut vetustioris sæculi, si aut ubique illa recepta non sit, aut contraria lege abrogata fuerit. Hinc optime Croix lib. 6. p. 1. num. 675. statuit cum S. Thoma, Suario, aliisque Theologis, licitum non esse *dare Communionem ad explorandam, aut suscipere ad probandam innocentiam*, etsi Wormatiense Concilium olim præscripserit, ut si in Monasterio furtum perpetretur, aut Episcopo imputetur scelus, Monachi communicent, dicentes : *Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.* Nam, ut mittam hoc Concilium Provinciale fuisse, neque à Pontifice approbatum, contrariis Romanorum Pontificum Constitutionibus ea lex deleta est.

Consectarium II. Aliquid in quapiam Diœcesi illicitum esse potest, quod in aliis liceat. Cum enim Episcopi in suis Diœcesibus singuli aliqua præcipere etiam sub gravi possint, ut certum est; facile fit, ut quis in sua Diœcesi aliquid statuat, quod alibi non vigeat. Sic in Diœcesibus Turonensi, et Burdigalensi ex Decreto Conciliorum synonymorum, Turonensis ann. 1583 et Burdigalensis ann. 1582 non licet fidelibus *à Missis Provincialibus diebus Dominicis, et Festivis abesse.* Nemo autem prudens hinc arguat ne in aliis quidem Diœcesibus id licere.

Canon V. Conciliorum Decreta ex sensu, et more temporum, quibus conditi sunt, interpretabimur. Vide Sirmondum in Antirrhetico adversus Petrum Aurelium t. IV. Operum Paris. Edit. col. 270 et

i.

in altero Antirrhetico, in quo explicationem suam Canonis Antissiodorensis : *Non licet vitula, aut cervulo facere*, pluribus argumentis confirmat.

Canon VI. Formulæ ipsæ Conciliorum ad stylum et barbariem sæculi, quo celebrata sunt, exigendæ erunt; neque enim *communio, impositio manuum*, aliaque id genus sexcenta, idem omnibus sæculis significarunt. Quamobrem Glossarium Cangii à Maurinis Patribus egregie locupletatum usui maxime esse poterit Morali Theologo in Canones Conciliorum diligentius inquirere volenti.

Canon VII. Editiones Conciliorum sunt maxime consulendæ, quæ nostro ævo prodiere, Cossartii, inquam, et Labbæi, Harduini, et Coleti, ac Mansii. Nam in veteres, vel editorum incuria, vel subsidiorum ad illas ornandas defectu plura sphalmata irrepsere. Nota est eruditis controversia, quæ sæculo sextodecimo in Galliis efferbuit Sirmondum inter et Larvatum Petrum Aurelium de genuina lectione primi Canonis Arausicani I. Concilii. Quid? Quod audendum quandoque aliquid; neque post tot doctorum virorum labores dubitandum, quin aliqui Canones etiamnum male vexati sint, et correctoria manu indigeant. Quamobrem optimo consilio factum videmus ab eruditissimo Joanne Dominico Mansio, ut accessiones, emendationesque plurimæ suo studio, ac diligentia prodirent ab Labbeanam Conciliorum editionem Venetiis recusam locupletandam, et corrigendam. Cave autem potissimum, ne multum fidas Canonibus Conciliorum, quos Gratianus in suum Decretum ex depravatis utique libris intulit, sed illos cum majoribus illis, amplissimisque editionibus confer.

Canon VIII. Non omnia, quæ in Conciliis repereris ad mores spectantia, præcepta fuisse credito, sed eorum multa ex pio consilio prodiere, atque adhortationem magis sapiunt, quam præceptionem. Id maxime tenendum. Nam Moralis Theologi est inquirere, quid tuta conscientia fieri possit, non vero quid perfectius sit, et Christiano homine dignius. Quod si animadvertissent ex iis plures, qui *Theologias* ex PP. et Conciliis nostra ætate emiserunt in lucem, Casuistis invidiam conflaturi, non tam sæpe ab instituto Moralis Theologi aberrassent. Egregie monet Concilium Mediolanense V. p. 1. de his, quæ ad dies festos, et sacra tempora pertinent : *Quadragesimalibus, aliisque jejunii, pœnitentiæ, et publicæ supplicationis diebus, fideles se vitæ disciplina severiore adstringant, sanctisque institutis, et moribus sacro illi tempori convenientibus, se, suosque, qui Patresfamilias sunt, quam rectissime in omnes partes conforment.* Quid hac institutione præclarius? Nemo tamen Theologorum hæc in medium attulerit, ut probet, eum violati jejunii ecclesiastici reum futurum, qui isthæc haud servarit. Inquirant interea alii in hanc propositionem P. Besombes, qui illo testimonio utitur tom. 1. tractat. 1. cap. 4. articul. 4. *Non solum jejunium ecclesiasticum observandum est modo ab Ecclesia præscripto, sed etiam ea adjuncta observanda sunt* (præceptum

ne, an consilium hæc significent quis divinet in ejusmodi libris? *sine quibus jejunium non potest esse vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum*. Disjunctio hæc *vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum*, digna ne sit Theologo, non quæro; etsi scio, idem esse Theologis, actionem quampiam meritoriam ac salutarem esse. Illud libéntius inquirerem, cur jejunium, *nisi motivo supernaturali assumptum fuerit, cumque aliis virtutibus Christianis conjunctum, atque adeo cum aliis mortificationibus, cum silentio, cum solitudine*, cum *vigiliis* (hæc enim adjuncta sunt, quæ ibidem observanda Besombes præscribit) *virtuosum* esse non possit; *virtuosum*, inquam, eo sensu, qui meritum æternæ salutis non includat, et quem disjunctio illa *vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum* palam indicat? Sed odiosa isthæc quæstio aliis fortasse videbitur, certe non hujus loci. Ad alia transeo.

APPENDIX I.

De Jure utroque Canonico, et Civili, deque ejus usu in Morali Theologia.

§. I.

Juris utriusque Canonici, et Civilis notitiam Theologo Morali necessariam esse.

Alvarus Pelagius Ordinis Minorum in libris *de planctu Ecclesiæ*, quos à se Compostellæ recognitos an. 1340 ipsemet scribit, ait lib. 11. cap. 20. *Recurrat ergo quilibet pro casibus ad Jurisperitos, non ad Religiosos, cum isti communiter ignorent canones.* Quæ sane ignorantia oppido turpis, noxiaque erat multis de causis. Nam Cælestinus Papa relatus c. *Nulli*. dist. 38. pronunciat: *Nulli Sacerdotum* (multo igitur minus Confessariorum) *liceat canones ignorare.* Præterea (quod ex Augustino citatur de Pœnit. dist. 1. cap. 1. §. *caveat*). *Caveat spiritualis Judex, ut sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere quidquid debet judicare; judiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet judicare discernat.* At pene innumera sunt in Morali Theologia, quæ sine Canonum scientia definiri non possint. Ut si exempli causa veniat in dubium, an hic, aut ille homo irregularis, vel excommunicatus, vel interdicto, aut suspensioni obnoxius? Item an delegatus possit subdelegare? An Episcopus in his, illisve possit dispensare? an Ecclesiæ Pastor rite sit

electus? num Judex ecclesiasticus causam in judicio legitime definierit? In his, aliisque sexcentis hujus generis, Theologus insolentissimus erit, si absque Canonibus, atque Jurisperitis inconsultis sententiam ferre ausus fuerit. Plura vide apud Canum de Locis Theologicis lib. 8. cap. 6. Ineptit autem Jureconsultus Michael Ferro Manrique, qui Theologis litem intentat, quod ad quæstiones Juridico-Morales excurrant, et Canones interpretentur. Cavillosum hominem bene carminatum dimisit P. Georgius Gobat in *Vindiciis Theologicis* Friburgi Helvetiorum editis an. 1654 quas videsis.

Atque hinc constare puto, Juris quoque Civilis notitiam non utilem modo Theologo morali esse, sed et necessariam. Nam multa sunt in Theologia Morali, quæ ex Juris Civilis institutis pendent, neque aliter definiri possunt, quam legibus.

§. II.

De usu utriusque Juris in Morali Theologia.

Illud heic primum officii nostri esset, ut quæ ad citationes legum pertinent, describeremus. At La-Croix id dudum tradidit *lib. 1. tract. 2. num.* 878, ut ex hac parte nihil in eo desideres, quod in Besombes Theologia nonnulli suspiciunt, prædicantque. Si porro authores adieris, quos ille citat sub finem n. 879 multa disces ad usum utriusque Juris in Morali Theologia maxime utilia.

Interea quæ nuper de usu Conciliorum præscripsimus, in Jure Canonico, et Civili servanda quoque erunt. Exemplis rem confirmo. Canone VI. diximus, id maxime curandum, ut formulas Conciliorum ex temporis, quo illa celebrata sunt, usu, ac significatione, interpretemur. Id dictum esto de juris utriusque formulis. Lepidum est, quod pridem animadvertit Lamindus Pritanius, seu Ludovicus Antonius Muratorius, vir celeberrimus, in libro inscripto : *Riflessioni sopra il buon gusto*, *part.* 2. *cap.* 7. Statuunt magni nominis Theologi, quibus assentitur Busembaum *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 3. heic num. 92. Laico homini vetitam esse cum Acatholico de fide tractationem, idque ex jure probant. Legimus enim *cap. Quicumque*, §. *inhibemus*, *de Hæreticis* in 6. *Inhibemus quoque, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice, vel privatim de fide catholica disputare.* At Canonem hunc Alexandri IV. perperam trahi ad hanc quæstionem, intellexissent viri illi cæteroqui doctissimi, si XIII. sæculo, quo Canon ille editus est, *Clerici*, *et Laici* nomina alio omnino sensu, quam quo à nobis hodie usurpantur, adhibita fuisse perpendissent. Clericus nempe is dicebatur, qui litteris eru-

ditus esset; contra laicus, qui litterarum plane rudis. Plura in hanc rem ibidem documenta illius ævi affer Muratorius; plura invenies apud Cangium in Glossario *Mediæ, et Infimæ Latinitatis*. Quamobrem longe aliter Canon ille interpretandus, neque putandum, sæcularibus eo prohiberi disputationes cum infidelibus de nostris Religionibus, sed illitteratis, sive seculares ii sint, sive ecclesiastici, quos nos ex recepto apud nostrates vocabulo, *Clericos* dicimus. Id quidem non probatur Danieli Concinæ. *Quis* enim, ait ille t. I. *Theol. Dogm. pag.* 213, *dixerit Ecclesiam adhibuisse voces* Clericus, *vel laicus juxta significatas peculiares cujusdam nationis, et plebis, juxta acceptiones varias adductas in Glossario Du-Fresne?* At nihil hac ratiuncula imbecillius. Galli, Itali, Angli (quod ex testimoniis constat à Muratorio, ac Du-Fresnio citatis) *Clerici, et laici* nomina, quo tempore Decretum Alexandri editum est, passim ad eruditum, indoctumve virum significandum usurpabantur. Et mirabimur, Pontificem hoc *Laici* nomen sensu adhibuisse? Si enim Honorius III. *Cap. Ex parte de Cleric. conjug. litterati* nomine usus est, quo sacros homines à nobis *Clericos* dictos designaret, quidni ejusdem seculi Pontifex Alexander *Laici* nomine hominem sine litteris denotaverit?

Illud etiam Canone VII. statuimus, ut in veritatem Conciliarium sanctionum diligenter inquireremus, eas cum accuratis editionibus conferendo. Quid ad utrumque etiam jus, de quo agimus, in Moralibus materiis allegandum opportunius? Certe Cod. Theod. *de sententiis ex periculo recitatis*, vel in ipso hoc titulo mendum latere suspicatus est non injuria eruditissimus Sirmondus, qui *ex pariculo* legendum monet; Legem quoque *de nuptiis celebrandis* à Triboniano tantum non fabricatam, ac Theodosio perperam suppositam, idem Sirmondus *in quæstione triplici* sensit, etsi Jacobus Gothofredus germanam putat, atque Arcadio tribuit.

Præterea hæc tria præscribimus. Videndum I. num leges, quas proferimus, vel consuetudine, vel recentiore lege antiquatæ non sint? Tum enim eruditionis jactandæ causa afferri poterunt, non autem ad conclusionem comprobandam. II. Considerandum an Jus Civile à Canonico sit emendatum, nec ne? III. In Decretis Pontificum duo cumprimis distinguenda sunt cum Cano *de Locis Theol. lib.* 6. *cap.* 8. Unum est, tanquam intentio, conclusioque Decreti, idque nefas est erroris insimulare : alterum quasi ratio, et causa à Pontifice reddita ejus rei, quam constituerit; quæ non necessaria quandoque esse potest, ac parum apta, et probabilis.

In Canonibus vero, quos in Decreto Gratiani repereris, ut alias monui, critica opus est. Nam bonus ille multa sine delectu, vel ex apocryphis libris, aut certe corruptis, interpolatisque exemplis hausit. Tandem in universum moneo, in Jure Canonico citari Scripturas, Patres, Pontifices, Concilia. Quamobrem de textuum vel authoritate, vel sensu ex iis, quæ circa singulos hosce Theologicos locos statuimus, dijudicandum erit. Jurisperitorum quoque con-

sensio, concorsque sententia, ubi de moribus ecclesiasticis, deque Religionis cæremoniis, et officiis Ministrorum Ecclesiæ disseritur, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis, Theologo magnam fidem facere potest, atque adeo debet, ut probat Canus *lib.* 8. *cap.* 7. et Gobat. *in Vindiciis Theologicis sect.* 15.

APPENDIX II.

De Libris Pœnitentialibus.

Canon I. Veterum Librorum Pœnitentialium utilis est lectio Confessariis ad aliqualem, ut loquitur Benedictus XIV. de *Synodo Diœcesana Lib.* xi. *c.* xi. *num.* v. proportionem servandam inter diversas peccatorum species, et pœnitentiam pro singulis imponendam; ac præterea ut iidem Confessarii inde argumentum desumant ad aperiendam pœnitentibus admissorum scelerum gravitatem. Hinc in pluribus Synodis eorum lectio commendata. Confer Benedictum XIV. de Syn. *loc. cit. n.* vi.

Canon II. Veteres Libros Pœnitentiales magnificare, ut præsentis Ecclesiæ disciplinam reprehendas, impium est, ac detestandum. Vide Francolinium toto egregio opere inscripto: *Clericus Romanus contra nimium rigorem munitus.*

Canon III. Damnandi sunt, qui veteris Ecclesiæ disciplinam circa pœnitentes instaurare conantur.

CAPUT V.

Quæ, et quanta sit Casuistarum auctoritas, quæque in eorum usu servandæ regulæ sint.

Canon I. Si qua in quæstione universi Casuistæ eadem inter se concinunt, ajentes aliquid licitum esse, hæresi proximum est ab eorum opinione discedere. Plura in hanc rem ex Cano lib. 8. cap. 4. transferri possent. Sed illud sufficiat, Theologos universos, si in ea re errant, Ecclesiam item errandi periculo exponere. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instruunt, ut à Theologis acceperunt. Ita fit, ut Ecclesia eorum in doctrina morum communem errorem dissimulando Christi fideles suo silentio deciperet. *Error enim cui non resistitur, approbatur; et veritas, quum non defenditur, opprimitur*, ut Innocentius ait 83 *dist. error.* Dixi autem: *ajentes aliquid licitum esse;* nam minor errandi, et peccandi occasio erit, si licere universi

negent, quod revera liceat; quam si licere affirment, quod minime liceat. In eo enim casu; qui eorum doctrinam sequetur, tutiorem eliget, nullique salutis periculo sese objiciet.

Canon II. Ex auctorum fere omnium Casuistarum communi sententia usque adeo probabilia sumuntur argumenta, ut (nisi plane gravis, et nemini observata ratio, aut auctoritas, sed clara, atque perspicua obstet) illis refragari temerarium sit. Vide Canum ibidem, La-Croix *lib.* 1. *tract.* 1. *num.* 469.

Canon III. Theologorum Casuistarum etiam multorum testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobarit. Ex Cano ibidem, et La-Croixio ibidem n. 136. et seq.

Canon IV. Non ideo *præcise* probabilis censeri debet opinio quæpiam, quod ab aliquo juniore auctore doceatur. Nam Alexander VII. hanc 27 propositionem damnavit : *Si liber sit alicujus junioris, et moderni, debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse à Sede Apostolica tamquam improbabilem.* Adi Vivam in eam propositionem, et La-Croix *ibidem num.* 153.

Canon V. Unicus auctor, si sit omni exceptione major (quis porro ejusmodi dicendus sit, disces ex La-Croixio, n. 160 et seqq.) afferatque rationem, quam alii non considerarint, vel non satis solverint, ipse autem aliorum rationes commode solvat, quamvis doceat contra communem, poterit reddere opinionem probabilem. Id innuimus *Canone* II. et confirmat citatus La-Croix n. 155. sed ne cavillis locus sit, adverte omnia : non dixi, *Unicus auctor, si sit omni exceptione major, et doceat contra communem opinionem;* id enim pugnat cum eodem nostro Canone II, ac in damnatam ab Alexandro VII. 27 propositionem delaberetur : *sed afferat rationem, quam alii non considerarint etc.* Ait quidem Christianus Lupus in dissertatione *de opinione probabili* cap. 2. Cælestium Hæresiarchæ Pelagii collegam ita sensisse. Etenim in Carthaginiensi Synodo, quum dixisset, circa originale peccatum utramque contradictionis partem esse probabilem, et negativam probari variis Catholicæ Ecclesiæ Doctoribus, à Sancto Paulino Diacono rogatus ipsorum nomina respondit : *Sanctus Presbyter Ruffinus, Romæ qui mansit cum S. Pammachio. Ego audivi illum dicentem, quia tradux peccati non sit.* Et rogatus alios, nec valens adducere plures, denuo reposuit c. 3. *Non tibi sufficit unus Sacerdos?* At quid hæc ad rem præsentem? Ruffini sententia cum Scripturis aperte pugnabat; præterea quam suæ assertionis rationem afferre poterat à reliquis Patribus non satis consideratam? Tandem quei Catholicorum ceterorum argumentis faciebat satis? Si quid intelligo, 27. propositio ab Alexandro VII. confixa stulto Cælestii exemplo infirmari potest, non autem Canon hic noster.

Canon VI. In re tamen, quæ maxime obscura sit, unius Auctoris contra communem opinionem sententia examen diligens postulat, antequam ea duci te sinas. Egregium est in hanc rem Augustini

testimonium de Baptismo *lib.* 3. *cap.* 4. *Quid ad Jubajanum scripserit Cyprianus, jam legi. Et profecto issem in eamdem sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem revocaret tanta auctoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrinæ, vel etiam fortasse doctiores per tot gentes Latinas, Græcas, barbaras, et ipsam Hebræam, Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsum quoque pepererat, qui mihi quoque nullo modo videri possunt frustra noluisse istam sententiam; non quia fieri non potuit, ut in obscurissima quæstione verius pluribus unus* (hinc confirma canonem superiorem) *paucive sentirent*; *sed quia non facile pro uno, vel pro paucis adversus innumerabiles ejusdem religionis, et unitatis viros et magno ingenio, et uberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus, atque perspectis rebus ferenda sententia est.*

Canon VII. Casuistarum, qui post damnatas propositiones scripsere, major habenda ratio est, quam antiquiorum, in iis, quæ ad ipsas confixas sententias spectant, vel cum illis adfinia sunt.

DISSERTATIONIS

PARS III. APOLOGETICA

PRO CASUISTIS.

CAPUT PRIMUM.

Brevis historia belli ab Hæreticis, atque etiam à Catholicis quibusdam Casuisticæ Theologiæ illati.

I. Ut Lutherani, et Calvinistæ in Catholicam Ecclesiam debacchari cœpere, Theologiam quoque non Scholasticam modo, sed etiam Casuisticam insectati sunt, et quod sane oppido ridiculum, benignitatis, qua morum disciplinam laxari querebantur, immoderatæ causa. Francolinus in *Clerico Romano contra nimium rigorem munito lib. 2. disp. 11. num. 1.* Lutheri verba adfert *Theologistas*

nostros arguentis in *lib. Resol. contr. Conclus. Eckian. concl. 2. quod primum extinguerunt timorem Dei in hominibus, deinde pulvillos, et cervicalia sub manibus, et capitibus eorum ponerent, ut Ezechiel dicit, ac orationes eorum remitterent, ac spiritum extinguerent.* Sed præstat sub Thomæ Didymi nomine latitantem Melanchthonem audire : *Onerata est*, inquit *Respublica Christiana Theologastrorum sententiis de conscientiæ casibus inextricabilibus, ubi numquam non ex quæstione quæstio nascitur. Fidem faciunt vel Bibliopolia, ubi tantum* summarum (*sic enim vocant*), *tantum* Commentariorum in quartum sententiarum *est reperire, ut eorum nomenclaturam nemo facere possit. Atque hæc sunt illa conscientiarum cauteria, quæ jam olim prudenter caveri jussit Apostolus. Neque enim ulla ratione certius Christum dediscas, quam illo ipso doctrinæ genere, quo solo ajunt Theologastri formari posse conscientias.*

II. Non alia Calvinistarum sententia fuit. Sufficeret ad id demonstrandum *Catalogus aut recensio Traditionum Romanarum* auctore Petro Molinæo. Verum Ludovici Bail in Summa Conciliorum *tom.* II. *pag. mihi* 811. *seqq.* exstat hac de re luculenta dissertatio, quam nefas sit præterire. « *Renovatum*, inquit, *est Bellum* jam antea » identidem repetitum adversus Theologiam Moralem Summistarum, » quos Casuistas dicunt, nec non gravissimos plerosque Theologos, » tum ex antiquis, quam ex modernis, qui quæstiones de moribus » definierant. Eximium quoddam Tallonis genus visum iis, qui » arguebantur, arguere de minime sana doctrina in moribus ar- » guentes se de fidei erratis. Quem autem exitum habuerit istud » bellum spirituale, aperiemus, cum illius prima initia à Calvinistis » deprehenderimus. Nam ut primam illius originem attingamus, ab » Hæreticis maxime Calvinistis, sicut à Lutheranis, repetenda, qui » ex quatuor maxime Deo odibiles se reddiderunt. 1. Quod nulli » umquam Hæretici Hierarchiam Ecclesiæ ita impugnarunt, ac in » partes dilacerare conati sunt. 2. Quod nulli umquam Hæretici uni- » versam Ecclesiæ traditionem, ut illi, rejecerunt, et erroris da- » mnaverunt. 3. Nulli umquam tot hæreses conjunctim in Ecclesiam » coacervarunt, ut potius censendi sint Apostatæ, quam Hæretici. » 4. Nulli umquam tot dogmatibus spurcam carnis libertatem sta- » bilierunt, et ad peccata quælibet sine metu judicii divini, si » unum infidelitatis peccatum excipias, perpetranda induxerunt ho- » mines : ea quippe docent de Dei providentia, ac regimine super » homines, quæ mentes eorum valde corrumpunt, et ad peccatum » quodvis alliciunt ; cum ex talium persuasione, et ductu actiones » suas dirigere, ac componere moliuntur. Inde est quod ipsis expro- » batum sæpius à Catholicis, eorum doctrinam libertati carnis pa- » trocinari, et laxare conscientias ad quælibet flagitia, cum dicunt, » unam fidem satis esse ad justitiam, opera virtutum meritoria non » esse, legem naturæ observatu impossibilem, Deum necessitatem » actibus humanis imponere, etc.

» Ut autem ab hoc improperio se liberarent, recriminando dixerunt, » id potius convenire Theologis moralibus Ecclesiæ Catholicæ, et » Romanæ, qui multa resolvunt esse licita inter casus conscientiæ, » ut ipsi potius peccatoribus flagitiosis adulari viderentur, dum » plerasque ipsorum actiones in speciem turpes, et legi divinæ » contrarias à peccato excusant. Inde inquisierunt in ipsorum libros, » et indiculos texuerunt propositionum hujusmodi peccato patroci- » nantium, ut putarunt. Initium fecerunt ab insigni volumine Thomæ » Sanchez, et quicquid in eo eximium est, prætermittentes, dubia » illa, quæ de debito Matrimonii apud alios tractantur impune, » in catalogum suum concluserunt cum ipsius ad ea dubia resolu- » tionibus. De quo indiculo meminit obiter Servinus Advocatus Regius » in Parlamento Parisiensi in una disertarum illarum orationum, » quas in eodem Parlamento habuit. Ludimagister Bernensis Chri- » stophorus Luthardus petulanter admodum illud ipsum volumen » impetit, non obstante confirmatissima ejus eruditione, et utilitate » ipsis perspecta, qui sunt de salute, et puritate animarum solliciti » cui simile opus vix sperari potest intra quingentos annos à quo- » quam scriptore æque doctum in lucem emittendum : et licet » quædam de materia fœdorum actuum tangat, turpior tamen est » infernus : et si fœdus est sermo, fœdius est in peccato putrescere, » ut Petrus Blesensis ajebat tractatu *de confessione*. Ille auctor » medicus est animarum, qui aliquas spurcitias movet. sed ad » ægrotantium curationem. Si Angeli essent homines, talibus non » indigerent. Facto autem initio à Thoma Sanchez progressi sunt » ulterius, quibus etiam alii in fide sani se adjunxerunt sub prætextu » reformandi laxiorem vitam hominum. Unde plures indiculi alii » postea. Nec ulla ratio habita est Casuistarum in eamdem senten- » tiam conspirantium, et plurium, ac ingentium voluminum, quæ » hoc sæculo prodierant. Nam in toto sæculorum quindecim decursu » non numerari plusquam duodecim Casuistas, cum res admodum » lubrica sit de conscientia, et de distinctione venialium à mor- » talibus disputare : nunc vero, ut conquerebantur, Casuistarum » nubem exortam esse, qui tanquam Ægyptiacæ ranæ in Ecclesiam » incubuerunt, et nihil pœnæ jam in moribus integrum reliquerunt » Exstat de his gravissima querela R. Yprensis in suo libro procœ- » miali, *cap.* 8. *Tam laxas*, inquit, *effecere conscientias, sub » prætextu accommodandi se infirmitatibus hominum, ut nihil » opus sit, nisi sceleratiores fieri homines, ut nova aliqua et » licentiosa regula fabricetur.... ut revera plerisque Christianis » scientia recentioris Theologiæ ad nihil deserviat, nisi ut sensa » diversa diversorum suis apta cupiditatibus noscendo, et se- » quendo, deposita simplicitate Christiana, versatiores, et probi- » tate nequiores fiant,*

» Quibus ab aliis repositum est. Quod suave Christi jugum hu- » mano generi inviderent, cui more Pharisaico onera gravia impo- » nunt, quæ ipsi digito suo ne movere quidem velint. At contra illi

» urgebant arctam esse viam, quæ ducit ad vitam, ac paucos esse, » qui eam inveniant. Inde ex una parte multi catalogi casuum, et » multæ censuræ, sicut ex parte altera Apologiæ plures, et post » istas conflictationes in Ecclesia gravissimas, Judicium summi Pon- » tificis. Tales autem controversias omnes complexus est auctor inno- » minatus operis illius posthumi, quod anno MDCLXVII. è prælo » exiit, et sequenti flammis devoratum est auctoritate Judicis: in » quo author moralem Theologiam Casuistarum confundens cum » morali Theologia Scriptorum Asceticorum, quos vulgo *mysticos*, » aut *spirituales* dicimus, ait initio finem, ac scopum Theologiæ » moralis Casuistarum in eo reponi, ut homines ad virtutem pro- » moveant, et ad laudabiles actiones, et eos deterrendos à vitiis, » et peccatis.

» A quo scopo etsi non deflectat Theologia Moralis Casuistarum, » non tamen est proprium illius munus id spectare præcise, sed » magis quid licitum, et non illicitum, ubi leges silent, et nihil » dicunt, ostendere, ut magis in Epicheja, et in æquitate dijudi- » canda relinquendo verba ipsa legis, et mentem legislatoris magis » intendendo sita sit, si proprie, et stricte sumatur, quatenus à » Theologia Scholastica, et Canonica discernitur. Cum non sit dubium » juxta axioma Jurisconsulti, eum peccare, *qui sequendo verba* » *legis contra legislatoris nititur voluntatem*. Est enim Theologia » illa moralis quasi jurisprudentia, ac scientia civilis, quæ si bene » definiatur, non in eo sita est, quod quispiam memoria leges omnes » scriptas teneat, quamvis et id non sit extra ipsam, sed quod ubi » leges nihil dicunt, norit id, quod rectum est, invenire. Quod bene » advertit Alpharabius in compendio scientiarum. Quamvis de omni- » bus legibus sine exceptione non sit intelligendum, cum quædam sint, » quæ nullam patiantur exceptionem, aut interpretationem, nisi » ipsismet terminis cohærentem. Sed id discernit illa Theologia, » ut verbi gratia in præcepto non occidendi, quod videtur urgen- » tissimum, novit excipere occisionem hominis ex moderamine in- » culpatæ tutelæ, et ex auctoritate judicis perpetratam; ac si repre- » hensioni obnoxium non est, sed æquum, et rectum habetur, et » si à verbis legis sit alienum, si idem fiat circa plures alias leges, » non debet statim judicari impium, iniquum, scandalosum, et » temerarium, et aliis censurarum notis dignum æstimari.

» Quod cum plures non observent, et scientiam moralem à remi- » niscentia terminorum legis nolint discernere, damnant facile, » quidquid à saliva, quam semel imbiberunt, dissidere deprehen- » derint.

» Quod non adeo mirum videri debet, cum Moralis pura, et im- » permixta Theologiæ Scholasticæ, aut Canonicæ, si daretur, ter- » ribilis statim appareret, ut quædam legum, et dogmatum præva- » ricatio.

» Inde est, quod author illius Centonis minime attingens scopum » proprium, et finem peculiarem Moralis Casuisticæ, quicquid fere

» pietatem, et perfectionem asceticam non sapit, ferula sua castigandum censeret. Et ut horrorem incuteret maximum, quam fieri » posset, illius moralis, ordine methodico illam in tres partes divi- » dit, seu tres libros, sic enim squamma squammæ adhæret : nec » est spatium inter eas; partes omnes colligatæ sunt.

» Primus liber est de principiis peccatorum, tam internis, ut » sunt variæ cupiditates hominum, ignorantia, intentio; et externis, » qualia sunt auctoritas humana, consuetudines, probabilitas opi- » nionis : ac de iis principiis agit, ut ostendat Theologos morales » ista principia sic fovere, et tueri, ut homines ad omnia peccatorum » genera inducant.

» Secundus liber tractat de remediis peccatorum tam internis, » quæ sunt gratia Christi, Pœnitentia, Sacramenta, ac bona opera; » quam externis, quæ notitiam ingenerant peccati, qualia sunt scri- » ptura sacra, præcepta Dei, et Ecclesiæ : et prætendit collector » Centonis illius Theologos Morales ista omnia dogmatibus suis de- » pravasse, ut nullum supersit remedium hominibus contra peccata, » tam funesta sunt illorum consilia ad claudendum vitæ æternæ » ostium, ne quisquam salutem consequatur.

» Tertius liber est de obligationibus particularibus omnium sta- » tuum; exordium ducendo ab ecclesiasticis viris, et religiosis, tum » ad principes progrediendo, judices, mercatores, uxoratos, patres, » filios, dominos, servos. De quibus agit eo fine, ut probet Theo- » logiam moralem quorumlibet, debita officia depravasse, ut impune » liceat quibusvis obligationi legitimæ proprii status deesse absque » ullo metu peccatorum septem mortalium, quæ fere in venialia » desierunt etc. Quin etiam tollit omnia media, quæ Christus sub- » ministravit peccatoribus, ut ad bonam frugem redeant.

» Tandem concludit manifestando, puritatem suæ intentionis non » aliam fuisse, quam tollere abusus simplicium, et iis qui sibi ob- » cæcare oculos noluerint, et rebelles esse lumini, propalare totam » doctrinam morum, et illam Casuistarum non alio tendere, quam » licentiæ peccandi, et totius mundi corruptioni favere. O zelosum » compilatorem ?

» Sed si judicium ferre velimus de isto opere, primam ejus pro- » positionem, à qua orditur, inspiciamus. Certe error est à summis » Pontificibus damnatus inter errores Michaelis Baji : *Charitas,* » inquit, *et cupiditas totam vitam nostram inter se pariuntur.* » *Duæ sunt arbores evangelicæ, quarum una semper bonos fru-* » *ctus producit, altera non nisi malos potest producere.* Quæ » propositio æquivalet isti 38 propositioni : *Omnis amor creaturæ* » *rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur,* » *quæ à Joanne prohibetur, aut laudabilis illa Charitas, qua per* » *Spiritum sanctum in corde diffusa Deus amatur.* Hæc enim » propositio, etsi pia in speciem videatur, damnat tamen omnes » actus virtutum ex speciali ipsarum motivo elicitos, excepta una

k.

» charitate. Damnat virtutem ipsam religionis, actum adorationis Dei, » fortitudinem, prudentiam, justitiam, temperantiam, quibus in » vita nihil est melius hominibus.

» Huic autem axiomati innixus, quid non inter fructus malæ » arboris computabit postea? Atque si in ipso ingressu ita cespitat, » quid sperandum de progressu libri in quo videre est rerum colluvium, sententias à propria sede dejectas auctorum sensum sæpe » non reddentes, verborum salebras, reticentias dictionum, quæ » difficultatem sæpe tollerent, columbarum vexationem, calum» niarum seriem ordine digestam, ut non mirum sit, auctorem » talis satyræ nomen suum tacuisse. Si ita res se se haberent, non » posset ipse dæmon, si libros ederet, potentiori methodo peccati » regnum erigere, quam sic principia omnia peccatorum stabiliendo, » remedia omnia eorumdem peccatorum destruendo, et ad particu» lares personas descendendo, unumquemque à propriæ obligationis » executione variis fallaciis dimovendo. At si credimus homini inno» minato, fœdere juncti sunt Theologi morales, ut idem moliantur. » Quis hoc sibi persuadere valeat? Quis in mentem inducere, quod » Theologi ex omni parte Europæ in hoc conspirent, ut universi » orbis homines in laxis moribus corrumpantur, quorum potius » labor assidue in hoc impenditur, ut destruatur corpus peccati, » et sit hic fructus omnis, ut auferatur peccatum? Et vere illud » destruunt in se ipsis primo per meditationes quotidianas, studia » perpetua, et multa pœnitentiæ opera Deo nota, quibus peccata » purgantur. Qui peccata destruunt in fidelibus per instructio» nem, catechesim, collationem, prædicationem, et quemcumque » modum aptiorem ad tollenda mundi peccata, quamtum fieri po» test, depulsis ignorantiæ tenebris. Quandoquidem vox est Pro» phetæ; *Non est scientia Dei in terra : maledictum, et men» dacium, et furtum, et adulterium inundaverunt.* Quorum deni» que zelus ad extrema mundi se porrigit, ut etiam destruatur » peccatum in infidelibus, ad quos tamquam viri Apostolici desti» nantur. Quam longe hæc dissita sunt ab innominato centone, quem » excutere magis cogitaveram, nec pauca ad id idonea parata ha» bebam ex varia lectione, et collatione locorum, ad tollendam » larvam, qua obtegitur, nisi quod verius illi adaptari potest, » quam Theologiæ Morali, in quam desævit, illud D. Augustini » Psal. 22. *Talibus malis magis prolixi gemitus, ac fletus,* » *quam prolixi libri debentur.* Nam et sic ex omnibus antiquis » doctoribus, seligendo ea solum, quæ in ipsis infirmiora sunt, » Cento impurus, et odio habendus conficeretur. Hactenus Bail. »

III. Mirum est, virum doctum Montaltii, seu Paschalis litteras prætermisisse. Ut enim hæ prodierunt in lucem, ad arma undique contra Casuistas clamatum est tum ab Jansenianis omnibus, eorumque asseclis, tum à Catholicis quibusdam, Dominicanæ præsertim Familiæ, Contensonio, Vincentio Baronio, Natali Alexandro. Qua de re vide historiam Provincialium (tomo 1. earumdem Coloniensis

editionis) (seu potius Genevensis) a. 1739 præmissam, Dictionarium Jansenistarum, Daurigny monumenta Chronologica, et dogmatica, Danielis Dialogos, et ad Natalem Alexandrum epistolas, Despreaux epistolas duas adversus Apologiam Provincialium litterarum, Honorati Fabri apologeticum etc. Accessit Thyrsi Gonzalez, aliorumque Jesuitarum ab ipso stantium adversus Probabilismum dimicatio, de qua ne Concinæ, et Patuzzii mendacia te in errorem abducant, Philiberti Ballæ epistolas consule. Renovatum porro in Italia est acerrimum bellum à Daniele Concina, qui edito *Quadragesimæ Appellantis* libro in Casuistas, Jesuitas præsertim, livoris pleno illud indixit. Innumeri hinc ex utraque parte prodiere libri; neque Concinæ obitu pax rediit, immo Patuzzii, et Dinellii, quibus nuper additus est Cremonensis quidam Camillus Miglioli, libellis instaurari populorum scandalo bellum videtur. Interea breves accipe, sed invictas Casuisticæ Theologiæ vindicationes, illas primum, quas Ludovicus Abelly Ruthenensis Episcopus in opusculo *de libris, et opinionibus Casuistarum* concinnavit; deinde quas Francolinus V. Cl. dedit *de pœnitentiæ disciplina Lib. II. cap. VIII. seqq.*, postremo, quas ipsi in Libro ad La-Croixii Moralem Theologiam prodromo variis locis conscripsimus.

CAPUT II.

Ludovici Abelly Ruthenensis Episcopi Apologia pro Casuistis summatim exhibita ex Francolinii de Pœnitentiæ disciplina Lib. III. cap. 7. §. 25.

« Articulo 1. narrat, uti quidam juvenis legens prædictum ejus » tractatum de principiis Theologiæ Moralis, indignatus ei fuerat, » quod, in confirmationem suæ doctrinæ, Casuistas citaret, Doctores » videlicet, ut ipse dicebat, doctrinæ laxioris, et Evangelicis Insti- » tutionibus contrariæ Magistros : quales vere esse Casuistas acce- » perat ab homine clarissimo, à quo etiam id consilium acceperat, » ut si vellet unquam operam dare facultati morali, id genus Theo- » logorum ne legeret unquam, sed solos sanctos Patres. Addit ab » eodem juvene firmissimo in tuenda hac iniquissima de Casuistis » opinione, provocatum, se fuisse ad ea litteris tradenda, quæ ipse » contra hunc errorem sentiret, et persuasionibus amicorum com- » pulsum, ut quæ scripserat in favorem Casuistarum, ederet in » lucem.

» Art. 2. dicit, Casuistas, quorum hic defensionem suscipit, fuisse » homines doctrina, nec paucos ex ipsis etiam pietate insignes, » et aut primas in Academiis cathedras adeptos, aut ob illustria » in Remp. merita ad summa in Ecclesia munia vocatos, non paucos » Divorum numero adscriptos, eam præterea fuisse omnium mentem,

k..

» ut fideles docerent, quid agendum, quid cavendum esset; idque » vere eos effecisse libris suis post longam experientiam, quod fece- » runt post multam navigationem nautæ solertissimi mappis suis, » in quibus, diversorum marium pericula, scopulos, syrtes, infesta » pyratis loca descripserunt, ac proinde, ut his, ita illis gratias » habendas, nec minus quam aliis, qui in Ecclesia populos in fide, » et moribus instruunt, imprudenterque facere qui eos despiciunt » creduntque, sine illorum opera posse se difficillimas de moribus » quæstiones extricare.

» Hoc autem judicium suum confirmat authoritate trium insignium » Episcoporum, quos sequi omnes debeant.

Hi sunt (inquit) *S. Carolus Borromæus, Archiepiscopus Mediolanensis, S. Franciscus Salesius Episcopus Genevensis, Eminentissimus Cardinalis Palleottus Archiepiscopus Bononiensis, qui Casuistarum Libros non probarunt modo, sed eorum etiam lectionem, et Confessariis, et Clericis Seminariorum alumnis impense admodum commendarunt.*

S. Carolus Borromæus, præter alias consuetas Seminarii sui exercitationes, casuum conscientiæ studium exigebat singulare, tanquam omnibus apprime necessarium; maxime vero lectionem summæ S. Antonini laudabat, committens curæ Rectorum, ut alios, quos judicassent idoneos, seligerent, et alumnis Seminariorum legendos præberent.

Sanctus vero Franciscus Salesius, in instructione confessariorum suæ Diœcesis, eisdem etiam atque etiam commendat lectionem Tractatus de Prudentia Confessarii, quem scripsit P. Valerius Reginaldus Societat. Jesu, et in Epistola ad quemdam Præsulem, Instructionem Sacerdotum Cardinalis Toleti vehementer laudat, tanquam perutilem muneri recte obeundo, quod ei erat impositum.

Cardinalis Palleottus, in Regulis, et Ordinationibus Clericorum sui Seminarii libros enumerans, quorum lectio erat iis necessaria, inter alios Summam proponit, quæ Armilla inscribitur, et directorium Confessariorum P. Polanci Soc. Jesu.

« Art. 3. Expendit consilium quod aliqui dant Confessariis legendi » solos sanctos Patres, ut inde sciant respondere casibus con- » scientiæ. Ostendit autem optimam et perutilem esse sanctorum » Patrum lectionem : non inde tamen sequi, aut eos solos esse » legendos, aut esse legendos in hunc finem, ut ex ipsis hauriatur » tota facultas moralis, nimirum notitia jurium, contractuum, cen- » surarum, aliorumque hujusmodi. » Ecqui sunt enim (inquit) isti *sancti Patres, qui tractatus de restitutione habeant, qui latentes sub speciosis nominibus injurias, usitatos in litibus, in venditione, emptione, reliquisque contractibus dolos detegant, qui doceant cognoscere palliatas usuras? Quibus in libris sancti Patres de beneficiis ecclesiasticis agunt, aut prope quotidiana circa eadem dubia solvunt? Ubi fictos, quæsitosque pro tegenda*

simonia titulos aperiunt? Ubi denique alia id genus Confessariis necessaria agitant, quæ tamen omnia in Casuistarum libris leguntur etc. Multum, *ut reor, laborabunt isti Censores, si velint unum ex sanctis Patribus exhibere, aut indigitare, in quo ea, quæ numeravi, tractentur. Sed illis satis est Patrum lectionem commendare, nec pensi habere, quanto Confessariis tempore opus esset, si quoties in sacro Tribunali dubium aliquod* occurrit, *Patres consulendi essent. Profecto qui labores ferendi, quæ tædia superanda, quoties volvendi, revolvendique libri, priusquam propositæ difficultatis, seu quæstionis vestigium aliquod, nedum solutio reperiretur etc. Ut igitur qui jurisprudentiæ se dederit, eos præcipue libros versat, qui leges explicant et quæstiones ipsas agitant, quæ versantur circa causas civiles, aut criminales; et qui Medicinæ peritiam cupit, libros illos in primis familiares habet, qui de arte medica, qui de variis morbi generibus, causis, remediis tractant, quod idem in omni scientia atque arte contingit; ita quisquis Theologiæ moralis studiosus extiterit, ut illos authores scrutetur, necesse est, qui omne studium, atque diligentiam in eo posuerunt, ut ad aliorum doctrinam eos conscriberent conscientiæ casus, quos partim propria experientia, partim labore improbo collegissent etc.*

« Art. 4. ostendit, facultatem moralem esse antiquissimam, et » primum Casuistam fuisse Moysem, Casuistas pariter in lege nova » fuisse Apostolos, deinde, qui ipsis successere, Episcopos, solitos » aliquando ad conservandam unitatem, et ad conciliandam suis » sententiis authoritatem, consulere summum Pontificem : aucto » vero fidelium, et quæstionum moralium numero, demandatum ab » Episcopis fuisse id munus expediendi casus conscientiæ Presbyteris » doctoribus, suarum Ecclesiarum pœnitentiariis, qui litteris man- » darunt quæ proprio studio, et experientia didicissent : hinc ingens » ille numerus hujusmodi moralium tractatuum, librorumque, qui » nunc extat.

» Art. 5. observat, et monet, à prædictis censoribus, qui redar- » guunt Casuistas, redargui multos viros sanctos in album Divorum » ab Ecclesia relatos, qui fuere Casuistæ, nimirum D. Thomam, » qui in secunda, et tertia parte suæ Summæ moralem Theologum » agit, S. Bonaventuram, qui id munus explicandi casus conscientiæ » alienum à se esse minime putavit, S. Antoninum, qui tractatus » de casibus conscientiæ reliquit adeo utiles, ut S. Carolus Borro- » mæus sui Seminarii Clericis eorum lectionem potissimum com- » mendarit, demum S. Raymundum, cujus operam adeo utilem » expertus fuit Gregorius IX. ut nihil ageret eo inconsulto, quique, » impetrata ab eodem Gregorio missione ab aulæ negotiis, curisque, » et Barcinonem regressus, ut convalesceret ex morbo, in quem » (ea erat sancti viri humilitas) inciderat ex mœrore concepto pro- » pter Episcopatum Tarraconensem sibi à Pontifice destinatum,

» totum se dedit quæstionibus moralibus, et casibus, qui unde-
» quaque ad eum afferebantur, resolvendis, resolutionibus jam datis
» colligendis, ex quibus eam Summam compegit, quæ fuit ultimum
» ejus opus, et reliquorum, quæ scripsit, facile præcipuum.

» Hic observare mihi liceat, hos quos recenset is Author, alios-
» que plures, quos recensere poterat, viros sanctissimos, eosdem-
» que Casuistas, aut homines privatos fuisse, aut casus conscientiæ
» resolvisse antequam ad infulas eveherentur, nec essent declarati
» Doctores Ecclesiæ, aut à Pontificibus huic muneri destinati : non
» igitur dedecet privatos Doctores, ut inscite garriunt aliqui, quæ-
» stionibus, dubiisque moralibus respondere; non enim qui id fa-
» ciunt, arrogant sibi clavem scientiæ, et potestatis, qua fruuntur
» Episcopi, nec responsa præbent, quæ vim legis habeant, sed
» consilii, quod ex ingenti doctrina, qua præditi sunt, authori-
» tatem habet, et subinde, cum certior regula in dubiis, quæ passim
» incidunt, haberi non possit, satis est dirigendis firmandisque
» animis fidelium dubitantium. Hinc Episcopi ipsi, cum dubitant,
» prædictos Doctores consulunt, aut eorum tractatus legunt, eorum-
» que consiliis acquiescunt. Sed hoc obiter monere ipse volui.

» Art. 6. dividit fideles in tres classes, primam eorum, qui sunt
» in peccato, unde volunt, aut debent emergere; alteram eorum
» qui sunt in gratia, in qua perseverare debent; tertiam eorum qui
» volunt suscipere, aut ministrare Sacramenta, et his omnibus esse
» Casuistas perutiles, aut etiam necessarios ostendit, cum ea vel
» præcepta, vel instructiones, quibus indigent, in Scripturis ita
» lateant, ut perspici à multis non possint; in amplissimis vero
» voluminibus Juris Canonici sint ita dispersa, aut involuta, ut
» reperiri pariter nequeant à plerisque; à Patribus tandem sint
» obiter tantum subinde tradita, à Casuistis vero sint facili methodo,
» clarissimeque cunctis proposita : hinc illi ipsi, qui Casuistis suc-
» censent, interrogati, unde hauserint eam doctrinam, qua se in
» examine, aut concursu dignos sacris Ordinibus, aut administra-
» tione Sacramentorum, probarunt, si velint vera fateri, dicent,
» se lectione, ac studio Casuistarum adjutos, et ex lumine ab ipsis
» accepto propositis quæstionibus respondisse.

» Art. 7. ostendit, ab his qui Casuistas eorumque libros damnant,
» non solum privari Ecclesiam ingenti commodo, sed affici multis
» gravissimis detrimentis. Et 1. Confessarii, horum librorum, et
» hominum auxilio privati, nec legentes scripta Patrum, quæ sunt
» innumera, aut in ipsis non reperientes dubiorum, quæ nascuntur
» in dies, dilucidas responsiones, judicabunt ipsi solo ingenio suo
» quid agendum, quid cavendum sit : quale autem erit hoc judicium
» hominum imperitorum? Si magni illi viri, qui Casuistæ fuere,
» post totam vitam in Ethicæ studiis insumptam, post longam ex-
» perientiam, quamvis ingenio præstarent, errarunt tamen, ut præ-
» dicti eorum censores contendunt, qui erunt errores hominum, qui

» nec simili, imo vix ullo studio adjuvantur, nec præstant ingenio? » Nonne timendum est, ne, cum cæci ipsi sint, cum eis, quos » ducunt, cadant in foveam? 2. Si numerus Casuistarum, eorumque in sententiis discordia detrimento est, et confusionem parit, » ut iidem dicunt, longe major erit discordia, et confusio, cum » singuli Confessarii, ut sua cuique ratio suggeret, judicabunt : » ut enim in hujusmodi judiciis evenire solet, quot erunt capita, » tot erunt sententiæ. 3. Qui ad examen vocantur ab Episcopis, propositis quæstionibus e. gr. circa simoniam, circa contractus, circa censuras, respondere non poterunt; cum responsa » in Patribus non reperiant, ex libris Casuistarum petere non debeant. Igitur id examen tollendum erit. 4. Tollentur Confessarii » ipsi, qui si sapient, nolent se exponere periculo errandi cum tanto » animarum detrimento, quale periculum certe subeunt, qui sine » doctrina morali Sacramenta ministrant. Si enim in hac administratione errant aliquando, nec raro dubitant etiam periti morum » Doctores, qui libros, eosque multos legunt, et perlegunt, quoties » errarent hi, qui essent hoc præsidio destituti? Igitur qui Casuistas, » eorumque libros ablegant, sunt Authores mali longe majoris eo, » cui mederi contendunt.

» Art. 8. quærit, utrum vere noxii sint numerosi Casuistarum » libri? Dicit autem, loqui se non de omnibus Casuistis, sed de » iis, qui sive amplissimis dignitatibus, sive eximia doctrina, sive » susceptis in Academiis gradibus, insignes sunt, et boni vulgo » Authores habentur. Propositæ quæstioni respondet immerito de » horum numero, et varietate conqueri prædictos censores, ut immerito de numero, et varietate ferculorum quereretur, qui ad » lautas epulas invitatur; quemadmodum enim Principis alicujus » viri epulum apparantis est magnam ferculorum copiam invitatis apponere, ita convivarum est è propositis dapibus, meliores utilioresque prudenter moderateque seligere. Atqui hæc tanta, eorumque » diversorum librorum copia, quibus præsens abundat Ecclesia, » divinæ munificentiæ pars est, tot modis sua nobiscum consilia » communicantis, quæ fideles animas pascant : parendum tamen » Apostolo monenti, ne velimus plus sapere, quam oportet sapere, » sed sapere ad sobrietatem; ac proinde, aut non legenda, quæ » non oportet, aut legenda, eo modo quo oportet, quo non legunt » illi, qui libros male masticatos devorant, aut doctrinis alias » saluberrimis abutuntur. Cæterum, quamvis ipse non improbet, » imo laudet, ut varios de re morali libros in promptu quis habeat, » ut, cum opus fuerit, consulere eos possit, hortatur tamen ad » selectum, et peculiare studium paucorum, dicitque id consilium » dare consuevisse discipulis suis gravissimos Doctores Sorbonicos, » ut studiose legerent Instructionem Sacerdotum, quam scripsit » Cardinalis Toletus, idemque fuisse S. Francisci de Sales consilium. Ut autem datur omnibus seligendi aliquem ex multis plena » libertas, ita nulli permittitur alios despicere, eorumque copiam

» damnare, quod nemo facit in reliquis facultatibus. Quis enim » queritur, quod tot de legibus, ac jurisprudentia, tot de medicina » libri, iique varii, et in aliquibus dissidentes prodeant in lucem » quotidie? Imo quis non videat, id fieri perutiliter, cum poste- » riores e. gr. medici ea morborum remedia repererint, quæ fuere » prioribus ignota? Cur ergo in facultate morali noxium sit, quod utile » sit in reliquis disciplinis? Opponenti autem sententiarum discor- » diam, respondet, Casuistas in multis, quæ certa sunt, convenire, » dissentire in aliquibus incertis, circa quæ in suo quisque sensu » abundat, et sequi licet quod videtur similius vero.

» Art. 9. et ultimo agit de libris eorum Casuistarum, qui laxiores » dicuntur. Et 1. monet, mirum non esse, quod aliqui Casuistæ » errarint; permisisse Deum, ut aliquando viri etiam sanctissimi » doctissimique errarent, ut inde discamus minus fidere judicio » nostro, ipsi Augustino aliqua excidisse quæ postea retractavit. » Monet 2. non esse temere judicandum de aliorum sententiis, cum » sæpe laxum non sit, quod nobis videtur, et aliquando laxæ sint » aliæ nostræ sententiæ, judicio ejusdem illius Authoris, cujus » sententiam, quia nostræ contrariam, laxam, aut benigniorem » vocamus. Monet 3. cavendum, ne animo præoccupato judicemus, » ut faciunt hi qui probant quidquid dixerint, aut scripserint ii » quos diligunt; contra rejiciunt quidquid eorum est, à quorum » ingenio, et studiis discordant. Monet 4. si qua in re ab aliquo » Scriptore fuerit erratum, non illico totum librum damnandum, » ut nemo sapiens poma sana atque integra abjicit, quod inter ea » putridum unum corruptumque deteget, nec arborem totam bene » vigentem succidit, quod aridum in eo ramusculum intuetur: pro- » pterea audiendum Augustinum dicentem, botrum carpe, spinam » cave; imo Spiritum sanctum admonentem, ut pretiosum à vili » separemus. Monet demum hanc in judicando de aliorum sententiis » præcipitationem oriri ex superbia, qua judex se præfert viris » doctrina, ac scientia præclaris, eaque despicit, quæ ab illis pro- » bata esse non ignorat.

» His Præsul iste sapientissimus vindicat Casuistas non antiquos » tantum, Raymundum, Thomam, Bonaventuram, aliosque, sed » etiam recentiores; quæ enim affert, utrosque complectuntur, ut » utrosque feriunt Adversariorum querelæ: quamvis enim dicant, se » non agere de antiquis, revera accusant utrosque, cum recentiores, » de quibus agimus, secuti sint antiquos, cumque, ut inter recen- » tiores aliqui benigniores fuere, sic inter antiquos; nec nova sit » doctrina probabilitatum (quæ tamen est, ut dicunt, fons omnium » laxitatum, et est præcipuum caput accusationum), sed perantiqua, » et in eo casu pœnitentis operantis ex opinione probabili contraria » opinioni Confessarii communi Doctorum, quos allegavi, suffragio » propugnata: nunquam enim opinionem probabilem à probabiliori » distinguunt, sed absolute usum probabilis pœnitenti permittunt, » et permittendum docent.

CAPUT III.

Francolini Apologia pro Casuistis ex lib. II. cap. IX. et X. de Pœnitentiæ disciplina.

« Ea quæ adeo execrantur Casuistarum mala, aut nec mala sunt, » aut aliquorum tantum, eaque Casuistis antiquiora. Et primo ea, quæ » est in aliquibus dubiorum, casuum, quæstionum, et allegationum » copia, quæ facit eorum libros aut nimis prolixos, aut nimis spissos, » vel malum non est, vel malum innocens, cum non desint, qui bre- » vius, quique brevissime in idem argumentum scripserint, ut, si viæ » sint, breviores, aut brevissimæ, malum innoxium est, quod sint » etiam longissimæ, immo commodum id est si quæ longæ sunt, » sint etiam faciles, et expeditæ : cum non omnibus placeat via quæ » brevior, sed quæ facilior, facilius autem aliqui ad intelligentiam » rerum perveniunt, si fusius pertractentur.

» Secundo sunt quidem aliqui Casuistarum libri sua laxitate per- » niciosi, hinc aliquæ ipsorum propositiones à Pontificibus fuere » juste sancteque damnatæ. At aliqui, immo plurimi olim fuere libri » Pœnitentiales justo benigniores, laxique, et ideo à Patribus, et » Conciliis rejecti. Concilium Turonicum tertium cap. 22. Cabillo- » nense secundum sub Carolo Magno cap. 38. Parisiense sextum » sub Ludovico cap. 32. graviter invehuntur in quosdam libros pœni- » tentiales, et severe Sacerdotibus mandant, ne eis utantur. Ex his » Concilium Parisiense statuit, *ut unusquisque Episcoporum in » sua Parochia eosdem erroneos codicillos diligentissime per- » quirat, et inventos igni tradat, ne per eos ulterius Sacerdotes » imperiti homines decipiant.* Nec tamen contra libros omnes Pœni- » tentiales declamatum est; cur ergo modo declamatur contra omnes » Summas Casuistarum?

» Displicet in his fortasse tanta opinionum diversitas, et con- » trarietas? At quanta olim in libris Pœnitentialibus fuit, quanta » in ipsis canonibus? Simplicem fornicationem unius anni pœnitentia » vindicat Eusebius Papa, ut refert Ivo *epist.* 16. At Concilium » Meldense apud Burchardum *lib.* 6. *cap.* 68. triennii pœnitentia » punit, S. Basilius septennii, S. Gregorius Nissenus novennii pœni- » tentia castigat. Hanc canonum, seu Canonistarum contrarietatem » notat Concilium Moguntinum apud eundem Burchardum *lib.* 17. » *cap.* 21. *Theodorus* (inquiunt Patres) *judicavit, eum qui ince- » stum fecerit, duodecim annos pœnitere debere, alii quindecim, » alii septem.* Cumque discreparent omnes, nec rationem, cui inni- » terentur, afferrent, hærebant sæpissime Confessarii, ignari quem » potius sequerentur, ut constat ex Excerpto Gregorii Papæ III. » quod affert Labbe *tom.* VI. *Concil. pag.* 1476. cujus initium hoc

» est. » *Cernimus in Ecclesia, quod nos valde contristat, quoniam ita confusa sunt judicia circa pœnitentiam in Presbyterorum nostrorum opusculis, atque ita diversa, et inter se discrepantia, et nullius auctoritate suffulta, ut vix propter dissonantiam possint discerni. Unde fit ut concurrentes ad remedium pœnitentiæ, tam pro librorum confusione, quam etiam pro ingenii tarditate, nullatenus eis valeant subvenire.*

» Tertio cum de sexto præcepto, aut Matrimonio agunt nostri » Casuistæ, turpitudinum species recensent quidem, sed non de- » scribunt, ut idem scriptor asserit, aut longe minus describunt, » quam eas describant veteres Canonistæ, scriptoresque librorum » pœnitentialium, Præsules, aut Presbyteri sanctissimi, nempe » Theodorus Episcopus Cantuariensis à Vitaliano Papa, ut supra » dixi, in Angliam missus, Beda non doctrina solum, sed et » sanctitate celebris, Burchardus Episcopus Vormaciensis, et Divo- » rum honoribus, ac titulis ab Ecclesiis decoratus, aliique, ex » quibus Burchardus (similia habent reliqui) *lib.* 19. *Decretorum* » *cap.* 5. non solum omnes species turpitudinum recenset, sed eas » distinctissime describit, nec species tantum, sed modos omnes, » quibus hæc peccata à viris et fœminis committuntur, aut manu » sua, aut medio aliquo instrumento, aut secum, aut cum aliis, » aut extra vas, aut alio quovis modo, quem ipsum modum non » innuit, sed exhibet oculis clarissime, solusque ipse plus dicit, » quam fortasse dixerint omnes nostri Casuistæ, quotquot unquam » et uspiam extiterunt.

» Igitur quæcumque displicent in Casuistis, aut culpam nullam » continent, aut eam ex qua longe magis culpandi sunt antiqui » Doctores, Patresque. Hos autem quis culpare audeat? Ergo si » innocentes fuerunt ipsi, et innocentes quoque sunt ex hoc capite » Casuistæ.

» Sed illud est prorsus mirabile, et vix credibile, quod videlicet » nonnulli ex iis, qui calamum Casuistarum redarguunt, tanquam » parum pudicum, confessionibus ipsis puerorum, et puellarum » interrogationes subinde interserunt (ex bono animo quidem, sed » non satis prudenti) nihil pudicas, nec solum minime necessarias, » sed aliquando perniciosas, ut constat eas non semel fuisse puellis, » hujusmodi fœditatum antequam interrogarentur prorsus ignaris. » Quis non videat, quam ista secum pugnent? An dedecet has spur- » citias calamo versare, lingua autem decet? An majori cum reve- » rentia tractanda est materia moralis, quam Sacramentum? An est » religiosior mens et oculus virorum legentium, quam aures puel- » larum audientium? An periclitatur magis honestas legentis Con- » fessarii, quam periclitetur honestas audientis puellæ facile putantis » communia esse ea delicta, de quibus omnes interrogantur? An » demum culpa non caret, qui de peccatis impudicitiæ agit cum » lectoribus, quorum plerique ista non ignorant, nec ignorare debent, » ut ea curare sciant; culpa autem carebit qui de eisdem agit cum

» puellis, et pueris, quorum plerique, aut saltem non pauci ex iis » quos suspiciosus Confessarius interrogat, hoc prorsus ignorant, » et utiliter ignorant?

» At (inquiet aliquis) in antiquis collectionibus librisque pœni- » tentialibus de peccatis impudicitiæ interrogatur Pœnitens cujusvis » ætatis, et sexus. Sic enim Burchardus, ut supra innuebam, *lib.* 19. » *cap.* 5. *Fecisti fornicationem, sicut sodomitæ fecerunt, ita ut* » *etc. vel intra coxas etc. vel ita ut in manum tuam etc.* Similiter » post aliquot paginas interrogat fœminas sic: *Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut faceres quoddam molimen seu machinamentum etc. Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut jam supradicto molimine etc. Fecisti quod quædam mulieres facere solent, quando etc.* « Parco exscribere totam periodum, quia non » est necesse. Igitur sunt de his interrogandi pœnitentes etiam pueri, » puellaque; hujus enim ætatis potissimum hæc peccata sunt.

» Sic objicienti respondeo, de his aliisque innumeris interrogari » pœnitentes in prædictis libris antiquorum Canonistarum, non » quidem ut Confessarius sic interroget pœnitentes, siquidem nec » una dies satis esset scrutando audiendoque unico pœnitenti, sed » ut discat ipse species omnes morborum, quibus uterque sexus » urgetur, et aliquid interroget aliquando, cum videlicet pœnitens » titillatum se fatetur, aut innuit, aut ipse detegere incipit scabiem » suam, quam tamen non augeat interrogatio, quamque responsio » pœnitentis non affricet Confessario.

» Quamvis autem damnandi non sint prædicti veteres Canonistæ, » librorumque Pœnitentialium scriptores, qui omnis effrænatæ, aut » præposteræ libidinis spurcitias per has interrogationes descripsere, » laudabiliores tamen fuissent, si eas innuissent tantum, aut saltem » minus fuse descripsissent, ut faciunt Casuistæ, isque etiam quem » Dallæus damnat Thomas Sanchez, qui nihil forte de peccatis impu- » dicitiæ scripsit quod scribere necesse non fuerit ei, cujus finis, et » quidem sanctissimus erat, docere, quæ sint in usu Matrimonii ve- » tita, quæ permissa, quæ debita, eaque occasione quæ sint, et cujus » pravitatis sint peccata, suo, vel alieno corpore abutentium, cujus » profecto scriptoris opus spissum non verbis, sed rebus, non » textibus inutilibus, sed solida doctrina, totus Orbis literarius » recte sentientium laudat, et laudabilius facit vituperatio Dallæi, » qui quamvis eruditum se faciat, fateri tamen cogitur à se minime » lecta, quæ in gratiam fori pœnitentialis scripsere Theodorus, » Beda, Burchardus, aliique veteres scriptores. Hos enim si le- » gisset, eam Thomæ Sanchez notam inurere fortasse ausus non » fuisset.

» Sed hic mihi propositum non est Casuistam ullum peculia- » liter laudare, aut vindicare; sed facultatem ipsam moralem, » ut cœpit à quinque sæculis tradi, utque tradita his potissimum » duobus postremis sæculis fuit à permultis Theologis, quorum

» libros perutiles foro interno esse, satis, ut arbitror, ostendi, ut » facere constitueram.

» Nunc faciam quod non proposueram, sed quod omittere non » debeo, tum in gratiam optimæ facultatis, tum ut præsentem » Ecclesiam, cujus ea laus est, pluris semper æstimes, semper ames » magis; id enim mihi potissimum propositum est. Ostendam igitur » hanc facultatem, quosque ejus nobiliores Professores scripsere » libros, perutiles toti Ecclesiæ fuisse.

CAPUT IV.

Francolini vindicationes aliæ, in quibus ostenditur, libris Casuistarum auctam fuisse ecclesiasticam eruditionem, et fidei doctrinam illustratam.

« Id ut via faciliori, et jucundiori demonstrem, ostendam, quam » fuerit major in Ecclesiæ ministris eruditio, postquam scribere cœ- » pere Casuistæ, quam inde fuerit in doctrina morum minus erratum » et dubitatum; quamvis enim id debeatur potissimum posterioribus » Synodis, et Pontificum Constitutionibus, per quas multa, quæ » erant ignota, vel dubia, fuere definita, et multa, quæ erant ob- » scura, fuere declarata; debetur tamen etiam studiis, et libris » Casuistarum, ut ex iis, quæ hic afferam, facile intelliges.

» Percurram Sacramenta, quorum administratio præcipua pars » est Christianæ disciplinæ, et modo tam certa, tam tuta, tam » explicata beneficio utriusque Theologiæ speculativæ, et practicæ, » qua præstare debent, et præstant Casuistæ, olim vero fuit apud » multos adeo dubia et controversa.

» Baptismum collatum ab Hæreticis repetendum non esse docuit » Stephanus, definivit hoc ipsum postea Concilium Nicænum, quod » solos baptizatos à Paulinianis, seu Samosatenis iterum tingi vo- » luit, quia, ut explicat Innocentius I. epist. 22. cap. 5. *Paulia-* » *nistæ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* minime » baptizabant. Adhuc tamen egregii Doctores ita scripsere postea, » ut ignorasse videantur Canonem Nicænum, aut eum non satis in- » tellexisse. Lege, cum per otium licebit, initium primæ epistolæ » canonicæ magni Basilii ad Amphilochium, cujus memini lib. 1. » cap. 4. §. 3. num. 3. Lege etiam quæ id admirans refert Cabassu- » tius in notitia Conciliorum post Synopsim sæculi tertii.

» Videtur postea etiam à magnis Doctoribus dubitatum, non qui- » dem de valore Sacramenti per Hæreticos, aut malos homines » ministrati, sed de efficacia. Nescio, an id significare voluerit, aut » potius referre quod alii docuerant, Augustinus, dum *lib.* 3. *de* » *Baptismo cap.* 18. loquens de malis clavium ministris dicit,

» *Remissam tamen peccatorum non dabant. Non enim raptoribus*
» *et fornicatoribus diceret Deus, si cui remiseritis, remittentur*
» *eis, si qui retinueritis, et tenebuntur.*

» Putarunt aliqui sic esse necessarium Baptismum aut aquæ aut » sanguinis re ipsa susceptum, ut nunquam satis sit ejus votum, » unde actum putabant de anima Valentiniani Imperatoris mortui sine » Baptismo, cui tamen profuisse ejus votum fuse docent S. Ambro» sius, de obitu prædicti Imperatoris; ut scias quid circa hoc » senserit S. Augustinus, lege *lib.* 8. *Confess. cap.* 12. *lib.* 9. *cap.* 4. » et præsertim quod scribit ad Fortunatum, et allegatur ab omnibus » Canonistis, Polycarpo *lib.* 3. *tit.* 10. Burchard. *lib.* 4. *cap.* 16. » Ivone *part.* 1. *cap.* 211. Gratiano *de Consecr. dist.* 4. ubi sic : » *Catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam* » *æternam habere non credimus, excepto martyrio, ubi tota* » *Baptismi Sacramenta complentur.* Forte solum significavit, non » esse *certo* credendum, mortuum Catechumenum salvum esse, » excepto casu martyrii.

» Circa tempus, quo suscipi Baptismus debet, quot opiniones » fuere aut falsæ, aut non satis tutæ? Eum certe in multos annos » differri licite posse, putarunt multi, ut omnes norunt; quin lau» dabilem quoque esse hanc dilationem, videtur docuisse Tertul» lianus in *lib. de Bapt. c.* 18. ubi docet, *Pro cujusque personæ* » *conditione ac dispositione, etiam ætate cunctationem Baptismi* » *esse utiliorem.* Et paulo post addit : *Si qui pondus intelligant* » *Baptismi, magis timebunt consecutionem, quam dilationem.* » Fidus Africanus Episcopus putavit, ut constat ex 59. Cypriani » epistola ad eum scripta, non debere baptizari infantem intra se» cundum, vel tertium diem ab exortu, veluti non satis à materni » uteri sordibus purgatum. Tribus post nativitatem annis expectan» dum putavit S. Gregorius Nazianzenus *in orat. ad sanctum lava*» *crum. Quid vero* (inquit) *de infantibus, qui neque quid gratia* » *quidve sit pœna, cognoverunt, num et eos baptizemus? Maxime* » *quidem si periculum aliquod imminet.... De aliis vero consilium* » *do, ut triennium expectent, aut paulo minus, aut plus, ut* » *quid mysticum audire, et respondere possint, et si non perfecte,* » *attamen figuraliter intelligant.*

Ut autem Gregorius non satis probavit, quod infantes recens nati baptizarentur, sic aliqui non probarunt, quod Baptismus conferretur statim morituris, si culpa sua distulissent, aut saltem de hujusmodi Baptismi valore dubitarunt. *Non defuere ex antiquis* (inquit Edmundus Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus *lib.* 1. capit. 1. artic. 16.), *qui de Baptismo eorum, qui in lecto perfusi fuerant, validitate addubitaverint. Hujusmodi dubium Cornelium Papam incessit, ut ipse innuit in Epistola ad Fabium Antiochenum Episcopum apud Euseb. lib.* 6. *Hist. Eccles. cap.* 43. *ubi agit de Novato, qui jam jam moriturus baptizatus fuerat* (si tamen, in-

» quit, hujusmodi Baptismum suscepisse dicendus est). Sed forte » Pontifex dubitavit de solo fructu Baptismi ab eo suscepti.

» Addit præterea is Auctor, dubitatum de Baptismo ægrorum » decumbentium fuisse etiam sæculo sexto, quo vixit Ferrandus » Diaconus, qui hanc suam dubitationem proposuit Fulgentio Epi- » scopo Ruspensi. Sed is non dubitavit de valore Baptismi illius, » eo quod esset ablutus æger decumbens, sed quod esset mini- » stratus ægro sensibus destituto. Hæc tamen ipsa dubitatio non » est digna Doctore. Afferam ejus verba, quæ essent etiam afferenda » propter eruditionem, quam continent.

» Religiosi cujusdam viri famulus, dominorum fidelium diligentia, » Sacramentis ecclesiasticis imbuendus ad Ecclesiam traditur; fit » ex more Catechumenus; post aliquantum nihilominus temporis » propinquante solemnitate Paschali inter competentes offertur, » scribitur, eruditur : universa quoque Religionis Catholicæ vene- » randa mysteria cognoscens atque percipiens celebrato solemniter » scrutinio per exorcismum contra diabolum vindicatur, cui se » renuntiare constanter, sicut hic consuetudo poscebat, auditurus » symbolum profitetur. Ipsa insuper sancti Symboli verba memoriter » in conspectu fidelis populi clara voce pronuntians, piam regulam » Dominicæ orationis accepit, simulque et quid crederet, et quid » oraret intelligens, futuro Baptismati parabatur, cum subito vio- » lentis invaditur febribus, et crescente lethali infirmitate turbatur. » Persuasit dierum brevitas, ut ad fontem cæteris abluendus differ- » retur, sive potius servaretur, et quid pluribus immorer? Hora » exoptata cunctis advenerat...... Tunc ille in extremo halitu con- » stitutus sine voce, sine motu, sine sensu nihil valens Sacerdoti » interroganti respondere, deferentium manibus adportatur, et » pro eo nobis quasi pro infante respondentibus, mente absentis- » simus accepit Baptismum, quem se accepisse, post paululum » mortuus, in hac præsenti arbitror vita nescivit. Quæro nunc, » utrum nihil ad æternam beatitudinem consequendam vox ablata » nocuerit.

» Qui modo ex tam debili fundamento vocis amissæ, et sensus » impediti dubitet de valore, aut de fructu prædicti Baptismi, quem » constabat esse collatum homini prius sic instructo, sic præparato, » cupidoque? Illa etiam verba notanda sunt : *Persuasit dierum* » *brevitas, ut ad fontem cæteris abluendus differretur*. Et cur » non persuasit charitas, ut nihil differretur? Immo quomodo non » obligavit charitas nihil differre, cum jam æger moreretur et Ba- » ptismum peteret, cum præsertim Canones ipsi, qui Paschales » Baptismo dies destinaverant, periclitantes quovis tempore bapti- » zari præciperent? Certe nullus quamvis infimæ notæ Casuista » dilationem quamvis brevissimam permisisset. Ferrandus tamen » ea ætate doctus, ac doctor religioni sibi duxit, lustralibus aquis » extra illud tempus tingere jam jam moriturum.

» Idem Ferrandus sub finem epistolæ hanc aliam quæstionem

» proponit : *Utrum noceat, quantum noceat, an omnino nihil » noceat, si quis baptizatus in nomine sanctæ Trinitatis, sacro » cibo, potuque fraudetur*, nempe Christi corpus, et sanguinem » sumere morte præventus non possit? Quis modo non omnino rudis » tam faciles quæstiones moveat? Et tamen hæc erant olim, cum » Casuistæ nondum scripserant, interrogata Doctorum.

» Hic similia fuerunt ea de quibus S. Gregorium ex Anglia inter- » rogavit S. Augustinus illius regni Apostolus, quæ quamvis non » omnino pertineant ad Baptismum, de cujus administratione modo » agimus, dividi tamen non debent. Fuerunt autem hæc inter alia. *An Clerici continere non valentes possent contrahere? An duo germani fratres possent duas sorores accipere? Quot essent necessarii Episcopi in Episcopi consecratione? Utrum prægnans mulier debeat baptizari, aut postquam genuerit, post quantum tempus possit Ecclesiam intrare, aut etiam, ne morte præoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri Baptismatis Sacramenta percipere? An post quantum temporis huic vir possit in carnis copulatione conjungi? Aut si menstrua consuetudine tenetur, an Ecclesiam introire ei liceat, aut sacræ communionis Sacramentum percipere? An vir suæ conjugi commixtus possit, antequam lavetur aqua, Ecclesiam intrare vel etiam ad mysterium sacræ communionis accedere? An post illusionem, quæ per somnium solet accidere, corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si Sacerdos sit sacra mysteria celebrare?* « Hæc per se solvere » nequit Augustinus electus ex pluribus millibus Monachorum, » ut esset gentium Apostolus ac Doctor, diuque Romæ ad hunc » finem eruditus, quæ modo beneficio Casuistarum vix ullus ignorat.

» Eidem S. Gregorio visus est quæstionem valde difficilem pro- » ponere Secundinus circa peccatum originale puerorum, qui sine » Baptismo moriuntur, petitam ex origine animæ, quæ, cum sit » à Deo, non videtur posse contrahere culpam ex unione cum cor- » pore, cui in malo non consentit. Quam quidem quæstionem solvit » doctissime S. Pontifex, sed circa originem animæ dicit ea *Epist.* 53. *lib.* 7. *Registri*, *Tua charitas sciat quia de origine animæ inter sanctos Patres requisitio non parva versata est, sed utrum ipsa ab Adam descenderit, an certe singulis detur, incertum remansit.* Id modo non vocatur in controversiam apud nostros Doctores, et beneficio Theologiæ facile intelligitur, et explicatur.

» Annis post Gregorium ducentis supra quinquaginta responsum » Bulgaris fuit, quosdam ex ipsis habendos tanquam rite bapti- » zatos, *si in nomine sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine » Christi* fuerant baptizati. Post annos trecentos S. Bernardus » *Epist.* 340. non est ausus dicere invalidum esse Baptismum puero » collatum sub hac forma : Baptizo te in nomine Dei, et sanctæ, » et veræ Crucis : cumque in Diœcesi Claromontensi quidam in » forma Baptismi relinquerent illud verbum *Baptizo*, dubitavit » Episcopus, an is Baptismus valeret, ut apparet ex ejus *Epistol.*

» quæ extat *tom.* III. *Bibliothecæ Patrum* ad Mauritium Parisiensem » Episcopum et ad Stephanum S. Evertii apud Aurelios Abbatem; » quodque pejus est, is Abbas respondit, in forma Baptismi ea » verba, *Ego te baptizo*, non esse de substantia Sacramenti, *sed* » *solum de solemnitate Mysterii*.

» Circa materiam, et formam Confirmationis, et extremæ Un- » ctionis, quam olim (nec fortasse sine periculo) aliquot Ecclesiæ » variarunt, dicam postea, et videri potest Edmundus Martene de » antiquis Ecclesiæ ritibus.

» Quam autem Sacramenti Eucharistiæ, et Pœnitentiæ institu- » tionem, constitutionem, administrationem illustrarint Casuistæ, » eorumque libri, quos aliqui tam facile despiciunt, intelligent ii, » qui sciunt, quot olim in his irrepsissent errores, quam damnabiles » praxes.

» Et quidem, ut aliquid dicam de Sacramento Eucharistiæ, in » aliquibus Ecclesiis infantibus recens baptizatis infundebatur in » os vinum verum et naturale ac si esset Sacramentum corporis, » et sanguinis Domini, ut patet ex Rituali Ecclesiæ Remensis id » prohibente. *Summopere caveat Sacerdos, ne quemadmodum perverso usu in quibusdam locis fieri dicitur, vinum porrigat infanti post Baptismum, maxime utendo his verbis: Corpus, et sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat te in vitam æternam.*

» In aliis, et quidem multis Ecclesiis ea Sacerdotum persuasio » fuit, vinum per contactum Sacramenti consecrari. Ex hac per- » suasione, ut videtur, antiquum Pontificale Ecclesiæ Apamiensis » in Syria describens ritus in feria sexta Parasceves observari soli- » tos, *Divisa hostia* (inquit) *in tres partes, tertiam partem juxta consuetudinem in calicem mittat, nihil dicens; sic enim sanctificatur vinum non consecratum per corpus Domini immissum.* » Manuscriptum Ordinarium Ecclesiæ Cusentinæ à Luca Archiepi- » scopo circa annum 1203. digestum describens ritus Paschales: *Accipiant Dominicum corpus in Eucharistiali reconditum, et super patenam ponant, et in calice vinum, et aquam fundant, et mox de hostia Dominici corporis in calicem mittant, ita ut vinum in sanguinem consecretur.* Eandem fuisse persuasionem » Ecclesiæ Constantinopolitanæ, Uticensis, et aliquarum Regni Gal- » licani constat ex earum Pontificalibus, seu Missalibus antiquis, » quæ allegat prælaudatus Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus *lib.* 1. » *capit.* 4, *art.* 12.

» Nec pauciores fuerunt circa Sacramentum Pœnitentiæ, aut erro- » res, aut abusus, quorum aliqui postea fuere omnes novis Ecclesiæ » constitutionibus, aliqui diligenti Casuistarum studio sublati. Multo- » rum persuasio fuit, confessionem peccatorum non esse præceptam; » satisque esse confiteri soli Deo. Id aliqui docebant etiam tempore » Gratiani, ut dicitur *cap. Quidam Deo, de Pœnit. dist.* 1. vel illi

» Græci fuerint, ut ibi dicitur, vel alii. Græcorum certe ille abusus fuit, cujus meminit Arcudius *de controv. Eccl. Occid. lib. 4. de Pœnit. cap. 2.* et ego ex ipso *cap.* superiori. *Pontifices, et Sacerdotes Græci fere nunquam confitentur. Quo eodem vitio laborant Russorum Presbyteri, Græcorum videlicet velut hæreditario quodam jure in omnibus imitatores.*

» Multorum quoque opinio fuit, valere confessionem factam Dia- » cono, cum urget necessitas, et non adest Sacerdos, ut constat » ex mss. codicibus Ecclesiæ Gemmeticensis, et Noviomensis, et » ex Concilio Eboracensi anni 1194. ubi Patres, *Decernimus* (inquinnt) *ut non nisi summa urgenti necessitate, Diaconus baptizet, et corpus Christi cuiquam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat.* « Quod etiam in Synodis antiquioribus statuitur. Pœnitentiam » autem in necessitate imponens solebat statim etiam absolvere, » ut concedunt omnes. An vero in his locis agatur de Confessione, » et absolutione, quæ crederetur esse sacramentalis, dubitari potest. » Videtur tamen certum persuasum multis fuisse etiam tempore » D. Augustini, debere in mortis periculo fieri confessionem laico » tamquam habenti pro eo articulo reconciliandi, solvendique à » peccatis potestatem, ut constat ex sequenti facto, quod refert » S. Doctor, allegatus à Gratiano *de consecr. dist. 4. cap. Sanctum: Cum in navi quadam fidelis nullus esset, præter unum pœnitentem, cœpit imminere naufragium. Erat ibi quidam non immemor salutis suæ, et Sacramenti vehementissimus flagitator, nec erat aliquis, qui dare posset, nisi pœnitens ille. Acceperat enim, sed pro peccato, de quo agebat pœnitentiam, amiserat sanctitatem, sed non amiserat Sacramentum. Nam si hoc amittunt peccantes, cum reconciliantur post pœnitentiam, quare non iterum baptizantur? Dedit ergo quod acceperat, et ne periculose vitam finiret non reconciliatus, petiit ab eo ipso, quem baptizaverat, ut eum reconciliaret: et factum est. Naufragium evaserunt. Cognitum habes quod fecerunt. Nemo extitit eorum, qui non pium animum ita crederet, ut consiliis eorum in illo periculo Dominum crederet affuisse. Motus enim animus religiosus, et supplex ab homine exegit Sacramentum: à Deo ipse impetravit sanctitatem.*

» Demum, quod pariter pertinet ad hoc Sacramentum, sacri » sigilli leges à Christo Domino institutore Sacramentorum conditas, » à S. Leone I. in ea Epistol. ad Episcopos Campaniæ, Samnii, et » Piceni explicatas, et ab Innocent. III. *in cap. Omnis utriusque* » *sexus, de pœnit. et remiss.* iterum inculcatas, quam illustrarunt » Casuistæ, quorum doctrinam communem sequentes nonnulla reje- » cimus in *Cler. Rom.* tanquam aut nunquam facta, aut non rite » facta, quæ proinde male ab aliquibus celebrantur tanquam vere » facta ab universa Ecclesia, vel tamquam laudabiliter facta ab ali- » quibus Ecclesiis.

» Jam vero de reliquis duobus Sacramentis, nempe de Ordine,

» et Matrimonio agendum est, quorum aut divinæ, aut humanæ » leges passim latuere Sacerdotes ipsos, et Pastores, qui præcessere » sæculum tertium decimum, quo exorta est facultas Casuistarum, » quæ, ut supra monui, ex triplici ea disciplina conflatur, nimirum » Canonica, Theologica, et Morali.

» Sanctus Augustinus *Epistola* 110. fatetur ingenue, à se dum » fuit Episcopus ordinatus, et à Valerio tunc Episcopo suo, igno- » ratum fuisse Canonem Nicænum, vetantem duos esse simul ejusdem » civitatis Episcopos. Nicænum autem Concilium, nec uno integro » sæculo præcessit Augustinum. Idem S. Doctor (ut notat Cabassutius » in notitia Conciliorum ad Concilium Arelatense quartum) Sardi- » censem generalem Synodum, in qua fides Catholica de Ariana » hæresi triumphavit, ignoravit prorsus, solumque illud concilium » Sardicæ coactum credidit, quod fuit conventiculum Arianorum. » Si Canonem tanti momenti, tantumque Concilium ignoravit Au- » gustinus, non ita facile crediderim, non fuisse hæc, et similia » ab aliis multis ignorata; cum præsertim tunc Ecclesiis præfice- » rentur sæpissime, qui aut neophyti erant, aut fuerant aulæ, vel » curiæ, vel etiam militiæ paulo ante addicti, ut ostendam infra; » nec divino judicio, ut Ambrosius, sed propria cupiditate, aut » Principum sua quærentium favore ad infulas eveherentur.

» Hinc sæpissime, ut constat ex eorum temporum Conciliis, et » Patrum id amare deflentium scriptis, sacris Ordinibus initiabantur » multi, qui per sacros Canones erant arcendi. Et quamvis id non » raro fieret ex contemptu regulæ Canonicæ non ignoratæ, sæpe » tamen fiebat ex vera Ecclesiasticæ disciplinæ ignoratione; ut patet » ex epistola Siricii ad Himerium Tarraconensem, in qua comme- » moratis multis hujusmodi pravis Clericorum ordinationibus subdit, *Et quia aliquanti, de quibus loquimur, ut tua sanctitas retulit, ignoratione lapsos esse se, deflent etc.* Et paulo post, *Et quia in his omnibus, quæ in reprehensionem veniunt, sola excusatio ignorationis obtenditur.* « Ecquid tandem ignorabatur? Bigamos, » aliosque hujusmodi ordinari non posse. Id ignorabant multi Hispa- » niarum Episcopi. Sacerdotes autem non id solum ignorabant, » sed quod modo nullus ignorat, nempe se vinculo castitatis ob- » stringi; putabant enim, sibi id onus impositum non fuisse, aut » nec imponi potuisse, eo quod non fuerat antiquæ legis Sacer- » dotibus impositum. *Plurimos Sacerdotes Christi*, atque Levitas » (inquit Siricius eadem Epistola §. 7) *post longa consecrationis suæ tempora tam de conjugibus propriis, tam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, quia in veteri Testamento Sacerdotibus, ac ministris generandi facultas legitur attributa.*

» Non ignorarunt quidem Patres Concilii Turonici primi legem » castitatis impositam sacris ministris, sed ignorasse videntur, non » posse Concilium particulare legibus Ecclesiæ universalis quem-

» quam absolvere, ut forte absolverunt ipsi permittentes, ut vi- » deantur, iis, qui jam erant Sacerdotes, aut Levitæ, usum conjugii, » et solum interdicentes proprii Ordinis exercitium, ascensumque » ad Ordinem superiorem. Hæc enim sunt verba Canonis. *Licet à Patribus nostris emissa auctoritate id fuerit constitutum, ut quicumque Sacerdos, vel Levita filiorum procreationi operam dare fuisset convictus, à Communione Dominica abstineretur. Nos tamen huic districtioni moderationem adhibentes, et justam constitutionem mollientes, id decrevimus, ut Sacerdos, vel Levita conjugali concupiscentiæ inhærens, vel à filiorum procreatione non desistens, ad altiorem gradum non ascendat, neque sacrificium Deo offerre vel plebi ministrare præsumat. Sufficiat his tantum, ut à communione non efficiantur alieni.* Igitur *non desistentes* ad Communionem Dominicam admittebantur. Ergo *non desistentes* minime peccare putabantur; ergo erant ea lege à Patribus soluti.

» Demum quam parum compertæ fuerunt olim non populo solum, » sed multis Doctoribus leges pertinentes ad Matrimonium, con- » jugalis fidei probationem, eamque continentiam, qua quisque » debet à quibusdam voluptatibus abstinere? Permittunt quidem » jura in aliquibus casibus post legitimum Matrimonium divortium, » separatis autem conjugibus alias inire nuptias prohibent. Id tamen » permisere Christiani Imperatores, ut constat ex C. Justinianeo » *tit. de repudiis.* Et quamvis Barbosa ff. soluto Matrimonio 2. par. » rubric. num. 10. dicat, id solum fuisse permissum ad impedien- » dum majus malum, addit tamen in veteri Ecclesia indissolubili- » tatem Matrimonii non ita arcte fuisse intellectam, ut intelligitur » modo, aliosque provinciales Episcopos putasse justam aliquam » causam dare, ex qua liceat libellum repudii dari.

» Hi Provinciales Episcopi forte fuere Patres Concilii Venetici » celebrati in Galliis ann. 465 et Patres Concilii postea celebrati » apud Vermerias. Illi siquidem inter morum corruptelas id recen- » sent, quod aliqui relictis propriis uxoribus tanquam adulteris, » alias ducerent *sine probatione adulterii :* quo videtur innuere, » id licere si probetur adulterium. Hi vero, ut refertur in Decreto » *capit. Si qua mulier* 31. *quæst.* 7. sic definiunt : *Si qua mulier in mortem sui mariti consiliata sit cum aliis, et ipse vir se defendendo aliquem illorum occiderit, si probare potest ille vir, eam ream esse consilii, potest* (ut nobis videtur) ipsam uxorem dimit- » tere, et, si voluerit, aliam ducere. Id non licere cognovit qui- » dem S. Augustinus *lib. de fide, et operibus cap.* 19. sed rem » esse adeo obscuram putavit, ut ejus ignorationem venialem » vocet.

» Ille etiam multorum error fuit, et forte ex simili causa pro- » fectus, nempe ex legibus Imperatorum, quod, quia ab his non » æque vir adulter ac uxor adultera puniebatur, liceret viris adul-

» terium committere, quamvis uxoribus non liceret, quem errorem » fuse redarguunt S. Gregorius Nazianzenus *orat.* 31. S. Augustinus » *lib.* 2. *de adult. conjug. c.* 9. et sanctus Hieronymus qui in Epi- » taphio Fabiolæ, *Aliæ sunt* (inquit) *leges Cæsarum, aliæ Christi,* » *aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos* » *viris impudicitiæ frena laxantur, apud nos quod non licet* » *fœminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari condi-* » *tione censetur.*

» Hunc errorem perseverasse in multis etiam postea, constat ex » S. Cæsario, qui *hom.* 16. ut postea dicam, eum dispellere satagit, » idipsum inculcans, nempe, quod fœminis non licet nec viris » licere. Ex eodem constat, etiam majoris Ordinis Clericos existi- » masse ebrietatem culpa carere; alios putasse, concubinatum præ- » sertim solutorum licere, quem utrumque errorem, aut utriusque » erroris permissionem deflet Fulbertus Episcopus Carnôtensis *Epist.* » 83. loquens enim de sui temporis Sacerdotibus dicit, eos *aut nescivisse ebriositatem, et libidinem esse mortalia peccata, aut scire dissimulasse.*

» Illud autem magis mirabile est, seculo undecimo in floren- » tissimi Regni Ecclesiis tam parum fuisse comperta initi consum- » matique matrimonii vincula, ut ab eruditis fuerit dubitatum, an » viro liceret ab uxore discedere propter fornicationem ab ea ante » matrimonium commissam, nec forte defuerint qui id licere dixe- » rint. Hanc quæstionem proposuit Radulphus Remensis Archiepi- » scopus Ivoni Episcopo Carnotensi præclarissimo ejus ævi Doctori, » qui *Epist.* 188. ita respondet.

Quæsivit à me quod melius me novit vestra prudentia, utrum mulier, quæ post completa Sacramenta, et officia nuptiarum infra duos, aut tres menses peperisse cognoscitur, debeat propter fœdera nuptiarum in conjugio manere, aut propter patratum ante nuptia flagitium matrimonii dignitatem amittere, cum lex Moysi hujusmodi jubeat lapidari; super qua re non memini, me canonicam invenisse sententiam. Dico tamen sine PRÆJUDICIO MELIORIS *sententiæ, quia si ante celebrationem Sacramenti conjugalis cognita fuisset mulieris turpitudo, secundum legum severitatem, non esset honestanda matrimonio, sed asperis objurgationibus, tanquam lapidum jactibus severa ei esset adhibenda correctio. Verum, postquam simpliciter præcedente consensu contracta sunt fœdera nuptiarum, postquam matrimoniales tabulæ datæ sunt, et cætera conjugii Sacramenta completa sunt, vir et mulier unum corpus per commixtionem carnis facti sunt, non intelligo, posse dissolvi conjugium, nisi divortii causa intercurrat adulterium.*

(Et post aliqua)

Cum leges honestati consulere debeant, et saluti, TUTIUS *mihi esse videtur, ut vir mulierem quam duxit, licet nesciens impudicam, retineat uxorem, quam suo divortio et illam fornica-*

riam, et se faciat fornicatorem. Beati quoque Doctores nostri Ambrosius, et Augustinus hujusmodi mulierum lapsus suadent potius à viris debere dimitti, quam districte, et sine misericordia judicari, cum et ipsi viri vix possint à similibus impudicitiis immunes inveniri.

(Tandem in fine Epistolæ)

Si vero aliter in aliquibus capitulis repertum fuerit, severitati disciplinæ est adscribendum. Sed ubi salus periclitatur, moderatione legum saluti intelligimus consulendum.

« Ex hac Epistola habes 1. Archiepiscopum Remensem non potuisse ex se respondere ei quæstioni, quæ nullam habet difficultatem, nec habere debet, cum Christus Dominus, *Matth.* 19. permittens fieri divortium propter fornicationem, loquatur de fornicatione commissa post matrimonium, adeoque de adulterio, non vero de fornicatione antea commissa.

» Habes secundo, nec ipsi Ivoni visam penitus improbabilem sententiam eorum, qui dicebant hoc divortium licere; nam dicit esse illicitum *sine præjudicio melioris sententiæ*, quod dicere non solemus, nec debemus, cum putamus oppositum esse omnino improbabile : uti nec dicere solemus *tutius esse* rem aliquam non facere, quando putamus improbabile prorsus esse quod liceat eam facere. Ivo autem dicit *tutius* esse non dimittere in allato casu uxorem ante nuptias fornicatam.

» Notanda sunt etiam ea verba, *Cum et ipsi viri vix possint à similibus impudicitiis immunes inveniri.* Quod nostra tempora non parum commendat. Sed de hoc alibi.

» Nunc unum subtexam ex eodem Ivone, quod clarius forte quam præterita, demonstrat, quam nunc, beneficio Casuistarum, sint in doctrina morali magis instructi, qui vel brevem eorum Summam legerunt, quam olim essent, post multorum codicum lectionem, et studium, egregii Doctores. Quamvis autem quod afferam, ad matrimonium, de quo modo agimus, non pertineat, pertinebat tamen ad eos potissimum, qui erant matrimonio conjuncti, cum unus erat alteri de fide violata suspectus.

» Legibus Longobardorum sancitum fuisse ferunt, ut in accusationibus criminum, præsertim violantium jura conjugii, cum delicti, quod probari non poterat, fortia aderant indicia, compelleretur reus, aut aquæ ferventi manum immergere, aut tangere ferrum ignitum, aut incedere super candentes vomeres, aut demergere se in aquam frigidam : et si ab igne non læderetur, aut ab aqua frigida reciperetur, innocens haberetur; reus vero, si læderetur ab igne, aut aquæ frigidæ velut ab ea rejectus supernataret. Si id genus purgationis adhiberi non posset, litem dirimeret duellum, ac proinde eligerentur duo milites, quorum unus pro accusato, alter pro accusatore confligeret, eaque pars culpa vacare crederetur, cujus partis militi victoriam sors, et virtus adjudicaret.

» Illicitam, et intrinsece malam esse hanc purgationem constat » modo apud omnes Doctores, eamque ut talem interdicunt Canones » Conciliorum, et definitiones Pontificum, inter quos Nicolaus, ut » refertur in Decreto *cap. Monomachia 2. quæst. 5. Monomachiam » in legem non assumimus, quam præceptam fuisse non reperi- » mus :* et paulo post : *Cum hos et hujusmodi sectantes, Deum solummodo* TENTARE *videantur etc.* Et Stephanus Papa V. ab eodem paulo ante allegatus. *Ferri candentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri à quolibet, sacri non censent Canones; et quod sanctorum Patrum documento sancitum non est,* SUPERSTITIOSA *adinventione non est præsumendum.*

» Olim tamen Episcopi multi licere id genus purgationis puta- » runt, quodque mirabilius est, adhibendum censuerunt, et adhiberi » voluerunt; nam Triburienses Patres an. 895 sic statuunt *Can.* 22. » ut refert Gratianus in Decreto 2. quæst. 5. *Nobilis homo, vel ingenuus si in Synodo accusatur, et negaverit, si eum constiterit fidelem esse, cum duodecim ingenuis se expurget : si antea deprehensus fuerit in furto aut perjurio, aut falso testimonio, ad juramentum non admittatur, sed* (sicut qui ingenuus non est) *ferventi aqua, vel candenti ferro se expurget.* Servi enim potis- » simum ad hanc purgationem adigebantur, inde dictam vulgarem; » aut potius ut distingueretur à purgatione canonica per juramen- » tum coram pluribus super quatuor Evangelia, aut Sanctorum » Reliquias solemniter emissum. De qua purgatione agitur apud » Burchardum, *lib. 1. cap.* 194 *et* 196. et apud Ivonem in pluribus » epistolis.

» Is autem quamvis *Epist.* 74. vulgarem purgationem reprobet, » et in hunc finem afferat plura Pontificum decreta, in quibus ea » pro nullo casu admittitur, rejiciturque ut inventum populare pro- » fectum ex odio, et invidia, et superstitiosum, adhuc tamen » *Epist.* 152. ad Radulphum Remensem Archiepiscopum, usurpari » eam aliquando debere, docet. *Non negamus tamen, quin ad divina aliquando recurrendum sit testimonia, quando præcedente ordinaria accusatione, omnino desunt humana testimonia, non quod lex hæc instituerit divina, sed quod exigat incredulitas humana :* perinde ac si liceat tentare Deum ad revincendam incre- » dulitatem humanam, quæ nec satis revincitur his ostentis, utpote » quæ non semper præbent certum argumentum, ut ipse idem monet » *Epist.* 205. agens de quodam milite, quem accusatum, coactum- » que uti hoc genere purgationis, ferrum candens ustulaverat : *Cauterium militis* (inquit) *nullum tibi certum præbet argumentum, cum per examinationem ferri candentis occulto Dei judicio multos videamus nocentes liberatos, multos innocentes sæpe damnatos.*

» Nec facit ad rem exemplum et doctrina quam tradit *Epist.* 252. » petita ex juramento, quod aliquando licet, quamvis Christus

» Dominus *Matthæi* 5. dicat : *Ego autem dico vobis non jurare omnino.* Christus enim non prohibet absolute juramentum, ut quid ex natura sua irreligiosum, et pravum, sed abusum jurandi temere, ut hic apud Cornelium à Lapide interpretantur Patres. At Canones, et Pontificum responsa, purgationem vulgarem prohibent absolute, ut quid pravum, superstitiosum, et irreligiosum, dum sine speciali Dei instinctu, et mandato exhibetur; hinc idem Cornelius à Lapide loquens de Judæis, quibus jussa fuit Numerorum *cap.* 5. purgatio delicti per aquam maledictam, dicit : *Miraculo stato, et continuo olim apud Judæos explorabatur scelus adulterii*, subditque : *Simili modo apud Christianos olim mulieres suspectæ de adulterio se purgabant, tangendo ferrum candens, si ab eo non adurerentur, ut contigit sanctæ Cunegundi. Quæ probatio cum à Deo non esset instituta, ideoque esset Dei tentatio, jure à Canonibus est* DAMNATA. Igitur purgatio vulgaris, de qua loquimur, non debuit à Patribus Triburiensibus permitti, nedum præcipi, nec ab Ivone pro ullo casu approbari. At unde hoc lumen nobis affulsit? Certe non ex solis prædictorum Pontificum decretis, quæ non ignorabat Ivo, sed ex libris Casuistarum, qui ea Pontificum decreta, et rem ipsam, ut reliqua omnia, subtilius expenderunt.

Demum (ne sim infinitus) si vis æstimare pro merito, quantum obscuritatis, et ignorationis depulerint recentes scriptores, iterum auctor tibi sum, ut legas quæ duodecim primis Ecclesiæ sæculis fuere Doctoribus circa mores propositæ quæstiones, ac dubia. Hæc enim duo deprehendes omnino, 1. proponi subinde quæstiones, quas modo ope Casuistarum solvunt omnes, olim vero paucissimi poterant, et ideo cogebantur quotidie consulere non aliarum tantum Ecclesiarum, sed aliarum provinciarum, immo et regnorum Doctores. 2. Ea non raro præberi responsa, quæ aut præberi non possunt, aut illis verbis præberi non possunt, sed aliis, quibus ea præbent recentes Doctores; iis enim (ut notat S. Thomas *opusc.* 2. in præfatione ad Urbanum Papam) *exorti circa fidem errores occasionem dederunt, ut ea quæ sunt fidei* (idem dicendum de doctrina morum) *majori circumspectione traderent*, ut tradiderunt ex eodem S. Doctore, qui subdit : *Et ideo non est mirum, si moderni fidei Doctores post varios exortos errores cautius, et quasi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei.*

Illud etiam volo colligas ex iis, quæ leges ipse, et ex me hactenus audivisti, quam falsa scilicet illorum persuasio sit, qui putant ab iis qui volunt addiscere doctrinam moralem, non esse consulendos Casuistas, sed Scripturas et Patres, quos certe consuluerat S. Augustinus Anglorum Apostolus tamdiu versatus inter Monachos, quorum præcipua occupatio erat studium Scripturarum et Patrum; consuluerat Ferrandus Diaconus qui compendium Canonum scripserat : consuluerant Patres Venetici, Patres Triburienses, Radulphus Archiepiscopus Remensis cum ejus ætatis Patribus Gallicanis non paucis, aliique, quorum responsa vel dubitationes supra proposui,

nec tamen in multis quæstionibus didicerunt ex illis veram responsionem quam nos discimus ex Casuistis. Hinc autem male quis colliget, Casuistas præferri Scripturis, et Patribus, aut in libris Casuistarum contineri doctrinam magis certam, quam in Scripturis, et Patribus, sed ab optimis Casuistis tam multis melius esse intellectas Scripturas et Patres, quam eas prædicti intellexerint, quamque nostrum quispiam intelligat, ac proinde non debere nos fidere intelligentiæ, et interpretationi nostræ, sed Casuistarum præsertim celebriorum, quod, ut vides, non est præferre Scripturis, et Patribus Casuistas, sed nostro judicio præferre judicium celebriorum Casuistarum.

Cler. Occupasti prudentissime quod objicere poterant qui te audiunt aure non satis æqua. Unum videtur objici adhuc posse etiam à non infensis, nempe errasse quidem aliquando Doctores in quæstionibus moralibus, antequam inciperent docere, et scribere Casuistæ, sed hos etiam errasse, immo plures in horum libris errores reperiri, quam in illis; non igitur ex libris Casuistarum tam ingens utilitas in Rempublicam litterariam redundavit, nec fuerunt ab illorum libris errores depulsi.

Auct. Nec id asserui unquam, fuisse à Casuistis omnes errores depulsos, sed multos; et rursus ostendi, id lumen ab ipsis effusisse, quo facile solvimus innumeras quæstiones, in quibus hærebant olim Doctores primarii. Quod autem dicis hos errasse magis, nego. Errarunt quidem aliqui ex ipsis, sed forte in eosdem illos errores inciderunt prius veteres aliqui Doctores; non enim scimus omnes antiquos errores, sed paucissimos, cum longe pauciores quæstiones morales, quam tractamus nos, tractarint antiqui Scriptores. Demum laudavi Casuisticam facultatem, eosque Casuistas qui in ea facultate præfulserunt, qui aut errarunt nunquam, aut vix unquam, non autem eos, quorum non paucos errores Romani Pontifices justissime confixerunt.

Sed vereor, ne hæc facultatis nobilissimæ defensio accusatio sit audaciæ meæ jam nimis abutentis patientia tua, et fusius, quam opus esset, in Casuistarum laudes excurrentis; sed quamvis ipse non egeas tam multis, ut incipias de doctissimis viris sentire pro merito ipsorum, indigent certe alii, nec pauci, qui hac nostra ætate sic de Casuistis loquuntur, ut non ita obloquantur de fæce hominum pessimorum. Horum calumniis dispellendis forte non erunt, inutilia, quæ audivisti.

CAPUT V.

Casuistarum vindiciæ aliæ à nobis compositæ : ac primo ostenditur, Casuistas Patrum contemptores non esse.

Hæc ad Casuistarum defensionem abunde sufficerent, nisi quorumdam in illos hodieque debacchantium furor id à nobis postularet.

ut uberiore stylo eorum causam tueremur. Qua in re à pervulgata illa, odiosaque criminatione ordiri placet, quæ Casuistas veluti Patrum contemptores traducit. Nam qui Casuistarum libros post virulentum *Provincialium Litterarum* scriptorem mordere, ac dilacerare aggressi sunt, id cum primis in illis reprehendere, quod sane ad incautos decipiendos maxime fieri oportuit, studium sanctorum Patrum neglectum, atque adeo improbatum.

Quam quidem calumniam depulere plurimi, atque inter alios in aureis, elegantissimisque Cleandri, et Eudoxii Dialogis adversus impudentes Paschalis Provinciales Epistolas nuper indicatas P. Gabriel Daniel. At quum hodie eadem nænia recinatur, aliquid has super re, ad retundendam ineptam criminationem, addendum hoc maxime loco, quo de Patribus agimus.

Ac primum ajo, Casuistas duas veluti in classes dispertiendos esse, quarum altera grandium voluminum scriptores complectitur Suarios, Vasquios, Laymanos, Bonacinas, Dianas, Sporeros : Summistas altera, et compendiorum authores, quos inter Busembaum. Summistas porro libens fateor, Patrum testimoniis raro admodum, ac fortasse nunquam uti. Quod tamen qui Patrum contemptui tribuerit, næ ille stultissimus criminator habendus erit. Nam longas ne Patrum citationes ab iis expectes, quorum unum illud studium brevitati consulere? Hoc profecto idem esset, quod in Tursellini Historica Epitome, aut Cluverii introductione ad Geographiam, veterum recentiumque Historicorum, aut Geographorum sententias requirere. Præterea cum Summistis plerumque mos sit, ad eos, qui Theologicas res fusiori calamo persequuti sunt, Lectores suos mittere, atque hi, ut nunc demonstrabimus, Patrum auctoritati nitantur maxime, perinde de illis sentiendum, ac si Patrum verba ipsimet redderent.

Quod autem ad primos illos Casuistas spectat, qui pluribus voluminibus Theologiam Moralem complexi sunt, eosque qui illis accessere, ipsos inter, et Summistas veluti medii, oculis careat oportet, qui Patres ab illis neglectos queratur. In his enim frequentius nihil, quam aut Patrum testimonia describere, aut locos indicare, ubi de hac, illave re loquantur Patres. Et vero, si Suarius, si Vasquius, si Valentia, Becanus, Gobatus, Fagundius, Sanchez, singulis locis, ubi Patres consulendos monent, eorumque libros adnotant, horum testimonia verbatim addidissent, futurum censeo, ut longe explicatior in istorum voluminibus Patrum auctoritas prodiret, quam in Natalis Alexandri, Genetti, Pontasii, Besombii, et ceterorum libris. Illud etiam fortassis pateret quanti horum interfuerit Casuistas ludibrio exponere, ne scilicet turpes plagiarios sese omnium obtutibus proderent. Nimirum Casuistarum scrinia compilasse magnos istos Theologiæ è Patribus ductæ prædicatores, atque magistros, tam certum est, quam quod maxime.

At non solis Patrum testimoniis Casuistæ controversias suas defi-

m.

niunt. Ita sane : at illas ne sic quidem definiri posse, qui non videat? Nam ut nihil de illis quæstionibus dicam, super quibus inter Patres nequaquam convenit, sexcenta quotidie dubia enascuntur, quorum qui in Patribus quærat explicationem, ridiculus sit. Memini accepisse me ex doctissimo homine, virum quemdam Ecclesiastica dignitate conspicuum, qui Patrum Theologiam singulis pene verbis inclamabat Arimini, dubitasse non multos ab hinc annos, num censuris implicitus esset : quum autem ex veterano Theologo percunctatus esset ille, quid ipse sentiret; hic vero joci causa respondisset consulendos Tertulliani, Lactantii, Augustini, Ambrosii, Leonis, Basilii codices, bonum illum ira exarsisse primum, deinde composito nonnihil animo vanitatem suam agnovisse, atque abjecisse. Quid ad hæc P. Concina? ait (t. 1. appar. p. 277.), hoc idem asserere Lutheranos, et Calvinianos de controversiis quæ illos inter, et nos Catholicos agitantur. Quam in rem adfert diserta Johannis Dallæi verba dicentis Patres controversias istas *numquam fere, nisi casu atque obiter, et aliud agentes, attingere.* Verum ipsemet, quibus protegamur ab hoc telo, arma suggerit. Negat enim, ac vere negat (p. 278.), à Patrum scriptis abesse doctrinas quibus hæreticorum figmenta detegantur. At cui ostendet vir eruditus, Casuisticas controversias in Patrum libris reperiri? Errat Dallæus : errare nos nisi alios ab iis, quos habemus, Patrum libros proferat, non demonstrabit Concina, ne millenos quidem si effundat Theologiæ Christianæ tomos. Quæso, Patrem inveniat (uno contentus hoc exemplo causa cedam si invenerit) unum inveniat Patrem qui trinum contractum usuræ arguat. At Patres usuram damnant. Ita sane : hic igitur contractus usuræ suspicione non vacat? Logici, vestram fidem. Ceterum quum eo demum spectet tanta Theologiæ Patrum laudatio, ut Casuistæ Probabilismi defensores Patrum veluti osores, contemptoresque perditissimi traducantur, contendo iniquam esse accusationem hujusmodi, atque adeo ab ipsorum Patrum instituto, doctrinisque perquam alienam.

Repetamus tantisper animo celeberrimam illam, quæ Africanas Ecclesias, etiam Asiaticas diu vexavit de rebaptizandis hæreticis controversiam, quam qui commentitiam esse, fabularumque similem cum P. Missorio contenderit, paucos inveniet suæ sententiæ suffragatores. Iterum abluendos Baptismate, qui Ecclesiæ Catholicæ nomen darent, hæreticos censebat cum Africanis suis B. Martyr Cyprianus. Quæ quidem Cypriani opinio non tutior modo erat, ut compertum cuique esse potest, qui tutioris opinionis nomen intelligat; sed etiam contraria probabilior, atque adeo certa videbatur Africanis. Qua de causa ad Pompejum scribens Cyprianus *Ep.* 74. *Baluz.* edit. ajebat : *Quæ ista obstinatio est, quæve præsumptio humanam traditionem divinæ dispositioni anteponere, nec animadvertere indignari, et irasci Deum, quoties divina præcepta solvit, et præterit humana traditio?* Addit August. *lib.* 2. *de Baptismo n.* 5. iis argumentis nixam fuisse Cypriani sententiam,

tamque verisimilibus, ut sola Ecclesiæ auctoritate in aliam abire se palam profiteatur. En ejus verba: *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi universæ Ecclesiæ auctoritate firmati.* Ex his ducet fortasse quispiam, ceteros illorum temporum Patres, qui Stephano Romano Pontifici assentiebantur, et Afrorum opinioni refragabantur, minus tutam sententiam propugnasse, atque adeo solum probabilem. Ego vero, qui Probabilioristam respondere facile posse video, Cypriani adversariis visam fuisse sententiam suam Cyprianica probabiliorem, eaque de causa, ab his defensam, in hunc modo argumentari malo: Cypriani sententia probabilior ne fuit opposita? an solum probabilis? utrumlibet elige. Si hoc dixeris, cur igitur Augustinus *nisi universæ Ecclesiæ auctoritate firmatus* à Cypriano discessisset? An non satis illi esse debuit probabilem tantum Cypriani esse sententiam ac oppositam probabiliorem? Dices illud? Cum Cypriano res tibi erit, atque adeo cum Augustino. Cyprianus nempe ad suam Carthaginensem synodum ita præfatur: *Superest, ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus, proferamus, neminem judicantes, aut à jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes.* Augustinus vero *lib.* 5. de Baptismo Cyprianum ea vel maxime de causa laudat, quia *nemini præscribens, neque præjudicans, quo minus quisque Episcoporum, quod putat, faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem, etiam nobis qualibuscumque dedit locum pacifice secum ista tractandi;* sensit ergo Cyprianus, sentit Augustinus (siquidem Africanorum sententia probabilior fuerit) licere sequi opinionem probabilem probabiliore relicta.

Hujus simile argumentum est, quod ex Hieronymo profero. Sed Christiani Lupi Augustiniani Casuistis, ac Jesuitis præsertim non admodum amici, verba hac in re ex cap. 3. dissertationis de opinione probabili recitemus. *Apud antiquos Patres... fuit et alia Quæstio. Quidam censebant à solis post Baptisma iteratis nuptiis, quem fieri irregularem; alii censebant fieri à quibuscumque, præsertim si alteræ saltem fuissent initæ post sacrum lavacrum. Et hanc sententiam constantissime tenuit Romana Ecclesia, et plures Latinæ. Est res omnibus eruditis exploratissima. Ast Hispaniarum Ecclesia tenuit oppositum et plures ipsi assenserunt* (hos inter S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum), *et adversus istam Hispaniæ opinionem Siricius Pontifex scripsit suas ad Himerium Tarraconensem Archiepiscopum decretales litteras, in quibus omnino agit adversus unum Baptismo prius aliud ipso posterius conjugium. Lucet ex S. Innocentii I. ad Toletanam Synodum similibus litteris palam asserentibus istam solum Bigamiam in Hispaniis reprobari......... Interim his omnibus non commotus S. Hieronymus permansit firmus in sua sententia. Imo etiam in commentario Apostolicæ ad Titum Epistolæ.... communem sententiam constanter affirmat esse superstitiosam potius, quam veram: quod ipsum docuit firmus etiam in aliis locis.... Et nescio*

m..

qui Chrysogono, Rufini discipulo, istam doctrinam culpanti in libris adversus Rufinum (lib. 1. cap. 7.) *laudatus Hieronymus respondet...* Habent libellum, quem in crimen vocant. Ille respondeat. Hunc sua disputatione subvertat. Quid austeritate frontis, et contractis, rugatisque naribus concava verba trutinatur, et sanctitatem apud vulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiat nos iterum etc.... Hæc dicimus non quod ipsi propitio Christo hac quæstione teneamur, sed interrogati à fratribus, quid nobis videretur, respondimus nulli præjudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes. *Mature notanda sunt hæc verba :* Quid austeritate frontis etc. *Etenim quadrant et in nostra tempora. Notanda sunt et hæc verba :* Nulli præjudicantes sequi quod velit. *Sunt desumpta ex erratica sancti Cypriani Synodo. Notanda sunt item hæc.* Nec alterius decretum etc. *Inter Siricium Pontificem ac sanctum Hieronymum intercessit aliquid humani diei. Hinc quædam hujus dicta sunt veneranda quidem : attamen admiranda potius, quam imitanda. Interim constanter docuit probabilem sententiam esse securam, ac tutam, etiam minus probabilem. Quis enim non videat præsentem illius sententiam fuisse hujusmodi?* Hæc Lupus. Quod si velis Hieronymo tamen probabiliorem visam fuisse, contentionis funem non traham; inferam enim; igitur vel Hieronymo teste, qui scribit : *nulli præjudicantes sequi quod velit*, licet sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore.

Aliud exemplum ex Augustino ducamus. Disparitatem cultus dirimere conjugium, veteres Patres, Tertullianus, aliique sensere, quibus nos hodieque adhæremus. De suo tamen sæculo sanctus Augustinus scribit in libro *de fide, et operibus* cap. 19. *Quæ nostris temporibus jam non putantur esse peccata.* Utique, inquit, citatus Lupus cap. 2. per inductam ab adversa consuetudine sententiam probabilem. Et hanc Augustinus non fuit ausus improbare. Hinc subjungit : *Quoniam revera in novo testamento nihil inde præceptum est; et ideo aut licere creditum est, aut velut dubium derelictum.* At librum hunc Augustini de fide, et operibus, et 19. cap. antea non dimittamus, quam aliud in rem nostram duxerimus argumentum. Ait ergo sanctus Doctor. *Quisquis uxorem in adulterio deprehensam dimiserit, et aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui, excepta causa adulterii, dimittunt, et ducunt. Et in ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrum et iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, aut quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.* Audi hunc Lupum ibidem. *Affirmat Augustinus, quod suo tempore sententia fuerit revera probabilis; nec eam, licet contrarium senserit, fuit ausus damnare.* Adeo verum est Patribus quoque probabiles tantum opiniones suas fuisse, aut si aliis probabiliores, non necessario tamen amplectendas.

Sed ne longior sim quam par est, Bernardi testimonium sufficiat

Tract. de Baptismo cap. 5. ubi hanc regulam, et Canonem statuit. *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati quod sentit non obviat.* Argue jam. Atqui ubi solum *probabilior opinio contraria est, nec certæ rationi, nec contemnendæ auctoritati, quod sentit Probabilista obviat.* Igitur probabilista in suo sensu securus abundat, si Bernardo fides quocum sapere malo, quam desipere cum Wendrochio, Paschale, eorumque sectatoribus.

CAPUT VI.

Num Casuistarum lectio inutilis, et authoritas nulla?

Tres examinandæ supersunt contumeliæ ne dicam, an accusationes? Prima ea est, quam hoc capite aggredior ad confutandum, inutilem esse Casuistarum lectionem, illorumque authoritatem levem plane, atque triobolarem.

Atque in hoc argumento versatos ante me magna cum laude fuisse moneo Abellium in *defensione recentium Casuistarum*, et Francolinum de *discipl. pœnit. lib.* 3. *c.* 7. §. 25. quibus adde Danielem in Dialogis suis adversus famosas, impiasque Paschalis Provinciales litteras.

Ego vero ne longior sim, uno hoc argumento utar, quo olim Canus *lib.* 8. *cap.* 4. Scholasticorum omnium causam defendit. Crederem nempe Casuistarum lectionem irritam, vanam authoritatem esse, nisi ex horum sententia Ecclesia res plurimas definisset. Quippe trecentos ab hinc annos, si quæ Ecclesia de moribus decreta tulit, in his Casuistarum subsidio, et diligentia vehementer adjuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel Conciliorum nostræ ætatis gesta, vel negotia cognitionis fidei, vel Rotæ Romanæ, sacræ Pœnitentiariæ, et Sacrarum Congregationum Eminentissimorum Cardinalium Decisiones, atque instituta sunt cognita, fateamur necesse est, aut utilem esse Casuistarum lectionem, neque authoritatem illorum parvi faciendam, aut Episcopos, Cardinales, Pontifices omnes à trecentis amplius annis insanisse. Quid vero de Benedicto XIV. dicemus, Pontifice illo post avorum memoriam doctissimo? Quæcumque ex tanti Ecclesiæ Magistri eruditione, antequam ad Apostolatus apicem eveheretur, prodiere volumina, nulla unquam, aut seculorum oblivione, aut invidiæ morsu delenda, atque ea præsertim, quæ Bononiensis Ecclesiæ Archiepiscopus edidit Diœcesis illius suæ moribus, et disciplinæ restituendæ apprime utilia decreta, si consulas; Casuistas magno numero citari comperies à Lambertino, atque illos, quos oderunt maxime præclari nostri Casuisticæ Theologiæ irrisores, Sancios, inquam, Tamburinos, Vivas.

Adde his sanctissimum de Casuistis judicium BB. Caroli Borro-

mæi, et Francisci Salesii, uti et Mechliniensis Synodi *an. 1607*. Horum omnium verba refert noster author *lib. 1. tract. 1. n. 463.* Quamobrem ab his recitandis abstineo. Abstineant tamen à tam perdito Casuistarum contemptu loquaces isti, quos utinam honoris causa nominare possem! neque hiscere audeant contra Theologos Ecclesiæ, tantorumque virorum suffragiis honestatos.

CAPUT VII.

Casuistas non esse abjiciendos, quod aliquas Theses à Pontificibus postea damnatas defenderint.

Quæ altero loco refellenda est Casuistarum accusatio, ea est, aliquas propositiones ab illis propugnatas fuisse, quæ nigro theta à Summis Pontificibus fuere postea notatæ. Atque hac quidem accusatione nihil ineptius, ut noster quoque La-Croix paucis indicat *lib. 1. tract. 1. n. 161.* Libens enim fateor in Casuistis proscriptas Theses legi. At quid tum? Igitur ceteri, in quibus nihil ejusmodi, aut ipsi illi, qui in eos scopulos impegere, plane abjiciendi? Proh stultissimam consecutionem! quæ si vim habere dicatur, Patres omnes improbandos esse, abjiciendosque cur non dicamus? Audi elegantissimum Canum *lib. 7. cap. 3. Nemo quantumvis eruditus, et sanctus non interdum hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore, et sensum pœnæ, et dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro, ob adulterii culpam uxorem repudianti, alterum Matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuere, qui Angelos multis ante mundum corporeum æternitatibus creatos esse existimarunt.* Quos si propterea insectabimur, nullaque reverentia tractabimus, Lutheranis, Calvinianis, et cæteris ejusmodi pestibus Romanam Ecclesiam proscindendam, sanctaque omnia proculcanda demus, necesse est.

Sed ex Christiano Lupo, Augustiniani Ordinis scriptore egregio, neque Casuistarum vituperatoribus admodum suspecto, aliqua in eandem Cani mentem commentemur. In dissertatione de *Opinione probabili cap. 14.* quærit eruditus Lupus, *an omnes sanctorum Patrum sententiæ sint vere probabiles?* Respondet autem quæstioni *negative*. Quod responsum suum ut probet, cum alias, et Hieronymi præsertim, tum has in medium affert veterum sententias. Reddo Lupi verba : *Paradoxam quorumdam suo tempore Episcoporum*

opinionem refert in sacris Isaiæ Prophetæ commentariis B. Hieronymus. Plerique nostrorum Chirotoniam, id est ordinationem Clericorum, quæ non solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manus, ne scilicet, ut in quibusdam vidimus, vocis imprecatio clandestina Clericos ordinet nescientes, sic intelligunt, ut assumant testimonium Pauli scribentis ad Timotheum: *Manus cito nemini imposueris. Est opinio vere ridicula, ipsam tamen tenuerunt magni viri. Etenim S Phædimus Amasenus Episcopus, totius tunc Ponti Metropolita, paganis Neocæsariensibus volens imponere Episcopum, dudum et frequenter precatus fuit sanctum Gregorium Thaumaturgum. Verum ille perstitit fugere per saltus, et latebras, et non potuit comprehendi. Hinc in ipsius encomio scribit sanctus Gregorius Nyssenus Episcopus :* Posteaquam nihil non intentatum relinquens ille vir magnus Phædimus, et omni machinatione, atque solertia utens, non poterat virum ad Sacerdotium adducere, innumeris oculis præcaventem, ne quando Sacerdotis manu caperetur, atque utrique inter se studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente; idcirco impetu quodam divino Phædimus ad propositum studium provectus, nihil curans interjectum spatium, quo à Gregorio dirimebatur, quique illo aberat itinere tridui, sed ad Deum suspiciens, precatusque, ut et ipse, et ille pariter in illa hora à Deo respicerentur, loco manus impositionis adhibet Gregorio sermonem, Deo ipsum consecrans, qui corpore præsens non adesset. *Hanc sibi intimatam consecrationem admisit Gregorius, nec fuit denuo consecratus. Verum quod sanctus Phædimus peccarit mortaliter, quis audeat vel cogitare? palam contradicet sancto Gregorio Nysseno. Distinguenda sunt tempora; veritas pedetentim elucidatur.* Post hæc aliud exemplum profert Lupus ex Hilario in *Matth. cap.* 33. Ambrosio in *Symboli expositione cap.* 13. Epiphanio *hæresi* 20. *cap.* 2. et clarius *hæresi* 69. *cap.* 62. et Leporio secundæ Narbonensis Galliæ Monacho *epistola ad Proclum Massiliensem, et Cilinium Episcopum Aquensem*, Joannis II. Pontificis, Joannis Cassiani, Facundi Hermianensis Episcopi, Gennadii Massiliensis, atque adeo Carthaginensis Synodi suffragio comprobata; qui omnes docuerunt, in obitu Christi ab ejus corpore non animam modo, sed etiam divinitatem fuisse sejunctam, idque Christum ipsum significare clamantem : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Tum hæc addit Lupus : *Non dico hunc epistolæ articulum fuisse probatum ab omnibus, aut omnes ita consensisse. Absit. Dumtaxat dico, istum articulum, licet omnino deviantem, ab ipsorum nullo fuisse damnatum, projectum, notatum. Quod nempe esset, quamvis non vere probabilis, tamen magnorum Doctorum. Et quin ex ipsorum populis multi sint sequuti istam opinionem, non est dubitandum. Et tamen nunquam credidero, vel hos, vel illos per hunc errorem deliquisse mortaliter. Quis enim istud credat de Hilario, aut sancto Ambrosio? Quis dicat, ipsis cre-*

dentem populum cecidisse in crimen? Hæc quidem materia, licet speculativa, est tamen dogmatica, ideoque omnis circa ipsam lapsus est gravis, ac momentosus. Et ex his concludo tria. Primo, quod etiam magni Patres sint quandoque lapsi in male fundatas sententias. Secundo, quod etiam tales, dummodo libere ambulent per Ecclesiam, opiniones, nemo damnare possit, nec quempiam ejus sequacem à Sacramentis excludere. Tertio, quod cuncti probabilium, licet solum probabilitatis fucum habeant, opinionem authores, aut patroni, non sint universaliter arguendi de gravi peccato. Locum omnino hic habet antiqua regula : Facta vident homines, intentio judicat omnes. Sincera mentis simplicitas excusat multa peccata. Hactenus Christianus-Lupus. Ego vero quartam ex his consecutionem duco, nempe authores proscriptarum Thesium non esse ea de causa contemnendos, improbandosque, quod illas docuerint, dum Ecclesiæ judicio causa nondum finita erat; ne idem telum in Patres intorqueamus. Quid huic tam certæ ratiocinationi responderi possit, non video. Neque vero mirandum, aut Casuistas, licet doctissimos, aut sanctissimos illos, quos traditionis custodes veneramur, Patres, aliquando à recta doctrina aberrasse. Hanc siquidem felicitatem (Cani verba sunt loco antea citato) *Deus in solis divinis voluminibus inesse voluit* (ut in eis non esset quicquam erroris) *quemadmodum Augustinus gravissime, et verissime tradidit.*

CAPUT VIII.

Casuistas non esse laxitatis reos, quod Probabilismum in suis libris propugnent.

SUPEREST, ut tertiam in Casuistas accusationem diluamus : quæ illos laxitatis arguit, quod Probabilismum doceant, atque defendant. Censent nimirum Anti-Casuistæ, Probabilismum laxitatis universæ, scelerumque fontem esse præcipuum. Enimvero si de Probabilismo longe aliter sentiendum esse demonstravero, atque illi garriunt, Casuistas ab hac criminatione liberavero. Qua in re Parcam Probabilioristarum nomini, neque eorum sententias plurimas longe laxissimas heic proferam, aut in eorum mores severius inquiram. Hæc odiosa nimium sunt, neque desunt alii, qui in hac re versati sint verius, quam felicius ob adversariorum suorum potentiam, authoritatemque. Tribus rem totam argumentis conficiam, quorum primum initia, progressusque Probabilismi, alterum Ecclesiæ de illo judicia, tertium Galliarum mores persequetur.

Itaque illud attente consideremus, quei fieri potuerit, ut ex omni genere, institutoque Doctores Probabilismum passim defenderent, ubi omnium malorum origo hinc repetenda esset, quodque hæreses

fidei, id Christianis moribus foret illa. Nam tam exitialis doctrinæ effecta consecutionesque hominis ingenio, doctrinaque præstantes latuere? Equidem scio, eam esse affectuum nostrorum calliditatem, ut in maximam æternæ salutis perniciem veluti prisma quoddam oculis nostris objiciat, ne quo res quæque colore sunt, perspicere vere possint. At illud etiam scio nullam laudis, famæque cupiditate vehementiorem in nobis esse affectionem, qua ad ea maximo studio vitanda compellimur, unde nomini nostro labes metui possit. Ut vero hominum indolem penitus nos agnoscamus, notum cuique est, laxiores sententias conciliandæ gloriæ minus idoneas esse. Nam homines (quocumque demum ad id ducantur argumento) severioris doctrinæ præcepta audire student, et quamvis ab illis discedere in instituenda vitæ ratione haud vereantur, ea profiteri tamen gloriæ sibi vertunt, ab iisque facile imponi sibi patiuntur, qui illa prædicent, edoceantque, quod cum semper evenisse scimus, tum maxime ætate nostra contingere quotidie dolemus. Quamobrem laudis amori tribui certe nequit tanta in Probabilismo tuendo Doctorum hominum consensio. Quid ergo eos in hanc sententiam pertrahere potuit! Insanit profecto Paschalis, qui fœdissimæ adulationi id vertit perditissimorum Confessariorum, ut nimia doctrinarum suarum facilitate scelestos allicerent, in eosque, atque adeo, si Superis placet, in universum hominum genus tyrannidem quamdam exercerent. Fac enim ita animo comparatos fuisse Confessarios ejusmodi. Nonne multo consultius, atque ad nefarium hunc finem longe utilius fuisset hisce artibus, ac sententiis clam uti, quam illas toti orbi libris editis patefacere? Sed hæc mittamus. Primus, qui Scholastica methodo Probabilismi quæstionem tractarit, proque tam perniciosa doctrina suffragium palam, et clarissimis verbis tulerit (nam ceteri ante ipsum, aut obscure loquuti fuerant, aut certe quæstionem ea super re non instituerant) fuit ex celeberrimo Prædicatorum Ordine Bartholomæus Medina. Qui ergo erumpens incendium, tantam Christianæ Reipublicæ cladem mox allaturum, sacer hic Ordo, ac de Ecclesia, si quis alius, optime meritus, Medinæ libris oblivioni damnatis non extinxit? imo vero vires addidit præcepto Reverendissimi Patris Generalis Seraphini Cavalli, ut *aureas* expositiones suas quantocyus in luce ederet Medina. Quid porro de Joanne Baptista Hacquet, quid de Mercado, quid de Ludovico Lopez, de Joanne Ildephonso Baptista, aliisque illustribus Dominicanis Scriptoribus sentiemus? Eosne illorum numero adcensebimus, qui Evangelicas leges labefactare, ac perdere Christianos mores instituere? Generale Dominicanorum Capitulum *formali præcepto* jussit, Joannem Ildephonsum Baptistam Commentarios suos typis vulgare. Dicemus ne præclaros hosce ex universo Ordine Patres in Jesum Christum, in Ecclesiam, inque sanctiora omnia flagitiose conjurasse? Quid vero de Didaco Alvarez sentiemus, egregio illo Thomistarum heroe in disputationibus de auxiliis? Fieri ne potuisse putabimus, ut qui Jesu Christi gratiam adversus Molinistarum commenta (ut eorum sententiam non-

nullis placet appellare) adeo strenue vindicaverat, Moralem deinde ejusdem Jesu Christi doctrinam veritus non sit profligare, sese Probabilistis adjungens? Præterea cum initia Probabilismi, qua nuper explicabamus ratione, à Medina repetenda sint, paulo post Tridentinum Concilium hæc pestis erupit, quo scilicet tempore plurimi adhuc in vivis agebant ex iis doctissimis, ac sanctissimis Patribus, qui Lutheranæ, et Calvinianæ perfidiæ delendæ et Christianis moribus ad Evangelii, Patrumque Apostolicorum normam componendis operam dederant. Neque tamen vel unum ex ipsis invenias, qui mutire ausus fuerit adversus novam hancce, quæ malorum omnium colluviem in Christianam Rempublicam intulit, Probabilismi doctrinam. Quis eorum artus occupavit stupor, ut studio omni non contenderent tanto malo occurrere? Idem dictum esto de Sorbonica Academia, de Lovaniensi Universitate, de Episcopis, de Doctoribus omnibus, qui ea ætate Probabilismum sibi sequendum duxere. Fuerunt ne hi omnes à Deo cæcitate perculsi, ut irent in *adinventionibus suis?* et agmine facto Ecclesiam prava doctrina inficerent? Apage nugas, quæ omnem fidem superant. Et vero mirandum id minus esset, si hæc Probabilismi doctrina, aut arcano quopiam consilio, aut aperta seu schismatis, seu armorum vi, aut etiam diaboli præstigiis scholas omnes, et Academias obtinuisset. At ridicula isthæc sunt, et delirantium somnia. Regulares, Presbyteri, Episcopi doctrinæ præstantia, ingenii acie, morum sanctitate conspicui, Angli, Galli, Hispani, Germani, Itali, Deus bone! quam inter sese moribus, atque indole discrepantes, Augustiniani, Dominicani, Scotistæ, Jesuitæ, studio suarum scholarum in contraria acti, nullius artibus, nullius jussibus, nullius veneficiis in hanc sententiam consensere, atque ut de Dominicanis, et Jesuitis aliquid dicam, eo vel maxime tempore, quod ob dissidia, controversiamque de *auxiliis* aptissimum accusationibus videbatur. Quid mirabilius, atque ad avertendam à Probabilismo laxitatis notam efficacius?

Age jam, sanctissimum de Probabilistis Ecclesiæ judicium consideremus. Romanos Pontifices, quibus pascendas oves suas tradidit Christus, qui credat eo seu vecordiæ, seu nequitiæ devenisse, ut tantum virus à Christianarum ovium pascuis evellere negligant, aut etiam nolint, nisi optime intelligerent, nihil omnino à Probabilistarum doctrina timendum? Profecto, quidquid garriant loquaces aliqui Antiprobabilistæ, Probabilismum iis saltem finibus conclusum, quos ipsi statuere Jesuitarum primores; nunquam improbarunt Pontifices. Quandonam dixere hi : *Visum et Spiritui sancto, et nobis, in concursu duarum opinionum vere probabilium, probabiliorem sententiam sequendam esse, uti Mercnda, et Fagnanus docuere, atque adeo semper eam amplectendam, quæ adversus libertatem legi favet, ac tutior est, ut Paschalis, Wendrokius, Natalis Alexander censuit?* Nisi ita disertis verbis statuant Pontifices, inanibus declamationibus aera verberabunt Antiprobabilistæ. Quales eæ sunt, quibus utitur Concina *in Præf. ad*

primum tomum appar. p. lv. et seq. adversus hanc ipsam propositionem à P. Daniele Natali Alexandro ante nos vere, ac solide objectam. Quid porro ab hac sancienda lege prohibet Pontifices? Parebunt Probabilistæ, neque Tutioristarum exemplo abripi sese patientur, ut in Pontificum Bullas libellos edant maledicentiæ, et audaciæ plenos. Neque vero ignorare Pontifices putaverim, quid rei Probabilismus sit. Notum est quot artibus ejus damnationem ab Innocentio XI. conati sint quidam extorquere; et ut nulla in hanc rem suppeterent monumenta, nemo prudens crediderit, tot in Probabilismum clamores, quibus Galliarum regnum, Italiaque universa centum ferme ab hinc annis personuit, numquam ad Apostolicam Sedem delatos fuisse. Quamobrem viderint, quæso, qui popellum in Probabilistas libris vernaculo idiomate conscriptis ciere studeant, quam ipsi erga Romanam Ecclesiam reverentes sint. Nam quo atrioribus Probabilismum ipsi coloribus pingunt, eo graviore silentem Ecclesiam contumelia afficiunt.

Tandem Galliarum regnum ponamus nobis ob oculos, ac ne videar Gallis injurius, utar ferme verbis Galli scriptoris, seu P. D. Aurigny in *Chronologicis monumentis t.* II. *ad an.* 1656. *pag. mihi* 324. Ab anno 1656 quo Paschalis Provinciales damnatas litteras in lucem emisit, cœpere Galli Probabilismum eo habere loco, quo bonorum morum luem haberi maxime decebat, ac tandem eo deventum est, ut anno 1700 proscriptus fuerit in generalibus Cleri Gallicani Comitiis, quæ *Concilium Galliarum Nationale* à quodam nupero scriptore satis inepte dicuntur, ut apud rerum harum imperitos authoritatem adderet eorum constitutionibus, quas Pontificiæ potestatis propugnatores non multi faciant. De quo PP. Ghezzius, et Richelmius consulendi. Quamobrem Gallis omnino gratulandum videtur, atque ab his digni Apostolico ævo mores expectandi forent; quidquid enim nefariæ licentiæ florentissimi regni Provincias corrumpebat, sublata causa, desivisse necesse est. At consulamus Concionatores, qui ab anno 1700 Apostolico munere apud Gallos functi sunt. Eadem plane vitia comperiemus ab illis exprobrari auditoribus suis, quæ olim, vigente Probabilismo, notabant antiquiores divini verbi præcones. An non id paradoxo simile videri posset? Ita sane, si Probabilismus is sit, quem ejus osores prædicant, criminum omnium pater. Ridet hanc collectionem præclarus Concina, atque adeo (Appar. t. I. p. 57.) clamat, *imbecillitati suæ* (quæ demissio animi esset, nisi hic revera imbecillem se proderet Christianus hic Theologus) *præfatam doctrinam videri falsam, perniciosam, et ut mitissime loquatur* (quid si loqueretur immitissime)? *scandali plenissimam, injuriosam non Patribus Gallicanis modo, verum etiam Conciliis omnibus, universæ Ecclesiæ, viamque erroribus omnibus aperire latissimam.* Atque ad hæc equidem inhorrescerem, nisi Concinianis hisce cantilenis aures pridem adsuetas haberem. Sed rationem audiamus tantorum malorum. *Concilia tum provincialia, tum nationalia, tum œcumenica ab Ecclesia condita innumeras proscripsere*

opiniones morum corruptrices; nihilosecius Patres, et verbi divini præcones cujuscumque ætatis in eadem detonarunt vitia, quæ ante proscriptos errores insectabantur alii. Hæc argumenti, quod suo more detonans amplificat Concina, summa est. Ad populum phaleras, mi Reverende Christiane Theologe. Etsi Conciliis plures *proscripsere opiniones morum corruptrices*, eadem, ad quæ per illas patebat aditus, vitia ab aliis non minus perniciosis opinionibus enasci potuerunt. Nam quæ hactenus proscriptæ sunt quod ad mores attinet propositiones, singulares ferme sunt, quæ unum alterumve vitium, aut unam alteramve admittendi cujuspiam sceleris rationem spectabant. Longe alia est Probabilismi conditio. Quum enim universam doctrinam morum inficiat, quum omnium scelerum procreatrix sententia sit, Christianæ omnis Theologiæ pestis, et siquid pejus, illo sublato, atque antiprobabilistica Theologia late pervagata per Galliarum Regnum, nihil reliquum jam esse debuerat, quominus vitia omnia inde in miseras illas regiones, quæ Probabilismo etiamnum parent, stragem allatam diffugerent. Vis hujusce argumenti declinari non potest interrogatiunculis, dicteriis, conviciis. At vel hinc discant tandem vaniloqui homines os suum comprimere, neque à Probabilismo; sed à lapsæ naturæ nostræ infirmitate; et affectuum nostrorum vi, atque intemperantia, vitiorum originem intelligant esse ducendam. Ad alia propero.

CAPUT IX.

Alia in Casuistas criminatio depellitur, eorumque in Pontificias sanctiones reverentia demonstratur.

At quid de querela illa, quæ nostris hisce temporibus percrebuit maxime, Casuistas ex illorum classe, qui probabilismum tuentur, minus reverentes esse erga Pontificum constitutiones? Mihi quidem nihil ea injustius visum est unquam, impudentius nihil. Etenim, ut de hujus accusationis falsitate primum dicam, consule quæso Casuistas ejusmodi omnes, qui postea decreta scripsere, ac vel unum si repereris, qui confixas theses tutatus fuerit, Casuistas veluti Christianorum morum pestes exitiosissimas execrabor.

Ita sane, inquies; at plures non desunt, qui damnationem emolliant, ictasque Vaticano fulmine propositiones mitius interpretentur, ut callidis hisce artibus laxitatem in Catholicis scholis confirment. Accusatio isthæc præcipue P. Dominicum Vivam ferit, Theologum illum à Benedicto XIV. summa cum laude sæpius citatum in gravissimis, pereruditisque sanctionibus ab ipso editis, quum Bononiensem Ecclesiam Archiepiscopus regeret. Nempe ut Gallum quemdam

mittam, cujus impudentem librum nuper vidimus Italicis formis, linguaque editum anno 1740 (si tamen Gallus est, nam librum in Italia compositum ab Italo homine ad virus suum liberalius spargendum, Gallicum nomen, patriamque mentiente, non defuere qui suspicarentur) in Jesuitam illum exarsisse scimus magno, ut videtur, zelo, recentem Historicum Probabilismi. At undenam tantæ religiose animo iræ? Nimirum Viva ab Jesuitis avertere conatur iniquissimam criminationem, quod ex eorum schola damnatæ propositiones prodierint, atque adeo ab hominibus alterius plane instituti fæces illas in Moralem Theologiam invectas ostendit. Quod quam verum sit, non est hujus loci demonstrare. Id tamen tantam Vivæ conflavit invidiam. Itaque lapis omnis movendus fuit, ut non modo fides moroso, nimiumque infenso scriptori adimeretur, verum etiam odioso laxi, et Pontificum contemptoris Theologi nomine notaretur. Quid non mortalia pectora cogit vindictæ amor? Sed rumpatur, quisquis rumpitur invidia. Vivæ in damnatas propositiones commentarii sanis hominibus probabuntur semper, ac summis laudibus efferentur. Aliquot in Vivam calumniarum specimen, atque confutationem habes in iis libris, qui contra historiam Probabilismi prodiere. Unum ego proferam exemplum. Ubi damnatam peccati philosophici propositionem explicat, ac refellit Viva, ait eam Thesim ab Arnaldo delatore vitiatam fuisse, atque interpolatam, ejusque authorem Jesuitam Musnier Divionensem Theologum *in conditionato sensu* loquutum fuisse, nempe si fieri posset, ut quis eo peccato se obstringeret, non autem absolute statuisse, ut fert damnata assertio, ejusmodi, peccati quod ajunt, possibilitatem. Vere scriptum. Id scilicet disertis verbis Musnier ipse palam professus est, edito super ea re schediasmate, quod in sua Chronologica monumenta intulit P. D. Aurigny, ac Berninus in suam historiam hæresum, aliique passim descripsere. Fuit autem qui P. Vivam mendacii reum vellet, scriberetque (*Storia del Probabilismo* p. 90.). *Il P. Viva per ben difendere il Professore, dovea riportare qualche testo, o della conclusione pubblicamente difesa, o de' manoscritti, onde rimostrare, esser diversa dalla dannata la dottrina del Professore.*

Similis hujus altera accusatio est, qua læsæ Pontificiæ majestatis arguit Casuistas Historicus Probabilismi. Eos nempe, ait, Jansenianis hominibus quam simillimos esse; nam quemadmodum illi olim inficiebantur, in Jansenii libro extare celeberrimas quinque hæreses à Pontificibus confixas, ita hi negant in Tamburrino, Sanctio, aliisque scriptoribus suis legi propositiones, quas Alexander VII. et Innocentius XI. anathemate perculerunt. Nolim in hac accusatione diluenda longior esse; adi P. Nicolai Ghezzi Dialogos. Unum illud addam, quod ad criminationis vanitatem ostendendam maxime facit, nempe Romanos Pontifices sæpius declarasse quinque Jansenianas Propositiones in Yprensis Augustini libris extare, atque in eos, qui secus opinarentur, anathematis sententiam edidisse. Ubinam vero Alexander VII. ubinam Innocentius XI. docuit, has, illasve à so

n.

damnatas theses Laymanni esse, esse Lessii, Fagundii etc. in eorumque voluminibus reperiri? Tum enim vero Jansenianorum perditos mores sectarentur Casuistæ, quum ita definientibus Pontificibus minime obtemperarent, pergerentque authores illos à proscriptis thesibus defendere. At dum Romani Pontifices nihil ejusmodi prononciant, quid ineptius excogitari possit, ea Casuistarum cum Jansenianis comparatione? Quid plura? lapsum suum agnovit et ipse Concina. Quare quum tomo II. Theol. Christ. p. 633. eamdem in Casuistas criminationem intorsisset, deleri illam jussit p. CVI. *Præf. ad primum tomum appar.*, atque locum illum sic refringi; *Factum, quod quinque propositiones reperiantur in libro Jansenii, definitum ab Ecclesia est; secus factum, quod opiniones Casuisticæ damnatæ extent in isto, aut in illo Casuista. Quare latum discrimen est inter defensores facti Janseniani, et facti Casuistici: illi Ecclesiæ definitioni, isti artis criticæ duntaxat judicio adversantur.*

Sed jam imprudentiam istiusmodi accusationis ostendamus. Nimirum qui Casuistas hoc crimine arguunt, atque Alexandri VII. et Innocentii XI. Sanctiones ab illis flocci fieri expostulant, minime animadvertunt quanto verius criminatio isthæc in ipsos retorqueri possit, qui Alexandri VIII. decretum super 31. propositionibus nihil habent. Audi quæso quei Jueninus ex rigidioribus Theologis unus *tom.* I. *de Sacram. art.* 3. *dissert.* 1. *quæst.* 3. *cap.* 2. hac super re sentiat. Agens de intentione ministri in Sacramentis administrandis objicit sententiæ suæ, quæ Catharini, et Salmeronis est, proscriptam ab Alexandro VIII. propositionem. *Valet Baptismus collatus à ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat; intus vero in corde suo apud se resolvit: non intendo facere quod facit Ecclesia.* Quid autem respondet Jueninus? *Respondent Canonistæ Galli, in Francia, multisque aliis in Provinciis Christianis, non habere vim ullam decretum Transalpinum, nisi ab ipso Papa immediate emanaverit; unde judicia à Romana Inquisitione lata per se, etiam quoad forum internum, Gallos non obligare concludunt.* Hæc tamen levissima sunt. Negat ipsemet Historicus Probabilismi, de probabilissima opinione damnatam assertionem legi in Sannichio, cui illam cæteri adscribunt. Et id levius est. Quot à Gerberonio, à Quesnello, et à cæteris eorumdem asseclis prodiere scripta in hoc Alexandri VII. decretum! Quot lacessivere conviciis præclarum Pontificem! Quot ejus sanctionem discerpsere dicteriis, contumeliisque! Adi *causam Quesnellianam*, et P. La Fontaine prolegomena ad constitutionem *Unigenitus.*

THEOLOGIA MORALIS.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

Adverte, Lector benevole, quòd primum hunc Tractatum de conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio à me elucubratum pro faciliori alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deindè omnes alios Operis Tractatus ab alieno auctore virgulis signatos invenies, meis tamen adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius auctoris Tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eò quòd talis ordo propter rerum distinctionem et connexionem optimus universè à pluribus reputatus est.

CAPUT I.

Quid conscientia, et quotuplex? et quænam sequenda?

1 *De regula remota, et proxima actuum humanorum.*
2 *De conscientia et synderesi.*
3 *De conscientia recta et erronea.*
4 *De eo qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam.*

1. — DUPLEX est regula actuum humanorum, una dicitur remota, altera proxima. *Remota* sive materialis est lex divina, *proxima* verò, sive formalis est conscientia; quia licèt conscientia in omnibus divinæ legi conformari debeat, bonitas tamen, aut malitia humanarum actionum nobis innotescit, prout ab ipsa conscientia apprehenditur, uti docet *S. Thomas: Ratio humana est regula voluntatis humanæ ex qua ejus bonitas mensuretur.* 1. 2. q. 19. *art.* 4. Et clariùs alio in loco: *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundùm bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundùm materiale objectum actùs. Quodlib.* 3. *art.* 27. Priùs agemus de regula proxima, nempe de conscientia, deindè de remota, nimirùm de legibus.

2. — Conscientia definitur sic : *Est judicium, seu dictamen practicum rationis, quo judicamus quid hic et nunc agendum ut bonum, aut vitandum ut malum.* Dicitur autem conscientia *dictamen practicum*, ad differentiam synderesis, quæ est cognitio speculativa principiorum universalium ad benè vivendum, scilicet : *Deus est colendus : Quod tibi non vis, alteri ne feceris, etc.* ut habetur ex *S. Thoma, p.* 1. *qu.* 79. *art.* 12.

3. — Dividitur autem conscientia in rectam, erroneam, perplexam, scrupulosam, dubiam, et probabilem. *Recta* est

ea, quæ dictat verum; peccat ideò qui contra eam operatur, cùm dicat Apostolus : *Omne quod non est ex fide* (nempe ex dictamine conscientiæ, ut explicant *Estius, et alii*) *peccatum est. Rom. c.* 14. ℣. 23. Confirmat *Innocentius* III. *in cap. Litteras, de rest. spol. Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.* Conscientia verò *erronea* est ea, quæ dictat falsum, tamquam verum. Hæc autem alia est vincibilis, alia invincibilis. *Vincibilis* est, quæ, cùm debeat et possit vinci ab operante, vel quia errorem jàm advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simul ad obligationem illum vincendi, tamen negligit illum vincere, ut docent *S. Anton.* 2. *p. tit.* 5. *c.* 1. §. 5. *Navarr. prælud.* 9. *n.* 9. *Salm. tr.* 20. *c.* 14. *punct.* 2. *n.* 9. *et Suarez in* 3. *p. d.* 4. *sect.* 8. *n.* 18. *cum Sylvio, Cajetano, aliisque communissimè ex S. Thoma de verit. q.* 15. *art.* 4. *ad* 10. Notant autem *Salm. loc. cit. et Castr. tr.* 2. *de pecc. d.* 1. *p.* 15. *n.* 6. *cum Azor. Suar. Vasq. Bonac. etc. et Wigandt de consc. ex.* 1. *q.* 3. *n.* 7. non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere, ut sit communis, et ordinaria. *Invincibilis* verò est, quæ moraliter vinci nequit, cùm nulla cogitatio, nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cùm actionis causam ponit, prout latiùs explicabitur in *lib.* 2. *tr. de peccatis*, ubi agetur de advertentia ad peccatum requisita.

4. — Hinc dicimus 1. Qui conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam, sive contra eam operatur. Peccat enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum : peccat verò agendo juxta eam, quia, cùm errorem debeat et vincere possit, illum non deponendo temerè operatur.

5. — Dicimus 2. Qui conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solùm non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est : Non peccat, quia licèt in se actio recta non sit, recta est tamen juxta conscientiam operantis; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6. — Non solùm autem, qui operatur cum conscientia invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabiliùs acquirit meritum, ut rectè sentit *P. Fulgentius Cuniliati de consc.*

c. 1. *n.* 6. *cum aliis communissimè*. Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadæquatum, sufficit ut ille dirigatur per rationis et prudentiæ dictamen. Cùm ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem quo operatur, nempe gloriæ Dei, aut charitatis erga proximum, etc.; sicut contrà demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

7. — Objicit *Franzoja* (*Theol. mor. l.* 1. *c.* 1. *art.* 1.) numquam malam actionem posse esse causam meriti, affertque pro se *S. Thomam*, qui 1. 2. *q.* 19. *art.* 6. sic ait: *Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus.* Et ideò ad hoc ut dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quòd secundùm suam naturam sit malum, sive quòd apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quòd S. Doctor loquitur hìc de bono absolutè et simpliciter sumpto, non autem de bono respectivè et per accidens, prout à conscientia, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id quod idem Angelicus docet (ut suprà retulimus) dicens: *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundùm bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundùm materiale objectum actûs. Quodlibet.* 3. *art.* 27. juxta quod *P. Conc.* (*Theol. christ. tom.* 2. *l.* 2. *de consc. diss.* 1. *cap.* 5.) quamvis in argumento dicat opera ex conscientia erronea, etsi invincibili, nulla prædita esse bonitate, aut merito, postmodum tamen *ibidem n.* 36. nobiscum sentit dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi. Hos bonos et meritoriòs dicimus, quamvis actus qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus, non imputabilis ad culpam... quia opus materialiter malum, cùm non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.* Id fortiùs confirmatur à *S. Bernardo*, qui docet (*de Præcept. et Dispensatione c.* 12. *et* 17.) subditum prælato obedientem ex recta intentione, meritoriè agere, quamvis materialiter erret contra legem. Et *c.* 14. *n.* 55. sic scribit: *Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec planè condignâ remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.*

8. — Quæritur, An dari possit conscientia invincibiliter

erronea circa præcepta juris naturæ? Respondetur hic breviter, quòd potest dari circa conclusiones mediatas et remotas à primis principiis, non verò circa conclusiones immediatas, et proximas; ut esset, auferre alienum invito domino, occidere innocentem, etc. Est communis sententia, quam infrà probabimus, auctoritate præsertim *S. Thomæ, in tr. II. de legibus n.* 169.

9. — Quæritur 2. An dari possit conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, putà fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur? Affirmant id ut probabilius *Sanchez, et Cardenas*, dicentes hunc peccare tantùm materialiter, quia licèt ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem numquam probabilem censere potui; numquam enim intelligere valui, quomodo qui vult deliberatè actionem exercere, quâ scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere, Deum non offendere, dum efficaciter cupit illam exequi, quâ certè agnoscit averti à Deo. Sed dices: Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondetur: Quamvis detur, quòd ignoret malitiam illius actûs interni, certò tamen agnoscit malitiam actûs externi: si ergo vult illum exequi, jam cognitum ut malum, quomodo à peccato excusabitur? Omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt, se teneri ad obediendum suo Creatori; quando igitur quis deliberatè vult agere id quod scit à Deo sibi vetitum, necessariò simul agnoscit, quòd malè agit: et quamvis reflexè tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum; exercitè tamen et in facto jam peccat, volens negare Deo, tempore quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis: plures rustici ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantùm peccare, cùm peccatum externè consummant. Respondeo: isti potiùs falsò decipiuntur in credendo, quòd non tenentur confiteri peccata quæ non consummant; sed prudens confessarius judicare debet, quòd, cùm consenserunt in peccatum consummandum, verè et formaliter peccaverunt, voluntate pravâ se à Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis recentioribus parùm probabilem censeo.

10. — Pergamus ad alias conscientiæ species discutiendas.

Conscientia *perplexa* est ea, quâ quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque partem eligat, ex. gr. si quis perjurio posset in judicio servare vitam rei, et ex unâ parte angeretur à præcepto religionis non pejerandi, et ex aliâ (errore ductus) à præcepto charitatis erga proximum, nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu? Respondetur : si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat sapientes : si verò suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potiùs transgressionem juris naturalis, quàm humani, aut positivi divini. Si autem non possit discernere quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11. — Agamus hìc ultimò de conscientia *scrupulosa*, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) sæpè formidat de peccato, ubi reverà non adest. Signa conscientiæ scrupulosæ hæc sunt : 1. Pertinacia judicii, quâ scrupulosus sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imò quantò magis plures audit, eò plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis ; unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, putà in celebratione missæ, in horarum recitatione, aut sacramentorum administratione, vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerint, vel adesse potuerunt. 4. In omnibus formidare de peccato; et mente hærere contra sapientum, ac etiam proprium judicium, et ideo numquam contentum esse unâ confessarii assertione, sed sæpiùs eodem actu eumdem exquirere, an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis à culpa.

12. — Remedia autem pro hujusmodi scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam confessarius ex signis suprà allatis jam perceperit pœnitentem esse scrupulosum, præscribat ei : 1. Ut valdè humilitatis virtutem colat, sæpè enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2. Ut caveat à lectione librorum scrupulos excitantium, et scrupulosorum conversationem evitet. 3. Ne diu moretur in examine conscientiæ, præsertim circa ea in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat

otium, ex quo sæpè mens inanibus apprehensionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imò unicum potest dici remedium hujusmodi infirmorum esse, omninò acquiescere judicio sui superioris sive confessarii, ut omnes docent patres, theologi, et spirituales magistri. Hinc valdè proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut confessarius eis ante oculos exponat has egregias sapientum auctoritates, quas hìc subdo. *Natalis Alexander, Theol. dogm. mor. l. 3. c. 4. r. 1.* dicit: *Quòd autem scrupuli sperni debeant, accedente prudentis, pii doctique directoris judicio, et contra illos sit agendum, constat ex cap. Inquisitioni, de sent. exc. ubi dicitur: Quòd si quis autem habet conscientiam ex credulitate levi.... ad sui pastoris consilium licitè potest agere.* Id confirmat *S. Antoninus* ex *Joanne Gersone*, qui (*Tract. de præpar. ad miss.*) sic scribit: *Qui renuunt credere superiorum et prudentum consilio ad tales scrupulos deponendos, et agendum contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus, distinguere nescientes inter ea quæ portio animæ superior, et ea quæ inferior patitur absque superioris assensu.* Hinc affert illud *B. Bernardi*, qui dixit discipulo cuidam scrupuloso: *Vade, et in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam esset mihi *S. Bernardus!* nunc verò, dum superioris mei mediocrem sapientiam inspicio, non audeo illi conscientiam meam committere. Respondet *S. Antoninus* ex eodem *Gersone: Quisquis ita dicis, erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia litteratus, quia pius etc., sed quia tibi est præpositus. Quamobrem obedias illi, non ut homini, sed ut Deo.... Caveas ad extremum, ne dum quæris securitatem, in gravem ruas præcipitationis foveam.* Hinc *S. Philippus Nerius* suis pœnitentibus (*ut in vita l. 1. c. 10.*) sic ajebat: *Qui proficere in via Dei cupiunt, submittant se confessario docto, cui obediant ut Deo. Qui ita operatur, fit securus à reddenda ratione cunctarum actionum suarum. Dicebat item, fidem præstandam esse confessario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil esse securius, quàm in operando voluntati directoris obtemperare; nihilque periculosius, quàm suiipsius judicio se dirigere.* Pariter *S. Franc. Salesius* (*Introd. cap. 4.*) loquens de directione patris spiritualis, scribit ex *P. Joanne Avila:*

Nullo meliori modo de Dei voluntate apertè nos certos fieri, quàm per humilem obedientiam ipsius præceptis. Hoc etiam confirmat Glossa in c. *Ad aures, de temp. ord. lit. f. in fine,* ubi dicitur : *Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur à peccato, licèt in veritate sit malum.* Idem dicitur in c. *Quid culpatur, caus.* 23. *q.* 1. S. Bernardus (*de Præcept. et Dispensat. c.* 12.) ait : *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus.* S. Ignatius Lojola (*in Constit. Soc. Jesu.*) : *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur,* id est (*ut in declar.*), *in quibus nullum manifestum est peccatum.* B. Humbertus (*in l. de Erud. rel. c.* 1.) : *Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est ac si à Deo præciperetur.* B. Dionysius Cartus. (*in* 2. *dis.* 39. *q.* 3.) : *In dubiis an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Idem docet *S. Bonav. in Spec. disc. c.* 4.

13. — Quapropter confessarius enixè curet pœnitentibus scrupulis vexatis suadere, quòd omninò tutus incedit qui sui directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit. Lucæ c.* 10. ℣. 16. Contrà verò inculcet, magno suæ salutis discrimini se committere, qui præceptis sui confessarii renuit obedientiam præstare; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantùm cordis pacem, devotionem, et in virtute progressum, verùm etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiæ non acquiescentes in amentiam ceciderunt!) item corporis valetudinem; imò, quod deterius est, etiam animæ jacturam faciendi, nam eò possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, quà vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de sua salute desperans, habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret.

14. — Præterea satagat prudens confessarius hujusmodi pœnitentibus regulas potiùs generales, quàm particulares præscribere; regulis enim particularibus scrupulosi ferè numquam se resolvere valent ad operandum; quia semper dubitant, an regula illa præscripta possit valere pro casu occur-

renti, qui sæpè videbitur ei differens à casu præterito cum confessario collato. Hinc rectè ait *Concina* (*Compendium theol. l. 1. dissert. 1. c. 6. n. 7.*) : *Acceptis semel regulis directionis, non debent* (pœnitentes) *importunè directorem adire, et molestissimis interrogationibus vexare : sed regularum, quas acceperunt, beneficio abigere scrupulos debent.*

15. — Tripliciter autem scrupulosi ut plurimùm à scrupulis vexantur. Alii anguntur à pravis cogitationibus, quibus assentiri sæpè timent. Alii propter confessiones præteritas, quibus satis numquam fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt. Hinc 1. pœnitenti, qui pavet cuilibet malæ cogitationi (putà contra fidem, castitatem, aut charitatem) assensum præbere, imponat confessarius, ut hujusmodi scrupulos omninò despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantùm pravos consensus esse peccata. Et in hac materia non omittat semper uti regula illa à doctoribus sapienter tradita ; nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, nisi moraliter certò sciant se in grave peccatum consensisse, immunes à peccato esse judicandos ; nam, ut ait *P. Alvarez*, impossibile est peccatum in animam ab illo abhorrentem ingredi, quin ab ea clarè agnoscatur. Qua de re sæpè expediet scrupulosis expressè imponere, ut à confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certò sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint.

16. — II. Pœnitenti, qui semper anxius est de præteritis confessionibus, quia formidat defecisse in integritate, vel in dolore, si ipse generalem confessionem jam aliàs expleverit, aut per aliquod notabile tempus confessiones suas diligenter peregerit, huic imponat, ne ampliùs cogitet de culpis præteritis, nec de iis verbum faciat in confessione, nisi jurare possit certò peccata illa mortalia perpetrasse, et insuper numquam de illis confessum esse. Imò docent *Azor. Bonac. Becan. Coninch. Layman, et alii*, quòd aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quòd licèt ei videatur certò aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non teneatur. Confirmat id *Wigandt* appositè scribens : *Minimè audiendum scrupulosum, qui vellet repetere confessiones ; nam dato, quòd aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum, et ob periculum perpetuò hærendi in tanta anxietate, excusatur ab integritate confessionis.* In hoc autem vehementer instet con-

fessarius, ut ei pœnitens obediat: quòd si obedire recuset, eum objurget, communione privet, et quantum potest duritiem ejus retundat. Cum scrupulosis obedientibus blandè agendum est; cum iis autem qui in obedientia delinquunt, maximus exercendus est rigor, et austeritas: hac enim obedientiæ anchorâ destituti numquam ipsi sanari possunt.

17. — III. Illis denique scrupulosis, qui in omni actione peccare formidant, imponat, ut liberè agant, scrupulosque despiciant, et contra illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet; quia ordinariè ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore timent adesse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis præcepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omninò inutiles ad operandum evadant; et postea de talibus actionibus abstineant in confessione se accusare, licèt enim aliquando errent sic agendo, tamen non peccant ratione obedientiæ, quam confessario præstare debent. Imò sapienter docent *Sanchez in decal. l. 1. c. 10. n. 81. cum S. Antonin. Gerson. Valent. Corduba, etc.* Item *Salmant. tr. 20. cap. 7. punct. 2. n. 10. cum Cajet. Navar. Castrop. Bonac. Filliuc. etc.* dicunt scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversùs scrupulos operari, cùm ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis.

18. — Nec refert, quòd ipse cum conscientia scrupulosa, seu cum actuali timore peccandi operetur; nam ex communi et verâ sententia, quam docent *Conc. tom. 2. l. 2. de consc. diss. 1. c. 8. n. 15. Ronc. eod. tit. c. 4. q. 2. Anacl. eod. tit. qu. 5. n. 72. S. Anton. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. Salm. tr. 20. c. 7. n. 10. cum. Nav. Cajet. Bonac. et aliis plurimis*, scrupulosus ita agens minimè peccat. Ratio, quia conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum, non potest auferre assensum de actionis honestate priùs efformatum ex confessarii judicio, vel alio modo; nam, ut ait *P. Concina: Dubium suspendit assensum, secùs verò scrupulus, utpote à dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulùm possunt judicium intellectûs, nullo tamen modo illud præfocare valent.* Idque præsertim valet, si urget obedientia confessarii agendi contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex *cap. Inquisitioni 44. de sent. excom.* ubi securum declarat Pontifex, qui pastoris sui

consilium sequendo scrupulos abjicit; sic enim ibi dicitur: *Ad sui pastoris consilium (conscientia levis et temerariæ credulitatis explosa) licitè potest agere.* Nec officit textus ab aliquo allatus *in cap. Per tuas* 35. *de simon.*, ubi Pontifex præscripsit cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet ad ordines superiores, nisi conscientiâ illâ priùs depositâ. Nam respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verùm etiam de errore, quo tenebatur ordinandus, ut explicat Glossa: *Conscientiam habebat erroneam.* Et sic etiam exprimitur in textu: *Nisi deponat errorem.*

19. — Hinc pro praxi concludendum, scrupuloso præ oculis semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum timorem fortiter abigens, liberè operetur. Nec opus est, ut in quolibet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quòd scrupulos contemnere debeat ex præcepto confessarii; satis enim est, quòd ex judicio priùs formato contra scrupulum agat; quia propter experientiam præteritam in ejus conscientia judicium illud virtualiter sive habitualiter existit, licèt tenebris obscuratum. Tantò magis quòd, cùm scrupulosus in illa confusione operatur, non certè operatur cum conscientia formata et deliberata, quæ requiritur quidem ad constituendum peccatum, ut rectè scribit *Joannes Gerson* (*Tract. de consc. et scrup.*) his verbis: *Conscientia formata est, quando post discussionem et deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut vitandum; et contra eam agere est peccatum. Timor verò seu scrupulus conscientiæ est, quando mens inter dubia vacillat, nesciens ad quid potiùs teneatur; non tamen vellet omittere quod sciret esse placitum divinæ voluntati; et contra istum timorem seu scrupulum facere non semper est peccatum, licèt periculosum valdè sit* (intellige nisi timor contemnatur ut vanus, maximè si accedat directorum consilium); ideo addit *Gerson: et quantùm fieri potest, abjiciendus et extinguendus.* Hinc idem *Gerson* (*Cons.* 6.) sic scribit: *Scrupulosis contra scrupulos agendum est, et fixo operis pede certandum. Scrupulos compescere meliùs quàm per contemptum nequimus, et regulariter non absque alterius, et præsertim superioris consilio. Alioquin timor immoderatus, aut inconsulta præsumptio præcipitat.* Denique pro scrupulosis *Natalis Alexander* ait servandam esse regulam illam à *B. Alberto Magno*, et à *S. Antonino* traditam: *Inter*

duram, et benignam sententiam circa præcepta, benigna interpretatio cæteris paribus facienda est. Dicendum remanet de conscientia dubia, et probabili. De his in sequentibus duobus capitibus scorsim disseremus.

CAPUT II.

De conscientia dubia.

20. — Conscientia dubia est ea, quæ suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps, et hæsitans. Dividitur autem conscientia dubia in practicè dubiam, et speculativè dubiam. Dubium verò dividitur in negativum, et

positivum. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantùm leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licèt cum formidine de opposito; ideò dubium positivum ferè semper coïncidit cum opinione probabili, de qua in *capite sequenti* loquemur.

21. — Deindè dividitur dubium in speculativum, et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum: an pingere die festo sit opus servile, vel liberale: an baptismus cum aqua distillata sit validus, aut nullus, et similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an licet mihi in tali bello dubiè justo militare: an hac die festiva pingere: an hunc puerum aquâ distillatâ baptizare. Semper itaque distinguendum verum à licito; dubium enim speculativum, licèt in obliquo, et potiùs consequenter respiciat licitum, tamen in recto, et principaliter speculativum respicit verum, practicum autem respicit licitum.

22. — His positis, dicimus I. numquam esse licitum cum conscientia practicè dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. c. 3. ℣. 27.* Quare si dubitat, an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23. — Quid si sciat quis, aliquid esse malum, sed dubitat, an sit mortale, aut veniale, et cum tali dubio operatur? Alii censent hunc peccare graviter vel leviter, prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ita *Vasquez*, *Sanchez*, *etc.* Alii cum *Azor. Bonac. Castropal. etc.* putant semper peccare graviter. Alii tandem cum *Navar. Valent. Granad. et aliis plurimis* satis probabiliter tenent tantùm venialiter peccare, si homo illè minimè advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modò objectum non sit certè per se peccatum grave: adderem, modò etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24. — Qui igitur est practicè dubius circa aliquam actionem, debet utique priùs dubium deponere per principium certum, vel reflexum de honestate actionis illius, juxta id quod exponemus in dissertatione de usu opinionis probabilis; modò

homo ille sit sufficiens ad formandam sibi conscientiam practicè certam, et deindè potest operari. Si verò insufficiens sit (putà quia rudis), tenetur parochum, aut confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, et juxta consilium agere. Qui verò dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic benè potest (ut rectè scribit *Collet Continuator Tournely, de act. hum. c. 7. art. 4. de consc. dubia*) dubium suum deponere sine alia reflexione, et sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omninò involuntaria, utpote quæ studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25. — Dicimus II. licitum esse operari cum conscientia speculativè dubia, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa, judicat practicè actionem suam esse certè moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur Episcopus *Abelly*) sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempe de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quòd bellum hoc sit probabiliter, aut dubiè justum : aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quòd in hoc bello, imperante principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam *S. Augustini* suprà allatam in *cit. can. Quid culpatur*. Quòd autem ex principiis reflexis possit benè formari conscientia moraliter certa de honestate actionis, clarè patebit infrà ex dissertatione opinionis probabilis, quam in fine hujus tractatus afferemus. (1)

26. — Horum principiorum principalissimum est illud, quòd *Lex dubia non potest certam inducere obligationem.* Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in dissertatione mox enunciata probabitur. *Vide ibi dicenda.* Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium : *Melior est conditio possidentis.* Quoties enim lex dubia minimè ligat hominem, homo utique remanet solutus, et liber ab obligatione legis, eoque casu licitè potest uti suâ libertate, quam verè possidet, cùm lex est dubia ; ait enim *S. Thomas : Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. In 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4.*

(1) Vide infrà n. 55. et 69.

Editor.

ad 2. Hoc autem secundum principium, licèt aliqui illud infirmare conentur, dicentes quòd valet tantùm pro foro, vel tantùm in materia justitiæ; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantùm esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex, aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt, semper legem possidere; nos verò dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cùm lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est, sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur quo possidet lex, pro ea standum est; si verò possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem, pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet præsumptio. Præsumptio verò stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram: *Factum enim non præsumitur, nisi probetur;* quod est aliud principium approbatum à *l.* 2. *de Probation.* In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si verò factum est certum, putà si matrimonium certè est initum, et dubitatur, an ritè initum sit, aliud principium servari debet: *In dubio omne factum præsumitur rectè factum.* Sive: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* Sive: *Standum pro valore actùs.*

27. — Ex præfatis infertur 1. quòd si lex est dubiè condita, vel dubiè promulgata, non obligat, quia possessio non stat pro ipsa, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contrà verò, si lex est certè condita, et certè promulgata, et indè oritur dubium, an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda; quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio, an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet; quia præsumendum est, eam fuisse receptam ex illo alio principio: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.*

28. — Infertur 2. id quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent *Cabassutius, Theor. jur. l.* 1. *c.* 8. *n.* 19. *Suar. in* 3. *p. disp.* 40. *sect.* 5. *n.* 15. *Sanch. in dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 36. *Anacl. de*

2.

voto q. 2. concl. 3. Salm. eod tit. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 2. n. 143. cum aliis innumeris. Sic pariter qui dubitat, an in voto emisso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de qua dubitat : pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex *cap. Ex parte* 18. *de censibus*, ubi, cùm aliqui quædam vota emisissent, et postea dubitarent, an tenerentur ad majus, vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit teneri eos tantùm ad minus; ideòque notat ibi Glossa : *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contrà verò, si quis est certus de voto, et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29. — Dicunt tamen plures auctores, quòd si quis probabiliter judicat jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere? Negant plures AA., nempe *Roncagl. de præc. dec. c. 2. de voto q. 4. Salm. eod. tit. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 2. n. 145. cum Laym. Lugo de pœnit. disp. 16. n. 60. et alii;* quia (ut ajunt), cùm obligatio legis eo casu sit dubia, fit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis à probabilitate extrinseca, quàm intrinseca; sed re meliùs perpensa, nunc minimè illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam cum *Concina tom. 3. diss. 2. de voto c. 4. n. 10. Antoine de relig. c. 3. de voto q. 5. Fill. Leandr. et aliis.* Ratio, quia, cùm votum est dubiè emissum, rectè dicitur non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cùm tamen votum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certè non sit impletum. Tum tantùm prima sententia admitti posset, cùm probabilitas esset talis, quòd præsumere faceret quadam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis (1).

(1) Hæc *S. Alphonsi* doctrina rectè cum distinctione intelligenda est. Habent enim verba : *probabilis satisfactio* duplicem sensum ; dubium seu probabilitas versatur aut circa ipsam positionem actus præcepti vel voti, aut opere adimpleto, circa valorem actus positi. In primo dubio utique præceptum aut votum adimplendum est, cùm adhuc possideat; in altero verò casu opus minimè repetendum juxta principium : *In dubio standum est pro valore actûs.* Rem ita intelligendam esse clariùs patet infrà ex *l. 4. n.* 700 in

50. — Si quis autem votum emisisset, et postea opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valdè probabiliter non tenetur opus illud iterùm præstare, ut docent *Suarez de rel. l. 4. c. 26. n. 8. Laym. l. 1. t. 4. c. 4. n. 7. Sanch. dec. lib. 1. c. 13. n. 10. Bonac. de leg. q. 1. p. 10. n. 13. cum Azor. Less. et aliis communiter.* Hoc tamen procedit semper ac vovens certè judicare potest, quòd si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud : quod utique communiter præsumendum est; quisque enim generalem voluntatem habet priùs oneri ex obligatione debito faciendi satis, proindè opera supererogationis addendi.

51. — Infertur 3. quòd subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare superiori præcipienti in iis quæ sunt certè illicita, tenetur verò in iis de quibus dubium est, an sint licita vel ne; quia in dubiis standum est pro superiore possidente jubendi potestatem, quâ in dubio exspoliari nequit; ita communiter *Cajet. q. 169. art. 2. ad. 4. Contin. Tournely de præcip. statuum oblig. part. 2. cap. 2. art. 3. quær. 5. r. 2. et alii plures cum S. Antonin. S. Bonavent. Cabassut. Soto, etc.* Limitant verò *Sotus, Cont. Tourn. loc. cit., Less. Sanch. Salmant. etc.* communissimè quoties res præcepta esset valdè difficilis et molesta, nempe si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusiùs exponemus tractando de præceptis particularibus, *lib. 5. cap. 1. n. 47.*

52. — Infertur 4. quòd adolescens dubitans, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans

fine et ex *Quær. I* inter recentiores retractationes, ubi in solo dubio ipsius adimpletionis præceptum, votum, etc. repetendum esse asseritur.

Clarissimè verò ipse *S. Alphonsus* eamdem quæstionem discutit in *Hom. Ap. tr. 5. n.* 31 in cujus *medio* sic habet :

« Distinguendum dubium facti à dubio juris. Si quis emisit votum et deindè » dubitat, an facto illud impleverit, tenetur equidem implere; sicut certus » de debito et dubiùs de solutione, tenetur solvere; quia dubia solutio non » æquivalet debito certè contracto. Sed hìc sermo est de jure circa factum, » nam sicut constat votum fuisse emissum, sic etiam constat jam impletum » fuisse opus promissum. Restat igitur dubium juris, an opere impleto de facto » et extante probabili satisfactione de jure, adsit obligatio satisfaciendi voto? » Et hìc dicimus, quòd facta probabili satisfactione, obligatio juris evasit » dubia, et consequenter dubia etiam possessio illius; obligatio autem dubia, » quæ adhuc dubiè possidet, nequit inducere onus præstandi rem certam. »

Edit.

verò, an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, probabiliter homo deobligatur à jejunio, ut dicemus *lib. 4. n.* 1036., tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo, qui dubitat de ætate requisita ad sacrum ordinem, vel beneficium suscipiendum; tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo, qui est in sabbato, et dubitat, an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cùm adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secùs verò si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licitè potest edere carnes, cùm adhuc possideat libertas. Ita *Laym. l.* 1. *c.* 4. *n.* 35. *Sanch. de matr. disp.* 40. *et* 41. *Busemb. et alii plures.*

33. — Infertur 5. quòd si post matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, ante inquisitionem veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex *cap. Dominus, de sec. nupt.*, quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post verò inquisitionem dubitans potest etiam petere; ut probabiliùs tenent *Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch. Salm. etc. Vide dicenda lib.* 6. *n.* 903. *et* 904.

34. — Infertur 6. quòd certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, ut communiter docent *Suar. Vasq. Lugo, et alii cum Sanch. in dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 12. Casu verò quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet *Layman l.* 1. *tr.* 1. *c.* 2. *Diana p.* 4. *tr.* 3. *r.* 35. *et Sporer de consc. cap.* 1. *n.* 85. *cum Tamburin.* debitorem teneri tantùm ad partem pro rata dubii. Subdit tamen *Layman*, quòd non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret.

35. — Sed hic quæritur I. An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? Si dubium est æquale pro et contra, communis est sententia cum *Sanch. in dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. adversùs paucos, possessorem ad nihil teneri, *ex reg.* 65. *de reg. jur. in* 6. ubi legitur: *In pari casu melior est conditio possidentis.* et *reg.* 128. *In pari causa possessor potior haberi debet.* Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores?

Prima sententia dicit, quòd licèt ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est

quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita *Sanch. de matr. l. 2. disp. 41. n. 19. cum Coninch. Valent. et Ledesma apud Salm. tr. 13. de rest. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 67.*

Secunda tamen communior et probabilior *sententia* docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palaus tr. 1. d. 3. p. 2. n. 11. Lugo d. 17. n. 93. Roncaglia de rest. c. 2. qu. 3. r. 2. cum Laym. Carden. Dicast. Tamb. Dian. Burg. et aliis apud Croix l. 3. p. 2. n. 563. Mazzot. de consc. c. 3. Sporer de consc. c. 1. sect. 4. n. 66. cum Molina et S. Aug. lib. de Fid. et op. c. 7.* relato in *can. Si Virgo, caus. 34. q. 1.* qui ait : *Possessor rectissimè dicitur, quamdiù se possidere ignorat alienum.* Dum autem certò non constat (ait *Sporer*) rem esse alienam, tamdiù possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus; possessio enim à juristis sic definitur : *Jus insistendi in re non prohibita possideri.* Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam, et veritate nòn assecuta, potest illam consumere, et etiam alienare, admonito rerum emptore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem *Sanchez in dec. dict. n. 9.* mutavit sententiam alibi defensam, et secundam est secutus. Etiam *Cardinalis Sfondratus, in reg. sac. 1. §. 20. n. 11.* dicit non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parùm probabile videtur id quod hic addit *Roncaglia de restit. c. 2. q. 3. r. 2.* nempe quòd si rationes possidenti faventes sint tantùm tenuiter probabiles, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quoad majorem partem; nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contra ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secùs, ad nihil tenetur (1).

(1) Sæpissimè à *S. Alphonso* hic num. 35 in cursu hujus Operis citatur, cujus tamen materia non convenit cum præsenti, nec alicubi ex ordine invenitur tractata. Ratio diversitatis hæc est : S. Auctor tractatum de conscientia in posterioribus editionibus omninò immutavit, quin citationes numerorum in aliis tractatibus correxerit. Optimum esse itaque duximus, ex edit. Rom. 1757. numerum 35 in Opere frequenter, uti *l. 4. n.* 521. 544. 999. 1001 *etc. et quæst. I. reform.*, laudatum, hic ex integro in forma notæ adducere :

N. 35. « Sic etiam defenditur sententia, quòd in compensatione, licèt regu- » lariter fieri compensatio nequeat, nisi creditum sit liquidum : attamen

36. — Quæritur II. Quid si contra possessorem adsit ratio probabilis, et nulla pro ipso?

Prima sententia tenet, quòd si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quòd res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quòd res sit sua; tunc tenetur restituere. Secùs si adhuc probabiliter putaret rem esse suam. Ita *Sanch. dec. l. 1. c. 10. n. 9.* citans *Vasquez, Palaus tom. 1. tr. 1. disp. 3. p. 2. Renzi de 7. præc. c. 3. sect. 2. q. 15.*

» docent DD. quòd in aliquibus casibus potest fieri tantùm cum probabilitate » crediti, si adsit probabilitas juris, ut tenent *Salm. de rest. c. 1. n. 319 et* » 320 ubi vocant hanc probabilitatem juris probabilitatem proximam.

» Hinc 1. probabile dicunt posse diffamatum pecunia sibi compensare famam ablatam à diffamante, cùm probabile sit, diffamantem teneri eum » pecunia compensare famam ablatam, si nolit vel nequit famam restituere. » Ita probabile putat *Lugo de just. d. 16. n. 95. et 96. cum Tanner. Dian. et* » *Salm. n. 321. cum Tamb. Less. Mol. Arag. Led. etc.*

» 2. Probabile esse dicunt *Salm. eod. n. 321. cum Bon. Rebell. Sylvio,* » *Dicast. Vill. item Lugo n.* 95. diffamatum ab alio, quem ipse infamavit, » posse uti compensatione, sequendo opinionem probabilem id asserentem » quoad restitutionem; saltem ut ait *Dicast. apud Croix l. 3. p. 2. n.* 455. » excusatur is à fama restituenda, donec fama ei ablata ab altero restituatur.

» 3. Probabile etiam esse dicunt *Salm. l. c. cum. Les. Mol. Gran. etc. cum* » *Lugo l. c.* legatarium ex testamento non solemni posse compensare legatum » sibi relictum.

» Et quare in his casibus et non in aliis possit fieri compensatio cum probabili? Respondent *Salm. hic n.* 323. quia in his casibus dicti DD. potuerunt habere rationes speciales, quas ipsi dicunt nescire, ideoque acquiescunt probabilitati extrinsecæ præfatorum AA. classicorum. Sed in eodem » tractat. *de rest. c. 4. n.* 148. rationem produnt, dicentes, quòd cùm DD. » dicunt neminem posse sibi compensare creditum quod non est certum, intelligunt loqui in eo casu, quo ipsum creditum est dubium, non autem » quando creditum est certum et dubium versatur tantùm circa modum satisfactionis, an possit ille satisfacere sibi per compensationem vel aliter, » quia tunc benè potest uti opinione probabili circa modum. Ita *Salm. et Lugo* » *d. 16. n. 47. ex Suar. et Sanch.*

» Attamen *Croix l. 3. p. 1. n.* 962. omninò negat in tribus casibus suprà relatis posse fieri compensationem, cùm nemini liceat compensare creditum » nisi certum. Ego autem, ut fatear quid sentiam, dico quòd in primo casu » compensationis famæ cum pecunia sequor quod tenet *Croix*..... In secundo » autem casu probabiliùs mihi videtur non teneri detractorem famam restituere, donec sua fama ipsi restituatur, cùm ibi suum jus non solùm sit certum sed etiam in eodem genere, saltem si diffamatio ex utraque parte sit » ejusdem speciei. In tertio casu non valeo acquiescere relatæ opinioni, gravissima enim est sententia (licèt alii probabiliter etiam contradicant) quòd » ex testamento nullo nullum jus acquiratur, ut tenent *Mol. Lugo, Vasq.* » *Sanch. Salm.* etc. Ideo cùm jus legatarii sit prorsùs incertum; nescio quomodo possit ipse compensare adversùs hæredem possidentem. »

Ball.

Tamb. dec. lib. 1. c. 3. 5. 7. verb. Restitutio, n. 7. Viva opusc. de consc. dub. q. 2. art. 1. n. 8. in fin. ubi dicit, quòd cùm possessor habet rationem probabilem contra, et nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quòd res sit aliena.

Secunda sententia, quam tenet *Salas* 1. 2. *q.* 21. *tr.* 8. *disp. unic. sect.* 23. *n.* 231. dicit quòd adhuc, quando rationes pro contraria parte assensum generant; modò non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed merè opinativus, includens formidinem, quæ necessariò in opinione includitur, tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfatæ opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quòd legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissimè *Palaus*, *Laym. Sporer, et alii cit. ut sup. cum Croix dicto n.* 563. Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens quòd *possessio bonæ fidei parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili, et non moraliter certo alterius.* Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt exam.* 3. *de consc. et Lugo de just. d.* 17. *n.* 94. Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, et nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi à jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quòd possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, et nullum pro se, sanè est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim verè nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipsa haberet rem esse alienam. Secùs verò, si haberet possessionem certam ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi à rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessariò formidinem includit. Et hoc clarè innuit *Lugo loco citato*, ubi ait, possessionem de se parere præsumptionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per pro-

bationem superantem præsumptionem possessionis. Undè rectè concludit *Croix lib. 1. n. 501.* quòd licèt pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licitè retinet, quia possessio est jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de matrimonio probabiliter nullo. *Vide l. 6. n. 904.*

37. — Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed posteà non possit verus dominus ampliùs adinveniri? *La-Croix lib. 3. p. 2. n. 564. Ronc. l. cit. et Salm. tr. 13. de restit. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 64. cum Sanch. Less. etc.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contrà verò *Palaus tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 2. n. 9. Bonac. de contr. d. 1. q. 2. p. 2. n. 8. Tamb. de consc. c. 3. v. Restitutio, n. 9. cum Diana et Reb.* probabile putant quòd possessor, quamvis peccârit mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cùm ex una parte damnum illatum sit dubium, et ex alia jus possessionis bonâ fide acquisitum ipse adhuc retineat. Veriùs autem censeo dicendum, quòd talis possessor teneatur aliquid restituere (vel domino, vel pauperibus, si dominus sit incertus). Ratio est, quia cùm ipse culpabiliter dominum privârit spe, quam dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certè possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes ex utraque parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, et fortè valdè minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multò minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, et certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, et adhuc favet: possessio enim rei multò quidem majoris æstimatur, quàm possessio spei.

Notat autem I. *Tamb. l. c. n. 7. cum Villal. et aliis*, quòd si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem, secùs verò si dubitaret per rationes tantùm tenues. Notat II. *Croix l. 3. p. 2. n. 562. cum Vasq. Laym. Pal. Sanch. Mol. etc.* et non improbabile putat *Ronc. dict. q. 3. r. 1.* quòd cùm possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit à possessore bonæ fidei, si postea dili-

gentia fit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitimè tunc succedit.

38. — Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potûs deglutiveris, an possis tunc Eucharistiam accipere? Negant *Sanchez lib.* 2. *de matr. disp.* 41. *n.* 40. *Roncaglia de Euchar. c.* 5. *qu.* 6. *et Salmant. eod. tit. tr.* 4. c. 7. *punct.* 4. *n.* 69. *cum aliis*; tum quia (ut ajunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentiâ non carere. Alii tamen, ut *de Lugo de Eucharistia disp.* 15. *n.* 43. *Castropal. disp.* 3. *punct.* 8. *n.* 9. *Laym. l.* 1. *tract.* 1. *c.* 5. *n.* 36. *Diana tom.* 2. *tr.* 4. *de sacrament. resol.* 29. *La-Croix l.* 6. *part.* 1. *n.* 576. *Sporer de sacrificio missæ cap.* 6. *n.* 274. *cum Sa, Carden. Med. Gobat. Boss. et aliis* dicunt, in tali dubio benè te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium tamquam requisitum absolutè necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad communionem, si aliquid cibi aut potûs sumpserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait *Lugo loc. cit.* constare ex conc. Bracharensi II. *can.* 10. ubi prohibetur, *ne aliquis, quocumque cibo præsumpto, oblationem consecret in altari*. Item in conc. Toletano VII. *can.* 2. habetur: *Nullus post cibum, potumque quemlibet minimum sumptum missam facere præsumat*. Item in concilio œcumenico Constantiensi *sess.* 13. §. *In nomine Sanctæ, etc.* dicitur: *Sacrorum canonum auctoritas, et approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, et servat, quòd hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, nec à fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis à jure, vel Ecclesia concesso, vel admisso.* Ita apud *Lugo loco cit. n.* 18. *et* 19. Posito igitur, quòd lex jejunii est prohibitiva, nempe ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere à communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim Ecclesiæ, inquit *Lugo*, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit se aliquid sumpsisse. Licitè igitur in dubio de fractione jejunii, ille communicat, etenim cùm ipsi eo casu tantùm vetita esset communio, quo jejunium fregisset, benè

possidet libertas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis: saltem eo casu lex prohibens communionem non videtur certa, et tamquam dubia non obligat, juxta dicenda *n.* 55. *et seq.* Ad secundam autem rationem irreverentiæ oppositam respondent, non censeri irreverentem, qui utitur jure suæ libertatis, maximè si ex devotione ad communionem accedit.

39. — An autem idem dicendum, quòd possit communicare, qui dubitat, an post mediam noctem cibum, aut potum sumpserit? Negat *Lugo*, quia (ut ait) cùm quis scit se comedisse, et dubitat an comederit post mediam noctem, videtur ipsi incumbere onus probandi, post mediam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quòd ratio suprà adducta, quòd lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumpserint post mediam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quòd aliquid sumpserint, probandum est etiam factum, quòd sumpserint post mediam noctem. Cæterùm affirmativam sententiam tenent alii DD. suprà citati, quibus accedit doctus *P. Eusebius Amort Theol. tom.* 2. *disp.* 5. *qu.* 4. ubi inquirens, an comedens in dubio, utrùm jam sonuerit hora duodecima noctis, possit sequenti die communicare? Sic respondet: *Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quamdiù in contrarium non dantur præsumptiones tam fortes, ut operans probabiliùs credat jam sonuisse duodecimam.*

CAPUT III.

De conscientia probabili.

40. — CONSCIENTIA probabilis est, quâ quis innixus aliquâ opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus ad licitè operandum. Hìc tamen advertendum diversas dari probabilitatum species: alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior. Opinio tenuiter probabilis est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere; hâc autem opinione nequimus licitè uti ex propos. 3. proscripta ab *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Probabilis est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. Probabilior est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur (1). Probabilissima est, quæ nititur fundamento gravissimo,

(1) Ut modò infrà ex n. 55 et 56 patet, *S. Alphonsus* ipsam opinionem probabiliorem in parùm probabiliorem et in notabiliter seu certè probabiliorem dividit. Attendat itaque lector, ne unquam hanc summi momenti distinctionem prætermittat, nec miretur, quòd v. g. auctor quin sibi contradixisse censendus sit, in *Hom. Ap.* sæpè aliquam opinionem, probabiliorem nominet, quæ in

quapropter opposita censetur vel tenuiter, vel dubiè probabilis; hâc autem opinione semper licitè utimur, ut constat ex propos. damnata ab *Alexandro VIII.* quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Opinio sive sententia moraliter certa est, quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut ópposita reputetur omninò improbabilis. Opinio demùm tuta est, quæ recedit ab omni peccandi periculo. Tutior verò, quæ magis à tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur.

41. — Deindè advertendum, aliam esse probabilitatem facti, aliam juris. Probabilitas *facti* est quæ versatur circa rei veritatem, sive rei substantiam, nempe an sacramentum cum tali materia collatum, sit validum, aut nullum: an contractus cum tali pacto initus, sit usurarius, vel ne. Probabilitas autem *juris* versatur circa honestatem actionis, id est, an liceat sacramentum cum tali materia conferre: an contractum cum tali pacto inire (1).

42. — His positis, dicimus numquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate *facti* cum periculo damni alterius, aut suiipsius; quia hujusmodi probabilitas minimè aufert periculum damni; si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi, aut operantis damnum; nam si exempli gratiâ baptismus cum saliva collatus reverà est nullus, ita ut infans sine baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere, ut sit validus.

hac magna Morali ipsi tantùm probabilis est, cùm opiniones parùm probabiliores essentialiter non diversæ sint à merè probabilibus.

Relationes oppositionis variarum sententiarum probabilium juxta mentem auctoris hæ sunt:

Probabili contradictoriè	opponitur	probabilis, valdè probabilis;
Probabiliori (sc. parùm)	»	minus probabilis, probabilis;
Probabiliori (sc. notabiliter seu certè) / Probabilissimæ	»	tenuiter aut dubiè probabilis;
Certæ / Veræ seu veriori	»	improbabilis, non probabilis.

Præterea notandum, quòd ea sola opinio auctori probabilis sit, quam ipse probabilem vocat. Opinio, quam neque probabilem neque improbabilem appellat, judicio aliorum subjicit. Idem dicendum de probabiliori. Confer monitum auctoris ad lectorem, *Hom. Ap. tr.* 1. *n.* 31. necnon varias ipsius epistolas.

(1) Confer lib. 4. n. 700 ejusque adnotationem. *Edit.*

43. — Hinc infertur 1. non esse licitum in materia fidei, et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus, sequi opinionem nec minùs probabilem (ut ineptè dicebat propos. 4. ab *Innoc. XI.* proscripta) neque probabiliorem; sed tenemur sequi sententiam tutiorem, ac per consequens amplecti debemus religionem magis tutam, qualis est procul dubio nostra catholica; cùm enim quævis alia religio falsa sit, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen amplectens eam, relictâ tutiori, nequaquam damnum suæ æternæ salutis effugiet.

44. — Infertur 2. quòd medicus tenetur adhibere medicamenta tutiora infirmis profutura, nec potest uti remediis minùs probabilibus, relicto probabiliori, sive tutiori: in medicamentis enim probabilius est, quod est tutius pro sanitate infirmi.

45. — Sed dubitatur 1. Utrùm quando non apparet medicamentum certum, possit medicus uti remedio minùs probabili, probabiliori relicto? Affirmant *Azor. Arag. Montes. Salas, etc. apud Salmant. de V. præc. decal. tr. 23. cap. 1. punct. 6. §. 2. n. 143.* Sed probabiliùs negant *Sanch. dec. l. 1. cap. 9. n. 41. et ipsi Salm. loc. cit. n. 144. cum Soto, Suar. et Bonac.*, quia medicus non solùm ex charitate, sed etiam ex justitia, ratione officii, et taciti contractûs, tenetur providere meliori modò saluti infirmi, à quo stipendium accipit.

46. — Dubitatur 2. An quando desperatur de salute infirmi, possit medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint, vel obsint? Certum est et commune 1. quòd si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imò tenetur illud applicare, quando certius non habet. *Vide Salmant. loco cit. n. 150. in fine.* Certum est 2. non licere applicare infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur, an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum super infirmo. Ita communiter *Salm. n. 148. cum Navar. Azor. Castrop. Salas, Perez, etc.* Ratio, quia illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis infirmi, vel accelerationis illius. Certum est 3. cum *Sanch. l. c. n. 42. et Salm. n. 152. in fine*, quòd si remedium est dubiè profuturum, et certò non nociturum, omninò infirmo est applicandum. Quoad quæstionem autem duplex est sententia.

Prima negat, quia (ut suprà dictum est) numquam licet exponere infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi; ita *Salmant. cit. c. 1. n. 150. cum Azor. Castrop. Sylv. Villal. etc.*

Secunda tamen *sententia*, quæ satis probabilis est, et fortè probabilior, eamque tenent *Sanch. dec. l. 1. c. 9. n. 39. cum Valent. item Busemb. l. 5. infrà n. 291. ad IV. et Bonac., Filliuc. Reginald. Bardi apud Salm. n. 149.* affirmat esse licitum, quia cùm de infirmo desperatur, conformius est prudentiæ, et voluntati infirmi (præsertim si ipse expressè in hoc consentiat) applicare illi remedium dubium, quàm illud omittere cum certitudine mortis. Idque ut certum habet *Antoine tract. de oblig. c. 7.* agens *de officio medici.* Notat præterea *Sanchez n. 42. cum Navarro*, quòd etsi medicus non potest contra suam opinionem auctor esse remedii, si tamen illud ab aliis doctoribus approbatur, et infirmus consentit, licitè potest eo uti.

47. — Infertur 3. quòd judex tenetur judicare juxta sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex præcepto divino, et humano jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent. Hinc damnata fuit ab *Innoc. XI.* propos. 2. quæ dicebat: *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem minùs probabilem.* Rectè verò advertit *Cardenas cum aliis*, quòd si reus est in legitima possessione rei controversæ, et habet pro se rationem probabilem, nequit judex eum exspoliare, etiamsi actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima (ut diximus *n.* 35.) dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. *Vide dicenda lib.* 5. *n.* 212. *Qu. II.* ubi id fusè probabitur.

48. — Infertur 4. quòd in collatione Sacramentorum nequit minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circa eorum valorem, sed tenetur sequi sententiam tutam, quæ est illa, quæ vel est tutior, vel moraliter certa. Constat id ex prop. I. ab *Innoc. XI.* proscripta quæ dicebat: *Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relictâ tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantùm utendum non est in collatione baptismi, Ordinis sacerdotalis, vel episcopalis.*

49. — Dixi, nisi *adsit necessitas;* etenim in extrema necessitate benè uti possumus qualibet opinione non solùm probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore sacramenti, ut rectè dicunt *Holzmann de bapt. a. 2. n. 97. Antoine de bapt. q. 1. Cuniliat. de sacr. in gen. c. 1. §. 3. n. 3. et alii communiter*, modò sacramentum conferatur sub conditione; quia conditio satis reparat sacramenti injuriam, si fortè invalidè conferatur, et contrà necessitas sufficiens et justa est causa sacramenti conditionatè conferendi. *Vide dicenda lib. 6. c. 1. de bapt. n. 103. v. Materia autem dubia, et de pæn. n. 482. in fin.*

50. — Dicunt autem plures AA. quòd licitè uti possumus opinione probabili, ubi præsumitur Ecclesia supplere; ut evenire potest in sacramento matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantùm validum, si fortè contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert, et in sacramento pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem confessarii, si fortè illa desit. Hanc sententiam vocant communissimam *Viva in prop. 1. damn. ab Innocent. XI. n. 20. et La-Croix l. 6. n. 117. cum Suar. Less. Coninch. Regin. etc.* Imò *Sporer de consc. c. 1. n. 56. cum Dicast.* vocat moraliter certam; hancque testatur esse praxim totius Ecclesiæ *de Lugo disp. 19. n. 31. cum Arriaga, Suar. et Diana apud Carden. in prop. 1. damn. ab Innocent. XI. diss. 11. n. 166. et seqq.* Sed *vide lib. 6. n. 573.* ubi plura dicentur circa jurisdictionem confessarii, quomodò et quando præsumitur ipsa suppleri ab Ecclesia. An autem, stante errore communi, semper Ecclesia suppleat jurisdictionem in sacramento pœnitentiæ, *vide ibid. n. 572.*

51. — Quæritur præterea, an quod dictum est de administratione sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ita ut nullus possit suscipere sacramentum cum opinione probabili?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in prop. 1. damn. ab Innoc. XI. diss. 2. c. 3. n. 18. Viva sup. ead. prop. 1. et La-Croix l. 6. n. 105.* Ratio eorum, quia specialis reverentia debita sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc dicunt ex præfata prop. 1. damn. quoad ministrationem, virtualiter damnari etiam quoad susceptionem, cùm in utraque idem subsit periculum.

Secunda verò *sententia* negat, quam tenent *Pontius de matr. l. 4. c. 25. n. 9. Sanch. dec. l. 1. cap. 9. n. 33. cum Vasq. Salon. Syr. Perez, et aliis apud Card. n. 17.* Item *Spor. de cons. c. 1. n. 57. et Viva in sua Th. mor. de pœnit. q. 3. art. 3. n. 9.* ubi videtur se revocare, saltem quoad opiniones, quæ ex parte suscipientium passim à fidelibus in praxim deducuntur. Ratio quia nullam censetur injuriam sacramento irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur sacramenta exposcere majorem reverentiam, quàm probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina. Et hanc sententiam, ait *Mag. Hozes in eadem propos. 1. apud Carden. n.* 27. non amisisse suam probabilitatem ex damnatione Pontificis; quia non constat, propositionem potiùs proscriptam fuisse respectu reverentiæ erga sacramenta, quàm respectu charitatis erga suscipientes. His tamen non obstantibus, censeo non recedendum à prima sententia, saltem quia secunda ferè numquam poterit deduci in praxim à suscipientibus sine proprio animæ detrimentò.

52. — Infertur 5. et ultimò, quòd si quis dubitat, an id quod vidit in sylva, sit fera, vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter, aut probabiliùs existimet, illam esse feram; nam si reverà illud animal esset homo, probabilitas illa, sive major probabilitas, non liberaret hominem à morte. Itaque universè dicendum, numquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate facti, ubi est periculum damni, vel injuriæ proximi.

53. — Secùs tamen dicendum de opinione, quæ est probabilis probabilitate juris; tunc enim quisque licitè uti potest opinione illa, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis (1). Quia tunc, cùm dubia sit lex, et non

(1) 1.° Quod in hoc numero sequitur, sicuti numeri sequentes 54, 55, 56 et 57 ex edit. sexta Rom. ann. 1767. ad verbum excerpti et hìc interpositi sunt, cùm brevissimè ac valdè logicè omnes facies probabilismi seu gradus probabilitatis simul exhibentes mentem auctoris de suo systemate clariùs ostendere viderentur.

2.° Cùm *S. Alphonsus de Liguorio* suum tractatum de conscientia aliquoties quoad formam immutavit, factum est, ut numeri 36, nimirùm numeri omnes ab hoc n. 53 exclusivè usque ad n. 90, quocum inchoatur tr. 2. de Legibus, penitùs defecerint. Optimum itaque esse duximus, numeros omissos claritatis causà pro viribus restituere.

Edit.

satis manifestè proposita, hujusmodi lex vel non est lex, vel saltem non est lex quæ obligat, ut infrà videbimus in dissertatione de usu opinionis probabilis, *n.*° 57. *et seqq.*

54. — Remanet nunc videndum, quanam probabilitate potiri debeat opinio, ut ea licitè valeamus uti? Duo sunt certa, *ex n.* 40. Primum est, illicitum esse uti opinione tenuiter probabili, ut patet ex propos. 3. proscripta ab *Innocent. XI.* Hæc autem propositio meritò damnata fuit; tenuis enim probabilitas nequit dici vera probabilitas, sicut tenuis fortitudo aut tenuis peritia dici nequit vera fortitudo et vera peritia, sed potiùs dicenda est imbecillitas aut imperitia. Et idem dicimus de opinione, quæ notabiliter et certè minùs est probabilis; etenim dum opinio pro lege v. g. est longè majoris ponderis (ut infrà distinctiùs explicabimus *n.* 56.), illa evadit moraliter certa, efficitque ut opposita pro libertate reddatur vel improbabilis, aut dubiè probabilis, et ideo illa uti non possumus. Alterum est, certè licitum esse uti opinione probabilissima, ut constat ex propos. 3. damnata ab *Alexandro VIII*, quæque relata fuit dicto *numero* 40.

Duæ remanent nunc quæstiones discutiendæ, de quibus oportet peculiariter in sequenti dissertatione sermonem habere.

DISSERTATIO

DE USU MODERATO OPINIONIS PROBABILIS,

SEU

MORALE SYSTEMA

PRO DELECTU OPINIONUM QUAS LICITE SECTARI POSSUMUS.

55. — PRÆSENTI dissertatione duas nobis proponimus quæstiones discutiendas. Prior est, an licitum sit sequi opinionem minùs probabilem, relicta probabiliori, (1) quæ stat pro lege (2). Posterior, an concurrentibus duabus opinionibus contrariis, æqualiter aut quasi æqualiter probabilibus, liceat minùs tutam amplecti. Dicitur, *æqualiter aut quasi æqualiter probabilibus*, quia (sicut omnes et probabilistæ et antiprobabilistæ conveniunt) cùm inter utramque opinionem modica est præponderantia, ita ut valdè tenuis et dubius sit excessus, tunc ambæ opiniones æquè probabiles existimantur, juxta commune illud axioma : *parum pro nihilo reputatur*.

56. — Circa primam quæstionem citiùs me expediam; resolutio enim est patens.

Dico igitur I, quòd si opinio, quæ stat pro lege, videatur *certè* probabilior, ipsam omninò sectari tenemur: nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licitè operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere, et sequi : at ubi veritas clarè inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propiùs ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

(1) Intellige : *certè aut notabiliter probabiliori*, non verò *parùm aut dubiè probabiliori*.

(2) « Hanc sententiam (inquit *S. Alphonsus in suo Hom. Apost. tr. de » conscent. n.* 31) elapsi sæculi auctores quasi communiter tenuêre, sed » nos dicimus eam esse laxam et licitè amplecti non posse. »

Edit.

Dixi *certè* probabilior : quia, dum opinio pro lege est certè et sine ulla hæsitatione probabilior, tunc opinio illa non potest esse nisi notabiliter probabilior. Et eo casu opinio tutior non erit jam dubia (intellige de dubio strictè sumpto, ut in altera quæstione dicemus), sed est moraliter aut quasi moraliter certa; saltem nequit dici ampliùs strictè dubia, cùm pro se certum habeat fundamentum quòd ipsa sit vera. Unde tunc fit, quòd opinio minùs tuta, quæ certo fundamento caret, remaneat aut tenuiter aut saltem dubiè probabilis respectu tutioris; adeoque non est prudentia, sed imprudentia velle eam amplecti. Quoties enim intellectui certè apparet, veritatem multò magis stare pro lege, quàm pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa parti minùs tutæ adhærere; siquidem eo casu homo non proprio judicio seu propriæ credulitati innixus operaretur, sed potiùs per quemdam conatum, quem sua voluntate in intellectum inferret, ut à parte, quæ valdè verisimilior sibi apparet, removeretur, et ad partem, quæ sibi vera non apparet, imò quæ videtur nec certum fundamentum habere quòd possit esse vera, inflecteretur. Et huc facit illud apostoli : *Omne quod non est ex fide, peccatum est. Rom.* c. 14. ℣. 23.

57. — Quod ad alteram quæstionem spectat, quam latiùs hìc discutiemus, dico quòd, cùm opinio minus tuta est æquè vel ferè æquè probabilis, potest quis eam licitè sequi; et hoc probandum.

Ante omnia, duo ut certa supponere debemus : primum, quòd ad licitè operandum necessaria nobis est moralis certitudo de honestate actionis. Alterum, quòd hæc certitudo haberi potest, non tantùm ex directo, sed etiam ex reflexo principio, quo moralis illa certitudo actioni communicatur (1). Hisce præmissis,

58. — Dico II, quòd si opinio, quæ stat pro libertate, est tantùm probabilis vel æquè probabilis ac altera quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eò quòd sit probabilis : nam ad licitè operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud *S. Pauli ad Rom.* c. 14. ℣. 23 : *Omne quod non est ex fide, peccatum*

(1) Quomodo et quo fundamento certitudo moralis de honestate actionis etiam ex principiis reflexis obtineri possit, *vide in hoc tractatu* n. 69.

Edit.

est. Dicitur *ex fide*, nempe ex certo dictamine conscientiæ, ita ut homo in sua conscientia persuasum sibi habeat, quòd agendo rectè agat, prout explicant illud *ex fide S. Chrysost. S. Ambros. et alii cum S. Thoma qu. 17. de verit. art. 3.* Propterea falsum reputo effatum illud commune inter probabilistas, nimirùm: *qui probabiliter agit, prudenter agit* (1).

59. — Dico III. quòd, duabus æquè probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minùs tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licitè operandum; tamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cùm æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium, an existat lex, quæ actionem prohibeat, ac proindè sufficienter promulgata minimè dici potest; ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare; tantò magis quòd lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententia *D. Thomæ,* quam ego sequor, et quæ certa mihi apparet, tum ob auctoritatem theologorum, ut videbimus, atque patrum (quorum doctrinæ observari possunt in hac dissert. *n.* 70. *Vide etiam Christian. Lupum tom.* XI *Dissert. de usu sentent. probab.* ubi congerit plures patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes, ut demonstrabitur.

60. — Theologorum princeps *D. Thomas* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1. sic docet: *Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur: dicitur enim lex à ligando; quia obligat ad agendum.* Hinc prosequitur S. Doctor ad docendum, quòd hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam

(1) « Minimè autem (inquit *S. Alphonsus* in hujus Op. ed. 6.ª Rom. ann. 1767.) » ad usum opinionis æquè probabilis cohonestandum valent duo princi- » pia à pluribus auctoribus adoptata, unum nimirùm, quòd, *qui probabiliter* » *agit, prudenter agit*: alterum, quòd *cùm opiniones ambæ sunt probabiles,* » *potest homo opinione minùs tuta uti, judicium suspendendo circa opposi-* » *tam tutiorem;* nam reverà neutrum principium certos nos reddere potest » de actionis honestate. Et dico (idque pro comperto habeo) quòd horum » duorum principiorum insubsistentia plures hac tempestate scriptores ad tam » mordicùs probabilismum oppugnandum impulit; et sic ipsi hujusmodi prin- » cipia confutando (sicut ea confutare facillimum erat) plures deindè sequa- » ces sibi traxerunt, qui hodie contra probabilismum vocem extollunt rigi- » damque sententiam tanto fastu exaltant. » *Confer modò infrà n.* 69 *et* 80.

Edit.

servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. *Lex*, ait ibidem, *imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ : regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur et mensurantur. Undè ad hoc, quòd lex virtutem obligandi obtineat (quod est proprium legis), oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Undè promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam virtutem.*

61.— Quòd autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum : *Leges tunc instituuntur, cùm promulgantur*, scribit *Gratianus* in can. *In istis, dist.* 4. Ratio patet, quia lex tantùm in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non verò constitutio legis, quæ subditos obliget. Hinc à *D. Thoma* lex definitur : *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. Nulli dubium, ut scribit *Franciscus Henno tr. de leg.* quòd promulgatio sit de essentia legis ; nam ut rectè ait *Ludovicus Habert t.* 3. *de leg. c.* 6. *q.* 4. *Ad rationem legis pertinent promulgatio, et vis obligandi.* Addit *Card. Gotti Theol. tom.* 2. *tr.* 5. *de leg. q.* 1. *dub.* 3. § .3. *num.* 18. quòd promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos : *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Idem tradit *Dominicus Soto de just. et jure lib.* 1. *q.* 1. *art.* 4. dicens : *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem, sed tunc instituuntur, cùm promulgantur.* Statimque subjungit : *Itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* Idem scribit doctor gallus *Du-vallius in* 1. 2. *S. Th. de leg. q.* 2. dicens, legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno. *Quia*, ut ait, *de ratione legis est, ut promulgetur subditis ; nulli autem fuerunt subditi ab æterno.* Idem scribit *P. Gonet Clyp. de leg. d.* 2. *art.* 2. *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno.* Idem scribit *Lorichius Thesaur. verb.* Lex, *n.* 6. *Hominibus autem* (lex æterna) *promulgatur, quando eis innotescit.* Idem inquit etiam acer adversarius meus *P. Patuzzius in sua Theolog. morali de leg. c.* 5. *n.* 7. *Consentiunt quidem omnes, promulgationem esse omninò necessariam, ut lex virtutem obligandi*

obtineat. Mirabitur quis, me studuisse tot auctoritates hic congerere ad hanc doctrinam probandam, quæ à nemine in dubium revocatur; sed me id fecisse sciat, quia ab ea sententiæ meæ firmitas pendet, nempe quòd lex dubia non obligat, ut infrà videbimus.

62. — Porrò *S. Thomas* id ut certum habens, hanc oppositionem sibi objicit 1. 2. *q.* 90. *ar.* 4. *ad* 1. *Lex naturalis maximè habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione; ergò non est de ratione legis quòd promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Idque clàriùs explicando *Sylvius* ait 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. *in fine: Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* Idem docet *Joannes Gerson de vita spir. etc. lect.* 2. *col.* 170. *Lex ista est quædam declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicat, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult.* Addit tandem *Petrus de Lorca in* 1. 2. *disp.* 6. *de leg. Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ.* Quapropter sine rationis judicio, et cognitione nullo modo existit promulgatio legis sufficientis ad obligandum.

63. — Lex verò ut obliget, non tantùm promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Et hoc punctum firmiter est hic statuendum, ideoque in eo perpendendo diutiùs non frustrà immorabor, cùm plura opus sit hic repetere, quæ jam alibi scripsi; enimverò ex hujuscemodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa ut certa alicui manifestetur. Posito enim, ut vidimus, quòd lex necessariò est promulganda ut obliget, si promulgatur lex dubia, promulgabitur dumtaxat dubium, opinio, sive quæstio, an adsit lex prohibens actionem, sed non promulgabitur lex. Hinc omnes ad asserendum conveniunt, quòd lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque utì certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur. Audiamus id, quod commu-

niter inquiunt doctores super hanc sententiam, sive super hoc principium, quod inter alios maximè tradit *D. Thomas*, atque probat. *S. Isidorus* inter conditiones legis ut obliget, ait legem debere esse manifestam. Ita habetur in *can. Erit autem, dist. 4. Erit autem lex manifesta, etc.* Idque certum est etiam in jure civili, ut patet ex *Authent. Quibus modis nat. ff. §. Natura*, ubi dicitur : *In dubio nullus præsumitur obligatus* (1).

64. *D. Thomas* loquens de lege æterna et naturali, docet quòd ad hoc ut ipsa possit esse nobis mensura, debet esse certissima, nobisque innotescere. Attendamus verba S. Doctoris. Ipse 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad* 3. sibi objicit : *Mensura debet esse certissima* (nota); *sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et ita respondet : *Licèt lex æterna sit nobis ignota secundùm quod est in mente divina; innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* Ratio patet, cur lex debet esse certa, quia cùm lex juxta S. Doctorem sit mensura et regula, quâ homo mensurari et regulari debet circa suas actiones, nequaquam ille rectè mensurari et regulari potest, nisi mensura et regula illa sit certa, ut obliget, quin et homini innotescat. *Lex enim*, scribit doctissimus *Petrus Collet*, *ut obliget, debet dari ut regula, ac proinde innotescere; atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cùm per eam solam eo intimetur modo, qui obediendi necessitatem inducit.* Collet *Theologia moral.* (2) *de leg. cap. 1. art. 2. concl. 2.* Idem tradit *Joannes Gerson* dicens, quòd lex, ut obliget, necessariò debet homini manifestari, aliàs Deus eum obligare non potest ad illam servandam : *Necesse est* (valdè notabilia sunt *Gersonis* verba) *dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æquè, ac alterius.* Gerson *de vita spir., etc. lect. 2.*

(1) Confer notam ad n. 105 positam.
(2) Seu Institutiones theologicæ quæ ad usum seminariorum contraxit.
Edit.

Idem tradit *Gonet* dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ.... nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur.* Gonet, *Clyp. t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.* Et *ibid.* de hoc rationem præbet, scribens, hominis peccatum pendere ab ipsius voluntate transgrediendi legem ; si autem peccatum (ait) penderet ab existentia vel non existentia legis, peccatum esset fortunæ, sive casûs, non jam voluntatis ; quod magnum esset absurdum : *Plerumque* (scribit) *esset fortunæ, non voluntatis, quòd homines peccent, vel non peccent, prout videlicet id, quod agunt, est conforme vel difforme juri naturali ab eis ignorato ; quod etiam absurdissimum est, cùm vera et sola causa peccati sit voluntas creata, ut operans difformiter ad regulas morum.* Gonet in *Clypeo theol. tom. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 48.*

Idem tradit *Sylvius* dicens : *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, vel fugiendum.* Sylv. *in 1. 2. qu. 90. art. 4. in fin.* Non tenetur igitur quis ad legem, nisi eam juxta rectam rationem cognoscat esse necessariò amplectendam. Idem tradit *Fulgentius Cuniliati*, hoc absolutè proferens : *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. Tract. 1. de reg. mor. c. 3. §. 1. n. 5.* Idem tradit *Jodochus Lorichius* : *Hominibus autem lex promulgatur, quando eis innotescit. Thesaur. theol. verb. Lex. n. 6.*

65. Ex omnibus his præfatis evidenter apparet moralis certitudo sententiæ nostræ, vel potiùs sententiæ *D. Thomæ*, qui pluribus in locis eam docet. Signanter in *Opusc. de verit. qu. 17. art. 3.* hoc morale principium absolutè profert : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Ab omnibus philosophis cum *D. Thoma* docetur distinctio inter opinionem, et scientiam : *Opinio* denotat cognitionem dubiam, aut probabilem alicujus veritatis : *scientia* verò cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. Doctorem ; et quòd *S. Thomas* nomine *scientiæ* intelligat præcisè cognitionem certam, patet, quia proponit loco citato hoc quæsitum : *Utrùm conscientia liget?* ac deindè ait : *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio cor-*

poralis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in quam agit. Undè nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam : undè nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti..... Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. Similitudo à *D. Thoma* hìc allata nequit esse magis lucida, et convincens ad probandam nostram sententiam, sive principium, nempe quòd lex incerta non potest certam obligationem inducere. Dicit S. Doctor, quòd scientia præcepti est instar vinculi quod voluntatem ligat; unde sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur; ita, ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur, necesse est ut ipse præcepti scientiam habeat, alioquin homo ille in sua libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est, an adsit vel non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit, cùm duæ opiniones ejusdem ponderis æquè probabiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, ideòque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum Doctor angelicus eodem loco subdit : *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *liget, sciendum quòd ligatio metaphoricè à corporalibus ad spiritualia sumpta necessitatem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, et aufertur ei potestas aliò divertendi.* Sicut igitur contrà, qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi quò vult, ita qui non est ligatus per scientiam præcepti, liber est ab obligatione præcepti. Ideo S. Doctor scribit, legem dici à ligando : *Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1.

Hanc suam sententiam *D. Th.* valdè confirmat in alio loco, nempe in 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Ibi quærit : *Utrùm necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* et affirmat; sed et postmodùm eodem *art.* 10. *ad.* 1. S. Doctor hoc sibi objicit : *Videtur quòd voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ volun-*

tati in volito; non enim possumus velle, quod ignoramus.... Sed quid Deus velit ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito. Et respondet : *Ad primum dicendum, quòd volitum divinum secundùm rationem communem quale sit, scire possumus; scimus enim, quòd Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ quantùm ad rationem voliti. Sed* (nota sequentia verba) *in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Itaque docet *S. Th.* quòd homo semper ac rem aliquam vult sub ratione boni, voluntati divinæ jam conformatur : sed minimè tenetur se conformare voluntati divinæ in rebus particularibus ignoratis, et signanter in præceptis, ubi hæc divina voluntas non est ei manifestata. Id autem distinctiùs declarat *P. Gonet*, dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur. Clyp. tom. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.* In dubio igitur, ubi nescimus, an Deus aliquo præcepto nobis aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari circa tale præceptum voluntati divinæ, nisi præceptum nobis manifestetur; etenim, ut tradit *Joannes Gerson*, ubi Deus non manifestat nobis suam voluntatem, non potest (ait) nos obligare ad eam sequendam. Repetamus hic ejus verba jam alibi suprà relata : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. De vita spirit. etc. lect. 2.*

Eamdem sententiam *D. Thomas* fortiùs confirmat in alio loco, 2. 2. *q.* 104. *art.* 4. ubi signanter loquitur de obedientia, quæ præceptis divinis debetur. Ita quærit : *Utrùm Deo sit in omnibus obediendum?* S. Doctor affirmat, sed *ad* 3. sibi objicit : *Quicumque obedit Deo, conformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito; sed non quantùm ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut suprà habitum est* (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. ubi habetur textus jam suprà relatus) : *ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et sic respondet (attendamus hic quomodo S. Doctor fuerit semper firmus et uniformis in hac sua

sententia) : *Ad tertium dicendum, quòd etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle. Et hoc homini præcipuè* (nota) *innotescit per præceptum divinum.* Homo igitur tenetur Deo obedire, et ipsius voluntati conformari circa præcepta, non jam in omnibus quæ Deus vult, sed tantùm in iis quæ vult Deus nos velle (*quod Deus vult nos velle*). At quomodo sciemus id quod Deus non solùm ipse vult, sed etiam vult nos velle? sciemus, inquit *S. Thomas*, cùm nobis id manifestatur per sua divina præcepta. *Et hoc homini præcipuè innotescit per præceptum divinum.* Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tamquam voluntatem divinam, sed requiritur certa et manifesta præcepti cognitio, quod quidem significat verbum illud *innotescit.* Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cùm eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus Moniti. Lex autem, quæ non obligat, non est lex : *Dicitur enim lex à ligando*, ait *S. Thomas;* lex ergo quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quòd, ubi præceptum est verè et strictè dubium, non adest obligatio illud servandi, secuti sunt communiter auctores tam antiqui, quàm recentes. *S. Raymundus* scripsit (*lib.* 3. *de pœnit.* §. 21.) : *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* Lactantius scripsit (*lib.* 3. *Instit. c.* 21.) : *Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera, aut falsa sint dubitatur.* Textus habetur in c. 31. *Cùm in jure, de offic. et pot. jud. deleg.* ubi dicitur : *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Idem scripsit *Joannes Nyder* (*in Consol. An. par.* 3. *c.* 20.) citans *Bernardum de Claromonte : Ex quo enim opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quam voluerit.* Idem scripsit *S. Antoninus : Secundùm Cancellarium non plus nocet homini errare in articulo fidei, qui non est declaratus adhuc ab Ecclesia, quòd sit articulus de necessitate credendus; quàm nec esse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ecclesiæ, quòd sit illicitus. Sed constat, quòd in materia*

fidei licitum est ante determinationem Ecclesiæ tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; ergo à simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superiùs, ubi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium. S. Antonin. part. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. verb. Revertendo. Juxta igitur *S. Antoninum*, et Cancellarium (videl. *Gersonem*) non tenemur sequi opinionem tutiorem, ubi tutior non apparet probabilior. *Gabriel Biel* scripsit (*in 4. sent. d. 16. qu. 4. concl. 3.*): *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. Dominicus Soto* scribit, quòd lex, cùm ipsa sit regula actionum, opus est ut homo eam *intueatur*, nempe quòd cognoscat eam ut certam: *Qui regulâ utitur, eam intueri necesse est. De just. l. 1. q. 1. art. 4.* Unde scripsit postea (*ibid. l. 6. q. 1. art. 6. circa fin.*): *Quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam.* Ita etiam *Card. Lambertinus* (qui postea ad pontificatum evectus est sub nomine *Benedicti XIV.*) scripsit in suis Notificationibus (*notif. 13.*): *Non debbono imporsi ligami, quando non vi è una manifesta legge che gl' imponga* (1).

66. Doctissimus *Melchior Canus* scribens adversùs *Scotum*, qui obstringebat peccatores ad elieiendam contritionem in quocumque die festo, dicit: *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus.* Canus *Prælect. 4. de pœn. p. 4. q. 2. prop. 3.* atque *ibidem n. 5.* sic scribit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare. Joseph Rocafull* præpositus Valentiæ scripsit: *Casu quo factâ diligentiâ non constat, an lex sit imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel præceptum naturale. Lib. 1. de leg. in comm. c. 4. num 65. P. Suarez* ita scribit: *Quamdiu est judicium probabile, quòd nulla lex sit prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; undè cùm obligatio legis sit ex se onerosa, non urget, donec certiùs de illa constet. De cons. disp. 12. sect. 6. et in 3. par. d. 40. n. 45.* Idem

(1) *Id est*: Non debeat imponi vincula quando non adest lex manifesta, quæ ea imponat.

scripsit *P. Joannes Ildephonsus Dominicanus: Si dubium est de ipsa existentia legis, an existat talis lex? an sit publicata? an in tali lege comprehendatur iste casus? facta sufficienti diligentia, et durante dubio, non teneris te conformare tali legi, vel obligationi. In 1. 2. disp* 209. *n.* 1132. Idem tenent auctor recens *P. Eusebius Amort*, vir Germanus valdè eruditus, et undique notus ob suam doctrinam, et plura insignia Opera vulgata. Hic in sua Theologia morali et scholastica, excusa Bononiæ anno 1753. (quæ priusquam ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa à Papa *Bened. XIV.* prout ipse auctor suppliciter ab eo petierat) sic scribit: *Quandocumque existentia legis non redditur credibilior, moraliter certum est non dari legem, quia ex natura providentiæ divinæ Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem*, etc. *Tom.* 1. *d.* 2. §. 4. *qu.* 20. Et alibi *d.* 2. §. 4. *q.* 5. ait, quòd cùm adsunt duæ opiniones æque probabiles, *non datur lex directè prohibens, quia hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character essentialis legis.* Idem tenent *Vasquez* 1. 2. *disp.* 62. *c.* 9. *n.* 45. *Card. de Lugo de pœnit. disp.* 16. *sect.* 3. *Mastrius Theol. mor. disp.* 1. *q.* 2. *art.* 3. *n.* 56. *Holzman. mor. to.* 1. *p.* 29. *ann.* 135. *Roncaglia Theol. mor. lib.* 2. *c.* 3. *Salmant. tract.* 6. *de pœn. c.* 8. *punct.* 2. *n.* 25. *et tract.* 11. *de leg. c.* 2. *punct.* 5. *n.* 100. *et alii plures*, quos omittimus brevitatis causâ.

67. Posito igitur principio à *D. Thoma* tradito, ac satis superque probato, nempe, quòd *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, quod idem est ac dicere, non posse legem incertam certam obligationem inducere, necessariò eruitur esse moraliter certum, quòd ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc Monito probatis respondebitur; quia lex dubia non obligat. Et si quærere pergat, cur lex dubia non obliget? respondebimus hoc succincto argumento: Lex non sufficienter promulgata non obligat: lex dubia non est sufficienter promulgata (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex): ergo lex dubia non obligat. Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet, vel quòd lex etiam non promulgata obligat; vel quòd lex dubia est verè

promulgata; contra id quod expressè docet *S. Thomas*, *et alii communiter*, ut vidimus; sed nunquam harum propositionum ullam probabit in æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectatâ autem vi legis, cùm ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, et sic licitè operari potest.

Constat autem ex ipso naturali dictamine, licere nobis agere omne id, quod à lege non prohibetur, sicut scribit *Heineccius* (*Elementa jur. nat. et gent.*) sic aiens: « *Omnia libertati hominis permettit Deus, quæ non præcepit, vel prohibuit. Sic v. gr. cùm solâ arbore scientiæ boni et mali hominibus interdixisset Deus, rectè omnino inferebant protoplasti, licere sibi fructibus reliquis omninò vesci. Gen.* c. 3. ✠. 2. *Cessante enim legis obligatione, viget libertas.* Id porrò validiùs confirmatur textibus juris civilis, et canonici, nam *Instit. de jure person.* §. 1. dicitur: *Cuique facere libet, nisi id à jure prohibetur.* Item *cap.* 31. *Cùm in jure, de offic. et potest. judic. deleg.* sic habetur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Quapropter *S. Thomas* docet id tenendum tanquam commune et certum axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum, quod nullâ lege prohibetur. In* 4. *sent. dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *ad.* 2.

Hinc ineptè arguit quidam auctor dicens: *Ubi dubium est, an adsit lex, consequentur dubium etiam est, an adsit libertas.* Malè (dico) arguit, nam ubi dubium est, an adsit lex, certum est legem non obligare; docet enim *S. Thomas* (ut notavimus suprà) quòd *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Patet autem, scientiam importare cognitionem certam de lege: et hujus ratio etiam patet, quia lex donec est dubia, non est sufficienter promulgata; atqui lex non sufficienter promulgata non habet virtutem obligandi, sive ligandi, ut ait Doctor angelicus, juxta dicta sub initio hujus; ubi autem non existit lex ligans, sive prohibens, homo licitè operatur, ut ait idem *S. Thomas* loco mox suprà citato.

Dixi sub initio, quòd ubi opinio pro lege videtur certè probabilior, eam sequi tenemur; secùs verò si est ejusdem

ponderis, quod habet opinio pro libertate. Auctor autem Ephemeridum Gallicarum mihi objecit, quòd hæc propositio probat nimis; si enim sequi non teneremur opinionem, quæ stat pro lege, cùm opinio pro libertate est æqualis momenti, quia tunc lex est dubia, nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, cùm opinio pro libertate esset minùs probabilis, quoniam etiam opinio minùs probabilis efficit, quòd lex sit dubia, et non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quòd cùm opinio tutior est certè probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omninò certa non sit, attamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter apparet moraliter, ac sufficienter promulgata; et ideo nequit dici tunc omninò dubia dubio stricto; remanet tantùm eo casu quoddam dubium latum, quod ab opinione tutiore discedere non permittit. Cùm autem opinio quæ stat pro libertate, est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de qua omninò dubitatur, an ipsa existat, vel non existat.

68. Sed priusquam finem ponam huic Dissertationi, præterire nolo duabus oppositionibus respondere, quas invenio objectas à *P. Flaviano Ricci in Theologia morali P. Anacleti* ab ipso nuperrimè reformatâ, ubi sic scribit: Omnes divinæ et humanæ leges sunt certæ, et sufficienter promulgatæ; controversia ergo non cadit super existentiam legis, aut super ejus promulgationem, sed super ejusdem extensionem; ideo in casu particulari debemus legem generalem ad illum applicare, et investigare, an casus ille comprehendatur vel ne à lege. Hinc falsò nobis imponit, quòd in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis ponderis, judicamus legem certè ad eum casum non extendi; ipse verò auctor duo supponit eo casu accidere: *Primum*, quòd tunc nostra libertas evenit dubia; *secundum*, tunc tribuendum esse locum regulæ canonum quæ dicit: *In dubiis tutior via eligenda est*: juxta, ut addit, Scripturam illam: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. c. 3. ℣. 27.*

Respondeo ad *primum*. Quando dubitatur, an casus comprehendatur à lege vel non, nequaquam dicimus legem tunc certè non extendi, sed dicimus quòd in casu duarum opinionum

aequalis ponderis, quamvis lex generalis (v. g. non furandi, non occidendi) sit certa quoad existentiam, et sit sufficienter promulgata; respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quàm quoad promulgationem; ac propterea tunc, quia dubitatur, an lex ad casum illum extendatur, certum est non extendi quoad obligationem; nam, ut latè probavimus suprà, eo casu cùm lex dubia sit, nequit ligare certam hominis libertatem, quae, donec à lege sit ligata, manet soluta. Id quidem agnovit *D. Thomas*, cùm dixit legem esse instar ligaminis, quod donec per contactum applicatur alicui, hic *habet potestatem divertendi quò vult*, sunt verba S. Doctoris (*de verit. q. 17. art.* 3.). Hinc protulit sententiam illam: *Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti*. Ibidem.

Hoc autem maximè alibi confirmatur à *S. Thoma*, ubi sic scripsit: *Lex quaedam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum*; 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1. Mensura autem, ait *Card. Gotti*, *non mensurat, nisi mensurabili applicetur*, et ideo addit: *Requiritur indispensabiliter, ut lex subditis promulgatione proponatur*. Quomodo autem poterit quis suas actiones rectè mensurare, nisi mensura illa sit certa, et non ambigua? Nec valet dici, quòd ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usquedum à lege pariter certà et manifestà non ligatur. Quantumvis igitur lex generalis sit certa, certè existat, et certè sufficienter sit promulgata; donec tamen ipsa non est casui particulari applicata, libertas utpote non adhuc ligata, in sua possessione remanet.

Respondeo ad *secundum*, nempè ad regulam canonum à *P. Flaviano* adductam, et quaero ab eo: Certumne est quòd praefata regula comprehendat omnia dubia speculativa, et non tantùm practica, aut dubia de facto? Id equidem certum non est, nam communior sententia tradit, regulam illam dumtaxat locum habere in dubiis practicis, et de facto. Ecce quod scribit *S. Antoninus*: *Quod autem volentes probare contractum esse illicitum, inducunt illud*: In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia, alioquin oporteret omnes religionem intrare. Part. 2. tit. 1.*

cap. 11. §.31. Idem scribit *Christianus Lupus, diss. de op. prob.* illud arguens ex doctrina *S. Augustini* : eamdem sententiam sequuntur *Navarrus, Dom. Soto, Nyder, Tabiena, Suarez, Angles, S. Bonavent. Gerson. Isambertus, Jo. Ildephonsus, Salas, Cornejus, S. Thoma et alii*, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam dissertationem, quam olim diffusiùs de hac materia edidi, ubi evidenter probaví, quòd hujusmodi canonum regula tantùm casus practicos, et de facto spectabat (1). Saltem igitur prædicta regula sive lex canonum est verè dubia extra casus practicos, et de facto; ac ideo non sufficienter promulgata, et propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis hanc legem procedere pro omnibus dubiis; rursùm peto : Quid dicit lex hæc sive regula? *In dubiis tutior via est eligenda.* Ergo cùm homo est in dubio, nequit agere. Sed quid si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? tunc non est *in dubio*, sed est extra dubium, et extra casum regulæ, ob principium illud jam plusquam plenè probatum quòd lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentia legis (2).

Textus autem quem addit, *Qui amat periculum, in illo peribit*, nescio quomodo possit suæ opinioni favere. Non ignoro, hujusmodi Scripturam afferri ab omnibus ejusdem rigidæ sententiæ propugnatoribus; sed non valeo intelligere, quidnam ex ea eruere possint isti magistri (ut se jactant) sanæ et purioris doctrinæ. Attendatur Scripturæ contextus; dicitur ibi : *Cor durum habebit malè in novissimo, et qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. c.* 3. ℣. 27. En quòd casus Scripturæ, in quo homo graviter peccat, est, cùm ipse in verum se immittit periculum suæ salutis, protrahendo usque ad mortem suam conversionem; sicut pariter verum periculum incurrit, et graviter peccat, qui occasionem proximam peccandi voluntariè renuit removere; omninò differt ergo casus à nostro, in quo, posito quòd lex dubia non obligat,

(1) *S. Alphonsus* præter italicas, quas plures numero conscripsit, quatuor dissertationes latinas de usu moderato probabilismi separatim edidit, quæ sunt annorum 1749, 1755, 1763 et 1773.

(2) Confer infra n. 79, ubi eadem objectio fusiùs confutatur.

Edit.

nullum est periculum transgrediendi legem : quia, cùm eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet virtutem obligandi.

Ex hac autem doctrina *S. Thomæ*, nempe quòd lex non habet virtutem obligandi, nisi sit promulgata et innotescat, duo corollaria descendunt, quibus præfata nostra dissertatio magis solidatur : primum quòd lex dubia non obligat : secundum huic annexum, quòd lex incerta nequit certam obligationem inducere (1). Hinc subdimus

COROLLARIUM PRIMUM.

LEX DUBIA NON OBLIGAT.

69. Ex principio autem tam firmiter et multipliciter à *D. Thoma* probato, nempe quòd lex non promulgata non habet virtutem obligandi, certa descendit præfata prima conclusio, quòd lex dubia non obligat. Hujusmodi conclusio probatur ex eo, quod certum et exploratum communiter est inter omnes doctores, quòd certitudo moralis alicujus sententiæ, si non probatur ex aliquo certo principio *directo*, probetur tamen ex alio principio *reflexo* pariter certo, ut probatur primo ex *can.* 4. *Quid culpatur*, *caus.* 23. *q.* 1. ubi *S. Augustinus* scribit: *Vir justus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest illo jubente bellare, si vice* (aliàs *civicæ*) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrùm sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Quamvis

(1) De his duobus corollariis *S. Alphonsus* in hujus operis edit. sexta Romæ an. 1767 ita loquitur : « Duo sunt principia, quibus innixus licitum usum » tueor opinionis probabilis. Primum, quòd lex dubia in conflictu duarum » opinionum æquè probabilium non obligat, quia dubia lex non est sufficienter promulgata. Alterum, quòd lex incerta nequit certam obligationem inducere, quia legis obligatio posterior est ad libertatem, quà homo est » donatus à Deo. Et in hoc advertendum, quòd ista duo principia non utique » idem sunt sub diverso aspectu exposita, ut *P. Patuzzi* censet; utrumque » enim diversum habet fundamentum, cùm prius fundetur in motivo, quòd » lex non habet virtutem actualiter obligandi, nisi sit certè promulgata. » Posterius fundatur in motivo, quòd homo certam suæ libertatis possessionem habens de illa non tenetur se expoliatam reputare propter incertam » legem. » *Edit.*

igitur subditus sit dubius de belli justitia, potest tamen licitè militare ex jussu sui principis, et qua ratione? innixus principio reflexo quòd princeps habet jus certum, ut semper ac de injustitia non constat, ei obtemperetur. Probatur pariter ex *cap. Dominus, de secund. nupt.* ubi dicitur, quòd si vir dubitet de morte prioris viri suæ uxoris, nequit debitum petere, sed tenetur reddere uxori, quæ non dubitans in bona fide petit; et cur? ob certum principium reflexum, quòd cùm uxor sit in bona fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

Hanc doctrinam ut certam habet *P. Jo. Laurentius Berti* in sua Theologia (*tom.* 2. *lib.* 21. *c.* 13. *prop.* 3. *vers. Patroni*) qui tenet illicitum esse sequi opinionem minùs tutam, licèt sit æquè probabilis; sed unde id probat? probat ex falsitate duorum principiorum, quibus probabilistæ licitum esse sustinent; primum enim est illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Meritò reverà *P. Berti* ait, principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum opinione tantùm probabili; etenim cùm opinio adversa pro lege æquè sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad rectè operandum necessaria nobis deindè non suppetit. Alterum principium quorumdam probabilistarum est hoc, quòd, *Cùm utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, et probabilitati opinionis benignæ se innitens, operatur.* Sed justè idem *P. Berti* tale principium etiam reprobat, illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cùm hujusmodi suspensio judicii sit merè voluntaria, unde excusare non potest, quin ignorantia sit verè vincibilis, ideoque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit *Berti:* posito, quòd aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quàm illa sola opinionis benignæ probabilitas, minimè licebit nobis illâ opinione uti. Secùs verò est, scribit ipsemet *Berti*, casu quo præter illam probabilitatem opinionis, aliunde se offerat alia reflexa ràtio, sive principium certum, quod de honestate actionis in praxi moraliter certos nos reddit: siquidem tunc nostri judicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed principio reflexo certo supervenienti innititur. Exemplumque affert religiosi, qui dubitans, an possit jejunium solvere, ut studio operam præbeat, potest utique sol-

vere, si urgeat superioris præceptum, quo certus fiat posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui prædium bonâ fide possidens, superveniente dubio, licitè potest possessionem prosequi, si à viro docto tutus reddatur, quòd nemo in dubio re legitimè possessa spoliari tenetur. Hinc sic concludit: *Proculdubiò potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter.* Idem scribit *P. Wigandt* ordinis Prædicatorum, dicens: *Probabiliùs est non esse peccatum operari cum conscientia speculativè dubia, habente annexum judicium practicum de honestate operationis.* Ratio, quia qui sic operatur, prudenter judicat in his circumstantiis se licitè, et honestè operari. *Tract. 2. ex. 1. q. 5. art. 2.*

Consentiunt domini *Ballerini* in suo Opere, cui titulus: *Moralium actionum regula, sive Quæstio de opin. probabili*, qui licèt strenuè rigidam sententiam tueantur, huic tamen doctrinæ tamquam certæ libenter subscribunt dicendo: *Quod in praxi ex directis principiis minimè certis incertum est, ex certo reflexo principio fit omninò certum.* Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, et signanter illud mox suprà à nobis relatum de dubio impedimento matrimonii contracti, quo casu ajunt, quòd licèt ob principia directa incertum sit, an conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominùs ob principium reflexum, quod ex canone et ratione deducitur, securè reddere valet. Undè concludunt: *In his omnibus exemplis observandum est, reflexa principia particularem quæstionem non solvere, sed incertam relinquere; sola praxis certa est, eò quòd principia reflexa praxis in eo dubio dirigendæ certam regulam figant.* Idem scribit *P. Gonet Manual. t. 3. tr. 3. c. 16. circa fin.* Tandem idem *P. Lector Jo. Vincentius Patutius*, qui in hac controversia duplici libello strenuè mihi se opposuit, id pro explorato admittit, nempe quòd cùm principium reflexum est certum, jam reddit actionem certè honestam; sic enim ait in suo Libello, *La causa del probabilismo, etc.* §. IV. *pag. 40. et* expressiùs *p. 45.* ubi scribit: *Se fosse vero, che nel caso d'incertezza della legge, la legge non vi fosse, perchè non promulgata abbastanza, oh allora si (come accennai) avreste un principio certo, se non diretto, almeno reflesso, onde formar un dettame prudente certo di poterlo celebrare lècitamente* (loqui-

tur de quodam contractu dubiè licito), *attesochè non essendovi legge che lo proibisca, qual timor saggio potrebbevi essere di trasgredire la legge, che certamente non v' è* (1)? Meliùs dixisset, quæ *certè non obligat;* quod aliàs ad idem reducitur, quia lex quæ non obligat, est tamquam non esset.

Et sic intelligitur, quomodo judicium speculativè dubium, sive probabile de honestate actionis, potest in praxi fieri moraliter certum. Sed quis objiciet, quomodo rationes speculativè tantùm probabiles, possunt in praxi moraliter certæ evadere? Hoc evenit, ut optimè tradunt Episcopus *Abelly*, et *P. Eusebius Amort*, non ex eo quòd ipsæmet rationes speculativè probabiles alicujus opinionis fiunt in praxi moraliter certæ: sed quia aliæ sunt rationes ipsius opinionis, quæ tantùm probabiles sunt, aliæ verò sunt rationes principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur judicium moraliter certum ex illo principio certo; et sic actio quæ speculativè est tantùm probabiliter honesta, in praxi certè moraliter honesta evadit.

70. Ut ergo nostram firmemus conclusionem, nimirùm quòd lex dubia non obligat, sic certo tramite arguimus: Principium à *D. Thoma* superiùs jam probatum est, quòd lex non habet virtutem obligandi, nisi sufficienter promulgata sit, et innotescat. Casu autem quo duæ opiniones concurrant æqualis ponderis, tunc quidem lex nequit dici sufficienter promulgata, tunc enim sufficienter promulgatum est dubium, an lex existat, sed non est promulgata lex; ac propterea ipsa non potest obligare (2).

Hanc sententiam novissimè *Eusebius Amort* Germanus, vir doctrinâ undique perspicuus, tanquam certam defendit in *sua morali et scholastica Theologia*, Bononiæ typis data an.

(1) *Id est*: Si verùm foret, quòd in casu incertæ legis, ipsa lex non esset, utpote non sufficienter promulgata, utique (ut dixi) haberes principium certum, non directum quidem, ast reflexum, quo formares dictamen prudens certum, quòd inire possit (Loquitur de contractu quodam dubiè justo). Cùm enim non adest lex prohibens, qua ratione timori prudenti locus esse poterit violandæ legis, quæ certò non existit?

(2) Hoc syllogismo probabilismus *S. Alphonsi de Ligorio* non unicè sed principaliter continetur et enuntiatur.

Edit.

1755. postquam Romæ emendata fuit jussu *Benedicti XIV.*, cui ipse auctor supplices preces dedit, ut curaret Opus ante ejus publicationem à cordatis theologis Romæ revideri, et ubi oportere censeret, emendari. Pontifex votis annuit, et transmisit ei aliqua menda in Opere emendanda, salvâ tamen quæstione de opinione æquè probabili, ut videre est in ipsius Opere. Scribit auctor, quòd ubi opinio pro lege evidenter, et notabiliter probabilior non apparet, moraliter certum est, legem obligantem non existere, dicens, quòd Deus juxta suam divinam providentiam, cùm ipse vult legem suam obligare, efficere tenetur ut evidenter et notabiliter probabilior appareat: *Quandocumque* (sic loquitur) *existentia legis non redditur credibilior non ipsâ, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura providentiæ divinæ Deus, sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibiliorem non ipsâ; ita etiam tenetur suam legem reddere credibiliorem, seu probabiliorem non ipsâ.* Amort, *Theol. tom. I. disp.* 2. §. 4. q. 40. Tò *non ipsâ*, intelligit, non ipsâ lege, sed rationibus, quæ nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deinde alio loco rationem adducit, quia lex strictè dubia sufficienter caret promulgatione, sine qua lex non est lex, sive non est lex obligans: *In hoc casu* (nempe cùm utraque opinio est æquè probabilis) *non datur lex directa prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character inseparabilis, et essentialis legis, siquidem illa est sola legis promulgatio, quâ lex fit credibilior. Loc. cit. disp.* 2. *quæst.* 5. *p.* 283. Additque, idem sensisse patres: *Patres in dubio strictè tali, ubi in neutram partem inflectitur mentis sententia, relinquunt homini potestatem sequendi benigniora; ergo agnoscunt aliquod generale principium, quo possit formari prudens judicium concomitans de non existentia legis.* Et reverà *S. Gregorius Nazianzenus* (*orat.* 39.) de quodam Novatiano loquens, ait: *An juvenibus viduis propter ætatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minimè dubitavit, cujus scilicet te magistrum profiteris. At hoc minimè post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quòd si res dubia est, vincat humanitas, et facilitas.* Item *S. Leo* (*Epist.* 90. *ad Rustic. Narbonens. in præfat.*) ut habetur in *can. Sicut quædam*, (*fin.*

dist. 45) : *Sicut quædam sunt, quæ nullâ possunt ratione convelli* (prout sunt decalogi præcepta, et sacramentorum formæ, sicut explicat Glossa), *ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari : illa consideratione semper servata, ut in iis quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum patrum inveniatur adversum.* Dicit, *sequendum*; nam prælati subditis permittere debent, ut possint opinionibus minus rigidis uti, ubi illa nec evangelio, nec patrum doctrinis adversantur; juxta illud *Chrysostomi* documentum : *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*; ita in *can. Alligant, caus.* 26. *qu.* 7. Item *Lactantius* (*lib.* 3. *instit. c.* 27) scribit : *Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera sint, an falsa, dubitatur.*

Item S. *Augustinus* brevibus totum quod dicimus confirmat : *Quod enim contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur* (nota *convincitur*), *indifferenter esse habendum. Serm.* 294. *c.* 11. *col.* 224. *edit. Paris.* Quælibet igitur actio nobis permissa est, modò convicti, aut moraliter certi non simus, illam contra fidem, aut bonos mores esse. Item S. *Ambrosius* scribens ad *Januarium* improperat animos nimiùm timidos habere, qui in dubiis nihil rectum existimant, nisi quod Scripturæ auctoritate, aut Ecclesiæ traditione, aut quod pro vitæ corrigendæ utilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba : *Sensi enim sæpè dolens, multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire... tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.* S. Ambros. *Epist. ad inquis. Januar. cap.* 11. *n.* 3. His accedit S. *Basilius*, qui de quibusdam loquens, qui juramentum quoddam à se præstitum invalidum fuisse autumabant, ita scripsit : *Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus, quo juraverunt, et sigillatim quæ verba addita fuerunt; adeo ut si nulla prorsùs sit rei leniendæ ratio, tales omninò dimittendi sint. Epist.* 188. *can.* 1. *cap.* 10. Dixit igitur, tum dumtaxat dimittendos (sive

non audiendos) esse, cùm nulla penitùs favens benigna ratio eis subesset. Item accedit S. *Bernardus*, qui, genericè loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad *Hugonem sancti Victoris* sic scribit : *Sanè ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat.* 1. *Vol. Oper. cap.* 5. *n.* 18. *edit. Maur. Paris. col.* 634. Ait itaque S. Doctor, quemque tutò procedere, eas opiniones sequendo, quæ certæ rationi, aut auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere possit, se non opponunt. His addendus *S. Bonaventura*, qui de votis agens, super quibus Papa dispensare possit, tres in medium adducit opiniones, et deindè concludit : *Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire; et satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hanc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum. In* 4. *dist.* 38. *art.* 2. *quæst.* 3. non ait præferendam esse tutiorem, sed quamlibet earum sustineri posse, et acceptari.

Audiamus insuper *Melchiorem Canum*, qui impugnando sententiam *Scoti* obligantis peccatores omnibus diebus festivis ad contritionis actum producendum, scripsit : *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus. Prælect.* 4. *de pœn. p.* 4. *quæst.* 2. *prop.* 3. *et n.* 5. subdit : *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare.* Idem sensisse *Scotum* certum videtur, ubi de quadam opinione scripsit : *Cùm multis sit probabilior pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minùs probabilem. In* 4. *dist.* 11. *quæst.* 6. Ergo juxta *Scotum*, qui sequitur opinionem æquè probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit *Cardinalis Lambertinus*, deinde creatus Pontifex sub nomine *Benedicti XIV*, dicens : *Non debbono imporsi legami, quando non vi è manifesta legge che l'imponga. Notif.* 13. (1).

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinsecas nostræ sententiæ, pro quibus rem ex suis principiis, angelico Doctore semper duce, sumamus. *S. Thomas* sic legem definit : *Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur :*

(1) Vide suprà n. 65. *Edit.*

dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum. 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 1. Deindè idem *S. Thomas* docet, hanc regulam sive legis mensuram, ad hoc, ut subditi eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestatam; quapropter *art.* 4. quæsitum proponit: *Utrùm promulgatio sit de ratione legis?* Et sic respondet: *Lex imponitur aliis per modum regulæ, et mensuræ; regula autem, et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, qui regulantur, et mensurantur. Undè ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessariò est ad hoc, quòd lex habeat suam virtutem.* Lex igitur antè promulgationem vim obligandi non habet: leges enim, ut scribit *Gratianus* in *can. In istis, dist.* 4. tunc vim legis acquirunt, et leges tunc propriè nuncupantur, et sunt, cùm sunt promulgatæ: *Leges tunc instituuntur, cùm promulgantur.* Hinc à *S. Thoma* alibi ita lex desinitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata.* 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. Notentur verba; *ordinatio promulgata.*

Hæc autem promulgatio est necessaria omninò ad obligandum, nedum in humanis legibus, sed etiam in divinis, et naturalibus, prout idem sanctus Doctor tradit: nam in citato *art.* 4. *ad primum* hoc sibi objicit: *Lex naturalis maximè habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis, quòd promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum, quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam.* Itaque *sanctus Thomas* non negat, legem naturalem promulgatione indigere, dicit tantùm, legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus *Cardinalis Gotti* ait: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. Theol. tom.* 2. *tract.* 5. *de leg. quæst.* 1. *dub.* 3. §. 3. *n.* 24. Dicit, *in actu secundo*, quia lex non adhuc promulgata habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet, ut ipsa actualiter deinde obliget, cùm promulgata fuerit; sed ut in actu secundo, nempe actualiter

obliget, requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta: *Actualiter* (scribit *Sylvius*) *tunc lex unicuique promulgatur, quando cognitionem* (homo) *à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In 1. 2. quæst. 90. art. 4. in fin.*

De hac promulgationis necessitate, ut lex obliget, *Dominicus Soto* rationem assignat, dicens: *Nulla lex habet vigorem legis ante promulgationem. Nullam exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis: est enim regula nostrarum actionum; regula autem, nisi operantibus applicetur, vana est. Applicari autem nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet* (nota *intueri*). *Fit ergo consequens, ut ante promulgationem, quà subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc percipi, quando promulgatur.* Soto *de just. et jure lib. 1. quæst. 1. art. 4.* Quapropter ait *Joannes Gerson*, nec etiam Deum obstringere posse creaturam ad legem observandam, nisi priùs præceptum, ac voluntatem suam Deus creaturæ manifestet: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem; aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem, sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æquè ac alterius. De vita spirit. etc. lect. 2. col. 176.* Ex hoc *P. Gonet* argumentum ducit, benè posse dari ignorantiam invincibilem etiam præceptorum naturalium, quæ à primis principiis valdè sunt remota, sicque arguit: *Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem; sed lex naturalis non promulgatur omnibus hominibus quantùm ad omnia præcepta, quæ sunt remotissima à primis principiis; ergo non obligat omnes quantùm ad illa præcepta. Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans à peccato. In Clypeo theol. tom. 3. disp. 1. art. 3. n. 47.*

Sed nunc accedamus ad objectiones *P. Patutii* discutiendas, quibus hujus nostri principii certitudo clariùs innotescet.

71. P. Lector objicit 1. contra hoc principium, ad reddendam legem sat promulgatam satis esse notitiam tantùm probabilem, quæ ex opinione probabili stante pro lege, jam habetur. Huic objectioni dico primò, verbum *notitia*, juxta omnia vocabularia, idem esse ac *cognitio*. Cognitio autem legis,

et opinio probabilis legis minimè differunt. Præterea respondeo, quòd si admitti vellet (sub verbo notitiæ intelligi notitiam probabilem, ad summum id solummodo admitti posset, casu, quo notitia adesset probabilis tantùm pro lege, tunc enim legi quædam moralis certitudo assisteret; sed cùm adest ex alia parte opinio æquè probabilis pro libertate, tunc ex neutra parte aliqua potest superesse probabilitas, seu probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum; nam ex his æqualibus probabilitatibus aliud quàm merum dubium non resultat, an existat, vel non existat lex. Id clarè docet sanctus Thomas: *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimodè; quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quàm ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, et ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis. De verit. quæst. 14. art. 1.* Idemque alibi breviùs docet: *Inter æqualitatem etiam rationum, et argumentorum soli dubio est locus.*

P. *Berti* præterea inquit, quòd sicut statera tam in æquilibrio est, cùm ei nullum pondus imponitur, quàm cùm æqualia imponuntur onera; eodèm modo, cùm duæ probabiles opiniones occurrunt, ipsæ adeo judicium suspendunt, ac si nulla ex utraque parte probabilitas existeret: *In æquilibrio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur. Theol. tom. 2. lib. 21. c. 14. prop. 5.* Idem dicunt P. *Gonet*, *Vasquez*, *La-Croix*, et communiter omnes probabilistæ, et probabilioristæ, idèmque tandem fatetur idem P. *Patutius* his verbis (*in Instruct. de reg. prox. etc.*): *Immota manet libra, in cujus utraque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam inflectitur partem, nec ad aliam.* Et idèm confirmat in Libello (*La Causa del probabilismo, etc. pag. 48.*) ubi dicit: *Essendo evidente, che due opinioni contradditorie egualmente probabili non possono, se non generare il dubbio* (1). Itaque respectu ad nostram controversiam, in qua de duabus opinionibus æquè

(1) *Id est*: Evidens est, quòd duæ opiniones æquè probabiles contradictoriæ non possunt non generare dubium.

probabilibus agitur, dici non valet, probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam; eo enim casu neutiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantùm ad promulgandum dubium, sive meram hæsitationem, an adsit lex, vel non: quandoquidem, cùm duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

72. Objicit II. et ait, aliam esse promulgationem legis, aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam, quam subditi de lege recipiunt; lex enim, cùm jam promulgata fuit, sine hac notitia à subditis acceptâ, eos obstringendi virtutem habet. Subdit autem, quòd omnes leges sive humanæ, sive divinæ, jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo loco de humanis legibus loquens, dicit, hæ ut obligent, sufficere, quòd communitati per banditores, aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus, quòd, ut lex humana vim habeat obligandi, sat est, ut communitati promulgetur, nec, ut notitia ad quemcumque perveniat subditum, requiritur; sed advertendum, quòd id valet tantùm quoad materiale legis objectum, quod à lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi. Me explico: si v. gr. quædam fuerit lex promulgata, quâ invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declaratur, tunc subditus, licèt legem ignoret, tenetur tamen, cùm de illa notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis contractum habendum esse utì irritum; aut aliquam pœnam solvendam fore: nam in foro externo, cùm lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu verò conscientiæ, profectò minimè peccat, qui legem illam sibi ignotam non servat, modò ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus *S. Thomæ*, à *P. Patutio* adductus: *Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire potest, promulgatione facta.* S. Th. 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *ad* 2. Tò *vel devenire potest*, intelligitur in quantum legis notitia subditis pervenire poterat, et ob eorum negligentiam non pervenerit; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando, minimè peccant. Ita relatum textum rectè explicat *Cajetanus* (*loc. cit.* S.

Thomæ) dicens, eos tantùm reos offensæ legis esse; qui nam nesciunt, *vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt facere, quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod... accusari nec apud Deum, nec apud homines ignorantiæ possunt.* Idemque scribunt *P. Petrus Collet de legib. tom.* 3. *c.* 1. *art.* 2. *concl...* *et P. Franciscus Suar. in Opere de leg. lib.* 3. *c.* 17. *n.* 3. *et seq.* Adduntque idem *P. Suarez* alibi *tom.* 5. *in* 3. *p. disp.* 40. *sect.* 5. *n.* 45. *Aravius in* 1. 2. *q.* 97. *disp.* 3. *sect.* 3. *diffic.* 3. *Tapia lib.* 4. *q.* 15. *art.* 2. *Castr. tom.* 4. *tract.* 1. *disp.* 3. *punct.* 7. *num.* 1. *Gregorius Martin. q.* 96. *art.* 4. *dub.* 3. *concl.* 3. *et* 4. *Sanch. dec. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 32. *et* 33. *Villalob. tom.* 1. *tract.* 1. *diss.* 24. *Salm. de leg. c.* 2. *n.* 110. non tantùm eos reputandos esse nescios, qui legem omninò ignorant, sed etiam illos, qui post debitam diligentiam de ea dubitant; lex enim (ut diximus) non ligat, nisi subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem *S. Thoma*, qui docet: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. q.* 17. *art.* 3. Sed de hoc textu infrà latiùs disserendum erit.

Sic de humanis legibus; loquens autem *P. Patutius* de legibus divinis, dicit, ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse, et usque ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent. Idque procedere ait ex eo, quòd lex æterna habet ab æterno promulgationem *causalem, virtualem, et eminentem*, quæ deindè in tempore formalem etiam promulgationem infert. Hoc deducit ex verbis *S. Thomæ*, qui ait: *Dicendum, quòd promulgatio fit et verbo et scripto; et utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia et verbum divinum est æternum, et scriptura libri vitæ est æterna; sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad.* 2. Verumtamen ego assero (idque clarè probabo) quòd lex æterna respectu hominum non est propria lex; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis, quæ licèt sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea, quæ propriè homines ligat, cùm lex naturalis tantùm hominibus promulgetur, et rationis lumine applicetur. Saltem dico (prout alii theologi loquuntur) quòd lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo,

attamen non fuit lex obligans actualiter, et in actu secundo, donec fuerit proposita, et per ejus cognitionem creaturis applicata : sicque asseveranter ajo à *S. Thom.*, et ab omnibus theologis doceri.

En quomodo loquitur *Duvallius : Postremò dubitabis, an ipsa lex* (æterna) *semper habuerit, et habeat veram et propriam rationem legis? Respondeo, in tempore, quando productæ sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem verè et propriè omnibus creaturis tamquam subditis est indita, et imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est, eam non esse verè et propriè legem, sed tantùm aliquid quod se habeat instar legis.* Deindè rationem assignat : *Tum, quia de ratione veræ legis est, ut imponatur, et promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno : tum quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo, et Spiritui sancto, quia ipsimet sunt regula et rectitudo ipsa. In 1. 2.* S. Thom. *de leg. q. 2.* Idem scribit *Petrus de Lorca : Si quo modo autem lex æterna respicit creaturas, remotè respicit, quatenùs à Deo moventur, et gubernantur, non verò, quia sit imperium in creaturas latum, aut quia proponatur ipsis ut regula; quà suas actiones mensurare, et componere possint... Lex æterna non est principium, et ratio agendi alicui, qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima suarum actionun, sed est ratio agendi ipsi Deo, et regula divinarum actionum, quâ mundum gubernat; si cui ergo esset lex, esset Deo. In* 1.2.S.Th. *disp.* 5. *membr.* 2. Et loquens de verbis illis *S. Thomæ, et verbo, et scripto*, dicit : *Expressio illa in verbo divino æterna fuit in Deo necessitate naturæ facta, et non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis requirit, semper enim promulgatio legis ad subditos refertur.* Idem scribit *Ludovicus Montesino : Resp. hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo... Deus sibimet est lex; et sibi est regula, et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem. De leg. disp.* 20. *q.* 4. *n.* 83. Idem scribit *Ludovicus Lorichio* loquens de lege æterna : *Hâc lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgatur, quando eis innotescit. Thesaur. novus utr. Theol. verb. Lex. n.* 6. Quomodo autem his doctrinis conciliari potest, quod asserit *P. Patutius*, nempe legem æternam ab æterno perfectam obli-

gandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent?

Præfatis aliorum doctrinis congruit id, quod in alio loco docet ipse *S. Thomas*, dicens, legem æternam non esse propinquam regulam humanæ voluntatis, sed potiùs esse *rationem Dei;* en ejus verba: *Regulam autem voluntatis humanæ est duplex. Una propinqua, et homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia verò est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. Nec obstant verba ejusdem S. Doctoris suprà relata: *Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad.* 2. Nam *ibidem* jam subdit S. Doctor: *Sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Nunc quæro, quænam divinæ legis promulgatio est illa, quæ homines ligat? Promulgatio *ex parte Dei*, aut promulgatio *ex parte creaturæ?* Id declarat idem *S. Th.* loco ubi dixit, quòd ut lex *virtutem obligandi obtineat, oportet quòd applicetur hominibus.... Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. Et deindè objiciens sibi (*ad primum*) legem naturalem non indigere promulgatione, respondet, quòd *promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Nunc arguo: Si verum esset, quòd *S. Th.* sensisset legem æternam, eò quòd æternam promulgationem habet, ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent, utique ob hanc rationem respondisset, legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est, promulgatione non indigere: sed ipse respondit promulgationem legis naturæ fieri, cùm ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur. Nec aliter respondere poterat; cùm priùs in eodem articulo firmiter statuerit, quamcumque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur.

Adde id quod tradit *S. Th.* alio loco, ubi quærens: *Utrùm sit in nobis aliqua lex naturalis?* Sic respondet: *Dicendum, quòd lex, cùm sit regula, et mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante, et mensurante: alio modo sicut in regulato, et mensurato, quia in quantum participat aliquid de regula..... sic regulatur..... et talis partici-*

patio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur. 1. 2. q. 91. a. 2. Igitur S. Doctor distinguit hic legem æternam à naturali, et docet, quòd lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum; et quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideo *in quantum participat aliquid de regula per legem naturalem, sic regulatur*. Ideo in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur, eisque promulgatione innotescit, prout dicit *Duvallius : Quæres, quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod idem est, ac si quæratur, quomodo publicetur? Dico eam, ut est in creaturis tamquam subditis, per alias leges nobis innotescere, cùm leges illæ sint illius participationes. In 1. 2. de leg. q. 3. art.* 3. Idem scribit *Franciscus de Aravio : Cùm lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege naturali, vel positivâ divinâ, vel humanâ, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur. In 1. 2. q. 90. disp. 1. sect.* 5. Lex igitur, quæ hominem ligat, est tantùm lex naturalis, quia ipsa tantùm potest esse homini regula, et mensura, qua reguletur, et mensuretur.

Præterea, quamvis admittamus, legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid inde? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur, et per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit *Cardinalis Gotti : Sequitur, quòd lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini... Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans... Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata. Theol. tract. 5. q. 2. dub. 1. n.* 13. Notentur verba, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idem scripsit *Honorati Tournely Continuator de legib. cap. 2. quær. 3. in fine : Quia tamen lex æterna ante creaturarum existentiam verè et strictè obligans non fuit, cùm nihil esset ad extra, quod eâ obligaretur, palàm est, rationem plenam et completam legis tunc tantùm ei competere potuisse,*

cùm extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit ac promulgata, aut saltem quæ impressione ipsius ordinari ac moveri cœperunt. Idem dixit *P. Cuniliati : Legis violatores non sunt illi, quibus nondùm lex innotuit. Tract. 1. de moral. etc. cap. 2.*

Instat *P. Patutius* dicens : Sed si lex æterna fuit vera lex, antequam homines eam cognoscerent, verè, priusquam lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cùm sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare. Et pro se citat *Card. Gotti*, qui dicit legem æternam veram fuisse legem, ac proptereà ab æterno vim habuisse obligandi. Respondeo, et distinguo : Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfectè obligandi actualiter, et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfectè tantùm in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, et per notitiam applicata fuerit; donec verò non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi : *Ad hoc quòd lex* (docet angelicus Doctor) *virtutem obligandi obtineat, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. 1. 2. q.* 90. *art.* 2. Nihil autem obstat quod scribit *Card. Gotti* dicens, legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere; nam *S. Thomas* loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo; *Gotti* autem loquitur de vi obligandi tantùm in actu primo : hoc quidem importat obligare in actu primo, nempe quòd lex apta sit ad actualiter obligandum, cùm promulgabitur, sed non ante promulgationem : sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur : En quomodo nos instruit idem *Card. Gotti*, de lege æterna loquens : *Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans.... Et hoc modo, cùm ab æterno non fuerit creatura, quam obligaret, et cui applicaretur, ab æterno actu non obligavit; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum liget, quia nondùm applicata, et promulgata. Theol. tract. 5. q. 2. dub. 1. n. 15.*

Nec potest dici, quòd lex æterna ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempe quia creatura ab æterno non aderat; nam non ideo tantùm lex æterna creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquam illi applicata, et promulgata esset. Dixerat jam alibi *Cardinal. Gotti* quòd *ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. Quæst. 1. dub. 3. §. 3. n. 31.* Idcirco postmodum scripsit, ut suprà, quòd lex æterna fuit ab æterno lex, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata.* Idemque scripsit, ut vidimus, *Cont. Tourn.*, loquens de lege æterna : *Palàm est rationem completam legis tunc tantùm ei competere potuisse, cùm extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata.* Idem scripsit *Sylvius : Actualiter* (lex æterna) *unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In 1. 2. q. 90. art. 4. in fin.*

73. Objicit III. *Pater Palutius*, et ait : Lex naturalis promulgatur in habitu, cùm Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc in ea lumen rationis imprimit. Ex quo infert *Palutius*, hominem ligari à lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim cùm legem in anima imprimit, tum illam promulgat. Et hìc citat pro se textum *S. Thomæ : Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1.* Respondetur : Ad mentem *S. Thomæ* indagandam observare oportet id, quod S. Doctor in articuli corpore scribit; ibi docet legem imponi per modum regulæ et mensuræ, unde ait, quòd, ut lex virtutem habeat obligandi, opus est, ut ipsa *hominibus applicetur, qui secundùm eam regulari debent : talis autem applicatio* (subdit) *fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* Lex igitur juxta *S. Thomam* tunc homines ligat, cùm eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Cùm autem dicit, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quòd Deus eam inseruit naturaliter cognoscendam*; id sine dubio, ne velimus S. Doctorem in eodem articulo se contradixisse, intelligendum, quòd lex tunc reverà promulgatur, et virtutem obtinet obligandi, cùm actualiter applicatur, et cognoscitur. Idcirco

idem Angelicus alibi (1. 2. qu. 91. art. 1. ad 2.) dixit: *Sed ex parte creaturæ audientis, et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Tunc igitur lex promulgatur, cùm creatura legem *audit* per vocem Ecclesiæ, aut *inspicit* per lumen rationis. Hinc *art.* 2. ait, legem naturæ non aliud esse nisi *lumen* (super nos signatum) *rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, et quid sit malum.* Hoc autem lumen, quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit *S. Antoninus*, non priùs ostendere homini bona et mala, quàm homo usum rationis habet: *Nota diligenter* (verba *S. Antonini*) *secundùm* B. Thomam, *quòd istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis. Part.* 1. *tit.* 13. *c.* 12. §. 3. Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cùm ipse ad rationis usum pervenit. Unde concludendum, quòd propriè et strictè loquendo, in infusione animæ non jam inseritur lex, sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cùm pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usûs rationis. Et tunc, cùm homo legem cognoscet, lex ei perfectè et verè promulgabitur eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet *S. Thomas*, legem virtutem obligandi non obtinere. Accedit id, quod scribit *Dominicus Soto*, quòd lex *applicari nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet. De just. lib.* 1. *q.* 1. *art.* 4. *et q.* 3. *art.* 2. Et quod dixit *Jo. Gerson* notabilibus verbis: *Lex ista sit quædam revelatio, ac propriè dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicet, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult, ut ea digna reddatur ad vitam æternam.* Hinc tali definitione divinæ legis positâ, subjungit: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem: sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æquè ac alterius. Ex quo liquet immediatè deducibilis conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam amicitiæ Dei, nec propriè peccato obnoxiam, nisi dum sciens, volens, ac libera ponit actionem sibi*

prohibitum; aut omittit rem præceptam. Lib. de vit. spir. etc. lect. 2. col. 176. edit. Paris. Ergo ex *Gersone* nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam priùs ipsi non manifestavit.

Nec obest, quod dicit *S. Thomas*, 1. 2. *q.* 94. *art.* 1. *ad* 3., nempe, quòd lex naturalis inest homini usque à sua pueritia, nam ipsemet S. Doctor *ibidem* ait, legem esse propriè actum, non habitum. Ratio est, quia lex consistit in actu, quo lex enuntiatur mediante rationis dictamine præscribente, quid agendum, et quid fugiendum; ita appositè scribit *Sylvius*: *Lex naturalis est actus rationis, actuale scilicet judicium, et dictamen rationis practicæ. Quia omnis lex habet se per modum enuntiationis: enuntiatio autem est quidam actus. In* 1. 2. *q.* 94. *a.* 1. *concl.* 2. et *art.* 2. *prob.* 2. ait: *Vis obligationis non est simpliciter ex cognitione, quatenùs est talis, aut talis...... Sed ex dictamine rationis præscribentis ea, quæ secundùm se bona sunt et agenda, aut prohibentis ea, quæ secundùm se sunt mala et fugienda.* Id explicat diffusiùs *Card. Gotti*, dicens: *Ex his patet, nos loqui de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis. Quòd si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in virtute, et quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dum quis actu principia ejus non considerat, cùm semper maneat in intellectu lumen rationis, quod simul cum natura unicuique rationali creaturæ Deus indidit: ex quo, si usu rationis polleat, potest formare judicium, et dictamen de agendis, vel omittendis. Theol. tr.* 5. *de lege q.* 2. §. 1. *n.* 9. Itaque *C. Gotti* distinguit legem naturalem in actu primo, et in actu secundo: et ait, quòd lex naturalis considerata in actu primo, atque in habitu, consistit in illo habituali rationis lumine, quod nobis cum natura inseritur: quo lumine deinde practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denuntiatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen. Nunc quæro, ubinam propriè inveniatur legis essentia? Fortasse in habitu legis inserto, cùm anima creatur, aut verò in actuali illa denuntiatione legis? Et quidem legem naturalem reddit propriè legem perfectam et obligantem solùm lumen illud in creatione insertum, vel actualis denuntiatio, sive

intimatio legis. Dicit *Gotti* (idemque dicit *Sylvius*, ut suprà vidimus, et dicunt omnes : *S. Thomas*, *Gerson*, *Soto*, *Gonet*, *et alii*, ut infrà videbimus) quòd non quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistit : *Patet nos loqui* (repetamus verba Cardinalis) *de lege naturali*, *ut in actu secundo denuntiante*, *in quo essentia legis consistit*, *quæ habetur per modum denuntiationis*. Et ex denuntiatione, deindè formatur in homine rationis dictamen eum obligans ad legem.

Nec aliter sentit *Sylvius*, dum ait 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. juxta verba *S. Thomæ* legem naturalem inseri in homine, cùm anima in eum infunditur ; nam ibidem difficultatem agnoscit, quomodo per illam habitualem legis insertionem possit homo ligari, quin priùs ei lex manifestata fuerit ; et propterea subdit : *Ideo addendum est*, *legem naturalem quasi promulgari in habitu*, *eo ipso quòd Deus illam mentibus hominum impressit*..... *Actualiter autem tunc unicuique promulgatur*, *quando cognitionem à Deo accipit dictantem*, *quid juxta rectam rationem naturalem sit amplectendum*, *quid fugiendum*. Itaque *Sylvius* hanc primam legis insertionem in homine, dum concipitur, appellat unam *quasi promulgationem* in habitu, vocat autem absolutè promulgationem illam, quæ actualiter fit, cùm homini innotescit lex, quâ regulari debet. Certè igitur id proferens intendit dicere, quòd illa impressio in homine facta, antequam homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum ; quapropter subjungit, *ideo addendum est*, *etc*. Et postea dicit, actualem promulgationem tum fieri, cùm homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens, ac necessaria promulgatio, per quam homo ligatur à lege, quâ mensurandus est. Et quòd ita sentiat indubitanter *Sylvius*, constat ex eo, quod alibi scribit : *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter*, *non fuit tamen ab æterno formaliter*, *seu sub ratione legis actualiter obligantis* ; *quia tunc non fuit actualis*, *et perfecta promulgatio*. 1. 2. *q*. 91. *art*. 1. *ad*. 2. Itaque ait *Sylvius*, legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter, et actualiter obligantem, nisi cùm aderit actualis promulgatio : quæ tunc efficitur, cùm homo discernit, quid agere, et quid vitare debet ; juxta quod ipse *Sylvius* antea jam expresserat : *Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur*, *quando cognitionem à Deo accipit dictan-*

tem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. 1. 2. q. 90. art. 4. in fin.

Lex igitur naturalis non promulgatur homini, nec ipsum ligat, nisi cùm homo pervenit ad usum rationis, quâ sibi lex innotescit, et promulgatur. Ita *P. Ludovicus Montesino*: *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primò venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solùm promulgatur ista lex quantùm ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia. De leg. disp.* 20. *q.* 4. *n.* 85. Idem scribit *Duvallius*: *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur. Tunc autem sufficienter promulgatur, quando quisque annos discretionis incipit. In* 1. 2. *de leg. q.* 3. *art.* 3. Idem scribit *Petrus de Lorca*: *Quemadmodum promulgatio est intrinseca, et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ. In* 1. 2. *disp.* 6. *de leg. p.* 366. Nota, *judicium, et cognitio intrinseca est legi*; ergo sine judicio, et cognitione legis, lex non ligat. Idem scribit *P. Concilati*: *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit... Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis à Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta rationem naturalem sit vel fugiendum, vel amplectendum. Tract.* 1. *de Moral. et cap.* 2. Idem scribit *P. Gonet*: *Promulgatio legis naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea, quæ lege naturæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cùm deest tale dictamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem. In Clypeo theol. t.* 3. *disp.* 1. *art.* 4. §. 1. *n.* 35. Idem scribit doctus *P. Mastrius*: *Hoc autem jus* (naturæ) *hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt, et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt; his enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio, et manifestatio.* Et hoc intendit *Paulus ad Rom. c.* 7. ℣. 9. illis verbis: *Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.* Unde *Hieronymus* (*Ep. ad Aglasiam*) sic explicat: *Cùm mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ, appetentis bona, et vitantis mala; tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati.* Mastrius *Th. mor. disp.* 2. *de leg. q.* 2. *a.* 2. *n.* 34.

71. Objicit IV. P. *Patutius*, et sic ait: „ Ut aliqua lex sit
» dubia, dubitari debet, utrùm talis lex existat, an non;
» hoc autem esse non potest, cùm leges tam divinæ, quàm
» humanæ, quas observare tenemur, omnes sint certæ, et
» sufficienter promulgatæ. Dubium igitur restat non de legis
» existentia, sed de casibus particularibus, sintne sub lege
» universali comprehensi, vel non: quapropter, si principio
» supposito uti voluerimus, nempe, quòd lex dubia non po-
» test obligare, dicere non possumus, quòd lex dubia non
» sit lex, sed tantùm dicere debemus, *Cùm ex utraque parte*
» *probabilis opinio habetur, quòd lex ad eos casus se extendit*
» *vel non, lex certè non se extendit.* At si hoc dicitur, redit
» difficultas principii, cùm enim dubitatur sit vel ne licita
» talis actio, uti in lege comprehensa, vel non comprehensa,
» non potest hoc tale principium pro certo statui. » Hæc
usque præfatus *P. Lector*, in hoc inhærens illi, quod priùs
scripserat *P. Daniel Concina* in sua Theologia.

Sed pro responsione sit idem, quod scripsit ipse *P. Concina* in compendio suæ Theologiæ (*t. 1. de leg. cap. 2. n. 10.*), ubi dicit, quòd, licèt lex sit certa, nihilominùs diversæ, quæ accidunt circumstantiæ, efficiunt, ut lex nunc obliget, et nunc non obliget: siquidem præcepta, quamvis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hac, vel illa circumstantia. Hinc nos reassumimus, et dicimus: Non valet igitur dicere, quòd leges sunt certæ: nam mutatis casuum circumstantiis, redduntur non obligantes, vel saltem dubiæ, et tamquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo (replicat *P. Patutius*) juxta vestrum principium, quòd lex dubia non obligat, concluditis, quòd in dubio, utrùm lex ad illum casum se extendat, an non, certè ipsa non extenditur? Sed respondemus, retorquendo argumentum: Ergo juxta vestram sententiam, in dubio, an lex ad illum casum se extendat, an non, debemus dicere certè se extendere? hoc autem est, quod negamus. Nos autem non utique asserimus, quòd lex dubia certè ad illum casum non extenditur; sed dicimus: Quoties ex utraque parte sunt opiniones æquè probabiles, cùm certum non sit, legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius casûs legem reddi dubiam, et uti dubiam; non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus, quæ usuram vetat; at cùm

ex utraque parte æqualis est probabilitas, quòd aliquis contractus sit, et non sit usurarius, tunc nulla lex quæ vetet illum, certa apparet. Idcirco, usquedum prudenter dubitatur, utrùm ille contractus sit, an non usurarius, licèt adsit opinio, quòd ille contractus à lege interdictus sit, attamen nulla assignatur lex certa, quâ ille vetatur. Respectu usuræ, lex eam prohibens est certa: respectu autem illius contractûs lex est incerta. Ad quid igitur objicere (ut opponit adversarius) quòd hic non agitur, utrùm lex existat, nec ne, dum lex vetans usuram est certa, sed solùm inquiritur, an ad casum illum se extendat, aut non? nam patet responsio: Positò, quòd verè probabile sit, casum illum à lege non comprehendi, idem est dicere, dubium esse, an ad casum illum lex se extendat, ac dicere, legem respectu illius casûs esse dubiam, proindeque respectu illius casûs non obligare.

ALTERUM COROLLARIUM.

Lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anteriùs ad legis obligationem possidet.

75. *Erit autem lex manifesta*, ait *S. Isidorus* in *can. Erit autem, dist.* 4. Hinc scripsit *Panormitanus* (*in cap. fin. de Const.*): *Ubi lex est dubia, excusatur quis à juris ignorantia.* Eadem quidem naturalis ratio dictat, neminem ad eorum præceptorum, de quibus dubitatur, utrùm existant an non, teneri observantiam, ut habetur in *Authentica, Quibus mod. nat. etc.* §. *Natura*, ubi legitur: *In dubio nullus præsumitur obligatus.* Hoc idem docet *D. Thomas*, dicens, legem (et loquitur de lege divina, et æterna) ut obliget, debere esse certam. 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad.* 3. Ibi S. Doctor sibi objicit: *Mensura debet esse certissima, sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et respondet: *Licèt lex æterna sit nobis ignota secundùm quod est in mente divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur, ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* Non negat igitur *S. Thomas*, legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; dumtaxat ait, non opus esse, ut illa eodem

modo à nobis, ac à Deo dignoscatur, sed sufficere, ut nobis rationis naturalis lumine, aut speciali aliquâ revelatione innotescat.

Sed hoc clariùs, et firmiùs in alio loco statuit Magister angelicus, ubi quærit: *Utrùm conscientia liget.* Et sic sermonem habet: *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. Et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur; nec aliquis, ignorans præceptum Dei, ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenùs tenetur scire præceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. De verit. q. 17. art. 3.* Nota illud, *Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Sed nunc audiamus objectiones *P. Patutii* ad hoc secundum principium, et signanter respectu ad hunc *D. Thomæ* textum.

76. Objicit I. sub voce *scientiæ* non intelligi cognitionem certam, sed tantùm simplicem præcepti notitiam, quæ (ut ait) in nostro casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo, et dico primò: Quòd sub nomine *scientiæ* intelligatur probabilis notitia, hæc est novi vocabularii nova significatio, dum philosophi omnes cum eodem *S. Thoma* distinguunt opinionem à scientia, quæ accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quòd *S. Thomas* sub voce *scientiæ* intelligit comprehendi adhuc notitiam probabilem, quæ jam habetur in casu nostro: Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit, *et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur*. Sed pariter dico, in omnibus vocabulariis *notitiam* pro eodem significari, ac *cognitionem*, unde *notitia* legis idem est, ac cognitio legis. Cæterùm, dato etiam, quòd nomine *notitiæ* intelligi posset pro-

babilitas existentiæ legis, ad summum admitti poterit probabilitas illa, quæ tantùm stat pro lege, absque probabilitate in contrarium; alioquin, cùm opinio pro libertate æquè est probabilis, tunc certum est (ut diximus) non aliud superesse nisi meram legis hæsitationem, quæ nec scientia, nec notitia dici potest; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantùm notitiam dubii, sive quæstionis, an lex existat, vel non. Sed quòd *S. Thomas*, dicendo *mediante scientiâ*, intenderit loqui non de dubio, sive de dubiâ opinione, sed de verâ scientiâ, constat à contextu ejusdem articuli, dum ait: *Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum* (*coactionis ad rem*, ut suprà dixerat); *ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per scientiam.* Et postea subdit: *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *ligat, sciendum quòd ligatio metaphoricè à corporalibus ad spiritualia sumpta, necessitatis impositionem importat; ille enim, qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est, et aufertur ei potestas aliò divertendi.* Ergo sicut, qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quò vult; ita, qui non adhuc est ligatus à præcepto, mediante illius præcepti scientiâ, potestatem habet agendi quod voluerit. Quomodo autem dici potest, aliquem scire præceptum, si ipse sciat præceptum esse dubium? tunc omninò dicendum quòd ille præceptum ignorat, cùm dubitat, an præceptum adsit, vel non.

Præterea objicit super eumdem textum *D. Th. P. Patutius* verba illa: *Nec aliquis ignorans præceptum Dei ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenùs tenetur scire præceptum.* Ergo (arguit *P. Patutius*) licèt quis notitiâ præcepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur præcepto; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minimè quidem S. Doctor intelligit, tantùm ibi docet à peccato non excusari, qui præceptum scire tenetur, et culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo, quod in eodem articulo (*ad 4.*) subjungit: *Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat.* Quomodo *in ipso errore* peccatur, nisi cùm ipse error est peccatum ob voluntariam negligentiam? prout idem *S. Thomas* ex *D. Augustino* in alio loco apertè declaravit. *Ignorantia, quæ est omninò involuntaria, non est peccatum, et hoc est quod Augustinus dicit.:* Non tibi imputatur

ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris (*lib.* 3. *de lib. arbitr. cap.* 19.). *Per hoc autem quod ait, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quòd ignorantia habet, quòd sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quàm non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis scire debet. De verit. q.* 3. *art.* 7. *ad.* 7. Ergo nequaquam peccat, qui in duarum opinionum æquè probabilium hæsitatione inquirit legem, et debità diligentià adhibità, eam omninò dubiam invenit, et ideo non obligantem.

77. — Objicit II. Legis æternæ possessionem, nostræ libertatis possessionem antecedere; ideoque sit, quòd in dubiis opinio, quæ stat pro lege, præferri debet. Respondeo. Jam suprà vidimus, quòd Theologi dicunt, legem æternam respectu hominum non esse verè, et propriè legem. Sed concesso, quòd sit, nequaquam dici potest legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem à Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis, et consilii successio, quia omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominùs *prioritate rationis* sive *naturæ* homo in mente divina ante legem contemplatus est; priùs enim à legislatore considerantur subditi juxta propriam naturam, et eorum statum, et postea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*, siquidem Deus aliam legem statuit pro angelis, aliam pro hominibus: et pro his aliam pro sacerdotibus, aliam pro laicis: aliamque pro conjugatis, aliam pro cœlibibus. Hæc doctrina utique non est mea, est *D. Thomæ*, qui (1. 2. *q.* 91. *art.* 1.) ponit quæsitum: *Utrùm sit aliqua lex æterna?* Et *ad primum* sic sibi objicit: *Videtur quòd non sit aliqua lex æterna; omnis enim lex aliquibus imponitur: sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex possit imponi, solùm enim Deus fuit ab æterno; ergo nulla lex est æterna.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quòd ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, in quantùm sunt ab ipso cognita, et præordinata, secundùm illud ad* Rom. c. 4. ℣. 17: Qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt. *Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Adverte, *rerum ab ipso præcognitarum*. Itaque, *prioritate rationis*, priùs à Deo consideratus fuit homo tamquam liber, et deindè considerata fuit

lex, quâ homo ligandus erat. Exempli gratiâ : Deus ab æterno prohibuit homicidium, ergo *prioritate rationis*, priùs consideravit homines, qui interfici possent, et postea præceptum dedit eis, ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit *P. Patutius*, homo nascitur liber, et independens? Neutiquam, nascitur potestati divinæ subjectus, et consequenter obligatus omnibus parendi præceptis, quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promulgentur, et innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi à Deo donatam, quæ cùm sit certa, nonnisi à præcepto certo ligatur; et cùm lex sit *regula*, et mensura, quâ homo suas actiones regulare, et mensurare debet, oportet quidem, ut hæc regula, et mensura incerta non sit. Falsum autem est id, quod adversarii autumant, nempe, quòd nihil possit homo agere, nisi certò sciat illud sibi fuisse à Domino permissum. Nam si hoc esset, lex divina non indiguisset promulgatione, sed tantùm opus fuisset, ut Deus omnia, quæ nobis permittebat operari, declarasset. Sed Deus non ita fecit: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, et præcepta sua: Si volueris mandata servare, conservabunt te, etc. Eccli. c.* 15. ℣. 14. Priùs itaque Dominus hominem liberum creavit, ei donando ex suo beneplacito libertatem, juxta id, quod scribit Apostolus: *Potestatem habens suæ voluntatis*. 1. *Cor.* c. 7. ℣. 37. Et postea mandata, quæ tenebatur servare, adjecit, ac imposuit; et ideo hominis libertas, cùm certa sit, possideatque ante legis obligationem, ipsa nonnisi à lege certâ ligatur.

Hinc est, quod auctores antiqui communiter docuerunt, ubi lex est obscura, nec pro illa reperitur Scripturæ textus, aut Ecclesiæ determinatio, aut evidens ratio, nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro certo habuerunt, legem dubiam non obligare. En quomodo scripsit *S. Raymundus: Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. Lib.* 3. *de pœn.* §. 21. Idem scribit *S. Antoninus* dicens: *Si verò non potest* (confessarius) *clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolu-*

sionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cùm promptiora sint jura ad solvendum, quàm ligandum (c. *Ponderet, dist.* 50.) *et meliùs sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia severitate, ut dicit* Chrysostomus *c. Alligant, caus.* 26. *q.* 7. *potiùs videtur absolvendus. S. Anton. part.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5. §. *In quantum.* Idem scripsit *Gabriel Biel*, qui vixit an. 1480. dicens : *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In* 4. *d.* 6. *qu.* 4. *concl.* 5. Idem docuit *S. Thomas*, ubi dixit : *Qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra id, quod publicè tenetur secundùm Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari. Quodlib.* 3. *a.* 10. *S. Thomas* igitur tantùm damnat, qui aliquam sequitur opinionem contra manifestum Scripturæ testimonium, aut contra communem sententiam juxta auctoritatem Ecclesiæ; non autem qui sequitur opinionem, quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat *Joannes Nyder : Hæc verba S. Thomæ non possunt intelligi, nisi de illis, ubi manifestè patet ex Scriptura, vel Ecclesiæ determinatione, quòd sit contra legem Dei; et non de illis ubi illud non apparet, aliàs sibi contradiceret in eodem libro. In Consol. etc. cap.* 11. *art.* 3. Idem tradidit alibi *S. Thomas* scribens : *Omnis quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur; quia error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam non excusat à toto, licèt fortè à tanto. Error verò, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Quodlib.* 9. *art.* 15. Adverte verba *nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur.* Ergo falsum est principium adversariorum, quòd in dubio possidet lex, ac proinde in dubio pars tutior est tenenda. Sed dicet *P. Patutius :* Si possidet libertas, cur *S. Thomas* scripsit, quòd in dubio partem mitiorem sequens *non excusatur à toto?* Respondetur, S. Doctorem hic non loqui de ultimo judicio practicò, quod certum fieri potest ex aliquo principio certo reflexo, sed loquitur tantùm de judicio directo, quod dubium est, cùm utraque opinio dubia sit, et ideo ait non excusari, qui tantùm ex judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secùs tamen esset, ait *S. Antoninus*, si quid amplecteretur ex opinione probabili, intellige, formato ultimo dictamine certo ex certo reflexo

principio. Audiamus S. Archiepiscopum: *Notandum est, quod dicit S. Thomas in quadam quæstione de Quodlibetis, quòd quæstio, in quâ agitur de aliquo actu, utrùm sit peccatum mortale, vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ sacræ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissimè determinatur. Nam si determinet, quòd sit mortale, et non sit, mortaliter peccavit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam; si autem determinatur, quòd non sit mortale, et est, error suus non excusabit eum à mortali. Sed hoc secundum videtur sanè intelligendum, quando erraret ex crassa ignorantia; secùs, si ex probabili; putà, quia consuluit peritos in tali materia, à quibus dicitur illud tale non esse mortale: videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis quæ excusat à toto. Et hoc quantùm ad ea, quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos fidei, et decem præcepta, in quibus ignorans ignorabitur... Et si diceretur hic esse usuram, et usura est contra decalogum; respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cùm Sapientes contraria sibi invicem sentiant. P. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.* Itaque secundùm *D. Thomam*, et *D. Antoninum*, ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

78. — Objiciunt III. nostri adversarii, nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudeo hanc objectionem mihi fieri, quod enim in hoc puncto *S. Thomas* docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omninò firmandam. Quærit Angelicus (1. 2. q. 19. *art.* 10.): *Utrùm necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* et ait, teneri homines se conformare voluntati Dei in volito *formali*, scilicet in *volito boni communis* (quisque enim non potest licitè aliud velle, nisi bonum) sed non in volito *materiali*. Deindè S. Doctor (ad *primum*) sic sibi objicit: *Videtur, quòd voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito, non enim possumus velle quod ignoramus... Sed quid velit Deus ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quòd volitum divinum secundùm rationem communem, quale sit, scire possumus; scimus enim, quòd Deus quidquid*

vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ, quantùm ad rationem voliti, quòd est volitum *formale*, sive commune. Subdit deindè: *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata, prout distinctiùs declarat *P. Gonet* dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. In Clypeo. t. 3. d. 6. art. 2. n. 57. in fin.*

Sed instat *P. Patutius*, et ait: *Riguardo al precetto, e proibizione* (libet hoc adnotare suis propriis verbis) *sempre dobbiamo conformarci alla volunta divina, eziandio quanto al volito materiale, mentre Dio ci hà dati i suoi precetti, affinchè gli osserviamò, e questi già sono notificati nelle sue leggi* (1). Sed ego peto: Si aliquod præceptum est dubium et obscurum, prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æquè probabilium, quomodo dici potest præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantùm dubium præcepti, prout suprà ostendimus, quòd ubi duæ opiniones concurrunt æquè probabiles, neutra probabilis, sed tantùm dubia remanet. Quapropter eo casu solummodò potest dici, quòd præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et reverà quomodò umquam dici poterit, nos legis cognitionem habere, cùm verè nescimus, an lex existat vel non? tunc benè asserere valemus, quòd legem nescimus, et ideo non tenemur, juxta *S. Thomam*, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volitò materiali, quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati, quæ non adhuc est nobis patefacta.

Idque confirmat expressiùs respectu ad nostrum casum *D. Thomas* in alio loco (2. 2. *qu.* 104. *art.* 4. *ad.* 3.) ubi quærens: *Utrùm in omnibus Deo sit obediendum?* Respondet affirmativè,

(1) *Id est*: Ratione præcepti et prohibitionis (libet hoc adnotare propriis verbis) semper voluntati divinæ conformemur oportet, etiam in volito materiali, siquidem Deus præcepta nobis observanda dedit hæcque jam in lege notificata sunt.

sed postmodum sibi objicit ad *tertium : Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. Sed non quantùm ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut suprà habitum est* (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. hic est locus jam suprà relatus de volito materiali). *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et ita respondet : *Ad tertium dicendum, quòd etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta divina.* En igitur S. Doctor benè explicat, nos non teneri sua præcepta servare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo, et conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus, *quæ Deus vult*, sed in eo tantùm, *quod Deus vult nos velle.* Sed quomodo sciemus id, quod vult Deus nos velle? Sciemus, inquit *S. Thomas*, cùm *præcipuè innotescit per præcepta divina.* Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tamquam Dei volitum, sed requiritur insuper notitia præcepti certa, et manifestata : hoc quidem significat verbum illud, *innotescit.*

Quæro nunc, ut hoc punctum concludamus : Casu quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemurne illi conformari? Minimè, ait Angelicus dicens : *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit, et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Idque confirmat, ut vidimus, expressè *P. Gonet : Homo non tenetur se conformare voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. Clyp. disp.* 6. *art.* 2. *n.* 37. Imò scripsit *Joannes Gerson*, ut alibi retulimus, quòd nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servandam, nisi priùs eam ipsi manifestet : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. Lib. de vita spir. lect.* 2.

Hinc patet, quòd *S. Thomas* semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis, ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quæ hanc esse mentem suam clarè ostendunt. Dixit ipse, quòd lex, ut obliget, oportet *ut per ipsius*

notitiam applicetur. 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Dixit ibidem *ad primum*, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Inquit *naturaliter cognoscendam*, ergo tunc homo tenetur legem servare, cùm legem cognoscit, non verò cùm dubitat de lege: dixit legem esse mensuram, quâ homo mensurare se debet, ac proindè dixit, quòd hæc *mensura debet esse certissima.* 1. 2. *q.* 17. *a.* 4. *ad* 3. Dixit, quòd sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat, nisi per ejusdem scientiam. Et ideo subdit: *Undè nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. q.* 17. *art.* 3. Dixit, hominem tum tantùm teneri ad obediendum Deo, cùm ejus divina voluntas *homini præcipuè innotescit* per præcepta divina. 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Itaque juxta has omnes *D. Thomæ* doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cùm est *cognita*, nisi cùm est *certissima*, nisi cùm de illa habetur *scientia*, nisi ipsamet *innotescit.*

Quapropter, his positis, frustrà objicitur à nostris adversariis, quòd cùm opiniones sunt æquè probabiles, opinio tutior, si non inducit obligationem certam, inducit saltem obligationem probabilem; et ideo deerit dictamen moraliter certum de actionis honestate; sine quo non licet operari. Sed huic pluries suprà data est responsio, nempe, quòd cùm duplex concurrit opinio æquè probabilis, opinio, quæ stat pro lege, aliam non inducit obligationem nisi deponendi dubium; sed hujusmodi dubia, juxta omnium probabilistarum, et probabilioristarum, ipsiusque *P. Patutii* sententiam, ut vidimus, benè potest deponi, non tantùm ex directo, sed etiam ex reflexo principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

79. — Objiciunt IV. Regulam sacrorum canonum illam: *In dubiis tutior via est eligenda*, ut habetur in *cap. Illud Dominus, de clerico excomm. deposito, etc.* idemque dicitur in *cap. Ad audientiam, de homic.*, et in *cap. Petitio tua, eod. tit.*, item in *Clement. Exivi*, (ad verba, Item quia) *de verb. signif.*, et in *cap. Juvenis, de sponsal.* Dicunt adversarii: Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo, et concedo, quoad generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica, et

facti, qualia utique erant illa, quæ occurrebant respectu ad casus præfatorum canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa, et juris, ut dicunt *S. Antoninus*, *Christianus Lupus*, *Joannes Nyder*, *Dominicus Soto*, *Suarez*, *Tabiena*, *Silvester*, *Angelus*, *Henriquez*, *Anglès*, *S. Bonaventura*, *Gerson*, *Pelbartus*, et alii ferè communiter, ut mox videbimus; ajunt enim, regulam præfatam canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto.

En quomodo loquitur *S. Antoninus*: *Inducunt illud*: In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare, Part. 2. tit. 1. cap. 11. §. 31.* Verba *D. Antonini* sunt nimis clara, sed *P. Patutius* ait, S. Archiepiscopum loqui tantùm de eo, qui opinionem mitiorem habet pro unicè verâ, idque infert ex verbis illis, *alioquin oporteret omnes religionem intrare*; ergo, dicit *P. Patutius*, *S. Antoninus* vult hic loqui de duabus opinionibus æquè tutis, et moraliter certis, et contrà prætendit probare, *S. Antoninum* sentire vi præfatæ regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam; sed ut res clarescat, hic præmittendum id, quod præmittit *S. Antoninus in §. 28. loc. cit.* loquens de quodam contractu, circa quem tunc valdè inter sapientes disceptabatur, an esset, vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus: *Et si diceretur, hic esse usuram, et usura est contra decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cùm sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cùm autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his, quæ expressè per se, vel reductivè sunt circa jus naturale et divinum, ut contra fidem, vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum: et non de his, quæ per multa media, et non clarè probantur esse contra præcepta et articulos.*

Deindè §. 31. ait: *Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud*: In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate, quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare.* *S. Antoninus* igitur neuti-

quam sentiebat universalem adesse legem, quòd tutiora sequamur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cùm duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum, qui tunc disceptabatur, censebat, præfatam canonum regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quòd ibi exemplum adduxerit, sive absurdum, quòd alioquin oporteret omnes religionem intrare; nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversùs eos, qui dicere præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter regulam illam religionem ingredi; sed respondet ibi directè eis, qui dicebant, contractum illum vetitum esse vigore prædictæ regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam: *Quòd autem volentes probare* (repetamus verba jam suprà relata) *contractum esse illicitum, inducunt illud: In dubiis tutior via est eligenda.* Hìc igitur sermo fit præcisè de contractu illo speculativè dubio, et respondet S. *Antoninus, Hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia.* Undè non valet dici: S. *Antoninus* intendit loqui de eo, qui volens contractum inire, reputat illum non dubitanter, sed certè licitum; nam S. Archiepiscopus non intendit utique loqui ibi de opinione habita pro unicè vera, sed de opinione omninò dubia; alioquin ad objectionem eorum, qui probare volebant, contractum esse illicitum, quia canones præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam, ineptè respondisset, regulam illam *esse de honestate, et meriti majoritate, non de necessitate quoad omnia dubia*; sed debuisset respondere; Regulam procedere tantùm in dubiis, non verò, cùm operans habet pro vera suam opinionem; Sanctus autem ait, Regulam canonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia*: quoad omnia enim dicit esse tantùm *de honestate, et meriti majoritate.*

Sicut scribit *S. Antoninus*, sic etiam sentit *Joannes Nyder*, dicens: *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti. In consolat. part. 3. cap. 10.* Idem sentit *Tabiena*: *Non valet, quòd in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est præceptum, sed consilium. In summa verb. Scrupulus.* Idem scripserunt *Navarrus Manual. cap. 27. n. 181. Dom. Soto de just. et jure lib. 7. part. 3. art. 2. Abbas in cap. Significasti, Sylvester verb. Jejunium quæst. 10. n. 27. Suarez tom. 3. in 3. p. disp. 40. sect. 6. n. 8. Angles p. 1. de jejun. q. 9. art. 1. dub. 2. concl. 3. Henriquez lib. 14. de irreg. cap. 3. n. 4. in fin.* Item

S. Bonaventura, Gerson, etc. apud Terillum de probab. quæst. 26. *num* 21.

Et reverà juxta casus relatorum canonum omninò servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica, et facti; nec haberi poterat principium aliquod certum, directum, aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem, propter scandala, aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debebant. Utque dilucidè hoc dignoscatur, brevibus hic discutere oportet, qui tunc acciderunt casus, et decisiones textuum, qui nobis objiciuntur. Quoad *cap. Illud Dominus, de clerico excomm. deposito, etc.* ibi casus fuit, quòd quidam Episcopus, non obstante famâ publicâ de excommunicatione adversùs eum latâ, temerè celebrare maluit, qua de re jure dicimus, eum depositione fuisse ab *Innocentio III.* punitum; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam adhibere tenebatur, ut de veritate certior fieret, interimque à celebratione desistere debebat. Idcirco meritò dixit Pontifex: *Quia in dubiis via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potiùs abstinere, quàm sacramenta in Ecclesia celebrare.*

Quoad *cap. Ad audientiam, de homic.*, casus fuit, quòd quidam sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vitâ decessit. Deindè dubitabatur, an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. *Clemens III.* decrevit convenire, ut sacerdos à sacrificando abstineret, et ideo dixit: *Cùm in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, te convenit injungere presbytero, ut non ministret.* Hìc primò advertendum, quòd non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum, an tali ex vulnere mors accidisset, qua de causa subjungit textus: *Si ex alia infirmitate obierit, poterit divina ministrare.* Ideoque sapienter statuit Pontifex, quòd interim sacerdos non celebraret; dicebat enim in tali dubio viam tutiorem eligendam. Advertendum secundò cum *Navarro*, et *Suarez*, quòd eo casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantùm de quadam convenientia, ut, si deindè constaret sacerdotem fuisse homicidam, populo non esset scandalum eum celebrantem conspicere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in *cap. Petitio tua*, 24. *de homic.* ubi dictum fuit; *Cùm sit consultiùs in hujusmodi dubio abstinere, quàm temerè celebrare.* Quis non videt, in his casibus necessariò ad scandalum effu-

gendum, convenisse, ut via tutior eligeretur, à celebratione abstinendo?

Ad Clementinam *Exivi* respondemus, quòd ibi Fratres Minores Sedem apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas religionis regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? Papa respondit: *In his quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda.* In primis, ut censet *P. Eusebius Amort*, cùm Papa dixerit, *pars securior est tenenda*, non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando cum morali certitudine sine dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset, omnes voces imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius procul dubio fuisset; at Pontifex dixit *esse intelligenda* verba imperativa tantùm illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi*, nempe ob verborum expressionem, *vel saltem ratione materiæ.* Cæterùm inquit: *Licèt Fratres non ad omnium quæ sub verbis imperativi modi ponuntur in regula sicut ad præceptorum, seu præceptis æquipollentium, observantiam teneantur, expedit tamen ipsis Fratribus ad observandam puritatem regulæ, et rigorem, quòd ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferiùs adnotantur.* Et post hæc Papa, quæ tamquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam *P. Eusebius Amort.*

Sed ego aliam responsionem addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur: Antecedenter à Fratribus fuerat dubitatum, an regula tantùm ad vota paupertatis, castitatis, et obedientiæ obligaret; sed *Nicolaus III.* Papa jam declaraverat obligare etiam ad illa consilia evangelica, quæ in regula exprimebantur verbis obligatoriis præcepti, vel præcepto æquipollentibus. Deinde Fratres *Clementem V.* supplicarunt, ut eis declararet, *Quæ censeri debeant præceptis æquipollentia?* Idcirco *Clemens*, priusquam explicasset ea, quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum, et ratione gravis materiæ de qua agebatur, præmisit illa verba, *ad vitandos graves remorsus conscientiæ,* pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æquè probabilibus, sed tantùm, an adesset obligatio illam sequendi partem, quæ juxta regulæ rigorem, et juxta id, quod *Nico-*

Innoc. III. jam declaraverat, non tantùm tutior, sed erat omninò tuta; cùm jam constabat, regulam ex vi verborum, et gravitatis materiæ obligare ad observanda tamquam præcepta non solùm principalia tria vota religionis, sed etiam consilia evangelica, quæ in regula exponebantur, et ideò ipsa præteriri non poterant sine gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit *Clemens*, ad vitandos hujusmodi remorsus, tenendam esse securiorem partem, quæ reipsà erat unicè vera, et unicè secura; et ex alia parte nullæ rationes suppetebant, quæ transgressionem illorum consiliorum à gravi culpa excusare valebant.

Tandem quoad *cap. Juvenis.* 3. *de sponsal.*, casus fuit, quòd juvenis quidam septennis puellam quamdam duxit, quâ *mortuâ*, postea cum consobrina illius alias nuptias contraxit. Hinc, suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum ob ætatis septennis impotentiam, *Eugenius III*. præcepit, ut vir à præfata consobrina separaretur, propter honestatem Ecclesiæ, subjungens: *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus etc.* His positis, dicimus I., Pontificem jure separationem præcepisse, non, quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda, adque Ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus II. quòd Papa, proferendo verba, *quod certius existimamus, tenere debemus*, minimè id dixit respectu juvenis; qui utique benè conscius erat, si tempore primi conjugii potens vel impotens esset; sed respectu judicum qui in foro, cùm partium rationes sunt dubiæ, proculdubio, quod certius est, sequi tenentur; proindeque dixit; *certius*, (non *tutius*) nempe quod ipse Papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potiùs stabat. Quid autem inter hoc, et quæstionem nostram, ubi de foro interno agitur, et non de dubio facti, sed de opinione æquè probabili? Hinc patet, quòd omnia dubia ad textum casûs pertinentia erant dubia practica, et facti, quæ nullo ex reflexo principio deponi poterant.

Tantò magis, quòd ipsi Pontifices in dubiis speculativis hâc regulâ tenendi partem tutiorem non semper usi fuerunt. *Adrianus VI.*, ut refert *Domin. Soto in* 4. *dist.* 27. *quæst.* 1.

[illegible] non obstante, quòd ipse oppositum [illegible] in quodam matrimonio rato, tantummodo sententiæ Cajetani confisus. Præterea in cap. *Laudabilem*, *de frigid. et mal.* habetur, Pontificem cuidam conjugi, qui dubius erat de potentia ad copulam, concessisse, ut eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est servanda, ut volunt adversarii, et tunc dubium vertebat, an mulier illa esset aliena, quomodo Pontifex viro illi permittere poterat per triennium ad eam accedere, et copulam experiri? Adde, quòd si lex ista esset universalis sequendi in cunctis dubiis, etiam speculativis, tutiorem partem, sequeretur, ne probabilissimam quidem teneri posse opinionem, quæ utique non est tutior, sed intra fines probabilitatis manet; sed hoc dici nequit, cùm proscripta sit ab *Alexandro VIII.* propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Adde, quòd etiamsi esset res dubia, an præfata regula canonum intelligenda sit de omnibus dubiis, et non tantùm de dubiis practicis, rationes ipsæ, quibus sat clarè probatum est, legem dubiam, utpote non satis promulgatam, non obligare, eædem probant, hanc canonum regulam non esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantùm quoad dubia facti, et pratica.

Denique, ut præsenti puncto finem imponamus, quæro (et ad hanc rationem quam proferam, ignoro quid responderi possit): Quid canones præcipiunt? præcipiunt in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque, *in dubiis*; sed si non simus in dubiis? Quid obstat, regula illa, si homo alicui principio certo innititur? tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis, et à finibus dubietatis egreditur, nec ampliùs dici potest eum esse in dubiis. Præterea ipsimet adversarii concedunt, præfatam regulam sequendi partem tutiorem, locum non habere in materia justitiæ; at si regula canonum sequendi quod est tutius, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitimè rem possidet, in dubio, an res sit aliena, de illa expoliari teneretur; sed *D. Augustinus in can. Si virgo, caus. 34. q. 1.* contrarium docet, inquiens: *In jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.*

80. — Objiciunt V. decisionem ejusdem consessûs Episcopo-

rum Gallorum, ubi fuit decretum, in opinionibus æquè probabilibus tutiorem partem esse tenendam. Horum tantorum præsulum auctoritatem magnoperè veneror, sed omnes docent, auctoritatem extrinsecam sapientum magni non posse esse ponderis, ubi intrinseca ratio certa videtur, et convincens; tantò magis, cùm ipsa sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto, quòd pro nostra sententia non minor quàm pro opposita extat auctoritas extrinseca, imò valdè major. Nec negari potest, nostram sententiam saltem per octoginta, aut etiam nonaginta annos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ auctores, quos inter plurimi fuerunt Cardinales, Episcopi, universitatum doctores, et signanter plures magistri dominicanæ religionis, in qua semper magna doctrina floruit. Hìc brevitatis causâ omitto cunctorum ipsorum nomina, et suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo Opusculo seorsim edito, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione egualemente probabile* (1).

Nec valet dicere, horum auctoritatem in hac materia parùm æstimandam esse, etiam à me, dum ipsi habentur à me tamquam decepti, cùm ad nostram tuendam sententiam innixi sunt principio illi, quod egomet reprobavi: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Jam dixi sub initio dissertationis hujus, quòd tale principium solum, et per se directè sumptum, non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æquè probabilis. Attamen adverto, jam plures auctores (ut suprà vidimus) pro nostra sententia tutanda innixos fuisse eidem nostro principio, nempe quòd lex dubia non potest obligare. Præterea dico, quòd nec etiam illi auctores solo præfato principio illo, *Qui probabiliter agit, etc.* utebantur. Et sic rem confero: Auctores illi ex una parte jam fatebantur, quòd ad licitè operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contrà verò ipsimet auctores eadem nostra principia in suis Operibus in diversis locis jam statuerunt, nempe, quòd lex non sufficienter promulgata non obligat: et quòd ubi libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo principio adeò ab ipsis acclamato, quòd *In dubio melior est conditio possidentis.* Ergo si de hujusmodi principiis, lo-

(1) Confer suprà notam ad n. 66. positam. *Edit.*

quando de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter justè censendum, quòd ipsi dicto illo, *Qui probabiliter agit, prudenter agit,* potiùs utebantur tamquam corollario quodam, sive consequentiâ, quæ à principiis reflexis inferebatur. Tantò magis, quòd hæc materia opinionum probabilium tunc erat valdè confusa, unde confusè de ea loquebantur, postquam antiquiores auctores confusiùs de illa locuti fuerant. Cæterùm dictum illud, *Qui probabiliter agit, etc.* dupliciter accipi potest: si accipitur tamquam innixum aliis principiis reflexis, verè prudens, et certum est; si verò accipitur tamquam principium directum, seclusâ judicii reflexione, falsum est. Et sic de effato illo directè sumpto jure merito Gallicani præsules contenti non extiterunt, tuleruntque decretum, quod circumfertur, nempe : *In dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo se offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius est, sive quod est in eo casu unicè tutum; nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura : Qui amat periculum, in illo peribit.* Attentis quibus postremis verbis, apparet pro certo, quòd ipsi præsules locuti sunt de operante cum dubio practico, nullum habente principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de operante, qui ultimum format judicium, non ex sola probabilitate opinionis, sed ex alio certo principio reflexo, aliter quidem puto quòd præsules illi decrevissent. Quod autem ad plura Episcoporum edicta in Gallia emanata, quæ à *P. Patutio* in suo Opere, *La regula prossima delle umane azioni*, afferuntur et transcribuntur, quibusque ipse ait proscriptum fuisse probabilismum, illa perlegi attentè, et consideravi, quòd omnia ipsa respiciunt præcisè quemdam librum cui titulus : *Apologia casuistarum*, qui meritò damnandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempe teneri posse securè quamcumque opinionem, non tantùm minùs probabilem, sed etiam probabiliter probabilem, secundùm quatuor vel trium, atque etiam unius auctoris auctoritatem. Quamobrem edicta præfata nihil, aut valdè parùm nostram sententiam adversantur. Cæterùm quoad vim rationum intrinsecam (quæ principaliter attendi debet, auctoritas enim extrinseca non aliud operatur, quàm afferre vis intrinsecæ præsumptionem), judico, et plurimi alii judicant mecum, habere jam convin-

centem, et evidentem. Quod autem ad extrinsecam doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut suprà ostendi, tenere sufficientissimam. Tantò magis, cùm animadvertimus, quòd nostri adversarii nihil adæquatè ad nostras rationes respondent; et ex alia parte, si eorum argumenta valerent, probarent utique tutiorismum damnatum necessariò esse tenendum. Loquendo verò de iis, qui non jam scribunt de proposito pro rigido systemate, sed tantùm illud oretenùs approbant; omnes ego veneror, et reputo me sapientiores; sed dico, quòd tunc hi majorem auctoritatem mihi afferrent, si scirem, ipsos maturè utriusque sententiæ momenta ponderasse; sed de hoc valdè dubito, et jure merito, dum video eosdem scriptores rigidæ sententiæ ab eis probatæ, aut parùm nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis et fallaciis, quibus unusquisque intelligens facillimè respondere valet. Addo, hujusmodi approbatores ut plurimùm (sicut suprà dixi) directa respiciunt motiva, sed parùm vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cætero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo, quòd hujusmodi reflexio ab iis, qui hodiè antiprobabilistas se produnt, et jactantur, minimè adhibetur. At progrediamur ultrà, quia materia est odiosa, et in ea parùm valeo me explicare. In libello autem super hanc controversiam à me nuperrimè edito, plures Episcoporum, Abbatum, et aliarum eruditarum personarum opiniones in ejus calce transcripsi, quæ nostrum systema verum ac certum non dubitant appellare.

81. — Objiciunt VI. textum Ecclesiastici, c. 3. ℣. 27: *Qui amat periculum, in illo peribit*; ergò ajunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hic advertere oportet æquivocum, sive ambiguitatem, quæ intercedit. Qui opinione æquè probabili utitur, principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant adversarii, quomodò non peccat qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incerta. Quandò lex est certa, profectò non possumus exponi periculo eam transgrediendi, sicut est periculum propriam conversionem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur: *Cor durum malè habebit in novissimo; et qui amat periculum, in illo peribit.* Certa est lex charitatis, quam

quisque erga seipsum habere debet, non manendi diu in peccato ob periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum, in illo peribit. Pariter hic objiciunt doctrinam illam *D. Thomæ*, quæ in idem coincidit: *Quicumque committit se discrimini peccati mortalis, mortaliter peccat. Quodlib.* 9. *a.* 15. Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immittente se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in Scriptura expressum, vel potiùs de operante cum dubio practico, juxta alium textum ejusdem S. Doctoris, ubi dixit: *Qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit.* S. Th. *in* 4. *dist.* 21. *quæst.* 2. *a.* 3. *ad* 3. Notandum: Non dicit Angelicus, in quo dubitat offendi legem, sed in quo *dubitat esse peccatum mortale*; alibi enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut suprà retulimus: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. quæst.* 17. *a.* 3.

82. — Dicunt igitur adversarii, quòd, cùm lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certè peccat ex Scriptura allatâ: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Ergo resumo, ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti tutiorismum, non aliter operando, quàm cum morali certitudine absoluta, et immuni ab omni formidine, quòd opinio illa quam quis sequi vult, sit vera. Minimè, ipsi respondent, satis est, quòd illa opinio sit probabilissima, cùm proscripta jam fuerit ab *Alexandro VIII.* opposita propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Igitur, dico primò, ex hoc deduci, veram non esse sententiam, quòd, cùm lex est dubia, peccat qui se exponit periculo eam transgrediendi, nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis sit remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico (et hic aliquantulum immoremur) quòd is, qui credit numquam esse licitum se exponere periculo lædendi legem, et contrà dicit posse opinionem minùs tutam teneri, solummodo quando est probabilissima, difficillimè, et vix umquam induci poterit ad eam sequendam cum secura conscientia, nisi eam invenit strictè certam, et ab omni formidine immunem. Et sic ratiocinor: Opinio probabilissima est illa, quæ, etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem propositionis ut suprà dam-

natæ, quæ dicebat: *inter probabiles probabilissimam*; et ideo, prout communiter doctores ajunt, opinio probabilissima, quæ etiam moraliter certa (largè tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa: ad differentiam opinionis sive sententiæ strictè certæ, quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem non excludit prudentem formidinem; opinio probabilissimæ opposita non equidem est illa, quæ tenuiter tantùm est probabilis; tenuis enim probabilitas non est probabilitas, sed dumtaxat quædam falsa apparentia, seu vana probabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem producere potest, sed tantùm aliquam imprudentem formidinem; sed imprudens formido non est formido, quæ valeat ullum peccati periculum secum afferre. Ipsimet rigidi, et stricti tutioristæ communiter ajunt, quòd hujusmodi imprudentes formidines contemni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insipientia reverà esset dicere, quòd Deus nobis imposuerit etiam futiles et irrationabiles timores vitare. Itaque propriè loquendo opinio probabilissimæ adversa non est ea, quæ tenuiter, sed ea quæ dubitanter probabilis est: et hæc, sicut probabilissima, (ut diximus) non caret omni prudente formidine, quòd sit falsa; ita opinio probabilissimæ opposita non caret omni prudenti motivo, quòd sit vera. Nunc peto; posito, quòd opinio stans pro lege, opposita probabilissimæ stanti pro libertate, est dubiè probabilis, quomodo qui censet illicitum esse immitti in periculum transgrediendi legem, volens probabilissimam sequi, poterit umquam in praxi cum tranquillà conscientia induci ad firmiter credendum, quòd opinio stans pro lege non sit verè probabilis, et sic probabilissimâ uti, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram inveniet tam exactam, quæ ipsum reddat securum, quòd opinio stans pro lege careat quidem tantùm probabilitatis pondere, quod illam efficiat probabilem, et sic ipse securè, et à periculo immunis operetur? Idcirco repeto, quod ab initio dixi, quòd ille, qui credit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minùs tutam, nisi probabilissima sit, cum magna difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplexetur tutiorismum, quod solummodò ab omni periculo legem transgrediendi immune, atque liberum est.

83. — Instant adversarii, et dicunt: Qui tutiores opiniones

amplectitur, tutiùs incedit. Respondeo : Nefas quidem est, divinarum legum observantiam relaxare plùs quàm licet, sed non minus est malum, divinum jugum plùs quàm oportet durum aliis reddere; nimia enim severitas (scribit *Cabassutius in Præfat. theor. juris, etc.*) *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos* (*ut ait* D. Bonaventura) *damnat, et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant, vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei difficultate victi ex erronea conscientia mortaliter peccent, et damnentur. Rectè ergo* D. Bonaventura (*Comp. theol. verit. l. 2. c. 32. n. 3.*)*: Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem; item prima sæpè dicit malum bonum, secunda è contrà bonum malum; item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contrà damnat salvandum. Hinc sapienter scripsit* Jo. Gerson : *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi assertiones rigidas, et nimis strictas in rebus universis nequaquam eriguntur homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs, demerguntur. Quid prodest, imò quid non obest coarctare plus justo mandatum Dei, quod est latum nimis? De vit. spir. lect.* 4. Optimè nos instruit *S. Chrysostomus : Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*. Ita in *can. Alligant, caus.* 26. *q.* 7. Addit *P. Suarez* et ait : *Imò potiùs periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur. In* 2. 2. *qu.* 89. *a.* 7. Idque fusiùs *Cardin. Pallavicinus* scitè explicat : *Per se spectatum effatum illud :* In dubio tutior pars est eliganda , *verissimum est, si rectè intelligatur : nam vel agitur de electione practica, et hæc semper debet esse tutissima, quia debet esse evidenter licita : vel de electione sententiæ speculativæ, et circa eam quærenda quidem est major securitas sententiæ, non major securitas actionis. Si induceretur opinio, quòd semper teneremur facere actionem, quæ securior est, etiam à transgresione materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maximè exposita periculo frequenti transgres-*

sionis formalis; quare tutior est opposita. (*In 1. 2. disp. 9. c. 4. a. 11. n. 12.*). Idem scripsit *P. Bancel Dominicanus: Multa sunt, quæ tutiùs est facere, sed simul etiam tutiùs est non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione. Brev. univ. theol. p. 2. tract. 6. q. 5. a. 5.* Hinc idem auctor concludit: *Cùm non debeamus formare conscientiam de obligatione ad aliquid sub pœna, nisi moraliter constet de obligatione, non debemus onus illud imponere, dum moraliter nobis constat superesse nobis libertatem amplectendi quamcumque voluerimus ex hujusmodi opinionibus.*

Ego, ut sinceré veritatem fatear, cùm Theologiæ moralis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenuè cum aliis tunc temporis contendebam; sed posteà meliùs rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia, quæ pro opinione æquè probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit: et quidem inductus ab illo pluries hic repetito principio, quòd lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi, nefas esse conscientias, cùm opiniones sunt æquè probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cùm nostrâ hâc tempestate viderim ita acriter adversùs mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens, ac relegens auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus à mea sententia desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tamquam probabiles habui, postea non erubui reprobare; ita, imò tantò magis non erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti, retractare. Sed quò diligentiùs rationes nostræ sententiæ perpendere satègi, eò magis certæ mihi visæ sunt. Cæterùm, si quis adesset, qui me clarioribus momentis illuminare posset falsitatem ostendendo duorum principiorum (1) quæ hic exponere curavi, multas ei gratias haberem, atque statim etiam per publicam scripturam me revocari polliceor. Donec tamen aliter mihi, quàm in præsentiarum sentio, persuasum non erit, dico

(1) Sc. Duorum coroll. suprà n. 69. et 75. *Edit.*

quòd sine gravi conscientiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cùm opiniones æquè sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesia, cui libenter, si declarabit, judicium meum submitto.

Cæterùm protestor, quòd sicut confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facilè damnant usum plurium opinionum, quæ gravi fundamento nituntur; ita contrà neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine certo fundamento tamquàm probabiles acclamant. Confessarius, antequam aliquam opinionem amplectatur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere, et cùm ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adæquatam responsionem suppetere non aspicit; tunc oppositam minùs tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat; modò auctoritas non sit tanti ponderis, ut videatur ei magis quàm rationi apparenti deferendum, juxta id quod docet S. Thomas: *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quòd audit ab aliquo scientifico, quàm de eo, quod sibi secundùm suam rationem videtur.* 2. 2. q. 9. a. 8. ad 2. Sed iste casus valdè rarus erit.

84. — Hoc pro theoria, sed quantùm ad praxim spectat deligendi opiniones, quæri solet, an expediat rigidas, an benignas præferre? Respondeo : Ubi agitur de removendo pœnitente à periculo peccati formalis, confessarius debet generaliter loquendo, et in quantùm christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi verò opiniones benignæ proximius reddunt periculum formalis peccati, proùt sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ id genus; tunc semper expedit, ut confessarius utatur, imò dico, quòd ipse ut medicus animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt.

Nescio autem, quomodo possit cum bona conscientia doceri (genericè loquendo) quòd pœnitenti, qui ob confessionem suarum culparum peractam jus certum ad absolutionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eò quòd pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit tutiorem sequi. Hic est rigor ille, quem immoderatum et injustum proculdubio reputo, et reprobo, cùm austeritas hæc causa esse potest, ut

plures animæ damnentur; dùm aliàs plures auctores invenio etiam probabilioristas, tam modernos, quàm antiquos, relatos quidem ab adversariis utì rigidæ sententiæ fautores, qui oppositum docent. En quomodo loquiter probabiliorista *Pontassus: Fatendum tamen, quòd, si confessario persuasum foret, opinionem sui pœnitentis esse probabilem* (loquitur jam de opinione, cui tutior opposita etiam est probabilis) *tunc ei absolutionem posset impertiri, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret. Verb. Confessarius, cap.* 2. Si autem confessarius potest pœnitentem absolvere, tenetur, cùm ille jus ad absolutionem habeat. Idem pariter scribit probabiliorista *Cabassutius: Quivis confessarius absolvere debet eum pœnitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundùm probabilem piorum, et doctorum aliquot hominum non reprobatam in Ecclesia auctoritatem est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur confessarius, habeatur minùs probabilis* (intelligendum, non notabiliter minùs) *ut ostendunt* Navarrus, Sylvius, *etc.* Et de hoc rationem dat, *quoniam, esto confessarius agat contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cùm teneatur absolvere dispositum. Theor. jur. l.* 3. *c.* 13. *n.* 13. Præterea *Victoria*, qui scripsit ante annum 1545, sic ait: *Sed quid faciet* (confessarius) *quando ambæ opiniones sunt probabiles, et habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius sacerdos, sivè non, tenetur eum absolvere in tali casu; ita* Paludanus. *Probatur apertè, talis enim est in gratia, et confessor habet probabilitatem, quòd sit in gratia, quia scit esse probabilem ejus opinionem: ergo non debet ei negare absolutionem. De confess. n.* 109. Item *Adrianus* similiter scribit: *Si à pluribus doctoribus gravioris, seu etiam æqualis auctoritatis contrarium teneatur, non debet adeò de se præsumere sacerdos, ut totum velit in suam opinionem, quæ forsitan erronea est, coarctare. De confess. q.* 5. *dub.* 7. Idem scripsit *Navarrus: Si sint contrariæ doctorum opiniones, et confessarius credit evidenti se textu, vel ratione niti, pœnitentem autem dubiâ, non debet eum absolvere; at si pœnitens utitur pari ratione, vel ferè pari, et habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absolvere.* Proindè subdit: *Cùm dubitatur, an pœnitens hoc facere, aut dare*

debeat, benigniorem opinionem confessarius eligere debet, et pro hac sententia citat *Angelum* et *Sylvestrum*; *Manual. cap.* 26. *n.* 4. Idem confirmat *S. Antoninus* pluribus in locis; in uno scribit: *Idem videtur sentire* Goffredus de Fontibus, *in his scilicet opinionibus contrariis, quæ tolerantur ab Ecclesia, ut dictum est, et quod debet proponere confitenti, quòd benè studeat de hoc se ipsum per prudentes informari, eò quòd alii tenent contrariam opinionem, maximè si illius contrariæ opinionis confessor sit inordinarius ejus, et sic eum absolvere. Idem sentit* Ricardus *claro modo, non distinguendo: utrùm confessor ejus sit ordinarius, vel non ordinarius. Part.* 1. *tit.* 6. *cap.* 10. §. 10. In alio loco idem S. Archiepiscopus, loquens de illo contractu (de quo suprà sermonem habuimus) Florentiæ disceptato, ait consulendum ei qui inire illum vellet, ut abstineatur; at postea subdit: *Quòd si tale consilium recipere recusaret quis.... relinquendus videtur judicio suo, nec condemnandus ex hoc, aut deneganda absolutio. Part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 29. Alibi tandem ait: *Si verò non potest* (confessarius) *clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tum præcipienda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali; quia faciendo postea contra illam, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Et cùm promptiora sint jura ad absolvendum, quàm ligandum..... potiùs videtur absolvendum et divino examini dimittendum. P.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5. §. *In quantum.* Idem, ut suprà notavimus, ait *Jo. Gerson: Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re. De vit. spir. lect.* 4. Nota, *ubi non sunt certissimi.* En quemodo hi magni nominis auctores, quos de laxitate nemo audebit culpare, uno ore loquuntur. Idem tandem scribit *Domin. Soto: Postquam opinio pœnitentis est probabilis, excusat eum à culpa, et ideo jus habet absolutionem petendi, quam ideo plebanus tenetur impendere. In* 4. *d.* 18. *q.* 2. *a.* 5. *ad* 5. Ipsemet autem *Soto* alibi jam dixit: *Et quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramvis sequaris, in tuto habes conscientiam, Lib.* 6. *de just. et jur. q.* 1. *a.* 6. *circa fin.* His perspectis, oportet quòd sint animi valdè au-

dentis confessarii illi, qui pœnitenti opinionem tutiorem, dum opposita minùs tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum reatuum confessionem absolutionem denegare non dubitant. Tandem ab omnibus, quæ hic exposita sunt, firmiter confirmatur principium à *S. Th.* nobis traditum, quòd lex, nisi sit sufficienter, ac certè promulgata, non obligat. Deindè concluditur, quòd, nisi opinio, quæ stat pro lege, sit aut certa, aut saltem certè probabilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur.

MONITUM

In quo exponitur Decretum S. C. generalis Inquisitionis Romæ conditum an. 1761. circa usum opinionum probabilium.

85. — Quidam parochus Avisii Tridentinæ diœcesis an. 1760. folium edidit unà cum undecim thesibus plures continentibus propositiones, quæ deindè ab eodem parocho publicè promulgatæ fuêre. Folium erat hoc :

Probabilismus publicæ disputationi ven. clero Avisiensi exercitii gratià expositus contra probabiliorismum strictè talem, utpote *negotium perambulans in tenebris*. Pro die 10. Junii 1760. in ædibus canonicalibus Avisii. *Utinam observaremus mandata Domini certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis?* Celeber P. Const. Roncaglia *lib.* 12. *cap.* 3.

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria : Licet sequi æquè probabilem pro libertate, relictâ æquè probabili pro lege. Licet sequi minùs probabilem pro libertate, relictâ probabiliori pro lege.

II. Usus probabilismi maximè tutus : usus probabiliorismi maximè periculosus.

III. Usus genuini probabilismi minimè in laxitatem degenerare potest : usus probabiliorismi strictè talis in rigorismum excurrere debet.

IV. Probabilioristas, quâ tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissimè operari affirmamus.

V. Probabilioristis strictè talibus, qui ex præcepto, quod numquam clarè probant, seipsos, et alios ad probabiliora impellunt, meritò rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendò probabilissima.

VII. Abusus probabiliorismi strictè talis, non solùm licentiæ frenum, sed licentiæ calcar est, quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noster probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec à S. Sede umquam malè fuit notatus, origine suâ Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus: utpote à quo arctatus, emendatus, et à Jesuitis contra Jansenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi probabilismi, sub protectione plurimorum ex omnibus orbis christiani nationibus præstantissimorum theologorum commorabitur securus.

Ex Historia critica. X. Hinc sine ulla laxismi nota benignissimum etiam vocamus, sed legitimum, quem suadent utraque lex cæsarea, et pontificia; sed Dominicanum, quem illustris Dominicanorum ordo jam à primis temporibus est amplexus; sed pium, qui christianam pietatem fovet, sed Thomisticum, quem *S. Thomas* in amoribus habuit, qui ducentas, et plures opiniones libertati faventes in suis Sententiarum libris docet; sed christianum, qui Christo Domino summè familiaris fuit.

Pro coronide. Probabilismus noster stans pro libertate, est notabiliter probabilior ipso probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem folium anno sequenti proscriptum fuit à Tridenti principe, et Episcopo, et deindè à S. C. Inquisit. Romanæ die 26. Febr. 1761. sic, ut fertur, damnatum fuit: *Cùm verò theses hujusmodi notæque theologicæ expensæ fuerint in C. gen. coram* Ss. D. N. Clemente *Papa XIII*, *Sanctitas sua, auditis*, etc. *folium prædictum, et theses in illos expositas, damnat, et prohibet, tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ; illam verò excerptam à n. X nempe Probabilismum, qui Christo Domino summè familiaris fuit, proscribendam censuit, uti erroneam, et hæresi proximam. Præfatum itaque folium, sive theses, ut*

suprà exscriptas, sic damnatas et prohibitas, *Ss. D. N. vetat, ne quis cujuscumque status etc. imprimere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut jam impressum, sive impressas apud se retinere, et legere, sive privatim, sive publicè propugnare audeat, etc.*

86. — *Rev. P. Jo. Vincentius Patutius* in suo Opello inscripto, *La Causa del Probabilismo ec.* sub nomine Adelphi Dositei, contendit, hoc decreto in prima thesi integrè probabilismum vetitum fuisse, ita ut illicitum sit sequi, non tantùm opinionem æquè probabilem, sed nec etiam probabiliorem pro libertate. Sed id injustè contendit; folium enim illud plura distincta continet: contenet diversas theses, continetque etiam diversas propositiones, quæ thesium membra sunt, sive partes. Cùm autem folium prædictum emanavit, duæ factæ fuerunt difficultates à sapientibus super hujusmodi folii proscriptionem. Prior fuit, an singulariter damnatæ fuissent, non solùm omnes folii theses, sed insuper omnes propositiones in thesibus contentæ. At communiter visum fuit, quòd licèt pro vero se haberet, omnes theses proscriptas fuisse, et unamquamque ipsarum, minimè tamen omnes in thesibus contentæ propositiones damnatæ erant, sed tantùm illæ, quæ censuram merebantur; nam in decreto dicebatur: *Sanctitas sua folium prædictum, et theses damnat et prohibet, tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, etc.* Itaque non fuit damnatum folium, et theses quoad omnes propositiones in illis contentas, *sed tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, etc.*

Harum autem propositionum proscriptio valdè differt à proscriptione facta ab *Alexandro VII.* propositionum, respectu quarum dictum fuit: *Sanctissimus decrevit, prædictas propositiones, et unamquamque ipsarum damnandas.... ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, etc. incidit, etc.* Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ propositiones ab *Innocentio XI.* et ab *Alexandro VIII.* Unaquæque igitur propositionum illarum in particulari damnata fuit, atque eas docere, sive *conjuntim*, sive *divisim* fuit vetitum. At propositiones prædicti folii damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed ut dicitur, in *globo*, et *respectivè*, nempe illæ tantùm, quæ merebantur ut damnarentur: nec prohibi-

tum fuit docere eas conjunctim, aut divisim, sed acervatim sumptas, prout quidem Tridentinus Episcopus in suo decreto expressit: *Prohibentes, ne iidem articuli acervatim sumpti, in disceptationem ususque deducantur.*

Quod ad primam igitur folii thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius propositio, quæ dicebat licere sequi opinionem probabiliorem pro libertate, neque altera de opinione æquè probabili. Difficultas tantùm supererat, an tertia propositio de opinione minùs probabili damnata esset; et quoniam propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minùs probabilem amplecteretur, idcircò dubitabatur, an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat, an damnata fuisset ultima thesis, quæ dicebat: *Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior etc.;* ita ut propositio hæc affirmaret sententiam, quòd sequi posset opinio adhuc notabiliter minùs probabilis, esse etiam notabiliter probabiliorem sententiam, quæ stat pro lege.

Hoc posito, jam compertum erat, quòd, licèt omnes theses proscriptæ fuissent, minimè tamen damnatæ erant omnes harum thesium propositiones. Dubium tantummodo remanebat, an damnatis sic *in globo*, et in confuso folio ac thesibus, damnatæ essent singulæ theses in particulari, aut dumtaxat aliquæ illarum; etenim cùm in decreto non dicebatur, *omnes theses;* verba, *quarum aliquæ, etc.* dubitabatur, an referri deberent ad theses, vel ad propositiones in thesibus contentas. Verumtamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cùm enim proscriptio prædicti folii deinde jussu ejusdem S.C. inserta fuisset in indice librorum prohibitorum, non dictum fuit, *Folium, et theses in illo expositæ,* prout priùs dictum fuerat in decreto, sed simpliciter dictum fuit: *Plagula undecim thesium, cui titulus: Probabilismus disputationi, etc.* Quapropter in præsenti declaravit S. C. esse tantùm præfatam *plagulam* proscriptam, id est tantùm chartam, sive folium undecim thesium, non autem omnes, et singulas theses. Et reverà, cùm de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omninò fierem, ad duos S. Inquisitionis Romanæ consultores, nempe ad reverendiss. *P. M. Thomam Augustinum Ricchini* Sacri Palatii magistrum, adque reverendiss. P. *M. Pium Thomam Schiara* S. C. Indicis secretarium; ambo

mihi responderunt, minimè prorsùs in decreto S. C. vetitum fuisse probabilismum, nec quoad primam, nec secundam, nec tertiam propositionem de opinione minùs probabili pro libertate.

Præterea, ut tutiùs agerem, de hoc epistolam misi etiam ad eminentiss. Dom. Cardinalem *Galli* pœnitentiarium majorem, cum deprecans de faciendo de re hac verbum cum regnante Pontifice, et ipse Eminentiss. Cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens: *Posso accertare V. S. Illustriss. che nella condanna dell' accennato foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle proposizioni, che si controvertono nelle Scuole cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le proposizioni, che ella medesima riconosce meritevoli di censura ec* (1). Censeo, quòd hæc sola hujus eminentiss., et sapientissimi Cardinalis responsio ad obstruenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

87. — Postquam hæc typis mandassem, valdè miratus sum legendo apud novam Theologiam moralem novissimè editam à *P. Patutio* id, quod ibi *P. Sidenius* Veronensis ejusdem *Patutii* vitam describens, præcipuè ubi illius Opera enumerat, confidenter asserit, quòd in controversia inter *Patutium* et me habita circa usum probabilium opinionum, cùm ipse *Patutius* mihi respondisset secundo Libello, cui titulus: *Osservazioni theologiche sopra l'Apologia dell' Illustriss. e Reverendiss. Mons. D. Alfonso de Liguori ec.*; ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens quod adversario meo opponerem, ab iterùm respondendo abstinui; ne tamen omninò cederem, ut ipsi, quod scripsit, esset dedecori, omnia ejus adversùm me Scripta ad S. C. Indicis, ut damnarentur, detuli.

(1) *Id est*: Certiorem te facere possum, illustrissime Domine, in condemnatione Folii, de quo mihi scribis, nullius earum propositionum, de quibus disceptatur in scholis catholicis quæque à multis catholicè propugnantur, condemnationem intendi, sed Folium istud principaliter inhibitum fuisse ob propositiones quas ipsemet nosti censura dignas.

Papæ! hoc probrum mihi deerat, nomen accusatoris! Sed res ita se habet. Brevem quamdam dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æquè probabilis, illo ductus principio, quòd lex incerta nequit certam parere obligationem, eò quòd lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur *ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis*, hæc verba sunt *S. Thomæ* 1. 2. *q.* 9. *a.* 1. Quapropter idem S. Doctor protulit deindè celebrem illam sententiam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. q.* 17. *a.* 3. Hanc meam dissertatiunculam *P. Patutius* ann. 1764. suo primo libello, inscripto: *La causa del Probabilismo richiamata all' esame da Mons, D. Alfonso de Liguori ec.*, acri et vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens, quarum prima fuit, quòd nomine *scientiæ præcepti*, ubi scripsit Doctor angelicus, nequaquam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantùm probabilis, quamvis dubia, præcepti notitia, quæ (ut ajebat) jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æquè probabilibus agitur. Secunda fuit, quòd lex æterna, ex qua omnes aliæ naturales leges emanant, ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *casuali, virtuali*, aut *eminenti*, et ideo ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic libello copiosè ego respondi in *Apologia* meæ dissertatiunculæ, in quâ *Patutii* objectiones omninò mihi et aliis diluisse visum fuit. At deindè adversùs hanc meam Apologiam secundus *Patutii* libellus prodiit, *Osservazioni theologiche ec.*, de quo sub initio *Moniti* mentionem feci, ibique meus adversarius cognoscens primas suas objectiones parùm firmas esse, spectatis responsis, quæ illis ipse dedi, duas alias adjecit; unam nimirùm, in quâ reapse nihil aliud egit nisi anteactam oppositionem in priori libello scriptam repetere, mutando solummodò epithetum promulgationis; nam ubi hanc *casualem*, seu *virtualem* priùs dixerat, in hoc secundo essentialem appellavit: alteram, quòd lex naturalis homini promulgatur in ipsâ animæ in corpus infusione; priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori libro, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione probabile*. Ibi convincenter omnibus his et aliis *Patutii* objectionibus.

feci satis, et plura alia adjeci, quæ magnoperè meam sententiam confirmarunt.

Ad primam autem objectionem, quòd sufficit probabilis etsi dubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est suprà in allatâ dissertatione, et propriè. Ad secundam verò, et tertiam, nempe quòd lex divina jam ab æterno fuit hominibus promulgata promulgatione *casuali*, aut *essentiali*, respondi, et ostendi ex auctoritate *D. Thomæ*, ac omnium theologorum, quos diligenti studio perquisivi, legem divinam nullo modo homines obstrinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata et manifestata fuit. En verba *S. Thomæ*, quem *Patutius* omninò sequi profitetur (in hâc tamen re aut nolle sequi, aut intelligere nolle videtur, dum S. Doctor nimis apertè, et pluribus in locis nostram sententiam docet): *Lex æterna habet promulgationem æternam ex parte Dei promulgantis... sed ex parte creaturæ audientis, aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna. 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2.* Ergo nulla dici potest facta homini divinæ legis promulgatio, donec homo non audit legem, et inspicit, scilicet donec lex ei intimatur, et ipsi innotescit. Omnes autem reliqui theologi *S. Th.* sequentes uno ore docent, quòd licèt lex divina ab æterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo numquam ipsa actualiter obligavit homines, nisi postquam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. *Sylvius* ita scribit: *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In 1. 2. q. 90. a. 4. in fin.* Et alibi ait: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. In 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2. Cardinalis Gotti.* sic loquitur: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur equidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. Theol. tom. 2. tract. 3. de legib. q. 1. dub. 3. §. 3. n. 31.* Et in alio loco dicit: *Ab æterno* (lex æterna) *fuit in mente Dei, quamvis pro æterno nondum ligat; quia nondum applicata et promulgata. Tract. 5. q. 2. dub. 1. n. 13. P. Gonet* scribit: *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. Vide in Clypeo theol. tom. 3. d. 1. a. 3. Joan. Gerson* scribit: *Necesse*

est dari manifestationem voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. P. Gonet in alio loco scribit : *Promulgatio legis naturalis fit per dictamen rationis intimantis homini quæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cùm deest tale dictamen, lex non obligat. Diss. de op. prob. a.* 6. §. 1. *n.* 172. Idem sentiunt plurimi alii, qui observari possunt in citato meo Opere : *Dell' uso ec.* Sed deveniamus ad quartam objectionem *Patutii*, cui respondendo prædicta hìc validiùs confirmantur.

Quarta et ultima ejus præcipua oppositio fuit hæc, quòd lex naturalis homini promulgatur habitualiter, cùm Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine imprimit. Huic fusè in opere citato à me responsum est : hìc satis esse censeo ad *Patutium* confutandum afferre eadem verba *S. Thomæ*, quibus ipse utitur : *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *ad.* 1. *Patutius* uti vult pro se verbo tantùm *inseruit*, sed uti debet verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam* : ergo non, cùm anima corpori infunditur, sed cùm homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id S. Doctor alibi confirmat docens : *Etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult; semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta divina.* 1. 2. *quæst.* 19. *art.* 10. *ad tertium.* Tunc igitur tantùm tenetur homo sequi voluntatem divinam, cùm illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta divina.* Audiamus, quid dicant in hoc alii auctores. *Joannes Gerson* explicans quænam sit lex naturalis, dicit : *Lex ista est propriè dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, ad quas res Deus creaturam obligare vult. Vita spir. etc. lect.* 2. *col.* 176. *edit. Paris. Duvallius* scribit : *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur; tunc autem sufficienter promulgari, quando quisque annos discretionis attingit.* 1. 2. *de leg. q.* 3. *a.* 3. *Card. Gotti* scribit : *Lex naturalis est in anima per modum actûs et quidem dum actu consideratur... In amentibus est in habitu, in pueris autem est in potentia, qui nondum possunt sibi divinum præceptum, in quo consistit lex, intimare. De leg. q.* 2. *dub.* 2. *n.* 21.

S. Antonin. : *Nota diligenter, quòd istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis*. Par. 1. tit. 13. c. 12. vide §. 3. P. Cuniliati scribit : *Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis à Deo cognitionem accipit dictantem, quid fugiendum, vel amplectendum*. Tract. 1. de reg. mor. c. 2. §. 1. n. 5. et §. 3. n. 1. P. Ludovicus Montesinus scribit : *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primò venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solùm promulgatur ista lex quantùm ad principia communissima juris naturæ, tamen posteà paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia*. De legib. disp. 20. q. 4. n. 85. Sed omissis aliis auctoribus relatis, audiamus quid dicat S. Hieronymus; ipse (epist. ad Aegasiam.) sic scribit : *Hanc legem* (naturalem) *nescit pueritia, et peccans absque mandato non tenetur lege peccati: Maledicit patri et matri, parentes verberat, et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cùm autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ* (quo Dei mandata cognoscimus) *appetentis bona, et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati*. Notentur verba illa : *Cùm autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ*; ità ut tunc lex venit ad hominem, scilicet ei promulgatur, cùm homo illam intelligit. Idem scripsit priùs S. Basilius (homil. in psalm. 1. n. 5.) : *Postquam ratio nostra perfecta est, atque cumulata, tunc fit quod scriptum est : Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.*

88) — Hæc omnia in relato meo opere, *Dell' Uso moderato &c.* reperiuntur, quod omnibus ferè Italiæ Episcopis et primariis ordinum prælatis mittere curavi, ac propterea cùm accepissem, *Patutium* in lucem edere novam Theologiam moralem, in hâc aliquid his, quæ scripsi, responsurum putabam, sed mea me fefellit opinio, nam iis quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quòd autem ipse detulissem ad S. C. Indicis scripta contra me à *Patutio*, hoc minimè verum est; nec umquam in mentem mihi venit; imò quoad convicia à *Patutio* adversùm me prolata, potiùs eum excusavi, dicendo quòd ipse non jam animò me conviciandi talia scripserit, sed ut hâc arte legentium mentes imbueret de præstantia suæ causæ, et sic ipsorum conniventiam sibi conciliaret. Cæterùm,

pluriès ego in meis Operibus eruditos rogavi; ut si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut, cognito errore, à meà discederem sententià. Nemo tamen usque adhùc fuit, qui id mihi præstiterit, præter Ephemeridum Gallicarum scriptorem, qui mihi tantùm objecit, quòd ego opinionem æquè probabilem admittendo, eò quòd in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minùs probabilem admittere deberem, quia tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in libro meo præivi, (1) statuens, quòd ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, ideòque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori, ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis veritati appropinquat; contrà verò, ubi opiniones sunt æquè probabiles, lex est verè dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo hic præterire id quod nuper reperi in postremà editione Theologiæ moralis *P. Fulgentii Cuniliati* (*Tract. de conscientia c. 1. in fin. ad* §. 6.) allatum nempe in medium decretum S. R. Inquisitionis, quo theses quædam à parocho Avisii diœcesis Tridentinæ exaratæ anno 1761, proscriptæ fuerunt, et quo adversarii autumant probabilismum universè damnatum fuisse. Sed ego in pluribus Opellis ostendi, in relato decreto nec probabilismum universum, nec aliquam opinionem, quæ in catholicorum scholis propugnantur, sed aliquas tantùm, quæ nimis laxæ erant, fuisse proscriptas, sicut duo S. Officii consultores, et ipse Cardinalis *Galli* in eo tempore pœnitentiarius major, mihi rescripserunt, ut notavi in dissertatione suprà descriptâ.

89. — Præterea res admiratione digna est videre, aliquos nullum reputare tutiorem modum salvas faciendi animas, quàm eas per semitas asperiores ducere; sed non minùs isti errant, quàm alii qui conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solùm enim rationem Deo reddere tenemur de nimià indulgentià, verùm etiam de nimià rigiditate, quâ conscientiæ animarum illaqueantur, quod propriè est (juxta *S. Antoninum*) *ædificare ad gehennam*. Valdè ap-

(1) Auctor ferè in omnibus suis dissertationibus de Probabilismo inter parùm probabiliorem et opinionem multò seu certè probabiliorem rectè distinxit, uti etiam in hoc tract. n. 56. *Edit.*

positò id explicat doctus *Cabassutius* ex doctrinâ *sancti Bonaventuræ*, postquam enim detestatur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit : salvandos* (ut ait *D. Bonaventura*) *damnat et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est : sed tamen rei difficultate victi, ex erroneâ conscientiâ mortaliter peccant, et damnantur. Theor. jur. in præfat.* Deindè subdit ibidem idem auctor verba *D. Bonaventuræ*, qui docuit : *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contrà damnat salvandum.* S. Bonav. *Comp. theol. verit. l.* 2. c. 32. *n.* 5. Idem validiùs firmat *Joannes Gerson* dicens : *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per hujusmodi assertiones rigidas et nimis strictas nequaquam eriguntur homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs, demerguntur. Lib. de vita spir. lect.* 4. Hinc scripsit *S. Raymundus : Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. Lib.* 3. *de pœnit.* §. 21. Idem dixit *Gabriel Biel*, qui an. 1480 scripsit : *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In* 4. *dist.* 16. *q.* 4. *concl.* 5. Idem scripsit *S. Antoninus* dicens : *Quæstio in quâ agitur, utrùm sit peccatum mortale, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. Par.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28. Et alibi scribit loquens de confessario : *Si verò non potest clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cùm promptiora sint jura ad solvendum, quàm ligandum..... potiùs videtur absolvendus. Part.* 2. *tit.* 4. *c.* 5. §. *In quantum.*

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA, ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

DUBIUM I.

Quid sit lex, sive præceptum?

90. — « RESPONDEO : Lex et præceptum, prout hic indi-
» stinctè accipitur, est recta agendorum, aut omittendorum

» ratio. Interim, cùm à superiore non communitati, sed alicui » tantùm, aut aliquibus in particulari, aliquid præcipitur, » non appellatur lex, sed præceptum tantùm. *Suar. Laym.* » *Bonac. d. 1. q. 1. p. 1.* Unde resolves.

91. — » 1. Ad legem, seu præceptum quis tenetur, non ad » consilium: cùm hoc tantùm dirigat, illud verò obliget, *ibid.*

92. — « 2. Cùm iniqua lex est, et contra rationem, non » obligat: quia deficit à rectitudine, *ibid.*

93. — « 3. Cùm dubium est de justitiâ, teneris lege; quia » legislator possidet jus præcipiendi: idemque regitur altiore » consilio, ac potest habere rationes subditis occultas. Addit » *Suarez*, etiam obligare, licèt contra justitiam legis sint » rationes probabiles, quia aliàs nimia daretur licentia legi- » bus non parendi, cùm vix possint esse tam justæ, quin » aliqua apparens ratio dubitationem movere possit. *Suar. l.* » *1. c. 9. Bon. pag. 8. n. 11.* (*Vide n. 99.*)

94. — » 4. Leges, et sententiæ latæ à tyrannis obligant, si » ii pacificè regna possideant, et à republicâ tolerentur. Nec » obstat, quòd sententia judicis illegitimi dicatur esse nulla, » id enim verum est de sententiâ, prout est præcisè à tyranno; » non autem prout est à voluntate, saltem interpretativâ, et » implicitâ reipublicæ, quæ dum tyrannum, et judices ab » eo constitutos repellere nequit, tacitè confert iis potestatem » gubernandi, eorumque leges, et acta ratificat. *Less. l. 2.* » *c. 29, dub. 9. Salas, disp. 10. sect. 3. n. 14.* » (*Idem dicunt Salm. c. 2. punt. 1. n. 10. cum. Pal. etc.*)

95. — « 5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata sit, » sive denuntiata. *S. Th. 1. 2. q. 90. Laym. l. 1. t. 4. c. 3.* » *Molina, Salas, Suarez, et alii communiter.* »

96. — Circa promulgationem legis, I. notandum est id quod docet *S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Et *in c. In istis, dist. 4.* habetur: *Leges tunc constitui, cùm promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantùm personis particularibus. Ita *Sotus de just. l. 1. q. 1. art. 4. Suar. de leg. l. 3. c. 17. n. 5. Palaus tr. 3. disp. 1. punct. 11. n. 6. et Salm. c. 1. n. 75. cum Tapia, et Diana.* Hinc infertur quòd si quis sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset

promulgata: ut *Palaus l. c. punct. 10. n. 2. Salm. n. 76. et Less. l. 2. c. 21. dub. 5. n. 45.* Sufficit autem ad obligandum, quòd lex communiter et solemniter publicetur in locis, ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis communitatis, licèt à singulis ignoretur. *Vide Salm. ib. n. 77. 78. et 79.*

II. Notandum circa modum promulgationis, quòd leges cæsareæ, sive principum subjectorum imperatori, debent promulgari in singulis provinciis, seu civitatibus metropolitanis; et non obligant, nisi post duos menses à promulgatione. *Auth. Ut factæ novæ, coll.* 5. (1).

Sed quæritur I. An leges pontificiæ (et aliorum principum non subjectorum) ut obligent, promulgari debeant, non solùm Romæ (sive in curiâ), sed etiam in singulis provinciis?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent plures graves auctores, ut *Becanus de leg. q. 5. n. 5. Nat. Alex. Theol. lib. 4. art. 3. reg. 25. Cont. Tourn. de legib. c. 5. sect. 4. Cabassut. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 4. cum Medina, Angel. etc.*, et probabilem vocant *Sylvius tom. 2. in 1. 2. q. 96. art. 4. concl. 3. Anacletus, Roncaglia, et alii.* Citatur pro hac sententia etiam *Cajetanus*, sed *Cajetanus* aliud non dicit, quàm quòd leges canonicæ non obligant ignorantes. Citatur etiam *Lessius*, sed *Lessius l. 2. c. 22. n. 89.* loquitur tantùm de legibus, quæ contractus irritant. Citatur quoque *Dom. Soto*, sed *Soto de just. l. 1. q. 1. art. 4.* potiùs loquitur de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum. Fautores autem hujus primæ sententiæ principaliter fundantur in *Authenticâ* mox suprà relatâ, *Ut factæ novæ*, et ajunt quòd ubi non adest specialis dispositio legis canonicæ, standum civili, prout infertur ex *c. 2. de Nov. Op. nunc.* in quo dicitur: *Sacrorum sta-*

(1) Alius promulgationis modus est ex codice civili gallico, in quo hæc statuuntur:

Art. 1. Leges vim obligationis in toto regno gallico habent ex promulgatione facta à rege.

Executioni mandandæ sunt in omni loco imperii, quamprimum ipsarum promulgatio nota esse potuerit. Promulgatio regis in præfectura sedis regiæ nota esse censebitur uno die à promulgatione elapso; in aliis præfecturis pariter lex promulgata habenda est die uno elapso à promulgatione, additis tot diebus, quot decies myriametra (circiter viginti leucæ antiquæ) inter urbem, in qua primùm promulgatio locum habuit, et civitatem primariam cujuslibet præfecturæ, intercesserint. *Confer notam infrà ad n.* 105 *positam.*

Edit.

tuta canonum principum constitutionibus adjuvantur. Præterea inquiunt, nimis esse durum fideles totius orbis christiani obstringere ad servandas leges tantùm Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipi debent bullæ insertæ in Bullario, quoniam hæ sunt jam corpus legum; et in hoc omnes conveniunt; ut testatur *Cardinalis Petra in Præmial. c. 4. n. 30 et 34.*

Secunda verò *sententia* valdè communis, et probabilior id negat, tenetque leges pontificias obligare fideles solâ promulgatione Romæ peractâ; ita *Suarez de leg. l. 3. c. 16. n. 8. Bon. eod. tit. d. 1. q. 1. p. 4. n. 16. vers. Concedo, Laym. l. 1. tr. 4. c. 3. n. 4. Azor. p. 1. l. 5. c. 3. vers. In hac q. Castrop. de leg. tr. 3. d. 1. p. 11. n. 4. Carden. in 1. Crisi d. 9. c. 20. art. 12. Ferrar. Bibl. tom. 4. verb. Lex. art. 2. n. 3. Salm. tr. 11. de leg. c. 1. punct. 7. §. 1. ex n. 86. cum Valent. Navar. Vasq. Menoch. Pontio, Diana, et Salas.* Ratio hæc est: Nulli dubium quòd lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, aliàs ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, id ab arbitrio et intentione legislatoris pendet. Hinc observavi (prout etiam *Salmanticenses* prò certo testantur) quòd inter omnes DD. adhuc inter adversarios, non est qui neget, opus non esse de sua natura, ut lex obliget, quòd in qualibet provincia publicetur, sed satis est quòd promulgetur in curia legislatoris, sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem *Salmanticenses*) leges regiæ, eò quòd rex ibi non tenetur cæsareas servare, tantùm Matriti promulgantur. Et sic pariter bullæ pontificiæ ut plurimùm juxta usum jam receptum, tantùm Romæ promulgantur locis ibi ad id destinatis; et vigore hujusmodi constitutionum deinde omnes causæ ecclesiasticæ judicantur. Contrà autem Sedes apostolica, cùm vult aliquam legem non obligare, nisi post publicationem factam in provinciis, id exprimit, sicut expressit in Interdicto ab Ecclesia, imposito à concilio Lateranensi IV, adversùs medicos, qui pergunt ad assistendum infirmis, antequam illi confessionem expleverint, ut præcipitur in *cap. Cùm infirmitas de pœnit. et remiss.* Et sic etiam expressum fuit à concilio Tridentino, *sess. 24. c. 1.* circa invaliditatem matrimoniorum clandestinorum.

Hoc posito, cùm Pontifex statuit, suas bullas tantùm

Romæ publicari, minimè verisimile est, quòd ipse non alias provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cùm Papa tantùm Romanos obstringere vult, solet peculiaria edicta emanare (et hæc Italico idiomate efformat); sed statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procul dubio præsumitur omnes fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quæ notitia facilè est, ut è Roma ad provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes ferè nationes, et omnes prælati habent ibi suos procuratores, qui ordinariè satagunt suos principales de novis bullis, quæ promulgantur, certiores facere. Prætereà quòd leges pontificiæ obligent statim ac solemniter promulgantur, id clarè deducitur ex *c. 1. Ad hæc, de postulat. prælat.* ubi dicitur: *Non sit necessarium, cùm constitutio solemniter editur, aut publicè promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum vel litteras inculcare; sed solùm sufficit ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè promulgatam.* Notetur, *solemniter editam, aut publicè promulgatam.* Qui igitur notitiam certam habet de aliquâ bullâ jam solemniter Romæ promulgatâ, benè tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex *cap. Quia cunctis 1.* (ad verba, *Nec obstaret*) *de concess. præben. in 6.* ubi habetur: *Lex, seu constitutio, vel mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minimè debuissent.* Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia jam ipsi pervenit, cùm illæ jam promulgatæ fuerint modo, quo legislator eas promulgare potest. Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes fideles ad observantiam bullarum suarum per solam promulgationem Romæ factam, sicut quilibet princeps (prout omnes auctores admittunt, ut suprà vidimus) obligare suis legibus valet cuncta sua regna per solam publicationem in suâ curiâ expletam.

Sed quod magis nostræ sententiæ vim præbet, sunt duæ clausulæ quæ apponi solent in his bullis, quæ Romæ promulgantur, locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit: *Ut autem præsentes litteræ ad omnium notitiam faciliùs deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas etc. affigi, et publicari, sicque publicatas omnes*

et singulos quos illæ concernunt, perindè arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent. Altera dicit: *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiasticâ constitutæ munitis, eadem prorsùs tam in judicio, quàm extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ.* Hæ autem clausulæ nimis disertè ostendunt, mentem Pontificis esse, velle omnes fideles obstringere ad hujusmodi statuta independenter ab eorum publicatione in singulis provinciis. Et *Sylvius*, ac *Roncaglia*, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quòd omnes bullæ cum præfatis clausulis Romæ promulgatæ obligent per se absque aliâ promulgatione. Cæterùm, rectè ait *Roncaglia*, quòd ex relatis verbis talium clausularum firmum adduci potest argumentum pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad eas bullas, ubi prædictæ clausulæ desunt; nihil enim in legibus frustrà appositum supponendum, et clausulæ illæ omninò essent superfluæ, si omnes bullæ Romæ publicatæ etiam sine talibus clausulis obligarent ante quamlibet aliam publicationem in provinciis; modò (excipit) in aliquo loco consuetudo non vigeret indifferenter amplectendi bullas Romæ quocumque modo promulgatas.

Quærit autem *Sylvius* loco suprà citato *vers. Petes*, an Episcopi teneantur promulgare, aut satagere, ut alii observent omnia pontificia statuta jam Romæ promulgata? Et sic respondet: *Teneri curare ut observentur, quando Pontifex significat se velle quòd sua lex ubique obliget, etiam absque aliâ promulgatione alibi factâ. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter judicent, promulgationem in suis diœcesibus esse necessariam. Nihilominùs qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio desierit. Cæterùm, si Pontifex non significet esse opus aliâ promulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est, quòd ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari, mentem Pontificis esse, quòd lex in diversis provinciis tunc observari,*

vel promulgari curetur, quando Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens et utile. Idem scribit *Diana in Summâ v. Lex n.* 18. *cum Wiggers, et Maldero,* dicens: *Quando Pontifex non significat opus esse aliâ publicatione, et non præcipit Ordinariis, ut servari eam* (legem) *faciant, nec populis ut servent, non tenentur publicare, et observari curare, nisi pro loco sperent fructum, nam mens Pontificis generalem legem præscribentis est, ut ubi cum fructu fieri potest, curetur observari.*

Prætereà probabiliter ajunt *Suarez de lege l.* 5. *c.* 33. *n.* 8. *et Layman eodem tit. c.* 2. *n.* 7. *cum Molina, et Soto*, quòd leges pontificiæ, quæ infirmant aliquem contractum suapte naturâ validum (prout fecit bulla *S. Pii. V*, quoad contractus censuales) vel quæ jurisdictionem auferunt, v. gr. in sacramento pœnitentiæ, circa has benignè interpretari possumus, mentem esse Pontificis, quòd nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in diœcesibus promulgatæ; alioquin ipsæ redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Secùs autem est respectu pœnarum, quæ statuuntur adversùs clericos malè ordinatos, et Episcopos malè ordinantes, prout *Sixtus V*. declaravit (præsertim quoad simoniacè promotos, et promoventes, nam quoad alios bulla *Sixti* per aliam bullam *Clementis VIII. Romanum*, fuit reducta ad terminos concilii Trid.). Sicut etiam secùs procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quæ leges, postquam obligandi vim habuerunt, etiam respectu ignorantium valent, ut dicunt *Sanchez de matr. l.* 3. *d.* 17. *et l.* 9. *d.* 32. *n.* 2. *ac Layman l. c. cum Nav. et aliis.*

Quæritur II. An, ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium à promulgatione? Tres sunt sententiæ.

Prima dicit statim obligare. Ita *Salas, Vasq. Villal. etc. apud Salm. de leg. c.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 89. Ratio, quia lex, cùm promulgatur, jam in suo esse integro constituitur.

Secunda dicit obligare statim, vel quasi, saltem existentes in curiâ; alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, plus minùs juxta distantiam locorum. Ita *Palaus tract.* 3. *disp.* 1. *part.* 11. *n.* 3. *Suar. l.* 3. *c.* 17. *n.* 7. item *Montes. Gran. etc. ap. Salm. n.* 90.

Tertia sententia probabilior dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque

in curiâ existentes, nisi post duos menses à promulgatione; sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita *Soto de just. lib. 2. q. 1. art. 4. Bonac, t. 3. c. 6. concl. 2. n. 3. Sa v. Lex, n. 8. Sylvest. eod. verb. q. 6. et Salm. n. 91. cum Valent. Reg. Men. Tab. et aliis.* Ratio, quia lex non obligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut eruitur ex *l. Leges, c. de leg.* ubi : *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestiùs intellecto, prohibita declinent.* Et ex *cap. De concess. præb. in 6. v. Nec obstat*, ibi : *Lex, seu constitutio et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus intra quod ignorari minimè debuissent.* Hoc autem tempus quo lex humano modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum, hocque arbitrium jam taxatum habemus in *Auth. Ut factæ, etc.* utì suprà dictum est : ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum.

97. — Adduntur hic variæ quæstiones circa legem dubiam.

Quæritur, an in dubio, si lex existat, lex obliget : Respondetur, minimè obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter *Suarez t. 5. in 3. p. d. 40. sect. 5. n. 50. Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 52 et 53. Pal. tr. 1. disp. 3. p. 7. n. 1. Salm. de leg. c. 2. punct. 6. n. 110. cum Tap. Vill. Arav. etc.* Id expressè confirmant *D. Th. Quodlib. 14. de verit. a. 3.* ubi : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Scotus *in 4. d. 3. q. 4. Nullus tenetur ad aliquod præceptum divinum, nisi per aliquem idoneum et authenticum sibi promulgetur.* Item Glossa *in c. Cùm sunt, de reg. jur. in 6. In dubio nullum præsumi obligatum, ex Authent. Quibus modis.* Item Glossa *ex cap. Ex parte de cens. In dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* Item *N. SS. Bened. XIV. Notif. 13.* ibi : *Non si debbono porre legami, quando non v' è una chiara legge che gl' imponga.* (1) Id clarè probatur *ex cap. Erit, dist. 4.* ubi *S. Isidorus* sic ait : *Erit autem lex manifesta.* Item *ex c. Cum jure 31. de off. et pot. jud. del.* Ibi : *Nisi de mandato certus exstiteris, exequi non*

(1) Vide suprà n. 65.

rogeris quod mandatur. Item ex cap. *Ex parte de transact. In his verò, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servatâ, semper in humaniorem partem declinando.* Item *S. Leo in can. Sicut quædam, dist.* 14. sic docuit : *In his, quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. patrum inveniatur adversum.* Item *Lactantius in lib.* 3. *Inst. c.* 21. dixit : *Stultissimi est hominis, præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera aut falsa sint dubitatur.* Ratio est, quia Deus sanè donavit homini dominium libertatis ex Apostolo (*1. Cor. c.* 7. ℣. 37.) : *Potestatem autem habens suæ voluntatis.* Et ex Ecclesiastico (*c.* 15. ℣. 14.) : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quidquid vult, quod non constet à lege sibi vetitum, ut ait *D. Th.* (*in* 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 4. *ad* 2. *et* 9.) : *Illud dicitur licitum, quod nullâ lege prohibetur,* ex *l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj.* ubi : *Omnia sunt permissa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Hinc *Melchior Canus* (in *Prælect.* 4. *de pœnit. part.* 4. *q.* 2. *prop.* 3. *n.* 5.) sic impugnat sententiam *Scoti* et aliorum, qui volunt peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo : *Quoniam* (ait *Canus*) *ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare.* Ac propterea *D. Th. Quodl.* 9. *art.* 15. dixit : *Periculosum est* (determinare aliquid esse peccatum mortale) *ubi veritas ambigua est,* nempe *si in jure divino non invenitur determinata expressè.* Et *D. Antoninus part.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. ait : Benè excusari ignorantiam, utpote invincibilem, *quantùm ad ea quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale.*

Et idem dicendum cum *Salm. dicto n.* 110. et aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege : seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio ; secùs autem in dubio, an finierit. *Salm. ibid. n.* 120. *cum Laym. Sanch. Pal.*

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum à lege ? Quidquid dicat *Salas*, veriùs est te teneri ad legem ; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Sanchez, Pal. etc.*

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent *Dicast. apud Croix ib. n.* 590. *et Salm. dicto cap.* 2. *n.* 110. Excipit tamen *Croix*, si lex fuerit jam usu recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia tenet tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis, ut *Azor. t.* 1. *lib.* 2. *c.* 19. *q.* 12. *Salas*, *Dian. Tab. etc. apud Salm. de leg. cap.* 2. *n.* 113. Et universaliter de omni lege hoc tenent *Nav. Rebell. Felin. Dec. etc. apud Pal. de consc. disp.* 3. *punct.* 7. *n.* 4. et probabile putant ipse *Pal. Sporer de consc. c.* 1. *n.* 81. *ac Tamb. de consc. c.* 3. §. 7. *verb. Legis.* Ratio, quia tunc, cùm dubitetur de receptione legis, dubitatur etiam, an lex umquam obligaverit; et ideo possidet libertas. Hanc autem opinionem dicunt esse probabilem, quia probabile putant esse necessariam acceptationem legis ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam n. 138.

Secunda sententia, quam tenet *Croix, lib.* 1. *n.* 591. dicit legem obligare, si sit ecclesiastica; secùs verò si sit civilis.

Tertia tamen *sententia* sequenda affirmat legem obligare. Et hanc tenent *Pal. loc. cit. n.* 3. *Sanch. dec. lib.* 1. *c.* 11. *et Salm. loc. cit. n.* 114. Ratio 1. quia cùm constet de lege, pro eâ stat possessio, regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout hìc præsumitur facta acceptatio. Ratio 2. quia lex, cùm jam lata et promulgata fuerit, non indiget acceptatione, uti præfati AA. censent: saltem, ut rectè dicunt *Croix lib.* 1. *n.* 591. *et Mazzot. c.* 6. *q.* 6., lex, modò non sit certè abrogata, ante acceptationem jam habet vim obligandi; unde licèt quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta, peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus *dict. n.* 138.

98. — Quid in dubio, an legislator sit superior legitimus? Negant *Vasq. Salas, Diana, et Arav. ap. Salm. c.* 2. *n.* 118. *in fin.* quia, cùm dubium sit jus præcipiendi, dubia etiam est possessio. Sed affirmandum cum *Sanch. dec. lib.* 7. *c.* 3. *n.* 29. *Croix l.* 1. *n.* 593. *cum Oviedo, et Salm. loc. cit. n.* 118. *cum Tap. et Martin.* semper ac superior est in pacificâ possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an superior suam potestatem excedat? Tunc

non teneri subditum obedire censent *Adrian. Rodr. Vasq. Salm. ap. Pal. de consc. d.* 3. *part.* 13. *n.* 1. *et alii ap. Croix lib.* 1, *n.* 594. Sed rectè contradicunt *Nav. de rest. c.* 3. *d.* 12. *n.* 252. *Palaus n.* 2. *cum Tol. Mol. Az. Sa. etc. communiter, cum Sanch. dec. lib.* 6. *c.* 3. *n.* 4. quia possessio stat pro potestate superioris. Limitat tamen *Sanch. ib. et n.* 23. *et* 24. *cum Sot. Loth. Lop. Tap. Sal. etc.* si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valdè difficilis vel molesta.

99. — An autem subditus teneatur obedire in dubio de justitiâ legis? Negant *Dicast. et alii apud Croix lib.* 1. *n.* 595. quia tunc non habetur possessio pro jure superioris. Sed omninò affirmandum cum *Bon. de leg. d.* 1. *q.* 1. *part.* 7. §. 3. *n.* 11. qui citat *Vasq. Suar. et Salas; Salm. de leg. c.* 1. *punct.* 6. *n.* 115. *cum aliis communiter*. Ratio quia reverà in dubio superior possidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD. si lex sit nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat. *Vide dicenda lib.* 4. *n.* 617. *Quær. V.*

Quid in dubio, an lex præcipiat, vel suadeat? aut an obliget sub gravi, vel levi? Resp. tunc legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regulâ juris 59. *ff. de Regulis jur. Semper in dubiis benigniora sunt præferenda*: ita *Croix n.* 596. *cum Nav. Sanch. etc contra Laym.* Contrà, in dubio, an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans à lege? ad eam tenemur ex communi. *Vide Spor. n.* 82. *Salm. n.* 112. *Tamb. n.* 2. *ll. cc. Croix n.* 597. *et* 598. Quid in dubio, an advenerit, vel præterierit tempus obligationis legis? Resp. in dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21, non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secùs in dubio præteritionis, v. gr. an in sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas, an habeas annos 16. ad professionem, vel an. 25. ad sacerdotium, nequis profiteri, aut ordinari. Ita communiter *Laym. lib.* 1. *tr.* 1. *cap.* 5. §. 4. *Sanch. de matr. lib.* 2. *disp.* 41. *n.* 4. *et dec. lib.* 1. *cap.* 10. *n.* 38. *Pal. tract.* 1. *disp.* 3. *punt.* 8. *n.* 6. *et Salm. c.* 2. *punct.* 6. *n.* 120. *cum Tapia, Diana, et Villalob.*

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secùs, in positivo. *Carden. et Ills. cum Croix lib.* 1. *n.* 600.

Circa materiam legis humanæ nota sequentes quæstiones.

100. — Quæritur 1. An lex humana possit directè præcipere actus internos? Probabiliùs negant *Salm. cap. 1. punct. 5. n. 66. cum S. Thom. Caj. Suar. Bon. etc. contra alios*, quia legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 2. An possit lex humana præcipere actus indirectè internos ob connexionem cum actibus externis? Distinguitur: Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi, vel tamquam forma constituens actum externum in esse morali actûs virtutis: sic requiritur consensus internus ad matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum, etc. Vel tamquam causa cum effectu: et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo *cap. Commissa. §. Cæterùm de electione in* 6. obligatur clericus ad resignationem beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi inter annum. Ita *Salm. d. c. n. 69. cum Tapia, Caj. Pal. etc.*

Si verò actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi à lege humanâ, putà, si præcipiatur dari eleëmosynam ex verâ devotione, etc. Ita *Salm. ib. n. 70. cum. Suar. Pal. Tapia, etc. contra Caj. et Soto.*

Quæritur 3. An actus exteriores occulti possint à lege humanâ prohiberi? Affirmat: et sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externata, licèt occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licèt non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet *S. Th. Quolibet. 4. art. 12. Vide etiam Salm. ibid. n. 72. et 73.*

Utrùm autem in dubio, an res sit licita, teneatur subditus obedire? Negant *Sylvest. Ang. Hostiens. etc. apud Sanch. dec. lib. 6. c. 3. n. 19.* qui dicunt, tunc eum nec teneri nec posse obedire, nisi priùs inquirat à peritis, quòd res saltem non sit certè illicita. Sed veriùs affirmat *Sanch. loc. cit. cum Nav. Val. etc. ex D. Thom. de verit. q. 17. a. 5. ad 4.* qui docet non pertinere ad subditos sed tantùm ad superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque benè potest et tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet rem esse malam. *Vide Croix lib. 1. n. 439.* Cæterùm, præcisa quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur, vel non, priùs inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium theologorum tam recentium, quàm antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum superiori-

bus, ubi non est certum peccatum; ita *sanctus Bonaventura in 2. d. 39. art. 1. q. 3. Gerson de poll. noct. consc. 3. Nyder in consol. part. 3. c. 17.* ubi citat *Raymund. Henr. Halensem part. 2. q. 121,* et sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes mysticæ theologiæ magistri cum *S. Ignatio Loyola in Epist. de virt. Obed.* ubi: *Est igitur hæc ratio subjiciendi proprii judicii, non solùm sanctis viris usitata, sed etiam perfectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus, quæ cum peccato manifesto conjunctæ non sunt.* Audiatur præcipuè *D. Bernardus* (*de præcept. et dispens. c. 12.*): *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus.* Deinde sibi objicit: *Sed homines facilè falli possunt.* Et respondet: *Sed enim quid hoc refert tuâ, qui conscius non es? præsertim cùm teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, etc. Ipsum proinde quem pro Deo habemus tamquam Deum in his, quæ non sunt apertè contra Deum, audire debemus.* Item *Leo X.* (ut refert *Casarubius v. Declarare n. 4. et 5.*) concessit Fratribus Minoribus, ut possint in omnibus dubiis securâ conscientiâ stare determinationi suorum superiorum. Item *S. Bernardinus Senensis in Dialogo de Obed.* ait: *Ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur sit peccatum, an non; tunc profectò obedire debet.* Item *B. Humbertus* (*in l. de erud. relig. c. 1*): *Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est, acsi à Deo præciperetur.* Item *Dionysius Carthusianus* (*in 2. d. 39. q. 3.*): *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Item Glossa in *c. Ad aures, de temp. Ord. lit. f. in fine*: *Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur à peccato, licèt in veritate sit malum.* Idem docuit priùs *D. Augustinus* loquens de obedientiâ debitâ superioribus temporalibus in *c. Quid culpatur 4. caus. 23. q. 1.* ubi: *Ergo vir justus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est: vel utrùm sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Quæro etiam hìc, an tenearis parere legi fundatæ in falsâ præsumptione? Universè negat *Rebel. ap. Croix de rest. n.* 174. Sed *Mol. et alii ibid. ac Mazzot. de leg. c.* 5. *q.* 7. meliùs affirmant teneri ad legem, putà reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sine tua culpa: quia finis legis est, non solùm punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam judicis. Si verò tuum animal non intulit damnum, sed juridicè probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo: et poteris compensare, si solvisti; quia tunc lex esset certè injusta, falsum præsumendo, et in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex *c. Veritatem, dist.* 8. Ita communiter *Suar. lib.* 3. *c.* 23. *et lib.* 5. *c.* 24. *Pal. tr.* 3. *disp.* 1. *punct.* 4. *n.* 12. *Sotus de just. l.* 1. *q.* 6. *art.* 4. *Pontius de matr. l.* 5. *c.* 5. *n.* 6. *Bon. disp.* 2. *q.* 1. *punct.* 7. §. 3. *n.* 2. *et* 6. *Salm. c.* 2. *punct.* 4. *n.* 78. *cum aliis.* Nec obstat dicere, quòd Tridentinum irritans matrimonia clandestina, nititur præsumptione de fraudibus in illis occurrentibus, et tamen nemo dixit valere tale matrimonium, ubi nulla reverà intervenit fraus: item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur; et nihilominus, licèt fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit: sed in his et similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, quâ lex quærit avertere pericula, quæ facilè evenire solent, et tunc lex locum habet etiam in casibus qui fraude carent, à præsumptione facti, quod si deest, lex meritò cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est præceptum?

101 *Præceptum dividitur 1. in affirmativum, et negativum.*
102 *Dividitur 2. in naturale, et positivum.*
103 *Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum, et humanum.*
104 *Quinam possint ferre leges? An reges, et respubl.? An Papa? An concilia? An episcopi, synodus, et capitula? An abbatissæ?*
105 *Quid comprehendat lex canonica, et civilis?*

101. — « Respondeo : Præceptum dividitur 1. universaliter » in affirmativum, et negativum. Illud est quod bonum præ- » cipit, hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quòd » affirmativum obligat quidem semper, sed non ad semper, » seu non pro omni tempore; v. gr. honorandi sunt paren- » tes, non semper, sed suo tempore. Negativum obligat et » semper, et ad semper. *Vide Bec. in* 1. 2. *t.* 3. *c.* 1. *q.* 3.

102. — « 2. In naturale, et positivum. Præceptum naturale, » seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium nostræ ra- » tionis, quo per lumen nobis ab auctore naturæ impressum » statuimus, quid agendum, et quid vitandum sit; quale » est illud : Bonum est faciendum, malum fugiendum. Ex » quo præcepto generali particularia, v. gr. Deum esse colen- » dum, nemini faciendam esse injuriam, imò omnia præ- » cepta decalogi (exceptâ circumstantiâ sabbati) multaque alia » derivantur. Præceptum positivum, seu juris positivi est, » quod liberâ Dei, vel hominum voluntate positum est, et ex » eadem dependet, v. gr. præceptum de baptismo, jejunio » quadragesimali, etc.

» Porrò, quomodo præcepta positiva mutari, ac variari » possint, ac soleant, naturalia verò semper maneant, *vide* » *apud Scholasticos, et Less. l.* 2. *de jure, et just. c.* 2. *d.* 2.

103. — » Resp. 2. Præceptum positivum dividitur in præ- » ceptum juris divini, quod scilicet à Deo traditum est, et » in juris humani, quod ab homine. Positivum divinum divi- » ditur in præcepta veteris, et novæ legis. Lex vetus conti- » nebat præcepta moralia, cæremonialia, et judicialia, *de* » *quibus vide S. Thom.* 1. 2. *q.* 103. Lex nova continet præ- » cepta supernaturalia fidei, et sacramentorum. Positivum » humanum dividitur in præceptum juris ecclesiastici, sive » canonici, quod auctoritate Ecclesiæ, scilicet Summi Ponti-

» ficis; aut concilii, statutum est; et juris civilis, seu politici, quod fundatur in potestate seculari. »

104. — Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges civiles à naturâ nemini competit nisi communitati hominum, et ab hâc transfertur in unum, vel in plures, à quibus communitas regatur. Hinc summus Pontifex nequit leges civiles ferre, nisi in populos, qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare, vel corrigere leges civiles aliorum principum, si opponantur æquitati. Ideo in c. *Cùm haberet, de eo qui duxit in matr.* abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem et principes supremi, qui superiorem non agnoscunt, leges civiles ferre possunt in suis ditionibus et ad eas in conscientiâ obligare. *Vide dicenda hoc l. n. 106.* Circa autem reginas regni hæredes, dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est posse ferre leges; si verò sint conjugatæ, etiam, constante matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, et inde ferendi leges, probabiliùs putant *Salm.* c. 3. *punct.* 1. *n.* 10. *cum Suar. Pal. etc. contra aliquos.*

Eamdem potestatem habent respublicæ. Aliæ verò civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine, aut concessione principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractûs obligentur cives; vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua); revocabilia tamen à principe, quibus subditi teneantur. *Vide Salm. ibid. n.* 12.

Quoad leges autem ecclesiasticas, certum est adesse in Ecclesiâ potestatem eas ferendi immediatè à Christo Domino Ecclesiæ institutore communicatam. Et hanc potestatem certò tenendum est reperiri apud Summum Pontificem, tamquam caput universale, Christi vicarium, et successorem S. Petri, cui totum Ecclesiæ regimen à Christo fuit commissum independenter à conciliis, ut *Salm. de leg. c.* 3. *punct.* 2. §. 1. *n.* 14. *cum Bellar. Caj. Laym. Pal. etc.*

Concilia generalia etiam possunt ferre leges pro totâ Ecclesiâ, modò sint congregata de licentiâ Summi Pontificis et pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges, seu definitiones ab œcumenicis conciliis editæ robur habeant ante Pontificis confirmationem? affirmant aliqui, si consensus accesserit pontificiorum legatorum. Sed omninò dicendum, necessariò

requiri expressam Papæ confirmationem, quando ipse non est concilio personaliter præsens; legatis enim nulla tribuitur facultas confirmandi synodorum statuta, quæ cæterùm nullam majorem authoritatem habent, quàm illam, quæ ipsis à Pontifice conceditur, ut docet *S. Th. de potentiâ etc. q. 10. art. 4. ad 13.* et cum eo communiter nostri DD. ut *Card. Turrecrem. Suarez, Laym. Pal. Tupia, etc. cum Salm. de leg. c. 3. punct. 2. §. 2. n. 24.* contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot conciliorum generalium, quæ post confectas definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere et obtinere; ut factum fuit in conc. Niceno, et ultimò in concilio Tridentino, sicut legitur *sess. 25. in fine.* Hinc meritò ab *Alex. VIII.* proscripta fuit propos. 29. quæ dicebat: *Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum authoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

Hanc falsissimam propositionem plenè, et ex principiis confutari valdè prodest ad firmanda tam fidei, quàm morum dogmata: Omnes enim propositiones à Pontificibus damnatæ, licèt non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, etc. tamen, accedente Pontificis definitione, tenendum est de fide, quòd illæ propositiones verè sint temerariæ, vel aliâ inficiantur notâ, quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideò esset quidem hæreticus, qui easdem tamquam veras et licitas sequeretur, aut propugnaret; ut benè ait *Viva in qu. prod. ad prop. damn. n. 2.* Qua de re operæ pretium censuimus peculiarem super prædictam propositionem dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus dubii *n. 110.*

Verum est, quòd cæteris apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi; diverso tamen modo, ac fuit commissa S. Petro, qui poterat eos obligare, et ipsorum leges abrogare, ut *Salm. d. c. 3. punct. 2. n. 15. et 16. cum Bell. Suar. Caj. Sot. etc.*

Hinc Episcopi, qui successores sunt apostolorum, benè ferre possunt leges pro suis diœcesibus sine consensu capituli, *ex c. de Majorit. et c. 6. de const. in 6.* Exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium capituli, vel cleri, ut in *cap. Quantò, de his quæ fiunt à prælato.* A quonam verò hanc potestatem legislativam Episcopi recipiunt? Alii dicunt recipere immediatè à Christo Domino, quia ab ipso est dignitas, et

officium episcopale institutum, ut *Vasq. Victor, etc. apud Salm. d. c.* 3. *n.* 20. Alii dicunt recipere à Pontifice, ut *S. Thom. S. Antonin. Sot. Pal. etc. apud Salm. ibid. n.* 21. Et sic definitum videtur à *Gregorio* in *can. Decreto, caus.* 2. *q.* 6. ubi : *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Cæterùm hæc quæstio est tantùm de nomine, nam ex unâ parte certum est quòd Episcopi, licèt immediatè recipiant hanc potestatem à Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam: et ex aliâ, licèt Episcopi recipiant à Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia, modò non opponantur legibus pontificiis, et modò potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata. *Vide Salm. d. c.* 3. *n.* 18. *et* 19. Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in diœcesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant. *Vide Salm. ib. n.* 22.

Concilia provincialia, sive nationalia alicujus nationis; sive provincialia alicujus metropolis, nempe Episcoporum cum suo Archiepiscopo, sive synodalia, in quo Episcopus cum suis parochis, etc. conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo territorio. *Vide Salm. d. c.* 3. §. 2. *n.* 25.

Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu Episcopi (nisi tantùm circa suos capitulares, ut probabile putant *Pal. Suar. etc.*). Ita *Salm. d. c.* 3. *n.* 31. *cum. Sylvest. Tapia, etc.* An verò, mortuo Episcopo, possit capitulum ferre legem pro totâ diœcesi, usquedum revocetur ab Episcopo successore? Rectè affirmant *Salm. ib. n.* 33. *cum Laym. Bon. Pal. Suar. etc.* quia sede vacante, capitulum succedit loco Episcopi.

Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro rectâ gubernatione domûs, et adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt *Sanch. dec. l.* 6. *c.* 1. *n.* 17. *et Mazzot. tr.* 1. *d.* 1. *quæst.* 1. *c.* 2. *q.* 4. *Vide lib.* 5. *n.* 52.

105. — Communiter autem lex humana dicitur alia *canonica*, sive *ecclesiastica*, alia *civilis*. Lex *civilis* (1) dividitur in

(1) Quæ hic simpliciter à *S. Alphonso lex civilis* dicitur et adhuc ab ipso in hac theologia observatur, *jus romanum* est seu *codex Justiniani*, quatenus olim pro romano imperio ab imperatore *Justiniano* (1) qui anno 527 regnare cœpit, adjuvantibus 10 jurisconsultis, confecta fuit. Lex civilis gallica in Gallia, Belgio aliisque vicinis regionibus vigens, cujus præcipua capita hic

leges imperiales, quæ dicuntur jus commune, divisum in digesta, codicem, et instituta; et in leges regias particulares regnorum quæ dicuntur jus municipale.

Lex autem *canonica* comprehenditur in quinque voluminibus, quorum I. est *Decretum* Gratiani (quod veriùs vim legis non habere, præter illam, quam ex se habent decreta in eâ contenta, dicunt *Salm. c. 1. punct. 4. §. 5. n. 43. cum Caj. Sot. Suar.* etc. *contra aliquos*). II. *Decretales*. (*Decretum* citatur per causas, quæstiones, distinctiones, et canones; *Decretales* per capitula, et titulos). III. *Sextus Decretalium;* qui etiam citatur per capitula, sed addito in *Sexto*. IV. *Clementina*, et *Extravagantes*. V. *Bullarium*. Hi libri constant sancitis Pontificum, et conciliorum statutis, et sine dubio vim legis habent.

106. — Quæritur hic 1. an decretalia, sive epistolæ, responsa, aut declarationes pontificiæ non insertæ in corpore juris vim obligandi habeant? Respondetur affirmativè ex *can. Si Romanorum 1. dist.* 19. Ubi Papa *Nicolaus V.* id expressè declarat. Advertit tamen *P. Suarez* eas non obligare nisi post promulgationem : quamvis enim citatus auctor *l. 4. de legib. cap. 14. n. 3.* dicat : *Ordinariæ epistolæ sive responsa pontificia sunt potiùs non constitutiva, sed declarativa et habent vim legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad servandum antiquum jus secundùm illam interpretationem :* attamen *l. 6. c. 1. n. 3.* hæc addit : *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.* Idem docet *Castr. tr. 3. de leg. disp. 5. punct. 3. §. 1. n. 2.* ubi ait : *Debet autem hæc declaratio publicari eâ solemnitate, quâ lex; aliàs non erit authentica, quæ legis obligationem habebit, sed solùm erit declaratio doctrinalis.* Idem scribit *Escobar. tom. 1. l. 5. de leg. c. 3. n. 21.* ubi sic ait : *Hinc colligo, Epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo epistolæ assolent publicari.* Idem scribit *Bonac. t. 2. de legib. disp. 1. q. 1. punct. 4. n. 11.* ubi ait : *Interpretationem*

in suo loco notata invenies, percommodè laudatur per articulos, quorum numerus non interruptus ad 2281 excurrit.

Edit.

legis factam authoritativè non habere vim legis, nisi promulgetur, quia de ratione legis est promulgatio; ita ut, qui interfuerunt publico legis consilio, non teneantur ad eam, nisi post promulgationem. Et citat pro hâc sententiâ *Salas*, et alios, subditque *n.* 12. sic inquiens : *Ex quo licet inferre, epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges.* Idque satis etiam confirmatur ex eodem citato *can. Si Romanorum*, ubi refertur et confirmatur decretum *S. Leonis* Papæ, quo sic ille declaravit et decrevit. *Ne quid verò sit, ut quid à nobis prætermissum fortè credatur, omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis* Innocentii, *quàm omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, è canonum* (nota) *promulgatæ sunt disciplinis, ita à vestrâ dilectione custodiri mandamus.* Sed hic sapienter advertit *Ronc. de leg. quæst. 1. c. 2. q. 7. resp.* 11. quòd non solùm constitutiones pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ obligationem legis inducant, sed etiam omnes aliæ, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam à pluribus seculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis.

Quæritur 2. an declarationes sacræ Congregationis Cardinalium vim legis habeant? Nulli dubium, quòd pro casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud *Salm. de legib. c.* 3. *punct.* 3. §. 2. *n.* 30. *et Croix l.* 1. *n.* 574. Dubium est, an obligent pro casibus similibus? Duplex est sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. n.* 28. *in fin.*

Prima sententia asserit, quòd tales declarationes, si sint munitæ sigillo, et subscriptione Eminentiss. Cardinalis præfecti, robur habent obligandi omnes, quia talem potestatem declarandi Cardinales habent à Pontifice, ut eruitur ex bullâ 74. *Sixti V.* Nec obstat, non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ, non jam declarationes de legibus jam promulgatis. Ita *Garcias, Salas, Rodr. apud Salm. n.* 28, *Fagnan. Barb. etc. apud Croix n.* 574. Sed dicunt esse necessarium, quòd in ipsa declaratione exprimatur, eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato Summi Pontificis, aut saltem Pontifice consulto, nam in bullâ *Sixti V.* sic dicitur : *Interpretandi facultatem* (*nobis autem consultis*) *impertimur.* Cæterùm, sicut dictum est cum *Ronc. n.* 105. *vers.*

Quærit. hic 1. in fin. de declarationibus pontificiis, sic etiam potest dici de declarationibus sacr. Congr. concilii, quòd illæ declarationes, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ à pluribus annis sunt sufficienter promulgatæ per orbem christianum, ipsæ satis obligent omnes ad earum observantiam.

Secunda verò *sententia* dicit, quòd, licèt tales declarationes magni sint ponderis, non obligent tamen universè, nisi non solùm Papa consulto et mandante editæ, sed etiam ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro tota Ecclesia, ita ut præcipiat Pontifex ab omnibus illas observari. Tunc enim tantùm ipse loquitur ut Ecclesiæ caput, et doctor; alioquin videtur loqui solùm ut præses illius congregationis, cui non videtur tunc communicare totam suam auctoritatem, et infallibilitatem. Ita *Sanch. de matr. l. 8. disp. 2. n. 10. Bonac. de leg. disp. 2. q. 1. p. 8. n. 4. Pont. de matr. l. 5. c. 13. §. 2. n. 7. Suar. de leg. l. 6. c. 1. n. 3. et 6. Maz. tr. 1. d. 2. q. 1. c. 2. q. 3. Croix l. 1. n. 215. 216. et 217. cum Carden. et Terril. ac n. 374. cum Loth. et Delbene, Diana p. 1. tr. 10. r. 29. cum Vega, Valer. Serar. etc. Salmant. c. 3. n. 30. cum Vasquez, Tapia, Lezana et Villal.* Ratio hujus sententiæ est, quia, ut lex obliget, omninò requiritur solemnis promulgatio legis, juxta dicta *n.* 96. Hinc hujusmodi declarationes, cùm frequenter non promulgentur solemniter, sunt quidem magni ponderis, sed nequeunt habere vim legis, et tantùm obligant uti sententiæ particulares illorum casuum, pro quorum decisione petuntur, non verò pro similibus. Nec obstat dicere, quòd promulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro declarationibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA. citati, quòd tales declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in quibus extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam legis, tunc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio, an ipsæ habeant vel ne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit *Laym. l. 1. tr. 4. c. 7. §. 7. in fin.*, ubi sic ait: *Pendet quæstio hæc ex mente Pontificis potestatem ipsis* (Cardinalibus) *tribuentis. Iterùm præsumendum non est habere vim legis, præsertim cùm authenticè non promulgentur.* Citatque pro hoc *Sanchez*, et *Rodriquez* (1).

(1) Hanc secundam sententiam S. Auctor in suis quæstionibus recentiùs reformatis quær. II sic restringit: — « Addendum tamen est, quòd hujusmodi

Decisiones autem Rotæ minorem utique quàm declarationes S. C. authoritatem habent. *Croix l. 1. n. 576. cum Luca*, *et Fagundez apud Tamb. Dec. l. 8. Tract. de præsc.* §. 2. *n.* 16.

An verò regulæ Cancellariæ obligent ubique? Negat *Less. in Auctar. v. Beneficium*, qui ait obligare tantùm in curia Romana, et huic adhærent *Diana, et alii.* Sed affirmat *Mazzot. l. c. q. 3. cum Az. Gomez, etc.* Quia sic fert praxis. *Vide Croix. l. 1. n.* 575.

Quæritur 3. an leges civiles obligent in conscientia? De hoc puncto, valdè scitu necessario, oportet aliqua principaliora hìc adnotare. Aliæ leges civiles sunt expressè à jure canonico approbatæ, aliæ expressè correctæ, aliæ verò neque approbatæ, neque reprobatæ. Hinc dicendum I. Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est lex *Justiniani* in *Novel.* §. *per occasionem*, in qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam : hæcque approbata fuit à *Cælestino III.* in *c. Laudabilem, de frig. et mal.* Ita pariter *Nicolaus I. in resp. ad Bulgaros, in c. Ita* 30. *q.* 4. approbavit leges invalidantes matrimonium inter adoptantem et adoptatum, atque ab hoc descendentes, ut ex *l. Quin etiam* 55. *ff. de ritu nupt.* item inter adoptatum, et filios adoptantis, ex *l. Per adoptionem* 17. *ff. eodem tit.* item inter adoptantem, et uxorem adoptati, et contrà, ex *l. Adoptivus.* 14. *ff. eod. tit.*

Dicendum II. Leges civiles à jure canonico correctæ non obligant quidem in conscientia; talis est lex *in princ. Instit. de nupt. et in lib. Nuptiæ.* 2. *ff. de rit. nup.* ubi invalidantur matrimonia filiorum fam. inita sine consensu parentum : sed hæ leges correctæ sunt in *c. Cum locum, de sponsal. et c. Matr. et c. Licet ac c. Tua, de spons. duor.* et ultimò in Tridentino *sess.* 24. *c.* 1. *de Reform. sac. matr.* Ita etiam in *c. Cùm haberet, de eo qui duxit in matr.* abrogatur lex civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in *l.* 6. §. 1. *ff. de Adulteriis, et l.* 2. *C. eod. tit.* conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licèt damnetur conjugata solutum admittens : Sed in *c. Nemo.* 32, *q.* 4. uterque judicio subjicitur, quia

» declarationes, quæ jam in Ecclesia universaliter divulgatæ et facto sic » promulgatæ fuerint, usu plurium annorum vel relatione auctorum communiter ipsas referentium, hæ satis omnes fideles obstringunt. »

Edit.

utrimque fides conjugalis adhibenda est. Item in *l. Liberorum.* 81. *ff. de his, qui not. infam.* Vidua nubens intra annum luctûs multis subjicitur pœnis: sed hoc abrogarunt *Urbanus III. in c. 3. et Innoc. III. in c. 5. de secund. nupt.* Item in *l. Marito. ff. ad Legem Jul. de adult. et l. Gracchus. c. eod tit.* datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, et in *lib. Quod ait. ff. eod tit.* conceditur patri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam. Sed hæc reprobantur in *c. Inter hæc, caus.* 33. *q.* 2. *et* ab *Alexandro VII.* in prop. damn. 19. Dubitatum autem fuit, an fuerit abrogata *l. Uxorem. de ritu nupt.* quæ invalidabat matrimonium inter vitricum, et uxorem privigni? Sed S. C. concilii die 28. Martii anno 1721. (apud *N. SS. Benedictum XIV. in Opere de Synodo* declaravit validum tale matrimonium.

Dicendum III. Leges civiles non reprobatæ videntur tacitè approbatæ à jure canonico; nam in *c. 1. de Novi oper. nuntiat.* sic dicitur: *Sicuti leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur.* Item in *c. Super pecula, de privil.* sic habetur: *Sancta Ecclesia legum secularium non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia imitantur.* Hinc *Fagnanus in c. Cùm esses, de test. n.* 18. et noster *Papa Benedictus XIV, l. c. p.* 420. *n.* 1. *cum Abbate, Menoch. et communi,* dicunt, judicem ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de jure canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare juri civili. Et *Gelasius Papa, Ep.* 4. *ad Anast. Imperat.* scripsit: *Quantùm ad ordines pertinet publicæ disciplinæ, legibus tuis ipsi quoque parent religionis Antistites.*

DE CONSUETUDINE.

107. — *De consuetudine* hìc tractandum, de qua nihil habetur apud *Busemb.*

Dictum est de lege scriptâ, nunc aliqua sunt addenda de consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut consuetudo vim legis habeat, tria requiruntur: I. quòd introducatur non à persona particulari, sed à communitate; saltem à majori parte communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licèt actu leges ferre nequeat: nam consuetudo tunc

habet vim legis ex tacito principis consensu. *Salm. de leg.* c. 6. *punct.* 2. *ex n.* 6. *cum S. Th.* Notandum hic, quòd mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges proprias virorum, nec vice versâ; uti neque ecclesiastici contra leges laicorum, vel è contrà, nisi materia sit communis. *Salm. ib. n.* 8. *et punct.* 4. §. 1. *n.* 37. Hinc etiam circa res spirituales clerici non obligantur ad consuetudinem factam à laicis. *Salm. ib. n.* 38. *cum Sanch. Pal. etc.* Mercatores tamen, quia distinctum faciunt communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes. *Salm. punct.* 2. *n.* 8. *cum Pal. Suar. Bon. Tap.*

II. Requiritur, ut consuetudo sit rationabilis: quare nulla valet consuetudo contra legem naturalem, aut divinam sed tantùm contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri consuetudo *Salm. c.* 6. *punct.* 3. §. 1. *n.* 11. *cum Suar. Pal. etc.* Consuetudo enim triplicem statum habet. In initio introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant. In progressu non peccant illâ jam à majoribus introductâ utentes; sed possunt à principe puniri. In fine autem nec peccant, nec puniri possunt illâ jam præscriptâ utentes. *Ita Salm. ib. n.* 13. *cum. Pal. Caj. Sot. Laym. etc.*

III. Requiritur tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiet?

Prima sententia dicit relinqui arbitrio prudentum, juxta repetitionem actuum, et negotiorum qualitatem, *Vasq. Tap. Vill. etc. apud Salm. de legibus c.* 6. *punct.* 3. §. 2. *n.* 15.

Secunda sententia dicit sufficere, et requiri decennium; hoc enim est longum tempus requisitum à jure ad consuetudinem introducendam; nisi aliud sit alicubi sancitum, ex *L. ult., c. de præscriptione.* Ita *Salm. ibid. n.* 15. *cum Laym. Suar. Pal. etc.*, licèt doceant primam esse valde probabilem.

An verò hoc decennium sufficiat contra leges canonicas, affirmant *Less. Sa, Azor. Pal. Nav. etc.* Negant tamen *Salm. d. cap.* 6. *n.* 17. *cum Laym. Bonac. Suarez, Regin. etc. ex c. De quarta, et ex c. Ad aures, de præscript.* Sed vide *infra n.* 139. Notant autem *Salm. ibid. n.* 18. *cum Granad. Salas,*

etc. sufficere dictum eximii doctoris, etiam modernis asserentis legem abrogatam esse, ut à lege deobligemur.

Dicitur autem requiri *tempus continuatum*, nam si interrumpatur etiam per unicum actum à majori parte communitatis, vel si interim princeps puniat consuetudinem introducentes, consuetudo non præscribitur. Ita *Salm. d. cap.* 6. *n.* 19. *cum Laym. Suar. Bon. Pal. etc.*

Dicitur autem *repetitis actibus;* ad consuetudinem enim requiritur : 1. Ut actus sint repetiti per plures vices juxta prudentum arbitrium, ut *Salm. ib. punct.* 3. §. 3. *n.* 21. *cum Pal. Bonac. Suar. etc. contra Less. Reg. Sa, Dianam, etc.* qui dicunt duos, vel tres actus sufficere. 2. Ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum, aut ignorantiam positi; putà, si populus censeat existere legem, quæ reverà non est. *Salm. d. c.* 6. *n.* 24. *et* 25. *cum S. Thom. Dian. Tap. etc.* 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut *Salm. n.* 26. *et* 27. *cum Pal. Suarez, Bonac. Dian. Basil. etc. contra aliquos*, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententia judicis consuetudo probetur.

IV. Requiritur ad consuetudinem perficiendam intentio se obligandi, vel consuetudinem introducendi. Quare nulla fit consuetudo, si populus, aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine, et simili; aut si læserit legem animo tantùm non satisfaciendi ex levitate. *Salm. d. c.* 6. §. 4. *n.* 28. *cum Pal. Laym. Bonac. etc.* Hic autem animus cognoscitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo constanter observetur, et cum non levi incommodo : si transgressores puniantur : si ita sentiunt communiter homines pii. *Croix lib.* 1. *n.* 571. *et Salm. ib. n.* 30. In dubio autem, an consuetudo sit ex devotione, vel obligatione? sub gravi, vel levi? an obliget ad culpam, vel pœnam tantùm? benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de eâ constet. Ita *Salm. d. n.* 30. *cum Pal. Suar. Bon. Dian. etc.* Et ita *Croix lib.* 1. *n.* 592. Qui notat tamen ibi cum *Carden.* quòd universales consuetudines Ecclesiæ de se obligant. Hoc intelligendum verò de consuetudinibus propriè ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudine jejunandi in vigilia Pentecostes, et de alia aliqua simili, si adest. Nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi à lacticiniis in vigiliis extra Quadragesimam : de qua vide *lib.* 4. *n.* 988. Et aliter dicunt aliqui

etiam de consuetudine monialium recitandi officium privatim. Sed de hoc vide *lib.* 5. *n.* 122. quid alii communiùs et probabiliùs dicant.

V. Requiritur consensus principis ex *lib. de quibus, ff. de Leg.* Requiritur enim, ut habeatur consensus saltem tacitus generalis principis, scilicet approbandi quamcumque legitimam consuetudinem, quando illam specialem consuetudinem princeps ignorat. Ita *Salm. c.* 6. *punct.* 3. §. 5. *n.* 31. *cum S. Thom. Pal. Suar. Sanch. Laym. Bonac. Tapia, etc.* Quando verò princeps resistit, tunc nulla fit consuetudo. *Salm. ibid. in fine* Hinc dicunt *iidem Salm. n.* 32. *cum Laym. Bonac. Suar. Barbos. etc. contra alios*, nullam dari consuetudinem contra immunitatem ecclesiasticam.

108. — Quod ad effectus autem consuetudinis pertinet, notandum, quòd consuetudo potest non solùm tollere legem, sed etiam pœnam illius, remanente culpâ vel contrà. *Vide Salm. d. c.* 6. *punct.* 4. §. 1. *ex n.* 35. Potest etiam consuetudo validare contractum irritatum per legem. *Salmant. de matrim. cap.* 11. *punct.* 2. *n.* 30 *et seq.* Potest etiam introducere nova impedimenta irritantia matrimonium. *Salm. ibid. punct.* 1. *n.* 19.

Sed quid si à lege prohibeatur contraria consuetudo? Distingue : si apponatur clausula, *non obstante quacumque consuetudine*, intelligitur reprobari consuetudo opposita præterita, non verò futura. *Salm. de leg. c.* 6. *punct.* 4. §. 2. *n.* 42. *cum Suar. Tapia, Vill.* Si autem clausula reprobat quamcumque consuetudinem futuram, adhuc *Salm. ib. n.* 43. *et de matr. d. c.* 11. *punct.* 2. *n.* 33. *cum Suar. Basil. Bonac. etc.* dicunt probabiliùs esse, posse consuetudinem talem legem abrogare.

Quid si reprobetur omnis consuetudo futura, ut irrationabilis? Respondetur, quòd, si reprobetur tamquam contraria legi naturali, seu divinæ, nulla tunc consuetudo valere potest. Si verò reprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit lex, tunc ex nova causa rationabilis reddi potest, et valere. *Salm. de leg. d. c.* 6. *punct.* 4. §. 2. *n.* 44. *cum Suar. Basil. Tap. Dian.*

Potest denique consuetudo legem dubiam interpretari; et hæc interpretatio vel potest esse authentica, ita ut illa interpretatio sit nova lex; vel potest esse probabilis, cùm con-

suetudo præcedat, vel legem subsequatur; lex enim non intelligitur derogare consuetudini antecedenti, nec consuetudo legi, nisi expressè opponantur. Et ad hanc consuetudinem probabiliter interpretantem minus tempus requiritur, quàm ad consuetudinem legi adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt DD. leges interpretandas esse juxta loci consuetudinem, etsi verba legis minùs propriè accipienda sint. *Salm. ibid.* §. 3. *ex n.* 45.

109. — Potest autem consuetudo per contrariam legem à superiore revocari.

Sed quæritur 1. An per legem generalem derogetur consuetudini speciali alicujus loci? Respondetur negativè nisi in lege mentio fiat illius consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque consuetudo. Et probatur ex *c.* 1. *de Consuetudine in* 6. ubi sic habetur: *Non enim censetur abrogata consuetudo speciali lege, quia præsumitur princeps ignarus talis consuetudinis. Vide Salm. d. c.* 6. *punct.* 5. §. 1. *n.* 52. Si verò princeps notificatus de consuetudine nolit legem revocare, tunc censetur revocata consuetudo. *Salm. ibid. num.* 53. *cum Pal. Suar. Bon. etc.* Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcumque consuetudinem particularem, quia præsumuntur ipsi plenam notitiam habere consuetudinum diœcesium suarum. *Salm. ibid.* Nota autem, quòd prædicta doctrina procedit de consuetudine jam præscriptâ, non autem de incœptâ. *Salm. ibid. n.* 54. *cum Mascardo, Gloss. etc. contra Suar.*

Quæritur 2. An positâ clausulâ revocatoriâ cujusque consuetudinis, intelligatur revocata etiam consuetudo immemorabilis? Nega, nisi exprimatur; quia, quando superior vult etiam illam revocare, id exprimit. *Salm. ibid. n.* 55. *cum Abb. Suar. Bon. Pal. et Garcia*, qui affert plures declarationes S. C.

Potest autem aliqua consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo, ut suprà, præscribatur. *Vide Salm. d. c.* 6. *punct.* 5. §. 2. *n.* 56. *et* 57.

DISSERTATIO

Super proposit. 29. damnatam ab *Alexand. VIII.* quæ dicebat : *Futilis, et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

110. — Hæc celeberrima quæstio, et hoc tempore tam fortiter agitata, sicut ad eam pertractandam integro libello (qui tamen lucem non vidit) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut in eâ aliquantulum immorer. Hinc parcat mihi Lector, si à meo instituto nimis recedere videar. Duo hic valde magni ponderis enucleanda occurrunt : Primum, an auctoritas Summi Pontificis extra concilium in rebus fidei et morum decernendis sit infallibilis? Alterum, an auctoritas Papæ sit supra œcumenicum concilium.

§. I. *De infallibilitate Papæ.*

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures adsunt opiniones.

Prima est *Lutheri* et *Calvini*, qui hæreticè docent, Papam loquentem etiam ut doctorem universalem, etiamque unà cum concilio, esse fallibilem.

Secunda sententia omninò opposita est *Alberti Pighii* sententis Papam non posse errare etiam privatè loquendo.

Tertia est nonnullorum dicentium Papam esse fallibilem extra concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum, hanc sententiam amplexatum fuisse clerum Gallicanum ann. 1682. cùm illas quatuor celebres propositiones emanavit; quarum, omissis aliis ad præsentem materiam non pertinentibus, secunda asserit : *Sic inesse apostolicæ Sedi rerum spiritualium potestatem, ut simul valeant Synodi Constantiensis decreta de auctoritate conciliorum : nec probari ab Ecclesia Gallicana, qui eorum decretorum ad solum schismatis tempus conciliariè dicta detorqueant.* Quarta autem : *In fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes Ecclesias pertinere : nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Et in eodem Gallicanæ facultatis decreto

demandatum fuit, ut nullus lauream doctoratûs reciperet, nisi has propositiones publicè priùs propugnasset, et exindè ad eas sustinendas juramento se adstringeret. Postmodum *Alexander VIII.* per bullam quæ incipit: *Inter multiplices*, anno 1690. præfatum facultatis Parisiensis decretum irritum declaravit, nullamque de eo rationem habendam esse præcepit. Sed *Ludovicus Maimburgus* (cui postea se adjunxit alter, *Ludovicus Dupinus*) dimisso habitu Societatis Jesu, imò ab illa meritò expulsus, ad eas tuendas se obtulit, sicut audacter fecit, donec inopinatâ morte dignam suæ audaciæ à Deo mercedem recepit. Verumtamen circa annum 1693. iidem Episcopi, qui ad eas quatuor propositiones emanandas conspiravere in consessu habito anno 1682., postea per epistolam ad *Innoc. XII.* missam ab omnibus illis se retractarunt. Idemque christianissimus rex *Ludovic. XIV.* edictum publicè priùs editum pro observatione antecedentis Parisiensis decreti, alio publico edicto revocans, aliam retractationis epistolam ad Pontificem transmisit. *Vide de hoc Graveson. t.* 8. *p.* 1. *fol.* 191. *Roncaglia in animadvers. ad Nat. Alexand.* §. XI. *sup. Conc. Constant.* et *Milante loco infrà citando.* Hactenùs de tertia sententia.

Quarta verò communis *sententia*, cui nos subscribimus, est, quòd, licèt Romanus Pontifex quatenus particularis persona, sive privatus doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipuè pendent); cùm tamen Papa loquitur tamquam doctor universalis definiens ex cathedra, nempe ex potestate supremâ, traditâ Petro docendi Ecclesiam, tunc dicimus, ipsum in controversiis fidei et morum decernendis omninò infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur *D. Thom.* 2. 2. *q.* 1. *art.* 10. *Turrecrem. Sotus, Cajet. Alex. de Ales, S. Bonavent. B. August. Triumph. Nic. de Lyra, S. Franc. Sal. Spondan. Thomass. Ludovic. Bail, Duvallius*, *aliique innumeri citati à Milante Episcopo Stabiensi in suis doctis Exerc.* 19. *sup. proposit.* 29. *Alexand. VIII.*, et communiter reliqui theologi omnes, ut testantur *Cardin. Gotti de ver. Eccles. Jesu Christi tom.* 1. *c.* XI. §. 1. *Milante l. c. et Troila in sua Theolog. dogm. tr.* 6. *de Pontif. d.* 1. §. 2. *n.* 14. Adsunt aliqui inter hos, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantùm, cùm in quæstionibus definiendis maturè

procedit, sapientum judicium audiendo : sed rectiùs alii dicunt, hanc conditionem solùm de congruentia esse, non autem de necessitate : infallibilitatis enim promissionem necessè est, ut omnes, qui pontificiam infallibilitatem tuentur, non consiliariis, nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse fateantur : aliàs hæretici semper objicere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto sectarii in Tridentinum opposuêre. Ad providentiam autem Spiritûs sancti pertinebit (ut rectè ait *Suar.* 5. *de fide sect.* 8.) quòd Pontifex non temerè, nec imprudenter umquam in tantis rebus agat, et decernat.

111. — Nostra conclusio probatur I. ex Scripturis, et præcipuè ex illa *Matth. c.* 16. ℣. 18. *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Natalis Alexander pro *petra* explicat Ecclesiam ; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet sensum, nimirùm (ut ipse intelligit) *super hanc Ecclesiam ædificabo Ecclesiam meam.* Attamen ex ipso sensu patet, quòd totus sermo dirigitur ad Petrum : communiter SS. Patres, ut *Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius,* et *Origenes* (*apud Jos. Baron. contra Piccinin. diss.* 2. *cap.* 3.) dicunt, nomine *petræ* intelligi Petrum ; et signanter *S. Basilius l.* 2. *contra Eunom.* ait de Petro : *Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ ædificationem in seipsum recepit.* Et *S. Leo serm.* 94. *de Transfig. Tantùm in hac fidei sublimitate complacuit* (Christo), *ut Beatitudinis felicitate donatus, sacram inviolabilis petræ acciperet firmitatem, supra quam fundata Ecclesia portis inferi et mortis legibus prævaleret.* Item *S. Cyprianus l. de unit. Eccles.* dicit : *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur.* Et alibi adversùs Novatianos post verba : *Tu es Petrus, et super hanc petram, etc. Et pasce oves meas;* subdit : *Super illum unum ædificat Ecclesiam, et illi pascendas mandat oves suas.* Item *S. Leo serm.* 3. *in Annivers. Assumpt.* ita Christum loquentem Petro repræsentat : *Cùm ego sim inviolabilis petra... tamen tu quoque petra es, qui meâ virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* Et id magis patet ex concilio Chalcedonensi action. 3. apud *Bellarm. Contr. de Rom. Pont.* ubi dicitur : *Appellat Petrum petram Ecclesiæ catholicæ.* Hinc addit *Bellarm. Catholici docent me-*

taphorâ significari, Petro esse commissum regimen totius Ecclesiæ, et præcipuè circa fidem; petræ enim fundamentalis hoc est proprium, totum ædificium regere, et sustentare. Accedit *S. Cyrillus Alexand.* dicens : *Secundùm hanc promissionem Ecclesia apostolica Petri ab omni seductione manet immaculata.* Si itaque hujusmodi ædificium est Ecclesia, adversùs quam inferi prævalere non possunt; ut illa non possit ruere, necesse est, basem ejus et fundamentum neque destrui posse, ne, destructo fundamento, tota domus corruat. Ideo *Origenes* in hoc loco dicit : *Si prævalerent inferi adversùs Petrum, in quo Ecclesia fundata est, contra Ecclesiam etiam prævalerent.* Probatur quoque ex *Luca* c. 22. ℣. 32. *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu affirmat *Maldonatus* auctores collegisse Pontifices esse perpetuò infallibiles.

112. — Probatur II. ex conciliis œcumenicis, et I. ex concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert *D. Th. in Opusc. contra errores Græc.*) habetur : *Omnia ab eo*, scil. Papa, *definita teneantur tamquam à Vicario apostolici throni.* In ejusdem Synodi act. cùm legeretur epistola *D. Leonis*, dictum fuit anathema iis qui ita non crederent. Deinde *ibidem act.* 3. Patres concilii Pontificis doctrinam ut beati Petri amplexi sunt, et universa concilii dogmata petierunt Sedis apostolicæ auctoritate firmari. II. Ex concilio Lugdunensi œcumenico 2. habetur : *Ipsa quoque sancta romana Ecclesia summum principatum super universam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro, cujus romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse recognoscit; sic, si quæ de fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri.* III. Ex concilio Florentino, in *sess. ult.* sic legitur : *Definimus romanum Pontificem in universum orbem habere primatum, et successorem esse Petri, totiusque Ecclesiæ caput, et christianorum patrem, ac doctorem existere; et ipsi in B. Petro regendi Ecclesiam à D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur.* Si ergo certum est, Papam esse totius Ecclesiæ doctorem, certum quoque tenendum, ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia à suo magistro aliquando decipi possit. Accedit concilium Viennense XV. generale sub *Clem. V.* ubi sic sancitum

fuit : *Dubia fidei declarare, ad Sedem duntaxat apostolicam pertinere.*

113. — Probatur III. ex SS. Patribus : *S. Irenæus l. 3. c. 3.* scribit : *Omnes à romana Ecclesia necesse est, ut pendeant tamquam à fonte, et capite.* S. Athanasius *in epist. ad Fel. Pap.* dicit : *Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam.* Et in eadem epistola, ad Pontificem S. Doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur : *Tu profanarum hæresum, atque imperitorum, omniumque infestantium depositor, princeps et doctor caputque omnium orthodoxæ doctrinæ et immaculatæ fidei existis.* Theodoretus Episc. Asianus *in ep. ad Leonem P.* inquit ; *Ego apostolicæ vestræ Sedis exspecto sententiam, et supplico et obsecro V. S. ut mihi opem ferat justum vestrum et rectum appellanti judicium.* S. Cyprianus *epist. 8. l. 1.* scribit : *Deus unus est, Christus unus est, et una Ecclesia, et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud constitui sacerdotium novum, fieri præter unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.* Et idem Cyprian. *in lib. de unitate Eccles. Qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse non confidat.* S. Hieron. *in ep. ad Damasum Papam* scribit : *Cum successore Piscatoris loquor.... super illam petram, scilicet cathedram Petri, ædificatam Ecclesiam scio, quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluvio.... Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, antichristi est.* S. Basilius *ep. 52. ad Athan.* scribit : *Romanum Pontificem compellendum esse, ut quid credendum sit, si per concilium definiri non donetur, ipse determinaret.* S. Aug. *l. 1. contra Julianum. c. 5. Per Papæ rescriptum causa Pelagianorum finita est.* S. Thomas *Quodlib. 10. art. 6. Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de fide, quàm quorumlibet sapientum. Et 2. 2. q. 11. art. 2. ad. 3. : Postquam essent aliqua Ecclesiæ auctoritate determinata, hæreticus esset, si quis repugnaret ; quæ quidem auctoritas principaliter residet in S. Pont.* S. Bon. *in Summa theol. q. 1. ar. 3. d. 3. Papa non potest errare, suppositis duobus : Primum quòd determinet quatenus Papa ; alterum, ut intendat facere dogma de fide.*

114. — Probatur IV. ex ipsa Schola gallicana, falsò enim nobis objicit *Hottingerus* hæreticus, dicens : Gallia universa à vobis dissentit. Quandoquidem asserit *Milante Exercit.* 19. *dict. prop.* 29. *Alexand. VIII.* paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos nobiliores, qui illam propugnant; præsertim *Petrus Mattei Spondanus* disserens in Decr. Const. *Bosvinus tom.* 4. *de Concordia.* Idem aliquando docuit *Gerson de pot. Eccl. c.* 10. dicens : *Tandem ex his dicere possumus, quòd plenitudo potestatis est à Christo collata Petro, sicut vicario suo, et suis successoribus.* Ita scripsit hic doctor in præfato loco. Cæterùm nulli dubitandum, quòd *Gerson*, ut ait *P. Victoria in suo Tract. de auctoritate Papæ et concilii tr.* 5. *per omnia fuit infestissimus auctoritati Summorum Pontificum, et multos alios infecit suo veneno; parum enim differt à schismate ejus sententia de auctoritate Papæ.* Idem statuere conati sunt Episc. Gallicani antiqui ann. 1626. *art.* 137. et in concil. generali Lugd. 2. (ubi præ cæteris numerabantur Episcopi Galli, qui Græcorum confessionem acceperunt : scilicet, quòd sancta Romana Ecclesia plenum principatum obtineret super universalem Ecclesiam, etc. ut infra referetur). Et quamvis Universitas Sorbonica (ortum agnoscens à *Roberto Sorboni* ex anno 1253. confessario S. *Ludovici*, erectaque à *Carolo rege* ann. 1290. in Universitatem) contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantùm ex tempore concilii Constantiensis operâ *Gersonis*, et *Almaini*, qui in eadem Universitate adscripti ad comprimendum trium Pontificum schisma, ad concilium, tamquam ad judicem superiorem, et in hujusmodi casu necessarium, causam deferendam existimarunt. Novissimi verò Sorbonici non attendentes, quòd ipsorum majores de Papâ dubio sint locuti, eorum innixi auctoritati, dixerunt judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi Ecclesiæ, sive generalis concilii consensus accedat. Cæterùm ante concilium Constantiense et Basileense advertit *Raynaldus* scriptor Gallus *in Opusc. de Rom. Pont.* omnes theologos anteriores unanimiter docuisse, definitiones pontificias, etiam extra concilia, rem facere de fide. Imò habetur apud *Nauclerum p.* 4. *lib.* 8. c. 6. quòd Facultas Parisiensis an. 1320. damnavit tamquam hæreticos articulos *Marsilii Paduani* dicentis : Romanum Pontificem esse fallibilem. Et an.

1534. (ut apud eumdem *Navelerum*) damnavit eumdem errorem contra *Joannem Morandum*. Item *Duvallius* doctor Gallus, qui scripsit circa ann. 1712. *de Sup. Pont. p.* 1. *q.* 7. refert, consuetudinem fuisse Facultatis Parisiensis, ut ab ea laureati protestationem, numquam Ecclesiæ Romanæ contradicendi, præmitterent. Idem author refert, ipsam Facultatem damnasse ut hæreticum *Marcum Antonium de Dominis*, quia docebat Pontificis auctoritatem esse fallibilem. Ideo præfatus *Duvallius*, quamvis ejusdem Sorbonæ doctor, loco citato non dubitavit sic scribere : *Opinio, quæ Romæ tenetur, vacat omni temeritate, cùm totus orbis, exceptis pauculis doctoribus, eam amplectatur, et præterea rationibus validissimis tum ex Scriptura, conciliis, et patribus, tum ex principiis theologiæ petitis confirmetur.* Et *p.* 4. *q.* 7. subdit : *Nemo nunc est in Ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter* Vigorium *et* Richerium, *quorum si vera esset sententia, totus ferè orbis christianus, qui contrarium sentit, in fide turpiter erraret.* Propterea addit, quòd opinio de prælatione conciliorum auctoritati Romani Pontificis, *à temeritate inobedientiæ vix potest excusari; foret enim ut plurimùm inobedientiam et dissidia multa; magnosque tumultus semper in Ecclesia excitavit.* Hinc videre est apud *Troila tr.* 6. *de Sum. Pont. ar.* 6. *ex n.* 54. et ap. *Milante in Exercit. dogm.* 19. *super prop.* 29. *Alexand. VIII.* quot concilia provincialia Gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipsa Parisiensis an. 1626. in *ar.* 137. Tit. Monita cleri Gallicani ad dominos Archiepiscopos regni, ecce quid sensit : *Hortamur igitur Episcopos omnes, ut sanctam apostolicam Romanamque Ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infallibili Ecclesiarum matrem...* Et infrà loquens de ipso Romano Pontifice : *Is enim successor est Petri, super quem Christus Jesus Ecclesiam fundavit, quando illi claves regni cælorum, et donum infallibilitatis in causis fidei reliquit......* Valdè autem notandum id quod Episcopi Galliarum (ut refert *Milant. l. c.*) in obsequium bullæ, quam *Innoc. X.* emanavit in confixione Jansenianarum thesium, ad ipsum scripserunt : *Beatissimi Pater, optata pervenit ad nos Constitutio illa, qua V. Sanctitatis auctoritate quid sentiendum sit de controversis quinque propositionibus excerptis è* Cornelii Jansenii *Yprensis Episcopi libris perspicuè decernitur.... Quo in negotio illud observatione dignum accidit, ut quemadmo-*

dum ad Episcoporum Africæ relationem Innoc. I. *Pelagianam hæresim damnavit olim; sic ad Gallicanorum Episcoporum consultationem hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam* Innoc. X. *auctoritate suâ proscripserit. Enimverò vetustæ illius ætatis Ecclesia catholica, solâ cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in decretali Epistola* Innocentii *ad Africanos data elucebat; quamque dein* Zosimi *altera ad universos orbis Episcopos epistola subsecuta est, Pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit: perspectum enim habebat, non solùm ex Christi D. pollicitatione Petro factâ, sed etiam ex actis priorum Pontificum et anathematis adversùs* Appollinarium *et* Macedonium, *nondùm ab ullâ Synodo œcumenicâ damnatos, à* Damaso *paulò anteà jactis, judicia pro sanciendâ regulâ fidei à summis Pontificibus data, super Episcoporum consultatione (sive suam in actis relationis sententiam ponant, sive omittant, prout illis collibuerit) divinâ æquè, ac summâ per universam Ecclesiam auctoritate niti: cui Christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur, etc.* Deindè præfati Episcopi bullam venerantes eam promulgare promiserunt.

115. — Probatur V. rationibus: Prima ratio est *D. Th.*, qui 3. *p. q.* 25. *art.* 1. docet pollicitationem infallibilitatis in rebus fidei tantùm successoribus Petri esse factam, et ideò dicit Ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: *Ecclesia universalis* (verba *D. Th.*) *non potest errare, quia ille qui in omnibus exauditus est prò suâ reverentiâ, dixit Petro: Ego oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Secunda ratio est ejusdem S. Doctoris, qui alibi 2. 2. *q.* 1. *art.* 10. ait, quòd in Ecclesiâ non posset una fides servari, nisi per ejus caput Pontificem quæstiones fidei definirentur. *Et ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiæ (secundùm illud* 1. *ad Cor.* 1.*), quod servari non posset, nisi quæstio fidei determinaretur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Ratio tertia est inveterata Ecclesiæ consuetudo. Hâc ratione pro nostrâ sententiâ tuendâ utitur eruditissimus *Melchior Canus in suo perdocto Opusculo de locis theologicis l.* 6. *c.* 7. ubi ait: *Si nullus itaque (sic author arguit) legum Christi serior est interpres, quàm perpetuus Ecclesiæ usus; Ecclesia verò in fidei rebus, non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recur-*

rerit, ejusque judicia uti irrefragabilia semper tenuerit: cur dubitabimus illum Petro in hac prærogativa dare successorem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur: nam Christi de Petro, et Successoribus vaticinia in Romana Ecclesia videntur impleta. Cùm cæteræ apostolorum Ecclesiæ, vel ab infidelibus occupatæ, vel ab hæreticis affectæ aliquando fuerint: hæc una tot inter hostes nec infidelibus, nec hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam Sedem, quemadmodùm et cæteras, à Christi fide deficere? Et faciant satis Hieronymus *perjurum dicens, qui Romanæ Sedis fidem non fuerit secutus;* Cyprianus *dicens: Qui cathedram Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesiâ esse non confidat; Synodus Constantiensis hæreticum judicans, qui de fidei articulis aliter sentit, quàm S. Rom. Ecclesia docet. Illud postremò addam, cùm ex traditionibus apostolorum ad evincendam hæresim argumentum certum trahatur; constet autem, Romanos Episcopos Petro in fidei magisterio successisse, ab apostolis esse traditum, cur non audebimus assertionem adversam tanquàm hæreticam condemnare? Sed nolumus Ecclesiæ judicium antevertere: illud assero, et fidenter quidem assero, pestem esse Ecclesiæ et perniciem afferre, qui aut negant Romanum Pontificem Petro in fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certè astruunt Summum Ecclesiæ Pastorem, quicumque ille sit, errare in fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt: qui verò illis in utroque repugnant, hi in Ecclesiâ catholici habentur.* Hucusque *Canus:* cui valdè favet id quod *D. Cyprianus* sedulò advertit in *Ep.* 3. *l.* 2. dicens: *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ Sacerdos, et ad tempus judex vice Christi cogitatur.* Et ratio hujus gravis sententiæ *Cypriani* est, quia Romanæ Sedis decretis illi, qui pertinaciter restiterunt, primùm (ut benè advertit cit. Episcopus Sabiensis) schismatici facti sunt, deinde hæretici.

Ex his omnibus tandem inferunt DD. prout *Suar. l.* 3. *de Fidei defen. Bannez, et Bellarm. l.* 4. *de Pont c.* 2. nostram sententiam esse saltem fidei proximam; et *contraria* (dicit *Bellarm. l. c.*) *videtur omninò erronea, et hæresi proxima.*

Postquam hæc scripsi, alia mihi occurrerunt multùm no-

tatu digna pro Summi Pontificis infallibilitate, quæ præsertim adversùs relatam Gallicani cleri declarationem urgent. Dicitur in eâ : *Nec tamen irreformabile esse judicium* (nempe Pontificis) *nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Nunc quærimus, quomodo hujusmodi consensus accedere debeat? Alii dicunt, tum pontificias definitiones evadere irreformabiles, cùm omnium fidelium consensus accedit. Alii, cùm saltem accedit consensus omnium Episcoporum. Alii putant, unius tantùm provinciæ consensum satis esse. Alii demùm requirunt consensum majoris partis Episcoporum in orbe christiano degentium; hæc enim opinio conformior est consuetudini, quâ œcumenicæ Synodi usæ sunt in dubiis fidei decernendis. Hoc posito, quæritur, quid dicendum, si pontificio decreto pars æqualis Episcoporum accedat? quid tunc de Pontificis judicio sentiendum? et quid si minor accedat pars, ut seculo IV. accidit, cùm sententiæ *S. Melchiadis* Papæ tantùm 18. Episcopi orthodoxi adhæserunt, sed contrà alii 400. eam rejecerunt; prout refert *Haunoldus Introd. ad jus. canon. p.*162. In simili casu quis litem dirimet, si unus supremus judex non agnoscatur, qui fidei causas definiendi infallibilem potestatem habeat? Si autem consensus majoris partis Episcoporum sufficit, utique Papam esse infallibilem credere omnes tenemur, statim ac aliquid circa fidem, aut mores ipse definitivè decernit; non sòlùm etenim major pars, sed tota ferè Ecclesia, exceptâ Galliâ, id docet, et semper docuit. Aut igitur infallibilitatem Pontificis fateri oportet, aut dicere quòd Ecclesia catholica tantùm ad exiguum Gallorum numerum redacta sit.

Præterea certum est, quòd si Gallicani cleri admitteretur sententia, ita ut Pontificis judicium esset fallibile, donec consensus Ecclesiæ accederet, modus hæreticos de suis erroribus convincendi ampliùs non suppeteret, etiamsi generalia concilia adhiberentur : hæretici enim judicio concilii, in quo ipsi non intersunt, numquam acquiescunt, eò quòd deficiente interventu ipsorum, qui saniorem Ecclesiæ partem constituere præsumunt, quodcumque concilium irritum esse exclamant. Hinc mos ortum habuit, quòd heterodoxi, cùm errores suos ad Romanam Sedem viderint denuntiari, aut ab eâ proscribi, ad damnationem evitandam statim appellare ad œcumenicum concilium consueverunt. Quapropter sapien-

ter scripsit *S. Cyprianus*, cujus verba hìc juvat repetere: *Non aliunde hæreses obortæ fuerunt, aut nata schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ ad tempus judex vice Christi cogitatur; cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo Ecclesiam scinderet.* Proinde scribit *P. Petitdidierus* Abbas Senonensis *in præfat. ad Tractat. de auctorit. et infallibilitat. S. Pontif.* quòd si hæc *S. Cypriani* regula servata fuisset, facilè Jansenianorum ora præclusa fuissent in tam longâ bullæ *Unigenitus* disceptatione; at quia ipsi relatæ Gallicani cleri declarationi sunt innixi, quâ infallibilitas Pontificis, antequam Ecclesiæ accedat consensus, negatur, ideò usque adhuc de acceptatione bullæ certant, et lis in Galliâ adhuc vivit, et viget.

Fautores declarationis opponunt, quòd Ecclesia est corpus Christi mysticum, undè dicunt, quòd sicut corpus nequit subsistere sine capite, ità caput nequit subsistere sine corpore. Sed huic facilè respondetur. Nulli dubium est, quòd nec corpus potest esse sine capite, nec caput sine corpore; sed nihil obest hoc in casu nostro, ubi non de corporis constitutione, sive integritate, sed tantùm de corporis Ecclesiæ regimine agitur: constitutio quidem corporis importat, ut ipsum non sit sine capite, et caput non sit sine corpore: corporis autem Ecclesiæ regimen importat, ut sicut corpus humanum à mente hominis gubernatur, sic corpus Ecclesiæ gubernetur à Papâ tamquam ab ejus capite. Officium igitur capitis, id est Pontificis, est docêre et regere Ecclesiam; officium corporis, id est Ecclesiæ, est instrui, et obedire Pontifici.

Id quippe concilium Florentinum disertè nos docuit, appellando Pontificem *caput totius Ecclesiæ, omnium christianorum patrem, et doctorem*, ac proindè subjungens, *Et ipsi regendi Ecclesiam plena potestas tradita est.* Idque sanè eruitur ex verbis Christi Domini, cùm dixit Petro: *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et aliàs: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quod autem Dominus Petro dixit, profectò omnibus etiam ejus successoribus dixit, namque, ut observat *S. Augustinus*, potestas Pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter Ecclesiam ab ipso regendam; et ideò potestas in Ecclesiam ità Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores

pertransiret, et Ecclesia usque ad consummationem seculi permansura rectè regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. Si decreta Pontificum non essent infallibilia, nisi consensus Ecclesiæ accederet, utique dicendum foret, quòd non Ecclesia fundata sit super Petrum, sed quòd Petrus fundatus sit super Ecclesiam. Et sic pariter dicendum, quòd non fratres confirmandi fuissent à Petro, sed Petrus confirmandus à fratribus.

Cæterùm doctrinam nostram, quòd decreta dogmatica Pontificis sint infallibilia, testatur *Bellarminus* (*Controv. l.* 4. *de Rom. Pontif.*) fuisse antiquam ferè omnium catholicorum, theologorum, et patrum. *Canus de loc. theol. l.* 6. *c.* 5. refert pro eâ testimonia *Irenæi*, *Cypriani*, *Ambrosii*, *Cyrilli*, *Hieronymi*, *et Bernardi*. Habetur præsertim inter alias auctoritas *S. Th.* 2. 2. *q.* 1. *art.* 10. qui ut certam doctrinam hanc tradit, dicens: *Ad illius* (id est Pontificis) *ergò auctoritatem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, ut ab omnibus inconcussâ fide teneantur. Et hujus ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiæ; quod servari non posset, nisi quæstio fidei determinetur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Eamdem rationem olim protulit *Joannes de Parisiis Lib. de potest. regis, et Papæ c.* 3. pro infallibilitate Pontificis, antequam in eam infestus esse inciperet; en ejus verba: *Divideretur Ecclesia, nisi per unius sententiam unitas servaretur: hic autem principatum ejusmodi habens est Petrus, successorque ejus.*

Id etiam plurimi Pontifices expressè declaraverunt. *Anacletus* (*Epist.* 1. *de oppress. Episc.*) sic scripsit: *Majores causæ ad Sedem apostolicam referantur.... super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicens ad B. Principem Apostolorum: Tu es Petrus, et super hanc petram, etc.* Id confirmat idem Pontifex *in ep.* 3. *de Patriarch.* (ut habetur in *can. Sacrosanctâ, dist.* 22.) ibique explicat, quid intelligatur nomine *Sedis apostolicæ*, dicens: *Hæc sacrosancta Romana, et apostolica Ecclesia ab ipso Domino obtinuit eminentiam potestatis super universas Ecclesias.* Idem expressiùs declaravit *Nicolaus I.* ut legitur in *can. Omnes, dist.* 22. ubi habetur: *Fidem quippe violat, qui adversùs illam* (scil. Ecclesiam Romanam) *agit, quæ mater est fidei.* Ibique hæreticum dicendum esse præscribit, qui Romanæ Ecclesiæ privi-

legium negaret Petro concessum, nempe ut ei *terreni simul et cœlestis imperii jura à Christo Domino commissa fuerint.* Hancque *Nicolai* sententiam confirmavit Synodus VIII. adversùs *Photium*, et *Michaelem*, qui hujusmodi privilegium Rom. Sedis infirmare conati fuerant.

Idem scripsit *Innocentius III. Epist. 209. ad Patriarch. Constantin. apud Balbut. l. 3.* ubi loquens dè primatu Romanæ Ecclesiæ, et memorans de verbis illis, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua;* sic deinde subdit: *Ex hoc innuens manifestè, quòd Successores ejus à fide catholicâ nullo umquam tempore deviarent, sed revocarent magis alios, per hoc sic ei alios confirmandi potestatem indulgens, ut aliis necessitatem imponeret obsequendi.* Idem scripsit *Gregorius VII.* inquiens: *Ecclesia Romana numquam erravit, nec pro catholico habendus est, qui huic Ecclesiæ non conjungitur.* Idemque senserunt plures alii Pontifices, *Evaristus, Alexander I., Sixtus I., Pius I., Victor, Zephyrinus, Marcellus, Eusebius, et alii* quos refert *Canus lib. 6. cap. 4.*

Eamdem sententiam de infallibilitate pontificiarum definitionum, præter concilia Chalcedonense, Lugdunense, et Florentinum *n.* 112. suprà relata, confirmavit Synodus VIII, ubi loquendo de auctoritate Sedis Romanæ sic patres fassi sunt: *In quâ est vera, et integra christianæ religionis soliditas; quare non consentientes Sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda.* Idem habetur in concilio œcumenico Viennensi (ut refertur in *Clem. unic. de Summ. Trinit.*) ubi dictum fuit: *Dubia fidei declarare ad Sedem apostolicam dumtaxat pertinet.* Alia plura clarissima testimonia referuntur à *Cano l. 6. c. 6.* quibus R. Ecclesiæ comprobatur auctoritas.

Scribit *P. Petitdidierus loco suprà relato cap. 14.* historiis satis compertum haberi, quòd nullus vel ferè nullus hæreticus conciliorum judicio umquam acquievit; contrà verò plures eorum judicio Pontificis acquieverunt, cùm ipse illis præsto occurrerit. De cætero primis Ecclesiæ sæculis plures errorum contra fidem satores, semper ac à Romanis Pontificibus damnati fuerunt, statim ut hæretici, nullo expectato Ecclesiæ consensu, ab omnibus habiti sunt. Sic accidit anno 150 cùm *Valentinus* damnatus fuit ab *Hygino*: anno 245 Montanistæ à *Zephyrino*: anno 300 *Jovinianus* à *Siricio*: anno 416 *Pelagius* ab *Innocentio I.* Unde ipsimet Gallicæ

Episcopi in litteris ad *Innoc. X.* missis, postquam Pontifex ille Jansenianas propositiones proscripsit, ita scripsère: *Non solùm ex Christi pollicitatione Petro factâ, sed ex actis priorum Pontificum, judicia pro sanciendâ regulâ fidei à Summis Pontificibus lata super Episcoporum consultatione, divinâ æquè ac summâ per universam Ecclesiam auctoritate niti, cui christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur.* Definitionibus ergò Pontificis, priusquàm fidelium accedat consensus, ipsi obsequium ex officio præstare tenentur.

Ita igitur firmè tenuerunt omnes antiqui; sed eadem, scribit *Bellarminus loco suprà cit.*, est hodie sententia cunctarum nationum, solà Galliâ exceptâ. Eamdemque ubique receptam esse scribit *Benedictus XIV. in epistolâ datâ ad Inquisitorem generalem Hispaniarum die 13. Jul.* 1748. ut refert *Billuart* 2. 2. *t.* 1. *diss.* 4. *a.* 3. Quamvis autem (ait *P. Petitd. c.* 13. §. 3.) ob caliginem offusam ex dictis à *Gersone*, et Cardinali de Alliaco quædam Universitates Germaniæ et Poloniæ aliud senserint, posteà tamen omnes in infallibilitatem pontificiarum definitionum consenserunt; ita ut hodie nulla Universitas, nullusque theologus extra Galliam reperiatur, qui infallibilitatem Papæ, ejusque supra concilia auctoritatem non tueatur. Imò *Augustinus Triumphus* academiæ Parisiensis doctor *Lib. de potest. Ecclesiæ q.* 10. *a.* 3. non obstante *Gersonis* auctoritate, asserere non dubitavit, hæresim esse, Pontifici aliquid de fide decernenti non adhærere.

116. — Objiciunt adversarii, plures Pontifices in fidei judiciis errasse. Sed facili negotio nos ab hâc oppositione possemus expediri, generaliter respondendo cum *Cano*, et *Bellarmino*, quòd ii Pontifices, qui errasse adducuntur, non ut universales Ecclesiæ doctores, sed tantùm privatè locuti fuerint, ut ex historiis patere demonstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim, et jactanter, sed nimis discerpta ab adversariis adducuntur, quis fortè decipiatur, nobis ad singula libet respondere.

117. — Objiciunt I. quòd *Liberius* Papa Arianæ hæresi non dubitaverit subscribere. In hoc autem sciendum, quòd cùm *Liberius* primùm ad Mediolanensi conciliabulo subscribendum reluctaret, in exilium à *Constantio* Imperatore fuit expulsus, ac in ejus locum ab Arianis suffectus fuit *Felix* II.

Indeque Ariani in conventu Firmiensi novam fidei formulam prodiderunt, in quâ dolosè dixerunt Filium Patri similem in substantiâ. Huic *Liberius*, tædio exilii victus, imprudenter subscripsit: ob quam rem ab exilio revocatus Romam devenit, sed à Romanis ob hujusmodi flagitium adversis rejectus fuit, et in ejus locum *Felix* advocatus; qui postmodùm ob suam constantiam in abjiciendâ Arianorum formulâ damnatus capite plexus est. At *Liberius*, *Felice* defuncto, cùm resipuisset, eamdemque formulam damnasset, denuò Pontifex est acclamatus. *Liberii* itaque privatus lapsus, cùm ipse non ex cathedrâ docuerit, nostram non infirmat sententiam.

Objiciunt II. *Vigilium* Papam in Epist. ad Theodoram Imperatricem anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confiterentur, quo videtur ipse Pontifex hæresi *Eutychetis* adhæsisse. Sed hìc notandum, ut refert *Baron.* ann. 547. n. 40. quòd hunc errorem *Vigilius* professus sit tempore, quo, expulso Imperatricis ope *Sylverio* legitimo Pontifice, ipse Papa, potiùs antipapa, fuit creatus. Sed postmodùm, cùm idem, mortuo *Silverio*, legitimè Sedem pontificiam est adeptus, nullo modò errorem illum protulit umquàm, aut simulavit.

118. — Objiciunt III. in eumdem *Vigilium*, quòd approbasset tria capitula, quæ posteà damnavit concilium constantinopolitanum generale, jam ab ipso *Vigilio* inde Confirmatum. Sciendum hìc, quòd *Justinianus* Imperator, operâ *Theodori Cæsariensis*, edictum prodidit, in quo tria capitula continebantur, scil. damnatio memoriæ et scriptorum *Theodori Mopsuesteni*, *Ibæ* Episcopi Edessæ, et *Theodoreti* Episcopi Cypri, in quibus errores *Nestorii* excusabantur. At quia in conc. Chalcedonensi præfatorum auctorum laudabilis mentio facta fuit, plures Episcopi edictum illum reprobârunt. Deindè Constantinopoli consensu Pontificis concilio convocato, juxta Cæsaris edictum, tria illa capitula fuerunt confirmata; et *Vigilius* ad suasionem Imperatoris edicto clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in Ecclesia scissio orta est. Quâ de re *Vigilius* decrevit, ut effectus edicti suspenderetur, et res ad generale concilium revocaretur. Deindè idem *Vigilius* in quodam suo rescripto, *Constituto Vigilii* vocato, damnavit quidem scripta *Theodoreti* et *Ibæ*, sed personas à censuris immunes reliquit. Verum est, non

negamus, quòd posteà anno sequenti Imperator à *Vigilio* revocationem *Constituti*, et concilii Constant. confirmationem obtinuit; sed ex hâc revocatione quid aliud inferre possunt adversarii, nisi ad summum id quod dicit *S. Gregorius lib. 3. epist. 3. Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensûs in culpa est.* Si quis autem dixerit, quòd *Vigilius* in suo *Constituto* in fide erravit, pariter dicere deberet; quòd erravit et Synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac *Vigilius* in suo *Constituto*. Cæterùm constat rem hanc non ad fidem pertinuisse; quòd enim *Theodoretus* et *Iba* non solùm malè, sed etiam malâ fide descripsissent, et ideò non tantùm scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur concilia inter se discrepasse, dicendum quòd in Chalcedonensi fuit pertractatum de personis, in Constantinopolitano autem de scriptis. Hinc *S. Gregorius* monuit: *Scire vos volo, quòd in ea*, (scilicet in Synodo Chalcedonensi) *de personis tantùm, non autem de fide aliquid gestum est.*

119. — Objiciunt IV. *Maimburgus* et *Jueninus*, in VI. et VII. Synodo *Honorium* Papam ob epistolas ad *Sergium* Monothelitarum principem damnatum ut hæreticum fuisse; in actione enim 13. VI Synodi sic legitur: *Simulque anathematizare prævidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eò quòd invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quòd in omnibus ejus mentem secutus est, et impia dogmata confirmavit.* Ac proindè concilium Romanum II. sic de eo declaravit: *Honorium judicatum fuisse post mortem à VI. Synodo, quia de hæresi fuit accusatus.* Hocque asseritur confirmatum à *S. Leone* Papa in epistolâ ad *Constantinum* Imperatorem, in quâ legitur *Leo* inter hæreticos enumerasse etiam *Honorium*.

Resp. I. Non desunt plures scriptores, qui asserunt epistolas enuntiatas à Græcis fuisse suppositas, et *Roncaglia in Animad. in Natalem* dicit peritiores criticos asserere, quòd acta præfatæ Synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur *S. Gregor. l. 5. epist. 14.* Et videtur clarè etiam probari ex eadem Synodo, in quâ alibi tantùm damnati leguntur ii, qui in epistolâ *Agathonis* Papæ ad Imperatorem nominati fuerunt, et in eâ epistolâ nullâ mentio de *Honorio* facta fuit, imò

fuit pronuntiatum, Romanam cathedram numquam defecisse, et numquam deficere posse. Et hoc sanè creditur *Agatho* pronuntiasse ad omnem evellendam erroris suspicionem adversùs *Honorium*, cujus innocentia antea diù discussa, et enixè à *S. Maximo* propugnata fuerat, et patefacta judicio *Joannis* Papæ antecessoris *Agathonis*. Pariter acta VII. Synodi corrupta fuisse testatur *Anastasius* bibliothecarius *in Præf. hist. ad VI. Synodum*. Ad concilium autem Romanum respondetur, id patres concilii asseruisse ducti ex falsis corruptisque actis prædictæ VI. Synodi, ut suprà ostensum est. Pariter epistolam *S. Leonis* suppositam fuisse à Græcis latè multisque validis argumentis probat *Baronius* ad annum Christi 683. *n.* 19. *et sequenti*.

Sed adhuc admissis pro veris tùm actis præfatarum Synodorum, tùm epistola *Leonis*: Resp. II. quòd epistolæ *Honorii* benè possint explicari in sensu catholico, ut tenent *Frassen et Tournely*, *Præl. theol. de Eccles. quæst.* 3. *art.* 4. *vers. fin.* ac id affirmant viri dignissimi, ut *S. Maximus*, qui in disputatione contra *Pyrrhum* eodem tempore *Honorii* eum defendit, et de Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit *Anastasius Honorii* secretarius. Idem *Joannes IV. in Apologiâ pro Honorio ad Constantinum* Imperatorem, ubi asseruit, quòd *Pyrrhus* festinabat quidem ad sensum suum *Honorium* attrahere, sed *Honorius* à falso dogmate prorsùs fuit alienus. *Honorius* enim duas in Christo voluntates, et operationes fassus est, sed prudenti consilio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; tunc enim temporis, cùm Monothelitarum error exsurgeret, et *Cyrus Alexandrinus* unam in Christo operationem, *Sophronius* autem Hierosolymitanus duas prædicaret, *Honorius* ad sedandum imminens schisma in suâ primâ epistolâ scripsit, abstinendum tam à voce unius operationis, ne videretur cum Eutychianis unam in Christo naturam agnosci; quàm à voce duarum operationum, ne cum *Nestorio* duas personas supponi appareret. Et hoc patet ex epistola II. ipsius *Honorii*, ubi sic habetur: *Referentes ergò, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, nos non oportet unam vel duas operationes prædicare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione; nos autem operatorem Christum Dominum in utriusque naturis veridicè confiteri.* Ita apud *Frassen t.* 7. *tr.* 1. *diss.* 2. *a.* 1. *sect.* 2. *q.* 3.

Nec obstat illud quod *Honorius* etiam scripsit : *Unam tantùm voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi.* Nam ibi tantùm de humanâ naturâ Christi locutus est, cùm dixerit in homine Christo non adfuisse duas pugnantes voluntates, alteram carnis, alteram spiritûs, sed unam spiritûs tantùm; in Christo enim caro non concupiscebat adversùs spiritum : *Quia profectò* (en ejus verba) *à Divinitate assumpta est nostra natura, non culpa.... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit vel contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis.* Hinc prædictus *Joannes* scripsit : *Secundùm hunc igitur modum dictus decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius penitùs non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis.* Ita apud *Nat.* qui non dubitavit id confirmare dicens, quòd *Honorius* in suis Epistolis *locutus est mente catholica, siquidem absolutè duas voluntates Christi non negavit, sed voluntates pugnantes.*

Resp. III. Dato etiam, quòd *Honorius* verè errasset, ait *Natalis*, dicendum à fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute quâ debuit Monothelitis repugnasse. Et quamvis *Natalis* credat, VI. Synodum verè *Honorium* damnasse, dicit tamen non damnasse ut hæreticum sententiâ et pertinaciâ, sed ut fautorem hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum; pro cujus probatione affert epistolam *Leonis II. ad Constantinum Pogonatum* pro confirmatione Synodi, ubi *Leo* scripsit : *Anathematizamus Theodorum, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon et Honorium, qui profana proditione immaculatam* (Ecclesiam) *maculari permisit.* Et quamvis in canone VI. Synodi asseratur Honorius *mentem* Sergii *in omnibus secutus, et impia dogmata confirmasse*; hoc intelligendum, ait *Natalis*, non consentiendo, sed connivendo, seu silentium indicendo : hæreticos enim dicit in eamdem impietatem tendisse, sed ipsos pravi dogmatis assertione, *Honorium* catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quòd licèt *Honorius* hæreticus non fuerit, meritò tamen damnatus fuerit ob negligentiam in damnandâ Monothelitarum hæresi. Sic etiam sentit auctor anonymus in *lib.* cui titulus : *Gallia vindicata, diss. 3. 5. n. 9.* respondens *Ludovico Maimburgo* : *Quis nescit epistolas Honorii privatas fuisse, non dogmaticas,*

in quibus nihil Honorius definivit, sed tantùm suam privatam sententiam aperuit? Concedit enim, errare posse Pontifices ut homines, scriptis privatis respondendo, non autem ut magistros Ecclesiæ, fideles docendo: *Cùm hoc privilegium* (addit) *infallibilitatis in publicum Ecclesiæ bonum vergat, noluit Deus illud personæ, sed officio annecti: et tunc solùm præsto esse cùm pontificali officio fungeretur.*

120. — Objiciunt V. quòd *S. Cypr.* fortiter restitit decreto *Stephani* Papæ, et ad futurum concilium appellavit. Sed respondetur I. quòd S. Martyr numquam hoc dogma putaverit spectare ad fidem, sed tantùm ad disciplinam, dum ipsemet scripsit ad *Jubajanum epist.* 73. in hâç controversiâ quemlibet Episcopum se gerere posse juxta suum arbitrium. *Stephanus* enim numquam declaravit hoc esse de fide, sed tantùm ad ipsum *Cyprianum* scripsit: *Si quis à quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est.* Et quia *Cyprianus* putabat vetustam traditionem esse, ut baptizati ab hæreticis iterùm rebaptizarentur: ideò concilium generale expetivit, ut ex testimonio tot Episcoporum praxis Ecclesiarum, hujusque rei veritas innotesceret. Prætereà, esto *Cyprianus* priùs restiterit, tandem decreto se subjecit; ut testantur quamplùrimi AA. *Cabass. Baron. Thomass. Lud. Bail, et alii apud Milante,* et hoc absolutè ex majorum testimoniis testatus est *S. Hieronymus* in Dialogo adversùs Lucifer. Sed nolo hìc multus esse, cùm altiùs hæc prima conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secundâ, ad quam nunc veniamus.

§. II. *De auctoritate Pontificis supra concilium.*

121. — Prænotandum I. hoc, quòd Papa sit supra concilium, non intelligendum de Papâ dubio tempore schismatis, cùm probabiliter dubitetur de legitimâ ejus electione; quia tunc quisque debet concilio subesse, sicut definivit concilium Constantiense *in sess.* 4. Tunc enim generale concilium supremam potestatem immediatè habet à Christo, sicut tempore Sedis vacantis, ut benè advertit *S. Antonin. p.* 3. *tit.* 23. *c.* 2. §. 26. Prænotandum II. idem valêre respectu Pontificis hæretici manifesti et externi, non autem occulti aut mentalis.

Quamvis alii rectiùs dicant, tunc nequaquam Papam à concilio, tamquàm à suo superiore, auctoritate privari posse, sed immediatè exspoliari à Christo suppositâ conditione depositionis, prout ad id requisitâ. Prænotandum III. quòd concilium generale respectu Papæ possit multipliciter intelligi: Primò, cùm concilium sine Papa consideratur, et tunc nullum concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis schismatis, et hæresis: quia concilium est Episcoporum congregatio sub Papa utì capite constituta. Secundò, quando in concilio præsidet Papa, ut caput à corpore (nempe ab Episcoporum cœtu) non divisum; vel quando concilium confirmatur à Papâ; tunc nequit concilium intelligi esse supra Papam, nam aliàs concilium nullâ indigeret Papæ auctoritate, vel aliàs Papa auctorisaret contra seipsum, quod nequit subsistere. Tertiò, cùm concilium est congregatum à Papâ, et Papa consideratur ut caput, et Episcopi ut corpus à capite divisum, in hoc sensu quæritur, an Papa sit supra concilium, vel è converso?

122. — Circa hoc quæsitum *prima* hæreticorum *sententia* est, quòd conc. sit supra Papam, ut *Calvinus*, et alii. Huic autem sententiæ adhæserunt Episcopi conciliabuli Basileensis cum *Joanne Antiocheno*: et tempore schismatis *Joannes Gerson*, de quo ait *Victoria*: *Ille Doctor per omnia fuit infestus auctoritati Pontificum, et multos infecit suo veneno.* Et sic etiam tenuère *Almainus Aliacensis*, et alii pauci illius temporis, quorum sententiam *Fagnanus* ait pro nihilo esse habendam, eò quòd ex ambitione ortum habuit in concilio Basileensi, dùm de eis fuit benemeritus *Felix V.* antipapa, postquam *Eugenium IV.* deposuerunt. Clerus autem Gallicanus declaravit, ut suprà relatum est, decretum concilii Constantiensis de auctoritate Synodi supra Papam etiam extra schismatis tempus extendendum. Differt tamen hæc sententia à sententia hæreticorum, qui dicunt Papam non esse totius Ecclesiæ caput, sed tantùm Romanæ; catholici verò dicunt Papam esse caput totius Ecclesiæ, non autem in concilio congregatæ et collectivè, sed divisivè singularum Ecclesiarum, ut se habet Generalis respectu ad monasteria religionis.

Adest *secunda sententia* Glossæ *in can. Nos, si incompetenter, caus. 2. qu. 7.* dicentis, quòd Papa sit supra concilium; tamen, ut ipse sponte se subjiciat concilio, concilii

sententiæ teneatur parere. Hoc verò rectè reprobant *S. Antonin. Cajet. Bellarm.* etc., quia, cùm auctoritas pontificia sit de jure divino, non potest Papa ei renuntiare, ut declaravit *Bonif. VIII. in Extrav. Unam sanctam, de major. et obed.* dicens : *Potestas suprema à Deo solo, non ab homine poterit judicari*: Secùs verò esset, si ageretur tantùm de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in concilio discuti voluerunt.

Tertia tamen *sententia*, cui subscribimus, tenet Papam non dubium semper esse supra concilium generale, sive supra omnes Ecclesias, etiam collectivè sumptas. Et hanc tuentur *S. Th. S. Bonav. Alex. de Ales, S. Joan à Capist., S. Bern. Sen. B. August. Triumphus. Baron. Bellarm. Sfondratus, Pallavic. Emman. Schelstrate, Lupus, Cabass. Cajet. Gotti, et alii nostri AA. communiter. Vide apud Milant. loc. cit.*

123. — Probatur I. ex Scripturis, et 1 ex *Lucâ*, c. 22. ℣. 31 : *Simon, Simon; ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Observa, quòd Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus fratres confirmare debebat. Ergo, si fides Petri deficere potuisset, fratres non valuissent confirmari à Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant Christum orasse pro Ecclesia universali, sive pro Petro ut totius Ecclesiæ figuram gerente; Dominus enim designavit unam tantùm personam, *Simon, Simon;* et cùm cœpisset loqui in plurali : *Satan expetivit vos, ut cribraret;* deindè mutavit loquendi formam : *Ego autem rogavi pro te.* Certè, si de totâ Ecclesiâ locutus fuisset, multò rectiùs dixisset, rogavi pro vobis. Verba porrò illa, *confirma fratres tuos*, manifestè evincunt, Christum non fuisse Ecclesiam allocutum : qui enim fingi possunt Ecclesiæ universalis fratres? nec audiendi sunt qui docent Christum orasse hoc loco pro perseverantiâ Petri, laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriora illa verba, *confirma fratres tuos.* Est itaque habenda textûs expositio, ut privilegium Petro, et successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contra fidem possent docère. Ita scripsit *Agatho* Papa *in Epistolà ad Constantinum* Imperat. quæ lecta est in VI. Synodo, et

ibi ab omnibus probata : *Hæc est vera fidei regula* (verba Epistolæ) *quam tenuit apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam à tramite apostolicæ traditionis numquam errasse probabitur, quia dictum est Petro :* Ego autem rogavi pro te etc. *Hinc Dominus fidem Petri non defecturam promisit, et confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est agnitum.* Ita elegantiùs *S. Leo* etiam monuit *in serm. 3. Assumpt.* ad Pontif. *In Petro ergo omnium fortitudo minuitur, ut firmitas, quæ Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.* Probatur 2. *ex Act. Apost. c.* 15. ℣. 7. ubi concilio inter apostolos inito, sic Petrus affatus est : *Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes verbum evangelii, et credere.* Quibus verbis sat disertè Petrus significavit Deum tantùm ipsi, et successoribus suis potestatem docendi Gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. *ex Joann. c.* 21. ℣. 16. et 17 : *Pasce agnos meos..... pasce oves meas.* Hinc *D. Cyprianus ep.* 9. *lib.* 3. ait : *Ecclesia est plebs sacerdoti adunata, et grex pastori suo adhærens.* Eusebius Emiss. *in serm. Nat. S. Jo.* dicit : *Priùs agnos, deindè oves commisit, quia non solùm Pastorem, sed Pastorem pastorum eum constituit.* S. Bern. *l.* 2. *de Consid. ad Eug. III.* addit : *Habent illi assignatos greges, Tibi universi crediti : uni unus.* Sic loquuntur patres, probent autem adversarii, ubi in Scripturis habeatur, quòd oves in concilio desinant esse oves subjectæ suo pastori, imò quòd oves ibi in Pontificis pastorem commutentur. E contrario in Scripturâ legitur, quòd Pontifex fuit positus ut pastor, non tantùm ovium, sed totius ovilis, quando Christus pronuntiavit *Joan. c.* 10. ℣. 16. *Fiet unum ovile, et unus pastor.* Nec obstat dicere, quòd *Actor. c.* 8. ℣. 14. apostoli miserint Petrum unà cum Joanne in Samariam ; nam non miserunt imperio sed consilio tantùm, prout rex à suis ministris dicitur etiam ad bellum missus.

124. — Probatur II. ex conciliis, et 1. ex concilio Nicæno *can.* 18. ubi sancitur : *Omnes Episcopi in gravioribus causis liberè apostolicam appellent Sedem, cujus dispositioni omnes majores causas antiqua apostolorum auctoritas reservavit.* De quo canone *Julius I.* memoratur : et *Nicolaus I.* dicit, quòd

concilium sic non esset locutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset potestatem. Rursusque habetur in can. 29. ejusdem Nicænæ Synodi (ut apud *Fagnan. cap. Nullus, de elect., n. 49.*): *Ille, qui tenet sedem Romæ, caput est omnium patriarcharum, sicut Petrus, ut qui sit vicarius Christi super cunctam Ecclesiam christianam.* Si ergò Papa est supra Ecclesiam, necessariò supra concilium erit, quod Ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis Synodus in relato Decreto quartæ sess. expressit. II. Ex concilio Chalcedonensi habetur (ut legitur apud *D. Thom. Opusc. contra Græcos*): *Omnia ab eo* (scilicet à Papâ) *definita teneantur tamquàm à Vicario apostolici throni.* Refert insuper *Bellarm. t. 2. lib. 2. ex Act. 3.* ejusdem concilii, ibi damnatum fuisse *Dioscorum*, quia Romanum Pontificem ausit judicare et damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate Synodi Ephesinæ generaliter congregatæ. Ergo benè arguit *Bellarm.* si *Dioscorus* cum generali concilio Papam non valuit judicare, profectò infertur, concilium non esse supra Papam. III. Ex concilio Constantinopolitano IV. ubi *in sess. V.* sic habetur: *Neque nos sanè novam de illo judicii sententiam ferimus, sed jam olim à SS. Papa Nicolao pronuntiatam, quam nequaquam possumus immutare.* Et in can. 2.: *Itaque BB. Papam Nicolaum tanquam organum sancti Spiritûs habentes, etc.* Ergo hoc concilium declaravit sententiam Pontificis esse immutabilem. IV. Ex concilio Constantiensi, ubi, ut refert *Bellarm.* approbata fuit epistola *Martini V*, in quâ de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur: *Utrùm credant, quòd Papa sit successor Petri habens supremam auctoritatem in Ecclesiâ Dei?* At certè potestas suprema illa est (rectè arguit *Bellarm.*) quâ nulla est major, et cui nulla æqualis. Deinde habetur, quòd idem concilium Constantiense damnavit propositionem 37. *Wiclefi*, quæ dicebat: *Papa non est immediatus, et proximus vicarius Christi:* Si ergò Papa est immediatus Christi vicarius, necessariò dicendus etiam superior concilio, aliàs non immediatus, sed vix mediatus vicarius Christi dici deberet. Valdè etiam nostram sententiam confirmat concilium Florentinum, prout relatum est suprà in probatione primæ conclusionis, ubi Papa appellatur totius Ecclesiæ caput, doctor, et pastor: caput enim non pendet à membris, doctor non instruitur à discipulis, pastor non regitur ab ovibus.

Maximè autem urget concilium Lateranense V. sub *Leone X. sess.* 11. in quo decretum Basileensis conciliabuli fuit reprobatum, et solemniter recepta fuit Constitutio *Leonis X. Pastor æternus*, in quâ perspicuis verbis fuit declaratum : *Solum Romanum Pontificem, tamquam super omnia concilia auctoritatem habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex S. Scripturæ testimonio, dictis SS. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum, sed propriâ eorumden conciliorum confessione manifestâ constat.* Huic autem expressæ definitioni potestatis pontificiæ supra concilia, duo tantùm ait *Bellarminus* objici posse : primum, quòd hoc concilium non fuerit generale, quia Episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt. Sed *Bellarm.* respondet hoc vix dici posse, dum concilium legitimè convocatum fuit, omnibus patuit, et in eo verus Pontifex præsedit : et ideò hoc concilium ut certè legitimum et œcumenicum communiter habetur, proùt videre est apud *Cabass. Grav. Baron. Thomassin.* etc. Alterum, quòd concilium non fuerit ab omnibus receptum : sed hoc parum refert (addit *Bellar.*), nam constat conciliorum decreta approbatione populi non indigere, cùm non ab eo auctoritatem accipiant. Et si decreta circa mores aliquando per desuetudinem abrogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire, hoc tamen nequit esse in decretis circa fidem, quæ postquam sunt constituta, necessariò immutabilia evadunt : *Quod verò* (subjungit *Bellarm.*) *concilium hoc rem istam non definivit propriè ut decretum catholicâ fide tenendum, dubium est : et ideo non sunt propriè hæretici, qui contrarium tenent, sed à temeritate magnâ excusari non possunt.* Idemque tenent *Ludovicus Bail, et alii apud Milant. l. c.*

125. — Probatur III. ex definitionibus Pontificum (quos ideò novatores ambitionis, temeritatisque arguunt). Quamvis enim non videtur probare definitio judicis illius, qui an judex sit, in dubium revocatur : attamen negari non potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui justè existimantur, quòd non ita facilè has sanctiones emanassent ; nisi in Ecclesiâ sat universè hæc sententia esset recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis decreta definivit *Anacletus can. Sacrosancta, dist.* 22. *can.*

Facta, caus. 9. q. 3. Gelasius can. Cuncta, caus. 9. qu. 3. et præcipuè *Paschalis II. cap. Significasti, de elect.* qui ita decrevit : *Omnia concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem robur acceperunt, et in eorum statutis Rom. Pontificis patenter excipiatur auctoritas.* Bonifac. VIII. *in Extrav. cap. Unam sanct. de major. et obed.* dicens : *Porrò subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam declaramus, definimus et pronuntiamus omninò esse de necessitate salutis. Leo IX*, scribens ad *Leonem Acridanum. cap.* 31. dixit : *Petrus et ejus successores liberum de omni Ecclesia habent judicium.* Idem declaravit *Innoc. I. in Epist. ad Carthaginenses.* Idem *Dionysius Papa Ep. 2. ad Severum.* Idem *Greg. Magnus lib. 4. Ep.* 52. Has quidem sanctiones, licèt in causâ propriâ, ut vocitant Galli, editas, *Gersoni* tamen, et quibuscumque aliis auctoribus præferendas esse constat. Et quòd potestas Romani Pontificis sit superior omni concilio magis patet ex irritatione canonis 28. concilii Chalcedonensis, quam decrevit *S. Leo* Papa contra privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum à concilio Antistiti Constantinopolitano adversùs Episcopum Alexandrinum. Sic enim S. Pontifex (*Ep.* 53.) scripsit ad Pulcheriam Augustam : *Consensiones verò Episcoporum, sanctorum canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestra fidei pietate, irritum mittimus, et per auctoritatem B. Petri Apostoli generali prorsùs definitione cassamus.* Si concilia Pontifici superiora essent, quomodò *S. Leo* hujus Synodi canonem irritare potuisset ? Hinc *Nicolaus I.* (*Ep.* 8.) ad ostendendum, omnes conciliorum sanctiones nullo robore pollere, nisi à Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de *S. Leone*, qui non solùm præfatum canonem Chalcedonensem irritum fecit, sed etiam acta Ephesini concilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes patres illa approbassent : *Non ergò dicatis non eguisse vos in causâ pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta concilia suâ auctoritate firmat. Unde quædam eorum, quia consensum Romani Pontificis non habuerunt, valetudinem perdiderunt. Quomodò non eget quælibet Synodus Romanæ Sedis, quando in Ephesino latrocinio, cunctis Præsulibus probantibus, nisi magnus Leo, divinitùs excitatus, totum orbem, et ipsos quoque Augustos concuteret, religio catholica penitùs corruisset ?*

126. — Probatur demùm ex ratione : quia regimen monar-

chicum inter alia est optimum, ut docet *D. Thom. in* 4. *contra Gentes c.* 76. his præstantibus verbis : *Optimum regimen multitudinis est, ut regatur per unum, pax enim, et unitas subditorum finis est regiminis, unitatis autem congruentior causa est unus, quàm multi, unde Christus Joan. c.* 10. ℣. 16. *dixit : Et fiet unum ovile, et unus pastor. Calvinus* docuit Christum non instituisse gubernium monarchicum in Ecclesiâ; sed communiter oppositum verè docent catholici cum *D. Cypriano*; et idem *Gerson* scripsit : *Hæreticum esse qui contrarium tenet; nullam aliam politicam constituit in Ecclesiâ Christus præter monarchicam.* Adde, si regimen in Ecclesiâ non esset monarchicum, non satis à Deo Ecclesiæ bono provisum esset; nam cùm raró concilia conveniant et raró convenire possint, ob incommoda, dispendia, bella, raró etiam hoc regimen existeret. Et ideò *D. Antoninus part.* 3. *tit.* 22. *c.* 2. §. 3. dixit Christum Dominum monarchiam in Ecclesiâ instituisse, Pontificem vicarium suum constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat *Bellar. l.* 4. *de Rom. Pont. c.* 5. Pontifices absolutè hæreses sine concilio damnasse, ut *Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii*, aliorumque multorum, quæ, eo ipso, quòd à Papâ damnatæ fuerunt, à totâ Christi Ecclesiâ pro veris hæresibus habitæ sunt. Hinc docet *D. Thomas*, quòd auctoritatem, quam concilia præ se ferunt, totam à pontificiâ auctoritate exhauriunt. Et ideo à concilio ad Papam benè appellari potest, sed non à Papâ ad concilium. *S. Th. qu. X. de Potentiâ art.* 4. ad 13. sic loquitur : *Sicut posterior Synodus potestatem habet interpretandi Symbolum à priori Synodo conditum.... ita et jam Rom. Pontifex suâ potest : cujus auctoritate solâ Synodus congregari potest, et à quo sententia Synodi confirmatur, et ad ipsum à Synodo appellatur.* Et *in Opusc. contra impugn. relig. c.* 4. dicit : *SS. Patres in concilio congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Accedit *S. Jo. à Capistrano* de Papâ, et concilio dicens : *Patet igitur expressissimè Papam supra concilium, et non concilium supra Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere. Et concilium quantumlibet œcumenicum Papæ subjici, et obedire teneri, à quo salus fidelium post Christum pendet. S.* autem *Antoninus p.* 1. *tit.* 23. *de appell. Pap. c.* 5. §. 3. non abstinuit à declarando opinionem contrariam esse hæreticam, his

verbis : *Sed nec ad concilium generale à Papâ appellari potest, quia Papa omni concilio superior est; nec robur habet quidquid agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur, et confirmetur. Sentire ergò quòd à Papâ ad concilium appellari possit, est hæreticum.*

127. — Objiciunt adversarii I. et dicunt, si ergò Pontifex est supra concilia, hæc inutilia sunt, et frustrà ipsi Pontifices toties, ut fidei quæstiones decernerentur, concilia indixerunt. Sed responsio cuique patet; non enim Pontifices concilia dicuntur convocasse, quia de fide controversias definire non valerent, sed hoc fecerunt, ut, rebus magis ad trutinam mandatis, hæretici validiùs convincerentur, et dogmata fidei, totius Ecclesiæ judicio examinata, statuerentur firmiùs, ac faciliùs à fidelibus reciperentur. Et ideò (ut adversarii opponunt, sed immeritò) plures Pontifices post suas definitiones concilia convocarunt: sed omnia, quæ in conciliis sunt umquam definita circa res fidei, à pontificiâ approbatione auctoritatem exhauserunt, proùt declaravit Lateranense ultimum sess. XI. ubi sic habetur : *Consueverunt antiquorum conciliorum patres pro eorum, quæ in suis conciliis gesta fuerunt, corroboratione à Romanis Pontificibus subscriptionem, approbationemque humiliter petere, et obtinère, prout ex Nicæna, Ephesina, Chalcedonensi, sexta Constantinopolitana, septima Nicæna, Romana sub Symmacho Synodis habitis, eorumque gestis manifestè colligitur.* Ita apud *Porrect. in D. Th.* 2. 2. *q.* 1. *a.* 10.

128. — Objiciunt II. textum *Matth. c.* 18. ℣. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.... quòd si te non audierit, dic Ecclesiæ.* Ergò dicunt; si correctio à Petro ad Ecclesiam est deferenda, potestas suprema est in concilio per Ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis *Innocentii IV. in cap. Ad apostolicæ, de sent. et re judic. in* 6. qui *Frederico II.* scripsit, se paratum esse de consilio concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quòd Christus non direxit Petro verba illa ut suo vicario, sed omnibus discipulis et fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deindè per illa verba, *dic Ecclesiæ*, non fuit designatum concilium (quod rarò habetur), ut possit corrigere delinquentes, sed nomine Ecclesiæ intelliguntur superiores jurisdictionem habentes, ut docet *Chrysostomus Hom.* 61. *in Matth. Dic Ecclesiæ* (explicat)

præsidibus scilicet ac præsidentibus. Ad illud autem *Innocentii* respondet *Bellarm. lib. 2. de Conc. c. 18.* posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquam quòd ibi non agebatur de quæstione fidei decernendâ, sed tantùm de sententiâ punitionis moderandâ, si id pro pace cum Imperatore per Pontificem excommunicato conciliandâ conveniens visum fuisset. Hinc *S. Irenæus l. 3. adv. hær. c. 3.* loquens de Ecclesiâ Romanâ, ait: *Ad hanc enim Ecclesiam propter principaliorem necesse est omnem convenire Ecclesiam* (hoc est, eos qui sunt undique fideles), *in quâ semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quæ ab apostolis est traditio.*

Objiciunt III. *D. Leonem, Eutychetis* hæresi damnata, judicium illud passum esse denuò in Synodo Chalcedonensi discuti: ex quo inferunt, ipsum Pontificem sensisse suam definitionem sine concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quòd S. Pontifex non ideò permisit Synodum, quia suam sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio concilii potuisset aboleri, et omnia exorta dissidia, juxta Imperatoris desiderium, hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem *S. Leonis* Epistola 17. patetque ex ejusdem Synodi subsequenti decreto, ubi sancitum fuit: *Definitio omnibus placet: per os Leonis locutus est Petrus: hæc fides patrum: qui aliter sentit anathema est.*

129. — Objiciunt IV. concilia Constantiense, et Basileense. De Constantiensi duo decreta opponunt edita, unum in sess. 4. quo dictum fuit: *Hæc sacrosancta Synodus Ecclesiam repræsentans potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet cujusque dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem, et extirpationem dicti schismatis, et reformationem generalem Ecclesiæ in capite, et in membris.* Hoc decretum editum in sess. 4. fuit posteà confirmatum in sess. 5. Sed antequam ultrà procedamus, circa decreta hæc sciendum, ut referunt *Milant. l. c.* et *Troila tract. 7. §. 8. n. 58.* ex *Emmanuele Schelstrate* de sensu decret. concil. Constant., quòd sacrum Cardinalium collegium cum tribus nationibus (adversùs Germanicam) interfuerunt in sessione, tantùm ob timorem *Sigismundi* Imperatoris, sine animo articulum definiendi: atque in scriptis patres sunt protestati de nullitate sessionis hujus. Verba autem protestationis Cardinalium, et trium nationum, factæ die 29. Septemb. anno 1417.

hæc fuerunt: *Clerus et populus nonnullorum regnorum nondum clarè et solidè huic sacro concilio adhæserunt propter rumores discordiarum, quas in eodem concilio fieri audiunt, fides jam de eodem concilio dicitur vacillare etc.* Ita ap. *Ronc. in Animad. in Nat. tom.* 20. Insuper testatur Card. Turrecr. *lib.* 2. *de Ecclesiâ c.* 99. et 100. quòd, *sicut apertissimè patet ex gestis illius congregationis, decreta illa, si ita sunt appellanda, facta sunt solùm à patribus aliquibus obedientiæ Joannis XXIII.* Qui patres tantùm ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit *Milante l. c.*) concilium definitionem illam emanavit, cùm nondùm fuerit œcumenicum. Et ideò quisque videt, cujus roboris sit illud decretum tam tumultuariè editum, saltem sine unanimi suffragio patrum: nam, ut scripsit idem *Joannes XXIII.* duci Bituricæ *apud Troila n.* 59. non fuerunt data suffragia per singulos, uti oportebat, sed incongruenter statutum fuit, quamlibet nationem unum suffragium habêre. Et hoc factum confirmat Cardinalis Alliacensis *in tract. de Eccl. auth. p.* 1. *c.* 4. qui in concilio adfuit, hocque dubium in illo proposuit, ne ipsius acta deindè in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus Cardinalis Turrecrem. *l. c.* qui etiam Synodo interfuit, et *Cajet. p.* 1. *de auth. Papæ c.* 8. absolutè asserunt, decreta illa nullius fuisse momenti, cùm non intervenerit Ecclesia: prout etiam affirmavit *Eugenius IV. in Apologiâ contra Basileenses*, affirmans, *Quod ibi actum est universæ Ecclesiæ non debet adscribi.*

130. — Præterea, adhuc præfatis decretis admissis, respondent *Bellarm. Turrecrem. Spondan. et alii*, quòd decreta illa fuerunt pro Papâ dubio, et tempore schismatis tunc grassantis, cùm inter tres Pontifices tunc constitutos quisque pontificiam dignitatem sibi vindicabat, sed ii omnes à concilio fuerunt depositi, et *Martinus V.* eodem tempore à Cardinalibus Pontifex legitimè creatus. Et hoc benè constat ex ipsius concilii verbis, ut suprà relatis: *Cui quilibet.... obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem, et extirpationem dicti schismatis.* Nec officiunt verba subsequentia, *et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite, et in membris.* Nam primò respondet *Troila tr.* 7. *art.* 7. §. 8. *n.* 54. ex doctissimo *Emman. Schelstrate de sensu decr. conc. Constant.*, quòd prædicta ultima verba fuerunt à Basileensibus adulterata in

secundo decreto, ubi eadem verba primi decreti identicè leguntur repetita, additis illis, *et reformationem etc.* Deindè respondetur, quòd decreta illa loquebantur in subjectà materià, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notatum est in præmissis) suprema potestas est in concilio tam quoad materias fidei, quàm quoad definiendum, quis sit verus Pontifex, tunc enim quisque definitioni concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex: et quamvis legitimus Pontifex esset *Joannes XXIII.* ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat; quapropter, ut habetur ex historiis (*apud Suarez de fid. l.* 3. *c.* 18.), ipse *Joannes* ad Ecclesiæ pacem firmandam spontè Pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem Synodi Const. sess. 5. ubi dictum fuit: *Item declarat quòd quicumque qui mandatis hujus S. Synodi, et cujusque alterius concilii generalis super præmissis seu ad ea spectantibus factis, vel faciendis, obtemperare contempserit, etc.* Ex quibus verbis sat patet, Synodum locutam esse tantùm de conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis etc.* Quæ autem erant illa *præmissa*, nisi schisma sopiendum, Pontificesque dubii deponendi? Hæc enim fuit vera causa hujus Synodi celebrandæ, nempe eventus Papæ dubii. Cæterùm in congregatione habità die 11 Sept. anni 1417. communiter decisum fuit, quòd *Papa ritè et canonicè electus à concilio ligari non posset.* Si igitur est certum, Papam non posse ligari legibus concilii, certum est etiam concilium non esse supra Papam, nec à Papa appellari posse ad concilium.

131. — Nec obstat quod objicit *Juenin. Inst. theol. diss.* 4. *q.* 5. *ar.* 16. scilicet *Martinum V.* (ut in ult. sessione concilii legitur) per advocatum concilii hæc denuntiari jussisse: *Se omnia, et singula determinata in materiis fidei per concilium Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic conciliariter facta approbare, et non aliter, nec alio modo.* Ergò (dicunt) etiam *Martinus* confirmavit decreta quartæ, et quintæ sessionis. Nam respondetur: Per illa verba, *in materiis fidei, Martinus* tantùm comprehendere voluit decreta adversùs *Wiclefum* et alios hæreticos in concilio damnatos, non verò decreta de superioritate concilii: hæc enim decreta non ad fidem, sed ad re-

formationem tantùm spectabant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite et in membris*. Ergò decreta illa minimè confirmare voluit *Martinus*. Resp. II. Decreta illa Pontifex non solùm non approbavit, sed expressè reprobavit: cùm enim à concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus à *Joanne Falckemberg* editus contra regem et nationem Poloniæ, *Martinus* obstitit, declaravitque hanc non esse fidei causam. Et ex hoc, cùm Poloni ad futurum concilium à *Martino* appellassent, Pontifex constitutionem edidit, in quâ dixit: *Nulli fas est à supremo Judice, videlicet apostolicâ Sede, seu Romano Pontifice Jesu Christi Vicario in terris appellare, aut illius judicium in causis fidei (quæ tamquam majores ad ipsum, et Sedem apostolicam deferendæ sunt) declinare*. Hujus constitutionis meminit *Joan. Gerson in Dial. apolog. pro conc. Const.* et hujus causa edidit Tractatum: *An liceat à Pontifice appellare?*

132. — Accessit inde Synodus Basileensis, quæ non solùm decretum Constant. confirmavit, sed etiam concilium suprà Papam indubium esse definivit; proposuitque tamquàm credendas de fide sequentes tres impias propositiones?

I. *Veritas de potestate concilii generalis, universalem Ecclesiam repræsentantis, supra Papam, et quemlibet alterum, declarata per Constantiense, et hoc Basileense generalia concilia, est veritas fidei catholicæ.*

II. *Veritas hæc, quòd Papa concilium generale, universalem Ecclesiam repræsentans, actu legitimè congregatum super declaratis in præfatâ veritate, aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenùs auctoritativè potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas fidei catholicæ.*

III. *Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus hæreticus.*

Tandem usque adeò Basileensium Antistitum audacia pertransiit, ut postquàm *Eugenius* concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint ipsum à Sede papali deponere, et hæreticum declarare, ac *Amadæum* Sabaudiæ ducem in ejus locum sufficere nomine *Felicis*; reclamantibus tamen, et à concilio recedentibus ferè cunctis Episcopis ut testantur *D. Antoninus Hist. tit.* 22. c. 10. §. 4. et *Spondanus* ad ann. 1431. qui de

hâc iniquâ depositione sic scripsit : *Crescente dissensione, adeò diminutus est eorum numerus, ut cùm judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint, et in ejus depositione septem tantùm Episcopi.* Adeò ut ipse *Felix* posteà suæ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad Papatum se abdicaverit, et *Nicolao V. Eugenii* successori obedientiam humiliter præstiterit.

135. — Ludovicus *Dupinus*, quem secuti sunt aliqui alii ex Gallis, hoc Basileense conventiculum œcumenicam Synodum non erubuit appellare, dicens ipsam legitimè à *Martino V.* fuisse indictam, ab *Eugenio* autem *IV.* ut legitimam confirmatam, et demùm à *Nicolao V.* in omnibus approbatam. Ad horum falsissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra dissertatio requireretur, sed ne nimis à meo proposito recedam, breviter respondeo, et dico, quòd hujusmodi Basileensis conventus nullo modo generalis concilii nomen meretur; et hoc ex ipsius gestis, de quibus dubitari non potest, apertè constat. Primò, quia numerus Episcoporum fuit in eo tàm exiguus, ut nullâ ratione potuerit umquam universalem Ecclesiam repræsentare. In sessione enim II. et III. in quibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo tantùm Episcopi adfuerunt; idque habetur ex responso ipsius Synodi dato 6. Id. Nov. 1440. ubi legitur : *Cùm tempore primæ dissolutionis prætensæ pacis Prælati essent in concilio, non numerum quatuordecim excedentes, neque medietas numeri suppositorum in concilio haberetur, quæ præmissis actibus interfuit, etc.* Et licèt, aucto deinde Antistitum numero, in sess. XVIII. fuerint decreta II. sessionis renovata; refert tamen Cardinalis Turrecremata *in resp. ad Basileenses* habita in concilio Florentino, et in *Summ. de Eccl. l. 2. c. 100.* quòd in illâ sess. XVIII. non omnes consenserunt, sed plures protestati sunt, alii verò consensum præstiterunt, vel ut privatæ personæ vel potiùs violenter; alii tandem noluerunt intervenire, cùm decreta ederentur non per solos Episcopos, ut opus erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii, et nullius auctoritatis.* Quod confirmatur ex Oratione Cardinalis Arelatensis (quæ legitur apud *Æneam-Sylvium in act. Basil.*), qui cùm esset præcipuus promotor præstantiæ concilii supra Papam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc Prælatorum dissensu, et ideò præfata decreta inferioris potiùs cleri suffra-

giis, quàm ipsorum, adscripsit, dicens: *Opus Dei hâc vice fuisse autumo, ut inferiores ad dicendum reciperentur.* Et prædictus *Æneas Sylvius in Oratione habitâ ann.* 1451. adversùs *Australes* (*ut refert Ludovicus Muratorius tom.* 2. *in suis Anecdotis*) de relatis decretis loquens, dixit: *Inter Episcopos vidimus in Basileâ coquos, et stabularios orbis negotia judicantes.*

Secundò nequit concilium Basileense nuncupari œcumenicum, quia ibi non adfuerunt Legati pontificii, ut oportebat. Quomodo enim concilium dici potest œcumenicum, ubi caput suum deest, quando existit Papa certus? *S. Th. Opusc. contr. impug. relig.* c. 4. docet: *Sancti patres in conciliis congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Et Glossa *in dist.* 17. *verb. Gener. con.* ait: *Universale* (concilium) *est quod à Papâ, vel ejus Legato cum omnibus Episcopis statuitur.* Hinc *Nicolaus I. Ep.* 7 ita scripsit: *In universalibus Synodis, quid ratum, nisi quod Sedes B. Petri probavit, ut scitis, habetur? Sicut è contrario quod ipsa sola reprobavit, hoc solummodò constat hactenùs reprobatum.* Si igitur loquimur de sessione II. ut suprà habita 14. Kal. Mart. ann. 1432. habetur ex *Act. miss. l.* 2. quod Cardinalis *Julianus*, tunc temporis S. Sedis Legatus, jam anteà die 8. Febr. se præsidentiâ concilii exoneravit. Adde quòd *Eugenius* post primam sessionem jam concilium revocaverat, ut refert *Didacus Payva ex Alexandr. a.* 3. *n.* 1. Ita pariter in sess. XVIII. Legati pontificii defuerunt; nam alii absfuerunt, alii autem non ut Legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut suprà diximus, et ostendit *Roncaglia in Animadvers. ad Nat. Alex. sup. conc. Bas.* §. 1.

Tertiò præterea scitur, suffragia data in præfatâ Synodo minimè fuisse libera, ut refert Cardinalis Turrecr. et ut asseruit *Eugenius in suâ bullâ ad Archiep. Colon. editâ* 3. *Idus Februar. ann.* 1431. dicens: *Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec vis, nec potestas concilii generalis consistit, quorum deliberationes minimè sunt liberæ, cùm ab eorum qui compulerunt, voluntate dependeant.* Quapropter *S. Antoninus p.* 3. *tit.* 22. *cap.* 10. §. 4. vocavit hanc Basileensem Synodum *conciliabulum viribus cassum, et synagogam satanæ.* S. Jo. de Capistrano *de Papæ et conc. auct. c.* 3. appellavit illam *Synodum profanam, excommunicatam, et basi-*

liscorum speluncam. Episcopus Meldensis Legatus *Caroli VII.* ad *Eugenium* (*apud Raynald. ad annum* 1441. *n.* 10.) nuncupavit *dæmonum catervam*. Florentinum in sessione habitâ ann. 1439. prid. Non. Sept. damnavit declarationes Basileenses tamquàm impias, et scandalosas. Concilium demùm Lateranense V. ut legitur in bullâ *Leonis V.* editâ, præfato concilio approbante, Synodum Basileensem conciliabulum schismaticum, seditiosum, et nullius auctoritatis agnovit. Quis ergò modò concilium illud legitimum dicet, quod temerarii, profani, et diabolici grande nomen promeruit? Postquàm igitur *Eugenius* Basileensem Synodum revocavit, prorsùs quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quòd *Eugenius* deindè dissolutionem illius revocasset, ut adversarii objiciunt; nam refert Card. Turrecrem. *dict. l.* 2. *c.* 10. hanc revocationem ab *Eugenio* metu extortam fuisse, et ipsius Constitutionem revocationis quodammodò ipso nesciente fuisse publicatam. Scripsit enim *S. Athanasius* (*Ep. ad Solitar.*): *Non est censenda ejus sententia, quam minæ et terrores extorserunt, sed ea, quam protulit, cùm liberos haberet affectus.* At dato, quòd *Evgenius* liberrimè dissolutionem concilii revocasset, ipse tamen, ut patet ex ejusdem epistolis *l.* 15. *p.* 117. et 125. et *l.* 17. *p.* 201, expressè declaravit decisiones tantùm ad extirpandam hæresim, et pacem inter principes statuendam editas, non autem adversùs pontificiam potestatem pertinentes, confirmasse. Atque in ipsâ Constitutione revocationis *Dudum*, duas conditiones apposuit; unam ut Legati ab eo deputati, *ad concilii præsentiam cum effectu admitterentur*. Alteram, ut expressit: *Ut omnia et singula contra auctoritatem nostram facta prius omninò tollantur.* Sed patres Basileenses neutrum implevêre: neque enim decreta abstulerunt; neque Legatos in sessione XVIII. admiserunt, nisi exutos omni jurisdictione coactivâ; contra *Eugenii* intentionem; imo nec etiam Legatorum assensum in sessione XVIII. ubi decretum de præeminentiâ concilii fuit renovatum, curaverunt obtinêre: nam testatur Cardin. Turrecrem. in præfata Respons. ad Basileenses in concilio Florentino, quòd in dictâ sess. XVIII. præsidentes Pontificis *non consenserunt, imò contradixerunt, et protestati sunt. Licèt aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ, et quasi violenter, cùm aliter non admitterentur ad præsiden-*

tiam, in renovationem illam consenserunt. Deinde, cùm ipsi Basileenses patres instanter postmodùm ab *Eugenio* approbationem decretorum suorum petiissent, illam nunquam *Eugenius* concedere voluit, ut ipse *Eugenius* in concilio Florentino declaravit, inquiens: *Nos quidem progressum concilii approbavimus, non tamen ejus decreta.* Et cùm Rex Romanus ac imperii Electores instissent pro decretorum confirmatione, *Eugenius* scribens ad Legatos suos in Germaniâ, quamvis concilia tum Constantiense, tum Basileense in suâ Epistolâ fassus sit venerari, verumtamen ibi expressè protestatus est ea suscipere; *absque tamen præjudicio juris, dignitatis, et præeminentiæ S. Sedis apostolicæ, ac potestatis sibi et in eadem canonicè sedentibus concessæ.* Atque in Synodo Florentinâ ad proscribendas propositiones concilii Basileensis, concilium Pontifici præferentes, Constitutionem edidit *Moyses* (quæ legitur in novâ Editione Venetâ Conciliorum *tr.* 18. *n.* 1202.) in quâ habetur: *Quas propositiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta demonstrant, velut S. Scripturæ, et SS. Patrum, et ipsius Constantiensis concilii sensui contrarias, tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram...... tendentes, ipso sacro approbante concilio, damnamus et reprobamus.* Vide hìc autem, quàm futilis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio *Natalis Alexandri* dicentis, quòd ideò *Eugenius* propositiones illas damnavit, quia hæresis notâ inurebantur qui adversùs eas sentiebant; nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit verba relatæ bullæ relegere; quibus clarè patet, noluisse quidem Pontificem ab hæresi tutari solùm qui contra concilium sentiebant; sed expressè damnare voluisse et reprobare *tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram tendentes* propositiones illas, *juxta* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant, concilium præstare Pontifici etiam certo: et hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cùm patres Basileenses *Eugenium* monuerint, citarint, etc.) utique Pontifex improbavit.

Instant adversarii, et ajunt præfatam Constitutionem *Moyses* postmodùm abolitam fuisse à *Nicolao V.* Sed revera in litteris *Nicolai* (ut videre est apud ipsum *Natalem art.* 4. *num.* 15.) nihil aliud reperitur, quàm confirmatio posses-

sionum et collationum beneficiorum, quas fecerant Basileenses, nullà penitùs factà mentione potestatis prætensæ concilii supra Papam.

134. — Instat ultimò pro superioritate concilii *Ludovicus Maimburgus*, objiciens, eosdem Pontifices aliquando conciliorum superioritatem supra Papam fuisse confessos. Et opponit I. factum *Siricii*, qui ab aliquibus Episcopis requisitus super errore *Bonosi*, nempe, quòd B. V. Maria alios post Jesum filios susceperisset; respondit, super hanc controversiam se non posse judicare, cùm ejus judicium concilio Capuensi commissum fuerit. Sed respondetur 1. quòd hoc argumentum probaret nimis, nam hoc modo Papa non solùm generali concilio inferior esset, sed etiam provinciali, quale erat Capuense. Resp. 2. quòd hæc verba falsò *Siricio* apponantur; cùm tantùm in epistolà 79. *Ambrosii* reperiantur. Resp. 3. quòd, dato etiam quòd sint *Siricii*, *Siricius* ibi non declaravit se Synodo inferiorem, sed significavit dedignari suâ auctoritate ex declaratione illius concilii causam judicare; et patet ex verbis ibi: *Nos quasi ex Synodi auctoritate judicare non convenit*. *Vide Troil. loc. cit.* Opponit II. *Maimburgus* testimonium *Sylvestri* II. quòd *si Romanus Episcopus Ecclesiam non audierit, ut ethnicus habendus sit*. Respondetur, illud testimonium non fuisse *Sylvestri*, sed *Gerberti* Monachi qui (ut referunt *Baronius* anno 992. et *Spondanus* anno 991. *n.* 2.) dum fuisset illegitimè assumptus ad Rhemensem Archiepiscopatum, *Arnulpho* injustè deposito, et tunc contenderet sui confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, *Seguino* Metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodùm idem *Gerbertus*, cùm favore *Otthonis* Imperatoris ad Pontificatum assumptus esset, ipsummet *Arnulphum* in suam Rhemensem Ecclesiam restituit. Opponit III. *Maimburgus* confessionem *Pii II.* qui in suâ bullà retractationis fassus est, ipsum antea in Synodo Basileensi antiquam sententiam de superioritate concilii tutatum fuisse: ergò, arguit *Maimburgus*, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur, opus esse legere bullam præfatam (*apud Troilum tract.* 7. *art.* 7. *n.* 9.) et ibi patenter quisque intelliget, quo sensu *Pius* asseruerit sententiam illam *antiquam*; antiquam, quia ipse priùs, cùm non esset Pontifex (tunc temporis dictus *Æneas Piccolomineus*) pro superioritate concilii

contenderat : sed posteà, veritate perspectâ, adhuc ante Pontificatûs adeptionem se retractavit, ut patet ex epistolâ ab ipso ad *Eugenium IV.* missâ. Hinc cernitur, quàm fraudulenter miser *Maimburgus* gestis, verbisque utatur.

135. — Adversarii pro eorum opinione stare dicunt *Cardinales Cusanum et Alliacensem*, item *Gersonem*, *Almainum*, *Adrianum VI. Panormitanum*, *Alphonsum Tostatum*, *Dionysium Carthusianum*, *et Driedonem*. Sed operæ pretium est observare cum *Roncaglia in Animadvers.* §. XI. *in Natalem Alex. de concil. Constant.* quòd exceptiones præfatorum auctoritatibus opponantur. *Cardinalis* enim *Cusanus*, licèt priùs in *libro de Concordia* concilium Papæ prætulisset, tamen posteà non obscurè oppositum se sensisse ostendit : signanter *in Epist. 2. de Usu Calicis ad Bohem.* docuit Romanam Ecclesiam esse, ac jugiter futuram columnam veritatis, et proindè numquàm à fide defecisse, nec alterius sedis correctione indiguisse; ac veritatem certò apud eos inveniendam, qui à Romano Pontifice non separantur. De *Alphonso Tostato* refert *Spondanus* ad annum 1447. quòd ipse ideò Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses *Eugenio IV.* non fuerunt acceptæ, et repulsæ fuerunt à Cardinali Turrecremata : proindè scripsit *Spondanus*, quòd ipse *in Pontificum auctoritatem invectus præ studio tuendi sua apparuit, sed cùm non obtinuit quod petiit, non potuit adeò genio imperare, ut non acerbiùs rem in contradictores ageret.* Verumtamen ipse *Tostatus*, *in c. 16. Matth.* sic scripsit : *Voluit Christus, quòd confessio fidei esset per Petrum solum, ut innuatur quòd talis fides tenenda est, qualem prædicat Romana Sedes, quæ est mater et caput Ecclesiarum, cui Petrus præfuit.* De *Panormitano* (in compendio gestorum ejus inter vitas Pontificum descriptas à *Ciaconio*) legitur, quòd hic doctor fuerit à rege Aragonensi, contra *Eugenium* irritato, ad Synodum Basileensem datâ operâ missus, ut Romani Pontificis auctoritatem impugnaret; prout jam egisse refert *Panzaroli de Leg. Interpret.* subdens, eumdem *ex pluribus responsis editis magnam pecuniam conflasse, pleraque indigna egisse.* Cæterùm legens quæ ipse scripsit in *cap. Significasti, de Elect.* circa potestatem conciliorum, numquam asserere poterit, ipsum infallibilitatem conciliis tribuisse adversùs Pontificis potestatem.

De auctoritatibus *Alliacensis*, *Gersonii*, et *Almaini* scribit *Andreas Duvallius* eas non multi faciendas, cùm præfati auctores tempore schismatis scripserint. Addit *Thomassinus diss. 15. in Conc. n. 24. Gersonium* scripsisse exasperatum schismatis pertinaciæ importunitate; *atque ideò plurimùm degenerasse à reverentià Pontificum Gallicanorum, qui cum Leone adfuère Romanæ Synodo. Antiquitas ergò eorum, et numerus anteponi debet novitati et paucitati per abrupta molienti sese extricare à schismate intricatissimo.* Jactant etiam habere *Adrianum VI.* Sed reverà hic Pontifex, dum privatus doctor fuerat in Universitate Lovaniensi, nil aliud scripsit (*Sum Theol. in 4. sent. de sacr. Confirm.*) quàm posse Pontificem in suâ Decretali hæresim docère, scilicet intelligendum, quatenùs doceat proùt doctor privatus, non verò ut doctor Ecclesiæ. Quis enim negabit, Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiam *Dionysium Carthusianum* pro ipsis esse, sed qualis fuerit hujus doctoris sententia, valdè dubium est; nam hic expendens in *lib. de auctoritate Papæ, et conc. part. 2. a.* 48. dicit, Papam intolerabiliter vitiosum subjici concilio; sed ibidem aliter loquitur dicens: *Papam, ut summum Ecclesiæ Pastorem*, non posse à generali concilio judicari aut deponi, *quia ut talis est superior, et prælatus, et judex Ecclesiæ.* De auctoritate *Driedonis* (ut observari potest *in l. 4. c. in fin.*) ipse nihil aliud sentit, nisi quòd Pontifex concilio subjiciatur, si doctrinam evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodò istæ omnes auctoritates ab adversariis Romanæ Sedis adductæ, aut infirmæ sint, aut dubiæ.

Ex his omnibus denique, in unum colligendo sensum Scripturarum, Pontificum, patrum, ipsorumque conciliorum, quisque animadvertere potest, nostram sententiam non esse tam nostram, quàm totius Ecclesiæ sententiam, regulam, et sensum. Et ideò non ipsam, sed potiùs oppositam, ut futilem, sæpiùsque convulsam, meritò censendam ac rejiciendam.

DUBIUM III

An vis, et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis?

136. — « Resp. Etsi ita sentiant canonistæ, item *Navar.* » *Azor. etc.* citati à *Laym. lib. 1. tr. 4. c. 3.*, eò quòd ponant » leges hâc tacitâ conditione ferri, si à populo fuerint » acceptatæ, alioquin vim, seu obligationem non habituras. » Verior tamen sententia est Theologorum, leges absoluti » Magistratûs non pendere à populi acceptatione, et consensu, » sed mox ut legitimè promulgatæ sunt, obligare populum » ad recipiendum, præsertim in legibus Pontificis, qui suam » potestatem non accepit à populo, sed à Christo. *Vasq.* » *Suar. Molina*, etc. Unde à *Laym. loc. cit.* resolvuntur hi » casus.

» 1. Episcopis ex officio incumbit novas leges pontificias » (ut principibus imperatorias) promulgare per suas diœceses, » atque in usum deducere.

137. — « 2. Si lex in provinciâ promulgata sit, sed à » majore parte populi non accipiatur, nec observetur; tunc, » si legislator id sciat et taceat, censetur hoc ipso legem re» vocare. Si verò id sciat et urgeat observationem, quisque « tenetur eam servare, quia potiùs caput suum, quàm reli» qua membra, sequi debet.

« 3. Si princeps nesciat non recipi, nec deduci ad usum, » durat legis obligatio, donec elabatur decennium: quo » elapso, præscriptum est contra eam, sive imperatoria » sit, sive pontificia, et tunc non ampliùs obligat. Uti et » lex Ecclesiæ, etsi semel recepta sit, aboletur per præscri» ptionem, sed annorum plurium, nempe quadraginta. *Na-*

» *varr. Azor. Suarez.* » (*Sed vide dicenda. n. 139. v. Lim. 2.*)
« 4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, et » datâ occasione etiam observes; sed alii plerique è com- » munitate non recipiant, nec recepturi videantur, tunc sal- » tem ab eâ excusaberis per discretionem.
« 5. Etsi primi Episcopi fortè peccaverint, non recipiendo » legem, nec in usum deducendo, successores tamen eorum, » si post longum tempus videant non observatam, credere » possunt esse sublatam per præscriptionem.
« 6. In dubio, num lex recepta sit, necne, præsumendum » est pro ipsâ: quia factum in dubio præsumitur, si de jure » faciendum erat. *Vide Azor. l. 5. c. 4. Laym. hic cap. 3.* » *Salas. de leg. disp. 13. sect. 3.* »

138. — Quæritur, an lex obliget de se independenter ab acceptatione populi (1)? Certum est peccare legem justam non acceptantes ex prop. 28. ab *Alex.* VII. quæ dicebat: *Populus non peccat, etiam si absque ullâ causâ non recipiat legem à principe promulgatam.* Ratio, quia, licèt lex de se non obligaret, nisi populus eam acceptaret, tamen princeps jus habet, ut subditi justas leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia legis pendeat ab acceptatione populi, ita ut ipsa non liget, donec populus acceptet? Et hic distinguendum inter leges ecclesiasticas et civiles. Et quoad leges *ecclesiasticas*, certum est, quòd Summus Pontifex possit obligare ad leges populum christianum independenter ab illius acceptatione, quia certum est, Papam non recipere potestatem legislativam à populo, sed à Christo Domino, qui dixit: *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram, etc.* Et idem dicitur de Episcopis, qui vel immediatè, vel mediatè (ut suprà) per Christi vicarium ab eodem Domino potestatem habent. *Vide Salm. c. 1. punct. 7. n. 94.* An autem idem sit quoad leges *civiles?* *Vide infrà.*

Quæstio igitur est, an lex, ubi non exprimitur, velle principem obligare indepenter ab acceptatione populi, de se obliget sine populi consensu?

(1) Ad solvendam hanc quæstionem attendendus est nostra præsertim ætate modus regiminis. Cùm in regnis sic dictis *constitutionalibus* populus quadam ratione legislativam potestatem participet ac rex solùm populo quasi consentiente leges ferre soleat, patet, lege semel promulgata non amplius per deputatos de acceptatione populi agi.

Edit.

Circa leges Pontificum, vel aliorum prælatorum, *prima sententia* negat ex *c. 3. dist. 4. §. Legis;* ubi habetur ex S. Aug. *Leges constituuntur, cùm promulgantur; confirmantur, cùm moribus utentium applicantur.* Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio populi evitetur. Ideòque multa decreta pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita *Cabass. Theor. Jur.* l. 1. c. 4. n. 5. *et Val. Fill. Reg. Bon. Cov. et alii apud Salm. c. 1. punct.* 7. §. 1. *n.* 98.

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat, quia prælati ecclesiastici non habent potestatem à populo, uti prænotatum est à principio. Ad textum *S. Aug.* respondetur, Leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ita *Salm. ib. n.* 99. *et seq. cum Laym. Suar. Pal. etc.* Notatur autem, quòd lex tunc dicitur recepta, cùm major pars communitatis eam recipit in totum, vel in partem. *Salm. ibid. n.* 97. *cum Bon. et Val.*

Idem, quod dicunt de legibus pontificiis, dicunt etiam de legibus civilibus *Busemb. cum Pal. Suar. Laym. etc. apud Salm. ibid. n.* 101. (Quamvis negent alii *ib. cum Croix l.* 1. *n.* 591.) Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione populi, sed ex ipsa potestate principis, quam habet condendi leges independenter à populo.

139. — Limitant aliqui DD. (sive lex sit civilis, sive ecclesiastica) 1. si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini : quod judicatur ex arbitrio prudentum : vel si plures ab eâ appellent. Ita *Pal. Suar. Salas apud Salm. ib.* §. 2. *n.* 104. Contrarium tamen sentiunt *Tap. et Gordonus. ib. n.* 105. *Salm.* adhærent primæ sententiæ quando lex est adeò dura, ut per epikejam judicetur, quòd si legislator illas circumstantias advertisset, legem minimè emanasset.

Limitant 2. si lex fuerit abrogata per desuetudinem à majori parte populi. Sed dubitatur inter DD. an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ? Negant *cum Busemb. ut suprà n.* 3. *Salm. de leg. c.* 6. *punct.* 3. §. 2. *n.* 17. *cum Bon. Laym. Diana*, etc., quia ad præscribendum adversùs Ecclesiam requiruntur 40. anni, ut habetur ex *cap. De quarta, et cap. Ad aures, de præscript.* Sed *Lessius l.* 2. *c.* 6. *dub.* 14. *n.* 47. *et Pal. Sa, Gran. Nav. et Azor. apud Salm. loc. cit.* probabiliter dicunt sufficere decem annos, sive leges sint receptæ, sive non; quia non major ratio habenda

est de consuetudine contra legem ecclesiasticam, quàm civilem, cùm nullum jus inter has leges distinguat. Respondet autem *Lessius* ad citatos textus, eos non loqui de legibus, sed de juribus, et bonis immobilibus Ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium Ecclesiæ non veniunt quiden Ecclesiæ leges. Quando verò lex numquam fuit recepta, certè sufficit decennium pro utraque lege sive civili, sive ecclesiasticâ, ut dicit *Bus. hic. n.* 3. Et tunc, licèt primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. *Salm. cap.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 106. *cum Suar. Bon. Pal. et comm. cum Busemb. hic n.* 5.

Limitant 3. Si major, et sanior pars populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondùm sit præscripta : cæteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur princeps nolle hoc obligare ad observandum quod non est à majori parte receptum. Ita *Salm. ibid. n.* 107. *cum Suar. Pal. Tap. etc. cum Busemb. hic. n.* 2. *et Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 98.

Quæritur hic, an si populus supplicet principem, ut revocet legem, teneatur illam observare? Negant *Bon. Villal. Salas, etc. apud Salm. ibid.* §. 3. *n.* 111. Sed rectè contradicunt *Salm. cum Suar. et Pal.* At si princeps audiat supplicationem populi, et taceat, nec instet pro observantiâ, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Pal. Bon. Salas, et aliis.*

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali?

140. — « RESP. Cùm Deus sit Dominus noster, atque » etiam superioribus parere nos jusserit, non solùm ipse, sed et » illi nobis præcipere possunt, et præcipiunt, tum sub pœnâ, » tum etiam sub culpâ, sive peccato; eoque gravi, aut levi, » prout et rei præceptæ ad intentum finem necessitas et ma- » teriæ quantitas, et eorum voluntas sese habent, quæ ex » eorum verbis, circumstantiis, aut prudentum æstimatione so- » let colligi. Ita theologi communiter, *S. Th. Suar. Salas, etc.* »

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur. I. Ut lex sit pro totâ communitate. II. Ut legislator habeat publicam potestatem. III. Ut lex sit perpetua. IV. Ut sit ad bonum commune: deinde sit honesta, justa et possibilis. *Vide Salm. de leg. c. 1. punct. 2. ex n. 7. et seqq.* Hinc lex differt à præcepto, seu mandato; nam præceptum fertur pro personâ particulari, et etiam à personâ privatâ. Deinde præceptum est ad tempus, cùm cesset morte mandantis; nisi res sit ampliùs

integra, vel nisi præceptum sit ad causas pias vel pariter favorabiles. *Vide Croix lib. 1. n. 565. et 566. Salm. ibid. punct. 1. n. 5.*

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccat, qui deliberatè, et in materiâ magnâ » violat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ.

141. — « 2. Cùm res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi superior sub mortali præceperit: quia id eum » posse negant *Suar. Laym. et alii communiter*; v. gr. ne » quis frangat silentium, ne edat uvam, ut claudat ostium, » etc. quia est res parva, et incapax tantæ obligationis. Nec » ipse Deus in materiâ parvâ sub mortali obligat. *Vide Less.* » *l. 2. c. 4. de 9. Salas d. 10. s. 7.*» (*Est communissimum apud Salm. de leg. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 18. Tenent tamen iidem Salm. in tract. 15. de statu relig. c. 6. punct. 8. ex n. 85. et seqq. cum S. Th. Valent. etc. contrà Sanch. Vasq. etc. posse prælatum regularem præcipere sub gravi, quod à regulâ præceptum est tantùm sub levi, si timetur, quòd regula aliter non observetur*).

142. — « 3. Aliud esset, si materia aliàs levis, fieret gra» vis ratione circumstantiarum; ut verb. gr. contemptûs, » scandali, magni boni communis, vel finis à legislatore in» tenti. Sic abstinentia à pomo in paradiso, in se quidem » parva, gravissima tamen erat ex circumstantiâ finis. *Suar.* » *l. 3. c. 25.* »

Nota, quòd in quâcumque materiâ contemptus formalis legis, aut legislatoris (quod est contemnere legem, vel legislatorem, seu superiorem quà superior est) semper est peccatum mortale. *Salm. de leg. c. 2. punct. 2. §. 4. n. 38. cum S. Th. Suar. et communi.* Secùs si contemnatur res præcepta, quia parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contra superiorem. *Salm. ibid. §. 3. n. 35. cum Sanch. Cajet., etc.* Contemptus enim non quà superioris, sed quà singularis personæ, v. gr. quia indocti, imprudentis, etc. de se non est culpa mortalis; nisi forsan judicium sit graviter temerarium. Ita *Salm. ibid. §. 4. n. 40. cum Pal. Sanch. Less. Bon.* Hinc dicunt raró contingere peccatum mortale ratione contemptûs.

143. — « 4. Quando materia est gravis, potest superior » præcipere sub culpâ tantùm levi : quia sicut potest nullo » modo obligare non præcipiendo, ita etiam potest obligare » sub veniali tantùm. Ita *Suar. Less. loc. cit. contra* » *Vasq.* »

Quæstio est, an legislator in materiâ gravi possit obligare tantùm sub levi.

Prima sententia negat, quia gravitas obligationis non dependet ex voluntate superioris sed ex gravitate materiæ. Ita *Bellarm. Reg. Sot. Vasq. Bec.*

Secunda tamen *sententia* probabilior affirmat, quia in legibus obligatio taxatur à legislatore juxta finem intentum, ad quem aliquando expedit non imponere obligationem gravem in gravi materiâ. Ita *Lessius l. 2. c. 41. dub. 9. n. 46. Salm. ibid. §. 1. n. 20. cum. Sanch. Pal. Bon. Val. etc.* Sicut benè quis potest vovere in quâcumque materiâ, etiam gravissimâ tantùm sub levi; ut *S. Antonin. Pal. Sanch. etc. apud Salm. ibid. in fin.*

144. — « 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit an lex » obliget sub gravi culpâ, sunt hæc. I. Si materia sit gravis, » et non constet in contrarium de voluntate præcipientis. » Unde *Cajet. in summ. verb. Cler.*, docet, Clericos tantùm » peccare venialiter, dum contra præcepta juris positivi aves, » et canes sequuntur ad venandum. II. Si verba magnam vim » habent, ut jubemus, interdicimus, in virtute sanctæ obe- » dientiæ; vel vi voti, aut juramenti, vel graviter man- » damus, etc. III. Si pœna magna adjiciatur, ut excommu- » nicationis, depositionis, maledictionis æternæ, exilii per- » petui, mortis, etc. IV. Si ita fert usus, et consuetudo » inter peritos, et timoratos : quia consuetudo est optima » legum interpres, ut patet in lege jejunii ecclesiastici, et » abstinentiæ à carnibus; item communionis annuæ, quas » graviter obligare probant hic *Tol. Laym. c. 14. n. 4. Bonac.* » *p. 7. §. 4.* »

145. — — Docet auctor legem obligare sub gravi, si magna pœna ei adjiciatur. Hic addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ. Et ante omnia est notandum, quòd alia est lex purè pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. Qui hoc fecerit, solvat pœnam. Et hæc non obligat in conscientiâ, etiamsi pœna sit gravissima, ut *Salm. c. 2. punct. 3.*

§. 1. *n.* 53. *cum Nav. Pal. Tap. Regin. etc.* Hinc leges oppidorum prohibentes sub pœnâ cæsionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpâ, sic enim habet consuetudo. Ita *Salm. ib. n.* 54. *cum. Nav. Val. Montes. etc.* Alia est lex non purè pœnalis, seu mixta, quæ præcipit, et pœnam imponit, v. gr. Nemo hoc faciat sub pœnâ, etc.

Omnes leges sub pœnâ excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter : est commune. *Vide Salm. ibid n.* 44.

146. — Quæritur 1. An obliget sub gravi lex quæ præcipit sub pœnâ suspensionis, interdicti vel irregular.? Negant obligare sub gravi, cùm ista possint incurri sine peccato gravi, *Cajet. Val. Salon.* (*et Azor.* quoad suspensionem) *apud Salm. ib. n.* 45. Contradicunt tamen *Salm.* tam quoad irregularitatem, *cum. Sanch. Pal. Tap. etc.*, quàm quoad interdictum, et suspensionem, si sint majores, prout suspensio ab officio, vel beneficio ad longum tempus, et interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita *Salm. de cens. c.* 1. *punct.* 10. *n.* 126. *ex Suar. Bon. Con. Pal. etc. ibid. n.* 124. (*Vide etiam de hoc. l.* 7. *de censur. n.* 313.) Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis *dict. n.* 45. *de leg. ut sup.*

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi? Alii affirmant : alii probabiliùs negant, ut *Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 3. §. 1. *n.* 46. *cum Cajet. Pal. Suar. Sanch. Vasq. etc.* Nisi dicatur, quòd censura incurratur *sine aliâ monitione*, vel nisi de se materia sit gravis.

147. — Quæritur 2. An leges assignantes pœnam temporalem et simul præcipientes, obligent ad culpam, an solùm ad pœnam?

Prima sententia negat, nisi ipsa lex exprimat velle obligare etiam ad culpam. Ita *Nav. Man. c.* 23. *n.* 55. *et* 60. ubi ait : *Leges humanæ etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt, in dubio ad æternam obligant, quatenùs sunt leges ejus qui pœnam statuit.* Ita etiam *Cajet. in Summ. v. Clericus.* §. *Verùm.* Item *Menchaca, Gomez, Imola ap. Salm. ibid. n.* 47., et probabilem *ibid.* vocant *Val. Bon. Dian. Tad. ac Vill.*, et loquendo de lege civili probabilem etiam putat *Mazzot. de leg. q.* 2. *c.* 1. *cum Fill.* Ratio, quia, licèt principes benè possint obligare tam ad pœnam, quàm ad culpam,

tamen cùm non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit pœna ad eos coërcendos : et ita hujusmodi leges dicunt à consuetudine interpretari.

Veriùs tamen contradicit *secunda sententia* quam absolutè tenent *Salm. l. c. n.* 49. et probabiliorem ibi censent *Val. Bon. Dian. Tap. et Vill.* Ratio, quia hæc est differentia inter legem *purè pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, et hæc est, quando in eâ tantùm pœna assignatur, et legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam ; et hæc est, quando ultra pœnam præceptum adjungitur ; ipso enim præcepto tunc creditur superior velle ad culpam obligare, ne frustrà videatur præcipere. Quid si pœna sit magna? *vide dicenda de rest. l. 4. n.* 616.

148. — Quærit. 3. An incurratur pœna ante judicis sententiam? Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, etc. quando imponuntur ipso facto, non indigent sententiâ; est certum apud omnes, *vide Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 3. §. 2. *n.* 57. Et patet *ex c. Non dubium de sent. excom., c. Significasti de homic. et aliis.* Idem dicitur de pœnis privativis, modò reus subire eas possit sine infamiâ, sicut esset privatio vocis activæ, et passivæ, ut *Suar. l.* 5. *c.* 9. *n.* 5. *Bon. disp.* 1. *q.* 1. *punct.* 7. *n.* 10. *et Salm. ibid. n.* 58. *cum Tapia, Vasq. Montes., etc.* Et modò alicubi non habeat aliter consuetudo particularis, *Salm. n.* 60. Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, putà in beneficio, electione, etc., tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda, nullâ expectatâ declaratione,* ut docent *Less. l.* 2. *c.* 29. *dub.* 8. *et c.* 34. *dub.* 34. *Mol. de just. t.* 2. *tr.* 2. *d.* 96. *n.* 8. *Soto l.* 1. *q.* 6. *a.* 6. *et l.* 4. *qu.* 6. *a.* 6. *Sanch. de matr. l.* 2. *disp.* 53. *n.* 5. *et l.* 7. *disp.* 89. *n.* 11. *Pal. tr.* 3. *d.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *et Salm. ibid. n.* 59. *et* 60 *cum Led. Cajet. et Gran.* Cùm enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu ; verba illa, *nullâ declaratione, etc.* possunt explicari, scil. nullâ exspectatâ declaratione pœnæ ; sed non excluditur declaratio criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex *c. Cùm secundum, de hæret. in.* 6. ubi hæretici, licèt priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere ante sententiam, ut in eodem textu habetur.

149. — Quod dictum est de pœnis privativis, à fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positiva, v. gr. aliquid restituendi, aut patiendi, ut communiter, cum *D. Th. 2. 2. q. 62. a, 3. Sanch. de matr. l. 6. disp. 55. n. 1. Mol, l. c. Soto l. 1. q. 6. art. 6. ad. 8. et Salm. ibid. n. 61. et 64. cum Tap. Sa, Vasq. etc.* Et sic igitur dicendum de legibus privantibus beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum beneficii, etc. ubi semper requiritur declaratio judicis, *Salm. d. n. 64. cum. AA. cit.* Ratio autem omnium horum est, quia nimis ardua, et inobservabilis esset lex illa humana : quòd reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes obligant ante judicis sententiam, ut est pœna imposita à Tridentino non residentibus non lucrandi fructus, et similia. *Vide Salm. ibid. n. 62.* Item quando pœnæ sunt conditionales, v. gr. ut habens beneficium curatum, si non ordinetur sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut *ex cap. Licet, de elect. in 6.* Sic etiam clericus beneficiatus non deferens habitum, ipso facto privatur privilegio fori. *Salm. ibid. n. 63. cum. Sanch. Pal. Bon. etc.*

150. — Quæritur 4. An pœna conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam?

Prima sententia affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam pactum observare. Ita *Bonac. Suar. Mol. Sa, apud Salm. ibid. n. 66.*

Secunda sententia, quam æquè probabilem vocant *Salm. n. 67.* et tenent *Nav. Less. Sanch. Vasq. Laym. Pal. etc.* negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam, quàm juxta dispositionem juris circa leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profectò tenetur reus post sententiam ad pœnam : sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petatur à parte. Et si pœna sit nimis dura, ultra sententiam requiritur præceptum judicis, et ministrorum executio. *Vide Salm. ibid. §. 3. n. 70.*

Deinde notandum, quòd leges, quæ fundantur in falsâ præsumptione, de se non obligant in foro conscientiæ, quando præsumptio certè est falsa. Sic enim hæres non tenetur, omisso inventario, ad omnia debita solvenda, si hereditas reverà

non est, solvendo. *Vide Salm, ibid. punct. 4. ex n. 78. et vide dicta n. 100. v. Quæres.*

151. — An, quando lex requirit aliquam conditionem, sine quâ irritet actum, utì lex irritans testamentum sine solemnitatibus, vel lex irritans alienationem bonorùm Ecclesiæ sine consensu capituli, obliget in conscientia?

Prima sententia negat, *ut Nav. Covarr. Tap. Sylv. Med. et alii ap. Salm. ibid. punct.* 5. §. 2. *n.* 103. Ratio, quia tales leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest.

Secunda sententia affirmat, quia tales leges non solùm fundantur in præsumptione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita *Salm. ibid. n.* 104. *cum Sanch. Pal.* Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

152. — Quæritur hìc ultimò, quando teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quæ obstant impletioni legis? Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse, quòd quis non obligetur à lege, sive ab illius obligatione extrahatur: aliud, quòd excusetur à transgressione legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Unde fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis; vel apponendo causam, quâ extraharis à legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi sacrum, discedas ad alium, ubi tale præceptum non viget: vel efficiendo opus, quod licèt impediat te ab observatione legis, non te extrahit tamen à legis obligatione; nempe si die dominico discedas à loco sacri ad silvam, ubi etsi sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deindè notandum est, quòd contra leges naturales numquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: secùs autem dicendum de legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguunt *Salm. c.* 2. *punct.* 10. *n.* 158. 159. *et* 160.

Hinc inferunt, non peccare excommunicatum, si sacrum non audiat, et absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi sacrum: *sed vide dicenda l.* 4. *n.* 325. *v. Excommunicatus, et l.* 7. *n.* 161. Inferunt 2. eum non peccare contra præceptum jejunii, recitandi officium, etc. qui suâ culpâ incidit in infirmitatem; etsi præviderit: nec qui die jejunii pedester iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur inde

à jejunio : etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempe ad furandum, etc. Ita *Salm. ibid. n.* 161. *cum Sanch. Medin. Henr. etc.* Sed nos omninò oppositum sentimus cum *S. Thom. Vide dicenda lib.* 4. *n.* 1046.

An verò peccet contra legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut à legis obligatione extrahatur, scilicet si se fatiget, ut non jejunet? Affirmant peccare *Pal. Salas, Med. etc. ap. Salm. ibid. n.* 163. quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra jejunium *Sanch. Fill. Azor. Vill. etc.* quòd satis probabilem sententiam vocant *Salm. ib. n.* 164., quia tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione legis, in quo nulla est fraus : prout si quis exeat è suâ patriâ, ubi est obligatio jejunandi, ut eximat se à jejunio. Sed nos tantò potiùs, juxta sententiam quam mox suprà secuti sumus, omninò primam sententiam sequimur; *vide l.* 4. *n.* 1045.

Peccat verò contra præcepta naturalia, vel divina, qui prævidens, se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet; vel qui non procurat absolutionem excommunicationis tempore paschali; tunc enim urget gravius præceptum radicaliter divinum communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi sacrum, vel recitandi officium, quia illa præcepta tunc jam eum obligant, neque per eas actiones à præcepto extrahitur. Ita *Salm. ib. n.* 162. *cum communi.*

CAPUT II.

DE SUBJECTO, CUI DATUR PRÆCEPTUM.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur?

153. — « Resp. Soli subditi ratione utentes obligantur, ita » ut eorum transgressione peccent. Quod addo propter ebrios, » et ad tempus amentes, qui, etsi verè iis obligentur, eorum

» tamen violatione non peccant, defectu advertentiæ rationis, » et consensûs. Pars prior est communis, et certa *Fill. t. 21. cap. 11. q. 10. Bon. p. 6. etc. Laym. l. 1. tr. 4. c. 10.* Posterior est eorumdem. Cujus ratio est, tum quia præceptum, » cùm sit directivum, supponit usum rationis: tum quia » obedientia tantùm est eorum, qui ratione, et voluntate » utuntur. Neque aliàs transgressio ad culpam imputari posset. »

Pro majori claritate notanda est regula, aliud est ad legem non teneri; sicut non tenentur ad leges ecclesiasticas infideles, pueri, amentes. Aliud à lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum præbere carnes in die vetito secundis, non verò primis. Sicut etiam peccatum est incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturæ.

Unde resolves hos casus :

154. — « 1. Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, » quoad vim coactivam, et pœnam, sive directè: indirectè » tamen, et quoad vim directivam, et ex æquitate quâdam » tenetur se, tanquam caput, membris conformare. *Ita S. Th. q. 96. a. 5. ad 3. Sylv. Suar. Bon. Laym lib. 1. t. 4. c. 9. contra Azor.* Tenetur etiam in contractibus cum reliquis » pari conditione uti. *Vide Fill. t. 21. c. 5.*

Ita ex communi *Salm. de leg. cap. 5. punct. 3. n. 37.* Num autem legislator teneatur ad suam legem sub gravi, vel levi? Alii dicunt sub gravi, sicut lex alios obligat, ut *Sot. Laym. Vasq. etc. ap. Salm. ib. n.* 38. Sed probabile est, præciso scandalo, tantùm teneri sub levi: quia tantùm ex honestate obligatur ad legem: ita *Salm. ib. n. 42. cum. Less. Azor. Bon. Pal. etc.* Limitatur tamen, si lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractûs; tali legi enim tenetur stare etiam princeps ad servandam æqualitatem. *Vide Salm. ib. n. 43. et 44.*

« 2. Infideles non baptizati, etiam catechumeni, non obli- » gantur præceptis Ecclesiæ, obligantur tamen hæretici, et » alii, qui per baptismum Ecclesiæ semel sunt subjecti.

155. — « 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Ecclesiæ, » quarum materia eorum ætati est conveniens, v. gr. con- » fessionis annuæ, secundùm *Navar. Henriq. et Azor.* item

» abstinentiæ à carnibus, auditionis sacri, secundùm *Sanch.*
» etc. obligentur quoad culpam; non tamen quoad pœnas
» ordinarias, nisi sint puberes, quales sunt masculi anno
» 14. puellæ 12. absoluto. Ita *Sotus, Vasq. de pœnit. q. 90.*
» *a. 2. Sa v. Censura.* »

Quæritur, an pueri statim ac pervenerint ad usum rationis teneantur ad leges ecclesiasticas audiendi sacrum, abstinendi à carnibus, vel lacticiniis, et confitendi? Affirmant *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 6. Laym. tr. 4. c. 10. n. 4. et Salm. de leg. c. 3. punct. 4. n. 52. cum Pal. Bon. Salas, etc.* Atque peccare dicunt parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter ajunt hunc usum rationis judicandum advenire, expleto septennio. Admittunt tamen, pueros ante pubertatem non obligari ad pœnas, *Salm. ib. n. 50. in fine;* nec ad communionem ante decennium, nisi in articulo mortis, si sit usus rationis; ut *Salm. de Euch. c. 7. punct. 1. n. 15.* Negant verò *S. Anton. Sot. Sa, Henr. March. ap. Salm. de leg. c. 3. punct. 4. n. 51.* dicentes non teneri statim, sed post aliquod tempus. Hoc tempus, *Sa* ait, esse tempus pubertatis: *Sotus* verò *et S. Anton.* dicunt saltem esse decimum annum vel nonum cum dimidio in fœminis. Sed hæc opinio meritò rejicitur communiter, ut ait *Croix l. 3. p. 1. n. 615.* An verò obligentur pueri, qui ante septennium pervenerint ad usum rationis? Negant *Diana, Sanch. Burgh. ap. Croix l. 1. n. 676.* qui probabile putat, quia leges positivæ attendunt tantùm ad ea quæ communiter contingunt. Sed probabiliùs *Bosco ibid.* affirmat teneri. *Vide dicenda lib. 4. n. 270.* et 1012.

« 4. Infantibus non baptizatis, et perpetuò amentibus licitè
» dantur carnes diebus vetitis, et imponuntur opera servilia
» festis; non tamen ebriis, cùm legi maneant subjecti; uti
» nec licitè irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum, etc. eò quòd talis actio tribueretur principali agenti,
» qui alterius operâ uteretur, quasi instrumento, ut *Laym.*
» *l. 1. t. 4. c. 10. Bon. p. 6.* et *Sanch. l. 1. Moral. c. 12.* »

DUBIUM II.

An peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt.

156. — « SUPPONO I. Præceptum aliud esse locale, quod » scilicet certo tantùm in loco, urbe v. gr. vel parochiâ obli- » gat; aliud universale, seu juris communis, quod totam » ferè Ecclesiam obligat.

« Suppono II. Peregrinos propriè dici eos, qui aliquò » veniunt animo non manendi, sed tantùm subsistendi per » aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem, » ut mercatores, viatores, non autem studiosi, neque an- » cillæ, quæ veniunt ad serviendum.

« Respondeo non obligari. Ita *Nav.Sanch. Less. l.* 4. *c.* 2. » *dub.* 8. Ratio, quia præcepta localia per se et directè re- » spiciunt territorium, eique sunt affixa; atque adeò non » obligant, nisi existentes intra illud. Lex enim ita fertur; » v. gr. Festum illud tali loco celebretur: ideòque hìc valet » illud: *Si fueris Romæ, etc.* Addit *Laym. c.* 2. præceptum » locale exspirare etiam intra proprium territorium in loco » exempto quòd is æquiparetur loco sito extra territo- » rium. »

Hìc refert ante omnia distinguere domicilium à quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat alicubi, animo ibi perpetuò manendi, ut communiter docent *Bonac. de leg. d.* 1. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 39. *Roncag. eod. tit. c.* 1. *p.* 3. *pag.* 44. *et Salm. tr.* 8. *c.* 4. *punct.* 3. *n.* 48. *cum Palao, Trull. Dicast, et aliis passim*, ex *l.* 2. *c. Ubi Senatores, et l. Heres absens.* §. *Proindè, ff. de judic. I.* Censetur autem hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium, non significatâ voluntate recedendi, vel qui majorem partem ho-

norum ibi asportaverit, aut domum emerit, aut ædificaverit, ut habetur in bullâ *Speculatores* relata *l. 6. n.* 770. *ad n. V.* vel qui saltem expressis verbis (ut addunt *Salm. ibid. n.* 49.) voluntatem ibi perpetuò manendi expressè significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt *Sylvest. v. Domicilium, n.* 2. *et Sanch. de matr. l.* 3. *d.* 18. *n.* 9. vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cùm animo ibi manendi majori parte anni, ut recte ajunt *Roncaglia loc. cit. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 1. *v. Quæres, cum Navarro, et N. SS. P. Benedicto XIV. Notif.* 33. *n.* 6. utque eruitur ex citatâ *l. Heres, etc.* His positis, dubitatur 1. an, ut quis teneatur legibus loci ubi est, requiratur, ut ibi verum domicilium contraxerit. Affirmant Glossa *in c. Quæ contrà, dist.* 8. *verb. Aut peregrini, et alii, apud Sanch. loc. cit. n.* 8. Quia advena (ut ajunt) dònec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuò manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere, quòd is contraxerit ibi quasi domicilium : ita *Suarez tom.* 1. *de relig. c.* 14. *n.* 5. *et l.* 3. *de leg. c.* 33. *n.* 3. (qui oppositam putat non esse practicè probabilem) *Sanch. loc. cit. n.* 9. *Salmant. de legib. c.* 3. *punct.* 5. §. 1. *n.* 55. *et Laym. dicto c.* 12. *n.* 1. *cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Rosella, etc.* Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni superiorum illius loci, ergò etiam legibus tenentur ; et tenentur à prima die, quâ illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut rectè notat *Sanch. dicto n.* 9. *cum. Sylvest. Palud. Rosella, etc.*

Dubitatur 2. an si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare?

Prima sententia affirmat ; et hanc tenent *Pontius de matr. l.* 5. *c.* 7. §. 1. *n.* 6. *Suarez de leg. l.* 3. *c.* 33. *n.* 33. *et l.* 1. *de rel. c.* 14. *n.* 9. *Salas de leg. disp.* 16. *sect.* 4. *concl.* 4. *Tapia l.* 4. *q.* 16. *art.* 3. *n.* 2. *et Covarr. Gordon. Henr. etc. apud Salm. de leg. ibid. n.* 56. *et alii plures apud Sanch. de matr. l.* 3. *d.* 18. *n.* 6. *et in Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 3. qui vocat valdè probabilem, sicut etiam putant *Salm. loc. cit. n.* 58. Probant 1. ex *c. Illa, dist.* 20. ubi refertur illud celebre *D. Ambrosii : Cùm Romam venio, sabbato jejuno ; cùm Mediolani sum, non jejuno ; sic et tu ad quamcumque Eccle-*

siam veneris, ejus morem serva; si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Probant 2. ratione, tum quia, qui sentit commodum, debet sentire et incommodum, sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ à quâ abest, ita æquum est eum obligari legibus loci ubi moratur, et hoc modo advena verè fit subditus superioris loci, quamvis brevì ibi sit; tum quia expedit ad pacem publicam servandam, et ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubi reperiuntur, uti colligitur ex relatâ doctrinâ *D. Ambrosii*; et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait *Suarez*, Episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos; eadem enim jurisdictio, quæ ipsi competit super oves suas, ut eas benè regere possit, competit etiam super advenas, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hâc sententiâ adducit *Suarez*. Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim (apud *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 37.) *Emmanuël Sa* dicit teneri peregrinum, si maneat illâ die quâ pervenit: *Leonardus*, si intregra die: *Sayrus*, si illic accedat multo spatio ante prandium, et totâ die ibi quiescat. Sed meliùs videtur distinguere *Suarez dicto c.* 13. *ex n.* 8. dicens, quòd, si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, teneatur ejus legibus, licèt parùm ibi adsit; secùs si ibi sit in via, sive per transitum ad alium locum; tunc enim, si præceptum sit affirmativum, putà audiendi sacrum, non tenetur, quia tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenetur verò, si præceptum sit negativum, nempe abstinendi à carnibus, vel ab opere servili, etiamsi ibi moretur ad horam, quia præceptum negativum, cùm obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis, sed probabilior videtur *secunda*, quæ dicit, advenam non teneri legibus loci, ubi non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent *Sanch. locis cit. de matr. n.* 6. *et in Dec. n.* 38. *cum pluribus aliis, Bonac. de legib. d.* 1. *q.* 1. *p.* 6. *n.* 36. *et* 43. *S. Anton. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 2. §. 2. *Azor. tom.* 1. *dub.* 5. *c.* 11. *q.* 2. *Tolet. l.* 6. *c.* 5. *n. ult. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 4. *cum Sylvest. Ang. et Medina*, item *Sayr. Diana, Granado et alii apud Salm. dicto c.* 3. *punct.* 5. §. 1. *n.* 58.

qui hanc non minùs probabilem vocant. Ratio, tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cùm ipsi ob brevem illam moram minimè subjiciuntur jurisdictioni superioris loci, ut habetur ex pluries citata *L. Heres absens*, tùm quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem *D. Ambrosii* respondetur 1. illum procedere tantùm ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2. S. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus Quadragesimæ; sed lex communis utique servanda est à peregrinis, quando absunt à patriâ, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententiâ docent *Suarez cit. c.* 14. *n.* 27. *et Laym. loc. cit. n.* 3. *cum Medina, et Henriq.* Quamvis tamen *Laym.* non improbet oppositam *Sanchezii*, qui *de matr. loc. cit. n.* 7. ait cives mox in patriam redituros, per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur verò hæc secunda sententia 1. in legibus de jure communi, vel circa solemnitates contractuum, aut circa commoda ipsius loci, v. g. de non extrahendo triticum, arma, etc. 2. Limitatur si eædem leges vigeant in patriâ peregrini, licèt *Sanchius cum Dian.* huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti, ex *c. Finali, de foro compet. Vide Salm. n.* 59. *et* 60. *et Sanch. in Dec. loc. cit. n.* 36.

157 — Non tenentur autem absentes ad leges patriæ, ut communissimum est *ex c. Ut animarum, de const. in* 6. etiamsi lex sit de jure communi; quando peregrinus est in loco, ubi illa abrogata est. *Salm. c.* 3. *punct.* 5. § 2. *n.* 62. *cum Pal. Less. etc.* Et hoc etiamsi discederet à patriâ ad eximendum se à lege. *Salm. ibid.* 63. *cum Pal. Bon. Sanch. etc.* (Hinc docet ibi *Palaus cum Basilio*, posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio parocho, aliò discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda *de Pœnit. l.* 6. *n.* 589.). Et hoc etiam valet, si ille maneat in suâ patriâ, sed in loco exempto, ut tenent *Salm. ibid. n.* 64. *cum. Laym. Bon. Pal. Salas, Diana, Tap.* An verò pro locis exemptis intelligantur etiam conventus regularium? Negant *Suar. Coninch. apud Salm. de cens. c.* 1. *punct.* 9. *n.* 115. Sed dicunt intelligi tantùm oppida, et ec-

clesias intra diœcesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant *Salm. ibid. n. 114. cum Avil. Henr. Sayr. Candid. et Dian.* Et id confirmant *de leg. d. c. 3. n. 64 in fine*, quia tam loca, quàm personas Tridentinum exemptas appellat *sess. 14. c. 5. de Ref. in fin.* et valdè probabile est. *Vide etiam l. 7. de censur. n. 24.*

Ex quibus resolves hos casus :

« 1. Si Episcopus sub pœnâ excommunicationis vetet lusum » aleæ, non obligantur clerici ludentes in loco exempto à » jurisdictione Episcopi. *Bon. part. 6. Laym. c. 11 n. 5.*

» 2. Si quis die jejunii, aut festo sit in loco alio, non sui » territorii, aut exempto, ubi tunc non est jejunium, aut » festum; potest ibi comedere, exercere servilia. *Laym. loc.* » *cit. c. 11. Bonac.*

» 3. Id etiam habet locum in præceptis juris communis, » si in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel ha- » beatur privilegium. Quare potes v. gr. Mediolani primis » quatuor diebus Quadragesimæ vesci carnibus, cùm id ibi » liceat. Item in Belgio sabbatis intra Nativitatem, et Puri- » ficationem vesci carnibus : item in loco, ubi Tridentinum » non est receptum, validè (etsi non licitè) inire matrimo- » nium clandestinum. *Suar. Sanch. l. 1. c. 12. Less. etc.*

» 4. Potest quis discedens manè ex oppido, ubi non est » jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit domum, » ubi est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur » ad servandum jejunium istâ die, cùm illud jam viola- » verit, ideoque servare non possit; tenebitur tamen domi » ad abstinentiam à carnibus, cùm illa adhuc possit ibi » servari, eò quòd sit dividua. *Vide Sanch. l. c. Less.* » *c. 2. d. 8.*

» 5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque » certò perventurum vesperi ad locum, ubi non sit jejunium, » tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cùm » ista abstinentia sit dividua); potest tamen ibi manè jentare, » et meridie prandere, ut contra quosdam docent *Less. et Sanch. suprà.* » (*Et probabile putant Salm. de leg. c. 3. punct. 5. §. 2. n. 70. cum Suar.*)

» 6. Probabile etiam est, et in conscientiâ securum, quod » docet *Sanch. l. 3. de matrim. disp. 18. n. 21. et l. 1. Mor.* » *c. 12. contra Navarrum, Suar.* peregrinos, antequam ex» cedant proprio territorio, non teneri implere præcepta, » quæ ibi deprehendunt, v. gr. non teneri eum manè audire » sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit aliò, » ubi non sit festum; quia si mansisset in loco, ubi præce» ptum obligabat, poterat differre ad id tempus; quando » autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. Nec » obstat, quòd prævidens impedimentum teneatur præve» nire; quia id tunc tantùm verum est, quando, manente » vi præcepti, quis est impediendus; hìc autem ab obliga» tione præcepti absolvitur. » (*Ita etiam Salm. loc. cit. n. 67. cum Pal. Tapia, Salas, etc. Secùs tamen esset, si ibi unum illud sacrum diceretur, quia teneretur audire, antequam discederet, non teneretur autem exspectare. Salm. ibid. n.* 66.). « Contraria tamen sententia, tamquàm magis pia, » suaderi potest, nisi quid obstet. *Sanch. l. 1. Moral. c. 12.* » *et l. 3. de matrim. dub.* 8. *n.* 21. »

158 — Hìc magna quæstio occurrit disceptanda, an peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubi sunt, tam in legibus communibus (putà jejunii, vel abstinentiæ ab opere servili), quàm in votis, et juramentis? Adsunt quatuor sententiæ.

Prima, quam tenent *Pontius de matr. l.* 8. *c.* 4. *n.* 7. *Joseph. de Januar. in tract. de leg.* cui adhæret *Tannerus apud Croix l.* 6. *p.* 3. *n.* 754. probabilemque meritò putat *Palaus de leg. tr.* 3. *d.* 6. §. 2. *n.* 5. affirmat universè tam pro legibus, quàm pro votis. Ratio, quia peregrinus per illum accessum, quamvis unius diei, fit verè subditus superioris loci, ubi reperitur, ut dicunt *Suar. Salas, ac Pontius, cum Palao de leg. d.* 1. *p.* 24. §. 3. *n.* 12. *Vide dictà n.* 156. *et dicenda l.* 4. *n.* 332. *in fin. v. An autem.* Quamobrem sicut peregrinus tenetur ad leges loci illius, ita æquum est, ut gaudeat etiam privilegiis.

Secunda sententia prorsùs opposita, quam tenent *Sylvest. Abb. Tab. Ang. apud Pal. de leg. d.* 6. §. 2. *n.* 5. item *Palud. Med. Led. Hostiensis apud Suar. de rel. l.* 2. *c.* 14. dicit, quòd peregrinus quoad usque acquirat alicubi verum domicilium (id est per animum perpetuò ibi manendi), numquam sub-

ditus est censendus, et ideò nec tenetur ad leges loci, nec potest dispensari in legibus communibus neque in votis aut juramentis ab illius Episcopo. Ad confirmationem hujus sententiæ *Farinacc. et Garz. apud Pal. n.* 7. afferunt quamdam declarationem S. C. Concilii approbatam à *Gregor. XIII.* ubi dictum fuit, posse peregrinum recipere beneficium absolutionis à peccatis in loco ubi est, sed non posse dispensari ab Episcopo illius. Sed *Mazzot. de leg. d.* 4. *q.* 1. *c.* 3. dicit, hanc declarationem non constare authenticè; saltem, ut infrà videbimus in quartâ sententiâ, communiter illa non fuit recepta. Tantò magis, quia *Henriq. l.* 14. *de irreg. c.* 18. §. 2. affert aliam diversam declarationem *S. Pii V.* ubi Pontifex declaravit, Episcopum loci benè posse dispensare in votis Scholasticorum Salmanticæ commorantium. Hanc secundam sententiam etiam putat probabilem *Pal. n.* 5. Attamen *Suar. loc. cit.* improbabilem eam putat, quoad eximendum peregrinum à servandis legibus loci, si ibi maneat majori parte anni.

Tertia sententia, quam tenent *Pal. dict. d.* 6. *n.* 5. *et* 6. *cum Navar. et Menoch.* qui plures alios refert, censet peregrinum adhuc transeuntem, benè posse dispensari ab Ordinario loci in legibus etiam communibus, quia ipse quoad leges benè subditur jurisdictioni illius superioris; non autem quoad vota et juramenta, quia hæc jurisdictio pendet à consuetudine, et à conniventiâ Episcoporum, quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout aliàs habentur pro absolutione peccatorum, et censurarum eis annexarum.

Quarta sententia communissima, ut ait *Croix l.* 6. *p.* 3. *n.* 721. et communiter recepta, ut asserunt *Salm. de leg. c.* 3. *punct.* 5. §. 1. *n.* 55. cui subscribimus, tenet posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solùm in legibus, sed etiam in votis, et juramentis, modò ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quia ex illâ diuturnâ habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant *Abbas*, *et Innoc.* Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis, et conniventiæ sui proprii superioris, sed ex propriâ auctoritate Ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc verò subditur. Ita *Sanch. de matr. l.* 3. *d.* 23. *n.* 12. *et* 13. *cum Henr. Ang. Arag. etc. Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 122. *Croix loc. cit. cum Laym.*

Salm. loc. cit. Spoter de leg. c. 1. n. 264. cum Suar. et Manuel. apud Pal. loc. cit. n. 3. Et idem sentit *Sanch. loc. cit. cum Henr. et Man.* quoad dispensationem facultatum concessarum Episcopis à Tridentino in *cap. Liceat*, atque idem quoad conferenda omnia sacramenta; præter Ordinem, ut dicunt etiam *Croix cum Laym. et Salm. ll. cc.* Circa verò matrimonium, *vide l. 6. n. 1085.*

DUBIUM III.

An peregrini, et vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur.

159. — « Resp. Regulariter non tenentur præceptis spe» cialibus illorum locorum. Ita *Laym. Sanch. Azor. Coninch.* » *Less. Reginald. Fill. contra Navar. Suar. Sa, etc.* et quoad » vagos etiam » (*ut cum Busemb. tenent Less. Laym. Sayr. etc. apud Salm. qui contradicunt c. 3. punct. 5. §. 2. n. 69. in fine*) « *contra Bonac. et Sanch.* Ratio est, quia non potest » dari ulla ratio hujus obligationis, cùm illi non sint subditi » vel locis, vel superioribus, quorum tales leges fuerunt; » ideòque sint extra eorum jurisdictionem. Nec obstat 1. eos » nullis partialium locorum statutis, sed solo jure communi » teneri; quia id non est absurdum. Nec 2. quòd vagi, ob » delicta admissa, puniri possint : hoc enim consuetudo rece» pit, ne scelera maneant impunita.

160. — « Dixi 1. *regulariter*, quia tenentur quibusdam » legibus, maximè quarum violatio cederet in damnum et » injuriam illius loci, in quo morantur; ut etiam iis, quæ » sunt de contractibus celebrandis.

Unde resolves hos casus :

« 1. Tales non tenentur audire missam, et possunt opera » servilia exercere die istic festo : non tenentur jejunare, nec » abstinere à carnibus, quando istic est jejunium, et domi » suæ non est. Intellige utrumque, secluso scandalo, propter » quod Episcopus loci punire posset. *Laym. loc. cit. t. 4.* » *c. 12. n. 4.*

« 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere » supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre, etc. si talia » ibi prohibita sunt. *Panorm. Regin. Sanch. n.* 36.

« Dixi 2. *præceptis specialibus;* quia si domi tuæ consue- » tudine derogatum sit alicui præcepto juris communis, et » aliò venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. Ratio est, » quia lex juris communis est universalis, et obligat omnes » sine ordine ad locum. *Laym. c.* 12. *n.* 3.

Unde resolvitur hic casus :

« Belga aliquis veniens Coloniam, v. gr. tenetur istic sab- » batis inter Nativitatem Christi, et Purificationem abstinere » à carnibus, quia privilegium ejus comedendi tunc carnes » non est personale, sed locale: ideòque exspirat extra locum. » *Laym. loc. cit.* »

DUBIUM IV.

An peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur?

161. — « Resp. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet » privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco » morantur. Ita *Sanchez l.* 2. *Mor. c.* 12. *Suar. Laym. etc.*

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis » vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium, aut Me- » diolanum iter habeat, potest inter Nativitatem Christi, et » Purificationem, in Belgio sabbatis, Mediolani verò quatuor » primis diebus Quadragesimæ carnibus vesci. *Sanch. Suar.* » *Bon. p.* 6. *n.* 61.

» 2. Si quis ex diœcesi catholica, v. g. Hildesio, ubi vetus » Calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum » est receptum, v. g. Monasterium, potest, si ibi Quadrage- » sima præteriit, carnibus vesci, ut docet *Sanch. loc. cit.*

» *Salas n. 69. Bon. n. 49. Less. l. 4. c. 2. d. 8.* qui tamen
» contrariam sententiam suadet in praxi, licèt hæc tuta sit,
» ut etiam docet *Laym.*

« Addidi *ex diœcesi catholica* : quia si catholicus veniat in
» terras hæreticorum, ubi alii catholici non sunt, tenetur
» ibi servare novum Calendarium ad vitandum scandalum,
» et contemptum Ecclesiæ catholicæ. *Vide Laym. l. 1. tom. 4.*
» *c. 11. n. 8.* »

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRÆCEPTA.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate?

162. — » Resp. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc
» in substantia includant, v. g. præceptum dilectionis Dei.
» Ratio est, quia tantùm præcipitur substantia actûs inclusi
» in præcepto, v. gr. ut honoretur parens; non autem finis,
» aut modus præcepti, ut docet *S. Th. 1. 2. q. 100. art. 10.*
» Interim certum est, requiri charitatem in operante, ut
» impletio præcepti sit meritoria, juxta illud *1. Cor. c. 13.*
» ℣. *1. Si linguis hominum loquar, etc. S. Th. Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Si quis jejunet, vel intersit sacro ob vanam gloriam,
» vel etiam ut furetur, potest nihilominùs implere præ-
» ceptum, etiam per actum ex circumstantiis peccaminosum,
» quia implet substantiam illius præcepti, licèt peccet con-
» tra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut docet *Sanch,*
» *l. 1. Mor. c. 14. Laym. l. 1. t. 4. c. 4. n. 6. Card. de Lugo*
» *disp. 22. sect. 2. n. 23* » (*Cum Salm. de leg. cap. 2. punct.*
8. n. 147. et 148.)

« 2. Simili ratione impletur votum, juramentum Deo
» factum, pœnitentia sacramentalis, licèt actus ipse sit pec-
» catum, *ibid. ll. cc.* » (*Nota tamen hìc prop. damn. ab Alex.*
VII. n. 14. : Qui facit confessionem voluntariè nullam,
satisfacit præcepto Ecclesiæ.)

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi?

163. — « Resp. Quod non » (*Requiritur tamen intentio faciendi illud quod est præceptum, ut Salm. c. 2. punct. 8. n. 139. cum Bus. infrà dub. IV.*) « Ita *Sanch. Vasq. 1. 2. q. 100.* » *art. 9. et alii communiter.* Ratio est, quia lex tantùm præ- » cipit liberam operis externi executionem, v. g. auditio- » nem sacri, non autem, ut alio peculiari actu quis velit, » vel intendat præcepto satisfacere, sive, ut alii loquuntur, » præcepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, » ut illud fiat, quia præcipitur, sed tantùm ad materialem, » sive, ut fiat, quod præcipitur. *Vide infr. l. 4. tr. 3. c. 1.* » *dub. 3.*

Unde resolvuntur sequentes casus:

« 1. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v. gr. » ignorans esse diem festum, liberè tamen interfuit sacro, » is satisfecit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut » posteà intelligens diem festum velit tunc satisfacere per » missam auditam, quia implevit substantiam actûs præcepti. » *S. Th. Henr. Fill. t. 5. c. 7. q. 7.*

« 2. Is votum, juramentum, et pœnitentiam sacramenta- » lem verè implet, qui opera promissa, vel injuncta exequi- » tur, etsi non habeat intentionem implendi : modò tamen » non applicet ea pro aliâ re. Ratio est, quia vota, etc. sunt » leges quasi particulares, quas homo sibi, vel alteri imponit, » unde tantùm obligant ad substantiam actûs. *Suar. Azor.* » *Less. Laym. n. 6.* »

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expressè intendit per illud non satisfacere?

164. — « Resp. Satisfacit. Ita *Suar. Val. Vasquez. loc.*
» *cit. et Less. l. 2. c. 7. dub. 10. contra Navar. Azor. etc.*
» Ratio est, quia præcepta tantùm obligant ad substantiam
» operis injuncti : ergò, illâ positâ, non est in potestate
» operantis ut non satisfaciat. Nec refert 1. quòd actus non
» operentur ultra intentionem agentis : quia id intelligitur,
» quando est in potestate operantis, v. g. satisfacere, vel
» non. Nec 2. quòd qui debet alteri centum, non satisfaciat
» obligationi, si liberali donatione det ducentos. Nec 3. quòd
» voto obligatus ad recitandum Rosarium, si recitet animo
» non implendi, non satisfaciat. Ratio est, quia hæ, et si-
» miles obligationes proveniunt ex voluntate promittentis,
» qui sicut ab initio debitorum se liberè constituit, sic in
» debito liberè permanere potest : obligatio autem parendi
» legi provenit ex voluntate legislatoris, ideòque non ex-
» tenditur ultra ejus intentionem, et voluntatem, nempe
» ultra substantiam operis præcepti. *Con. n.* 309. *Lessius*
» *loc. cit. et Laym. hic.* (*Et sic tenet sententia communissima*
» *cum Cont. Tourn. de virt. relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect.*
» *6. in med. Sed quæres 1. Pontas. Suar. Vasq. Valent.*
» *Salm. etc.*) *Vide l. 5. n. 176.* »

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Sacerdos, qui legit horas non eâ devotione, quâ vo-
» luit, ideòque proposuit ad satisfaciendum præcepto repe-
» tere : etsi deindè non repetat, satisfecit tamen præcepto.
» *Suar. Con. Card. de Lugo, etc.*

« 2. Audiens sacrum die festo, quod scit esse ultimum
» (vel, si non sit ultimum, intendens non audire aliud),
» licèt intenderit non satisfacere, verè tamen satisfecit præ-
» cepto de audiendâ missâ ; etsi peccarit contra aliud præce-
» ptum, quo quis tenetur esse subditus legislatori. *Card. de*
» *Lugo loc. cit.* »

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est?

165. — « RESP. Quod sic. Ratio est, quia, cùm lex detur hominibus, non brutis, ideòque humano modo sit implenda, hinc impletio omnis præcepti, sive humani, sive divini debet esse actus humanus conjunctus cum libertate, et voluntate operantis, id est, ut velit, sive intendat facere hoc, quod est præceptum; v. gr. audire sacrum, jejunare, etc. Est communiss. *Vide Vasq.* 1. 2. *q.* 100. *a.* 9. *Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Qui audivit sacrum die festo ebrius, dormiens, aut impos suî quomodocumque, aut nescius quid aggrederetur, aut vellet facere, tenetur postea compos suî factus audire aliud sacrum. *Suarez, Sanch. Salas d.* 9. *n.* 32.

« 2. Is, qui audivit sacrum, jejunavit, etc. prorsùs violenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus humanus defectu voluntarii. *Vasq. Suar. Azor. Fill. n.* 252.

« Dixi *prorsùs violenter;* quia, si famulus, v. gr. metu domini, aut puer metu magistri, sacrum audiat (esto non sit auditurus, si magister abesset) is, etsi perversâ voluntate illâ peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio est, quia metus non tollit libertatem. *Sanch. Salas loc. cit. Laym. l.* 2. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 12.

» 3. Recitans horas solâ intentione legendi, vel addiscendi non satisfacit; utì nec ille, qui vadit ad sacrum tantùm, ut oculos pascat, cum alio colloquatur, vel exspectet amicum. *Card. de Lugo loc. cit. n.* 23.

» 4. Nec satisfacit is, qui tantùm fictè confitetur, v. gr. orat, etc. quia non ejus fictio, sed opus præceptum est. »

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri?

166. — « Resp. 1. Uno actu diversa præcepta simul impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis.
» Patet ex praxi quotidianâ : qui enim obligatur ad horas
» ratione Ordinis, et beneficii, satisfacit unâ recitatione.
» *Sanch. l. 1. c. 14. Salas. Bonac p.* 10.

Unde resolvuntur hi casus :

» 1. Cùm Dominica, et festum incidunt in eumdem diem, non
» teneris audire duo sacra.

» 2. Votum, et pœnitentia in confessione injuncta plerùmque
» non implentur per actum aliàs debitum : quia hæc plerùm-
» que non est mens voventis, et confessoris. *Vide Suarez t.*
» *4. in 3. p. Sanch. l. 1. Mor. c. 14.*

» Dixi *plerùmque ;* quia subinde confessarii injungunt opus
» aliàs præceptum.

» 3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum,
» v. gr. non satisfacit, si semel dat centum : quia in debitis
» justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem ; non potest autem
» unum centum æquale esse debitis plurium centum. Unde
» in his alia est intentio, et mens se obligantis. *Sanch. Salas*
» *loc. cit.*

« Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus du-
» plici præcepto satisfacere, dummodò unum non impediat
» alterum. Est communis. Et ratio est, quia plerùmque tem-
» porum diversitas non præcipitur. *Suar. Az. p. 1. l. 7. c. 5.*
» *Sanch. lib. 1. c. 14.*

Unde resolves :

« 1. Potest quis eodem tempore audire missam in festo
» præceptam, et simul legere horas, vel alias orationes voto,
» aliàve ratione debitas. *Bonac. p.* 10. *n.* 8.

« 2. Potest item qui tenetur audire duas missas, eas » audire simul, imò etiam tres, ut docent aliqui, dum simul » in pluribus altaribus celebrantur. *Sanch.* 1. *mor.* c. 14. 12. » *Major. in* 4. *dist.* 18. »

DUBIUM VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

167. — « Resp. Si violet præcepta materialiter tantùm » diversa, ita ut, licèt sint plurium legislatorum, habeant » tamen motivum formale idem, et versentur circa materiam » eamdem numero cum iisdem circumstantiis, unum tan» tùm peccatum committit; si verò præcepta sint formaliter » diversa, ob motiva proxima specie distincta, vel versentur » circa materiam numero diversam, committet plura pec» cata: quia sunt obligationes, et malitiæ diversæ. Ita *San*» *chez lib.* 9. *de matrim. dist.* 15. *Vasq.* 1. 2. *dist.* 9. *Salas* » *C. de Lugo d.* 16. *n.* 245. » (*Vide dicenda l.* 2. *n.* 53.)

Unde resolvitur:

« 1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in Quadra» gesimam, aut neglexit sacrum festo incidente in Domini» cam, unicum commisit peccatum, satisque est confiteri » de jejunio, et sacro uno; quia in his præceptis unica est » ratio formalis, et motivum proximum, v. gr. in priore » maceratio carnis, in posteriore cultus Dei. *Laym. Sanch.* » *Card. de Lugo loc. cit.*

« 2. Qui violat votum, et juramentum, vel votum, et » præceptum Ecclesiæ de eâdem re, duplicem malitiam com» mittit, ac proinde id in confessione explicandum est: quia » voti observatio præcipitur ut fides Deo debita servetur; » juramenti autem, ne Deus vocetur in falsum testem: et » sic duæ sunt hic rationes formales; utì et sunt in omis» sione missæ, quæ et propter festum, et ex injunctâ pœ» nitentiâ audiri debet. *Card. de Lugo loc. cit.*

« 3. Si ligatus cum ligatâ adulteretur, duplex peccatum

» injustitiæ committit, unum contra propriam uxorem, alte-
» rum contra maritum adulteræ : uti etiam si quis uno actu
» occidat plures, sunt plura homicidia, quia in istis materia
» est numero diversa. *Laym. l. 1. t. 2. c. 10. n. 3. Sanch.*
» *Card. de Lugo loc. cit.* »

CAPUT IV.

QUÆ EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRÆCEPTI.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset?

168. — « Resp. Si sit invincibilis, excusat; quia nemo » peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem præ- » supponit. Si autem sit vincibilis, et culpabilis, non excu- » sat; qualis est, cùm poteras, et tenebaris scire, aut » discere, et in mentem veniebat dubitare; nec studuisti » intelligere. *S. August. S. Th. Sanch.* 10. *mor. c.* 6. *et cæteri* » *communiter, contra Palaum.*

Unde resolvitur :

« 1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, cœnet, » aut carnes comedat, non peccat : similiter in aliis, ut si » occidas hominem putans esse feram. *Bonac. quæst.* 8. *p.* 3.

« 2. Si in aliquâ re tantùm advertas malitiam unius generis, » illam solam contrahis; ut v. gr. si quis cognoscat fœmi- » nam, quam scit non esse suam, ignorat autem esse con- » sanguineam, is fornicationem tantùm, vel adulterium com- » mittit, non incestum. *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 2. *Bonac.* » *loc. cit.*

169. — Quæritur inde, an ignorantia excuset à pœnâ legi annexâ? Respondetur ex *Laym. l.* 1. *tract.* 4. *cap.* 20. quòd, qui ignorat inculpabiliter legem, excusetur à culpâ, et ab illius pœnâ. E converso qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minimè excusatur à pœnâ. Ita *Laym. cum communi ib. n.* 6. Excipitur 1. Si pœna sit gravissima excedens

meritum criminis. 2. Si sit censura ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa, seu culpabilis, ut docet *Laym. cum communi de cens. c. 5. n. 7.* Et constat *ex c. 2. de Const. in 6.* Idem autem efficit ignorantia, quod oblivio legis *Laym. ib.* Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sive virtualis contemptus legis. *Vide l. 7. n. 47.*

Imò si censura sit indicta præsumentibus, sive temerè, consultò, aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia etiam crassa, non autem affectata (quæ adest, cùm quis studiosè negligit scire legem, ut liberiùs agat); quia hæc scientiæ æquiparatur. Ita *Laym. d. c. 5. et alii*, sed *vide l. 7. n. 48.*

DISSERTATIO

In quâ ostenditur, dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad naturalem legem spectantibus.

170. — Exploratæ jam veritatis est, invincibilem ignorantiam dari non posse in rebus iis, quas homo scire potest, et tenetur. Cùm itaque quod scire tenetur ignorat, et ignorantiam, versâ vice *studio superare potest*, ut verbis utar divi Thomæ 1. 2. *q.* 76. *a.* 2. à culpâ liberari neutiquam potest. Quænam verò nos scire tenemur, tradit Angelicus ibidem; cujus hæc sunt verba : *Omnes tenentur scire communiter, quæ sunt fidei, et universalia juris præcepta; singuli autem quæ ad eorum statum, vel officium spectant.* Eapropter, ubi de naturali jure sermo fit, palàm est, invincibilem ignorantiam in primis ipsius principiis dari non posse, quo pacto sunt : *Deus est colendus : Quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Ita etiam dicimus, neque immediatas ab ipsis erutas conclusiones, seu proximè præfatis principiis connexas et cohærentes invincibiliter posse ignorari (1), quemadmodùm certè sunt Decalogi præcepta. Porrò insuper affirmamus, quòd istiusmodi ignorantia invincibilis ne in obligationibus quidem datur, quæ ad proprium statum, vel officium pertinent;

(1) « *In Hom. Ap. tr.* 1. *n.* 3. additur : Nisi in rudibus et ad breve tempus » vel nisi addita aliqua circumstantia apparenter cohonestante. » *Edit.*

quandoquidem qui cuipiam statui se mancipat, ex gr. ecclesiastico, vel religioso, vel qui aliquod munus suscipit obeundum veluti judicis, medici, confessarii, aut id genus munus aliud, tenetur illius status, aut officii obligationes callere, vel in iis instrui, et qui eas ignorat, negligens instrui, aut ob timorem, ne deinceps teneretur eas observare, aut ob voluntariam negligentiam, ejus ignorantia culpabilis semper erit, atque omnes errores, quos tali negligentiâ deinde commiserit, omnes culpabiles erunt, etiamsi in iis committendis actualem eorum malitiæ advertentiam non habeat; siquidem ad hoc ut culpabiles sint, virtualis advertentia satis est, seu interpretativa (ut alii loquuntur) quam initio habuit, cùm proprias obligationes scire neglexit, ut sapienter, et communiter docent *Habert Theol. dogm. t.* 3. *de act. hum. cap.* 1. §. 3. *quæst.* 5. *Collet. Comp. mor. tr. de peccatis, c.* 2. *art.* 2. *sect.* 1. *concl.* 1. Antoine *Theol. mor. c.* 4. *de peccat. q.* 7., *aliique, divo Thoma* duce, juxta quod superiùs prænotatum est, et pro eo, quod expressiùs idem S. Doctor *Opusc. de consc. q.* 17. *a.* 5. *ad.* 3. *et ad* 5. ad hanc rem apposité dicit, ubi docet, excusari non posse judicem illum, qui in sententiâ ferendâ errat, propterea quòd leges ignorat, quas didicisse tenebatur.

Dixi communiter, quia licèt alii multi DD. ut *Sylvius, Suarez, Gammachæus, Isambertus*, videantur pro singulis peccatis actualem advertentiam postulare, saltem quando cujusque peccati causa ponitur, tamen omnes, nemine discrepante, consentiunt, satis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, advertentiam illam, quam initio habet homo, cùm statum quempiam assumit, aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sit in iis quæ agere debet, et in quibus necesse est versari ratione muneris, et hoc non obstante negligit; quia tunc in confuso saltem errores prævidet, quos non informatus, et instructus admittere poterit, et cavere non curat. Si verò quis in suo munere sufficienter anteà se curavit instrui, et nihilominùs in re quapiam erravit quæ munus suum respiciat, aut statum, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam, vel invincibilem inadvertentiam ab omni prorsùs culpâ utique liber esset, ut mox docebimus.

Certum igitur est, quòd in primis juris naturalis princi-

piis, æquè ac in proximis conclusionibus, et certis obligationibus proprii statûs non datur invincibilis ignorantia, quia lumine ipso naturæ talia omnibus nota sunt, præterquam illis, qui oculos claudunt, ne ea videant. Et de his nimirùm loquitur *D. Th.* 1. 2. *q.* 94. *a.* 6. *Ad legem naturalem pertinent primò quidem quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota*; secundò autem *quædam secundaria præcepta, magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis*; et affirmat, utraque ignorari non posse nisi ex passione, vel ex ignorantiâ culpabili; quoniam sicuti docet *P. Suarez*: *Natura ipsa, ac conscientia pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari.*

171. — Contrà verò unanimis theologorum sententia est, tum probabilistarum, tum antiprobabilistarum, in conclusionibus mediatis, et obscuris, seu remotis à principiis, utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem: ita docet idem *S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 76. *a* 3. qui statuit, dupliciter ignorantiam esse voluntariam, et culpabilem, vel *directè, sicut cùm aliquis studiosè vult nescire aliqua, ut liberiùs peccet; vel indirectè, sicut cùm aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod à peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum. Si verò sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato.* Affirmans itaque Angelicus: *Si verò ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato*, sanè ostendit, ignorantiam adhuc eorum, quæ scire tenemur, posito, quòd sit invincibilis, à peccato excusare. Idem pariter docet luculentioribus verbis *Quodlib.* 8. *art.* 15. ubi hæc reperiuntur verba: *Error autem conscientiæ quandoque habet vim absolvendi, sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantiâ ejus, quod quis scire non potest, vel scire non tenetur; et in tali casu, quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter*; et consequenter, si nullum peccatum committere intenderet, nullum quidem committeret. Notetur attentè: *Scire non potest, vel scire non tenetur*. Igitur etiam in casu, quo quis scire tenetur

præceptum; si illud scire nequeat, ejus ignorantia est invincibilis, excusatque à culpâ, prout in suâ naturâ esset; sapienter advertendo cum *Joanne à S. Thom.* 1. 2. *q.* 6. *disp.* 3. *diffic.* 1. illa verba *scire potest* intelligi non remotè, sed proximè, et expeditè, ita ut omissio debitæ diligentiæ in veritate requirendâ sit propriè volita: *Illud axioma*: Qui potest, et tenetur, et non facit, peccat, *intelligi de eo qui potest proximè, et expeditè, non remotè tantùm, et impeditè, quia* (*ut suprà diximus*) *omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsâ voluntate.*

Itidem *D. Antoninus* apertè monet, in conclusionibus remotis quidem dari ignorantiam invincibilem, *p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28. sic inquiens: *Et si diceretur hic esse usuram, et usura est contra Decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cùm sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cùm autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expressè per se vel reductivè sunt circa jus naturale, et divinum, et contra fidem vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media, et non clarè probantur esse contra præcepta, et articulos.* Idem tuetur *Habert*, dicens *Theol. tom.* 3. *de act. hum. c.* 1. §. 3. circa fin. *Circa conclusiones remotiores juris naturalis, quales sunt prohibitio usuræ, uxorum pluralitas, matrimonii indissolubilitas, etiam interveniente aliquâ gravi causâ, potest esse ignorantia invincibilis, quia non deducuntur ex primis principiis, nisi longiori discursu.* Et *Gersonius de vitâ spirit.* qui scripsit: *Concors est sententia, nullum in iis quæ legis naturalis sunt cadere ignorantiam invincibilem*, respondet id dici, et affirmari quoad prima principia, et primarias conclusiones, secùs verò quoad remotiores conclusiones: imò addit quandoque adhuc ipsas primarias conclusiones quibusdam in circumstantiis invincibiliter ignorari posse, ex gr. si quis sibi persuadet errore deceptus, quòd teneatur mentiri, ut proximum à morte vindicet.

Joannes Baptista Du Hamel non absimiliter nos certiores facit (*lib.* 2. *de act. hum. c.* 3. *in fin. vers. Ad legem*) sic scribens: *Quod autem ex eo jure necessariò quidem, sed non ita manifestè deducitur, ut fortè polygamia et alia hujus generis, invincibiliter ignorari posse probabile videtur*; adeò

ut nullâ vel levi suspicione ea esse prohibita his in mentem venerit; ac licèt ea vitia ex peccatis liberè admissis oriantur, ac proindè voluntaria videantur, et eâ ratione ignorantia sit pœna peccati, hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cùm ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerint.

P. Laurentius Berti de Theolog. discipl. t. 2. lib. 21. c. 10. eamdem sententiam sic scribendo defendit: *Verissimam tamen puto sententiam oppositam, et circa consequentias juris naturæ remotissimas censeo ignorantiam invincibilem esse admittendam... Illam tenent omnes ferè Ægidiani, ac Thomistæ, et* Sylvius, l'Herminier *aliique communiter, cujus assertionis hæc videtur ratio apertissima, quòd conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque discursu, quem rudes plurimi efformare nequaquam valent.* Idque comprobat cum *D. Th. in 1. 2. q. 100. a. 1.* ubi dicit: *Quædam verò sunt, quæ subtiliori consideratione rationis à sapientibus judicantur esse observanda, et ista sic sunt de lege naturæ ut tamen indigeant disciplinâ, quâ minores à sapientibus instruantur.* Quocircà concludit *P. Berti*, rudem hominem, si in hoc negligens non sit, non esse condemnandum. Et ne peritum quidem esse damnandum, subjungo, si ex ignorantia invincibili operetur; quoniam nullus reperitur, doctissimus licèt sit, qui judicare sciat de cunctis obscuris rebus ad jus naturale pertinentibus juxta inconcussam veritatem; nam eadem veritas, ut ait *D. Th. 1. 2. q. 94. a 4.* non est omnibus æquè nota: *Sed quantùm ad proprias conclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota.* Idem habet *P. Gonet, in suo Clypeo theolog. t. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 55.* ubi loquens de præceptis remotis à primis principiis, dicit: *Potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans à peccato.* Et *in tract. de probabil. circa finem* de eâdem sententiâ loquens, ait contrariam esse singularem, paucorum, et improbabilem. Idem habet *P. Collet Comp. mor. tr. de actibus hum. c. 1. a. 1. sect. 2. concl. 4.* hisee verbis: *Non datur ignorantia invincibilis juris naturalis quoad prima principia, et proximas eorum conclusiones, datur verò quoad magis remotas.* Idem quoque *P. Antoine in Theolog. mor. de peccat. c. 4. q. 6.* dicens: *Datur in aliquibus ignorantia invincibilis*

circa quædam præcepta juris naturalis valdè abstrusa, et remota à principiis: est communis sententia, quia cùm aliqua præcepta sint valdè abstrusa, et remota à primis principiis, à quibus sine longo, et difficili discursu deduci nequeunt, facilè ignorari possunt invincibiliter. Et insuper refert anno 1685. die 8. Augusti Romæ inter varios articulos tertium sequentem articulum fuisse damnatum: *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic et nunc contra jus naturæ agit.* Arrisit mihi fusè, et distinctè horum quos retuli auctorum referre verba, quia sunt antiprobabilistæ. Cæterùm innumeri penè sunt alii, qui veluti certam eamdem vindicant sententiam, ut *Sylvius, Sotus, Gammachæus, Isambertus, Cardinalis Aguirre, Wigandt, Cuniliati, Salm. scholastici, et morales,* quibus omnibus adhærent *D. Anselmus, Azorius, Suarez, Tapia, Prado, Vasq., la Croix, Duvallius, Medina, Maldonatus, et alii.* Neque in aliam sententiam ivit doctissimus præsul *Julius Torni* in suis notis in *Estium,* ubi scripsit ejusdem fuisse sententiæ *Cajetanum* (quem perperam pro se stare facit *Contensonius*) cùm hisce conceptis terminis scripserit *Cajetanus: Hominem quantùm in se est in opinionum delectu à divinâ bonitate excusari, si veritatem non assequens à rectâ deflectat morum regulâ, non exigit magis Deus ab homine.* Prorsùs idem nuperrimè scriptum reliquit Archiepiscopus Parisiensis *Beaumont in suâ Pastorali Catechesi,* cujus verba gallico sermone conscripta sic latinè reddita afferuntur: *Licèt invincibiliter ignorari non possint juris naturalis principia, eorumque proximæ conclusiones, nihilominùs tamen eorum obscuriores, remotioresque consequentiæ possunt esse, et sæpè sunt invincibilis ignorantiæ materia. Hoc punctum cunctis in verbis simul congregat celebriorum theologorum suffragia.*

172. — Comprobatur autem magisque firmatur nostra sententia à secundâ Bajanâ propositione ab *Alex. VII.* proscripta: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato formali.* A cujus propositionis proscriptione luculenter infertur, quòd Pontifex idcircò eam damnaverit, quia pro certo habuit, dari utique posse ignorantiam invincibilem in aliquibus difficilibus, reconditisque rebus, quæ ad legem naturalem spectant. Nec dissimile colligitur ab alterius Baja-

næ propositionis damnatione : *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ulteriùs apertissimè confirmatur è thesi ab eodem Pontifice damnatâ : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Nisi ignorantia invincibilis daretur circa jus naturale, ut ajunt adversarii, à culpâ neque excusaretur quidem qui sequitur opinionem probabilissimam, quia adhuc probabilissima versatur in discrimine errandi quandoquidem, hæc non extra, sed intra probabilitatis terminos existit : ratio nostræ sententiæ, ut finem tandem aliquando faciam, quam *S. Thomas* adducit 1. 2. *qu.* 19. *art.* 6. ea cumprimis evidens est : *Manifestum est, quòd illa ignorantia, quæ causat involuntarium, tollit rationem boni, et mali.*

175. — Sed ad eam dissertationis partem deveniamus, ubi audire vacat, quæ contra nos jaciant duo acerrimi contradictores, alter nempe *P. Jo. Vincentius Patutius*, qui se ficto nomine appellat Adelphum Dositheum, alter anonymus, qui librum suum *Regulam morum* inscribit, qui ambo quæ italico sermone scripserunt, latinè hìc redduntur. Absolutè igitur negantes dari ignorantiam invincibilem circa quamlibet rem, audiamus primùm *Patutium* italicè (ut dixi) scribentem in eâ, quam latinè traducimus, formâ : *Juxta ideam quam habemus à divinis Scripturis, à SS. PP.*, divo Thoma, *et à communi antiquorum sensu. ac etiam à modernis primi subsellii theologis, peccata ignorantiæ, quando tenemur scire legem, ea sunt (rigorosè, et propriè loquendo) quæ committuntur, et quorum coram Deo rei sumus, tempore quo ignoramus ea committere, quia à propriâ nostrâ culpâ oritur, quòd ignoremus, et hâc de causâ* D. Thomas *hâc in re* in c. 1. Epist. ad Rom. *clarissimum axioma illud, et certum docuit : Ignorantia, quæ causatur ex culpâ, non potest subsequentem culpam excusare ; atque hâc ratione peccatur, quamquam non habeatur, nedum scientia à vobis expostulata, cognitio nimirùm certa, et evidens (loquitur hic mecum circa licitum usum opinionis æquè probabilis, quem defendo) sed ne incerta quidem, et obscura peccati, quæ haberi poterat, quamque habere tenebamur. Et deinde concludit : Pauca hæc sint satis, ut instruamini in negotio, cujus adæquatam non videmini ideam efformasse.* Sed hìc erravit *P. Patutius*, existimans, me, ut ipse est, penetrantis,

et acris esse ingenii, sed durâ, obtusâque mente cùm ipse sim, fateor hanc brevem instructionem mihi satis non esse, quoniam intelligere numquam potui, quomodo homo peccet, cùm invincibili ignorantiâ de peccato laboret, postquam debitam adhibuerit diligentiam, ut informetur, et ignorantiâ careat.

Auctor verò *Regulæ morum* in universo ferè suo libro probare nititur, nos minimè posse sine formali peccato rem quampiam ignorare, quæ ad jus naturæ spectet; sed videamus, quæso, quomodo id probet, etenim à responsionibus, quæ suis oppositionibus reddentur, clariùs patebit nostra sententia: *Non datur* (inquit pag. 345.) *ignorantia invincibilis juris naturæ, et divini, præterquam in pueris, furiosis, et amentibus.* Deindè *pag.* 354. sic concludit: *Ignorantia juris naturalis numquam illos excusat, qui cognitione, et libero rationis usu operantur.* Quæ sanè conclusio reprobat, damnatque cujuscumque probabilis opinionis usum, etiamsi probabilissima foret; omnesque ad amplectendum tutiorismum proscriptum adigit.

Probat ipse potissimùm intentum suum, affirmans nos teneri sequi veritatem; proptereà quòd veritas est unica morum norma, et idcircò in *cap.* 1. ob eam rem multos consarcinat simul Scripturæ textus: *Ego sum via, veritas, et vita.* Joan. *c.* 14. ℣. 6. *Viam Dei in veritate doces.* Matth. *c.* 22. ℣. 16. *Omnes viæ tuæ veritas.* Ps. 118. ℣. 151. *Si Filii tui..... ambulaverint coram me in veritate.* 3. Reg. *c.* 2. ℣. 4. *Ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à Patre.* 2. Joan. *c.* 4. *Gentium custodiam veritatem.* Isaiæ c. 26. ℣. 2. *Qui facit veritatem venit ad lucem.* Joan. c. 3. ℣. 21. *In veritate non stetit.* Joan. c. 8. ℣. 44.

Verùm enimverò tanto poterat auctor labori parcere, nemo enim inficiatur, in operando teneri nos veritatem quærere, eamque sequi. At petere fas sit, quonam alio pactò possimus nos veritatem noscere, nisi ratione ducti? Dicendum igitur, illam veritatem nobis esse sequendam, ac amplectendam, quæ à ratione exhibetur, et præter oculos veluti ponitur. Hinc *P. Collet tr. de actibus hum. cap.* 3. *art.* 1. *sect.* 1. *concl.* 2. *obj.* 1. *R.* rectè distinguit moralitatem objectivam actûs in se considerati à moralitate formali agentis, docetque, quando ex invincibili ignorantiâ quis operatur, contingere posse, ut

non solùm non peccet, sed insuper mereatur, operando juxta rationem, quæ recta videtur, licèt ipsa reverà supremæ rationi repugnet. *Sed quia* (inquit *Collet*) *repugnantia hæc aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantiâ, ideò non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonam fidem agentis qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab eâ deficit.* Idque totum confirmat *D. Th.* 1. 2. *q.* 19. *a.* 1. *ad* 3. docens, objectum actûs ratione mediante repræsentari voluntati, atque in quantùm cadit sub ordine rationis, objectum illud causat in voluntate bonitatem moralem. En ejus verba: *Ad* 3. *dicendum, quòd bonum per rationem repræsentatur voluntati ut objectum, et in quantùm cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, et causat bonitatem moralem in actu voluntatis; ratio enim principium est humanorum, et moralium actuum, ut suprà dictum est q.* 18. *a* 5. Ubi idem S. Doctor docendo notat voluntatis actus bonos, et malos dici, prout à ratione manifestantur: *In actibus autem bonum, et malum dicitur per comparationem ad rationem: quia ut* Dionysius *dicit* 4 *cap. de divinis nominibus:* Bonum hominis est secundùm rationem esse, malum autem quod est præter rationem.... *Dicuntur autem aliqui actus humani, vel morales, secundùm quod sunt à ratione.*

Quocircà idem angelicus Doctor 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. humanam rationem statuit tamquam proximam voluntatis naturæ regulam, dicens, quòd lex æterna, licèt sit prima regula, nihilominùs tamen est remota, et potiùs est ratio Dei, quàm nostra: *Regula autem voluntatis humanæ est duplex, una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio: alia verò est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.*

Sed nequaquam, inquit præfatus anonymus auctor *Regulæ bonorum morum,* quando contra legem quis operatur, semper peccat, neque ratio sufficit ad excusandum à peccato. Sic ipse c. xi. *p.* 168. ubi quod italicè scribebat, sic nos fideliter latinè reddimus: *Non negatur quòd ratio debet esse regula proximior nostrarum actionum..... At hoc intelligitur, cùm ipsa legi æternæ submittitur, etc. Sed non semper accidit, quòd ratio à lege Dei dirigatur: unde non solùm dici non potest, rationem esse regulam nostrorum morum, et in-*

errorem labi non posse quemquam ipsam sequentem, sed etiam veritas est universis in scholis receptissima, quòd quando ratio fallitur, voluntas peccet si eam sequitur: Ratio humana potest errare, et ideò voluntas concordans rationi humanæ non semper est recta; sed voluntas concordans rationi erranti est mala. Hæc est conclusio S. Thomæ, *omniumque theologorum.* Sic auctor finem facit.

Sed videmus, quæso, quod tradit *S. Thomas* in loco, ubi hunc articulum proponit: *Utrùm voluntas concordans rationi erranti sit bona? 1. 2. q. 19. a. 6.* Ibi S. Doctor sic ait: *Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod suprà dictum est (q. 6. a. 8.) quòd ignorantia quandoque causat involuntarium, quandoque autem non. Et quia bonum, et malum morale consistit in actu, in quantùm est voluntarius, ut ex præmissis patet (art. 2. hujus quæstionis) manifestum est, quòd illa ignorantia quæ causat involuntarium tollit rationem boni, et mali moralis, non autem illa, quæ involuntarium non causat. Dictum est etiam suprà (q. 6. a. 8.) quòd ignorantia, quæ est aliquo modo volita, sive directè sive indirectè non causat involuntarium; et dico ignorantiam* directè *voluntariam, in quam actus voluntatis fertur:* indirectè *autem propter negligentiam, ex eo quòd aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur. Si igitur ratio, vel conscientia errat errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis, vel conscientiæ non excusat, quin voluntas concordans rationi, vel conscientiæ sic erranti, sit mala.* Notentur verba: *si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Quapropter, quando error non est volitus, neque directè neque indirectè per negligentiam, excusat à peccato.

Neque obstat dicere, quòd cùm res aliqua mala sit, etiamsi ratio eam repræsentet ut bonam, semper sit mala, etenim respondet *D. Th. in eod. art. ad 1.*, id esse verum propter illud generale axioma: *Bonum causatur ex integrâ causâ, malum autem ex singularibus defectibus*, et ideò S. Doctor subjungit, *ad hoc quòd dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quòd secundùm suam naturam sit malum, sive quòd apprehendatur ut malum.* Hoc verò nequa-

quam efficit actiones, quæ contra legem fiunt, esse formalia peccata. Quando peccatur contra legem invincibiliter ignoratum, materialiter tantùm, non formaliter peccatur; quia lex non ut in se est, sed prout repræsentatur à ratione, ita fit regula, et mensura nostræ voluntatis, ut sapienter animadvertit, et scribit *Joannes à S. Thoma 1. 2. q. 18. disp. 11. art. 2. circa finem* dicens: *Et cùm instatur, quòd potest ratio proponere contra legem ex errore invincibili, dicimus, quòd non potest proponere contra legem formaliter, sed materialiter, id est contra legem ut est in se, non contra legem, ut existimatam, sub quâ conditione tantùm potest lex mensurare, non secundùm se precisè ut in re, et nondum ut manifestatam.* Juxta id, quod idem auctor anteà scripserat (*cit. quæst. 18. disp. 9. art. 1.*): *Moralitas in actibus liberis non est aliud, quàm eorum commensuratio, et ordinatio secundùm regulas rationis.*

Sed reponit auctor *Regulæ morum*, *D. Th.* eodem articulo hæc verba subjungere: *Si ratio errans dicat, quòd homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eò quòd error iste provenit ex ignorantiâ legis Dei, quam scire tenetur.* Igitur, infert, quotiescumque quis operetur contra legem Dei, non excusatur à peccato, licèt ratio contrarium ei repræsentet. Idque confirmat alio Angelici textu (*in Quodlib. 5. art. 27. ad 2.*): *Si alicui dictat conscientia, ut faciat illud, quod est contra legem Dei, si facit, peccat, quia ignorantia juris non excusat à peccato, nisi fortè sit ignorantia invincibilis, sicut est in furiosis, et amentibus, quæ omninò excusat.* Insuper id confirmat textu *Bonifacii VIII. de reg. juris 13. in 6. Ignorantia facti, non juris, excusat.*

Verùm textibus hisce omnibus claræ sunt responsiones. Cùm *S. Thom.* ait: *Ignorantia legis Dei, seu ignorantia juris non excusat*, loquitur tantùm de ignorantiâ illorum præceptorum Dei, quæ idem exprimit aliis in locis, prout superiùs animadvertimus (*ex S. Thom. 1. 2. qu. 76. a. 2. et q. 19. a. 6.*) quæ ignorari non possunt sine culpa positivæ negligentiæ, quemadmodùm sunt prima principia legis naturalis, eorumque proximæ conclusiones, id est præcepta Decalogi, ut communiter docent cum *D. Th.* alii supràlaudati AA. Nec absimiliter intelligi debet auctoritas *Gersonis* nobis ab adversario objectata, uti explanat

Habert. Eâdem quoque ratione explicandæ sunt auctoritates *Alberti Magni*, et *Adriani* Papæ; nam in pastorali epistola Archiepiscopi *Beaumont* pro me hos auctores stantes citatos reperio, nempe *Albertum Magnum in 2. dist. 22. art. 10.* et *Adrianum in 4. sent. tract. de clav. Eccl. q. 5.* Cæterùm certum est, *D. Th.* primis principiis exceptis, ac proximis inde conclusionibus in reliquis abstrusis, et obscuris admittere, pluribus in locis, utì monuimus, ignorantiam invincibilem. siquidem 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. affirmat, quòd, cùm ignorantia est invincibilis, licèt sit de rebus, quas homo scire tenetur, excuset à peccato, illis verbis: *Si verò talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, omninò excusat à peccato.* Accedit, quòd alio superiùs allato loco 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. doceat, tunc esse malam voluntatem, quæ sequitur erroneam rationem, quando ratio errat sive directè sive indirectè propter voluntariam negligentiam circa ea, quæ homo scire debet: *Si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia error est circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Igitur cùm error non sit voluntarius saltem ratione negligentiæ, utique excusat à peccato.

Ad textum autem *Bonifacii VIII.* qui contra nos ponitur: *Ignorantia facti, non juris, excusat*, appositè respondent *Sylvius in* 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. *q.* 7. *concl.* 7. et *Antoine de peccat. cap.* 4. *q.* 6., id locum habere in statutis forensibus, quorum ignorantia plerumque præsumitur vincibilis post eorum promulgationem in foro factam, dummodò aliqua specialis ratio, quâ contrarium præsumeretur, non adesset, ut habetur ex *c. Cùm in tua, tit. qui matr. accus. etc.*

Opponit deindè anonymus varias Scripturæ auctoritates, quibus probare nititur, non dari ignorantiam invincibilem circa jus naturæ: *Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Luc. c. 12. ℣. 48. *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.* Psal. 24. ℣. 7. *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* 1. Tim. c. 1. ℣. 13. Verùm textus hi omnes, prout docet *Habert de act. hum. c. 1. §. 3. circa fin.* et ex concordi suffragio interpretum universorum de ignorantiâ crassâ intelliguntur, quæ ceteroqui peccatum diminuit, sed supplicium

non effugit, *quia, ut ait Habert, est volita saltem indirectè, quatenùs qui ed laborat, voluntariè omittit diligentiam, ut addiscat, vel suscipit officium, ad quod præstandum non potest adipisci scientiam requisitam.* Et ideò, prosequitur idem auctor, à concilio Diospolitano damnata fuit propositio *Pelagii*, hisce terminis concepta: *Ignorantia non subjacet peccato, quoniam non secundùm voluntatem evenit, sed secundùm necessitatem.* Fuit igitur damnata, quia nempe ignorantia crassa est vincibilis, adeòque culpabilis.

At insurgit anonymus: Christum Judæi cruci affixerunt, ipsum non cognoscentes, prout idem Salvator noster patefecit, cùm dixit: *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Luc. c. 23. ℣. 34. Infideles credunt, honorem se præstare Deo, apostolos morti tradentes: *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Joan. c. 16. ℣. 2. Ita pariter hæretici veritatem tueri putant, catholicos persequendo. Verùm quidquid objicitur, paucis clarè diluit prælaudatus *Habert: Judæi per miracula, et prophetias potuerant cognoscere Christum Dominum, juxta illud: Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.* Joan. c. 5. ℣. 46. *Si opera non fecissem in eis.... peccatum non haberent.* Ibid. c. 15. ℣. 24. *Hæretici, et alii infideles, si velint attendere ad notas veræ religionis, eam in Ecclesiâ Romanâ facilè deprehendissent.*

174. — Sed iterùm instat anonymus sic dicens: Ignorantia cognoscendi aliquod naturale præceptum oritur à nobis ipsis, vel quia omnem debitam diligentiam non adhibemus in veritate quærendâ, vel quia à Deo non postulamus, utì par est, gratias, ut divinam legem cognoscamus; quoniam (inquit) quemadmodùm fides nostra divino elevari debet lumine ad sancta mysteria credenda, ita nostra ratio ab eodem lumine elevari debet, ad habendas perspectas vias progrediendi ad Deum. Quocirea David propheta orabat: *Domine, ostende mihi legem tuam, et doce me facere voluntatem tuam.* Hinc p. 253. sic denique concludit: *Non potest sine peccato esse, quod hâc ignorantiâ contra legem Dei efficitur.*

Ergò, respondeo, cùm videmus tot viros doctos et pios ac etiam in Sanctorum numerum relatos multis in quæstionibus invicem adversatos fuisse in pluribus ad legem

naturalem spectantibus, dicere fortène debemus alterutrum eorum peccasse, et damnationem subiisse? Ita loquitur *P. Antoine in cit. loc. de peccat. c. 4.* in hanc rem: *Si S. Th. et S. Bonav. de multis ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident; alteruter ergò erravit; et tamen neuter opinionem ullam ante obitum retractavit; ergo si non datur ignorantia invincibilis legis naturalis in re quapiam, alteruter in gravi peccato diem clausit extremum, cùm sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina, sicque damnatus est.* Et reverà, nos non latet, *S. Thomam* defendere, jùdicem debere damnare illum, quem in jure constat esse reum, licèt ipse judex sciat illum esse innocentem; sed *S. Bonaventura* id negat. E converso *S. Bonaventura* tuetur, peccatorem, nisi statim à commisso peccato confiteatur, novum patrare peccatum, idque negat *D. Thomas.* Atque id genus exempla eruditorum, sanctorumque virorum, qui de præceptis naturalibus discutientes discordes manserunt, ait *S. Antoninus p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10.* sexcenta propè afferri posse. Idem doctissimus *Morinus part. 3. exercit. 5. c. 9. de Sacram. Ord.* docet, cùm dicit: *Quicumque annales Ecclesiæ attenderit, facilè animadverteret, auctores ecclesiasticos multá aliquando opinionum varietate discordes fluctuasse.* Insuper *Natalis Alexand. tom. 3. disp. 16. sect. 2. P. Berti Theol. l. 21. c. 12. n. 5.* affirmant, quamplures etiam SS. patrum in nonnullos esse lapsos errores; *Fatemur in singulis penè patribus nævos reperiri, in plerisque etiam errores.* Et quid de *S. Joan. Chrysostomo* refert *Xistus Senensis Bibl. Sacr. adnot. 89.? Restat tertium, quòd in præmissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet, Saram in eo potissimùm esse laudandam, atque imitandam, quòd servandi mariti causâ barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen marito in ejus adulterium, imò etiam suadente.* Concludendum proindè ex eo foret, Sanctos hosce, vel alios ecclesiasticos auctores ad tartara esse detrusos, proptereà quòd erroneas scripserunt opiniones, earumque posteà non curarunt emendationem; vel saltem concludendum, in iis scribendis semper mortaliter peccasse; verùm nescio, an quis reperiendus sit, qui id audebit asserere.

Quapropter non valet dici, quòd ille qui, ut convenit,

studet, ac orat, cognitionem quidem obtineat veritatis in universis naturæ legis dubiis; siquidem opportunè respondet P. Collet de act. hum. cap. 1, art. 1. sect. 2. concl. 4, præstantiora Ecclesiæ lumina minimè neglexisse studium, et orationem, nec propterea ad veritatis notitiam pervenisse; ut eam assequerentur. *Et verò, si quælibet ignorantia juris naturalis vinci possit, maximè per orationem, atqui falsum consequens, cùm majora Ecclesiæ lumina dies, noctesque orando, et studendo consumpserint, nec tamen eas quas optabant cognitiones obtinuerint.* Quandoquidem, ut optimè idem P. Collet loc. cit. animadvertit, multarum legis naturæ conclusionum, sed remotarum à primis principiis, ne patres quidem, et Ecclesiæ doctores cum omnibus præsidiis à naturâ, et à gratiâ acceptis veritatem in pluribus assequi potuerunt: *Atqui multæ sunt conclusiones à primis principiis oriundæ, quarum cognitio ne cum magnis quidem naturæ, et gratiæ auxiliis haberi potest, cùm circa eas dividantur acutissimi simul, et piissimi patres Ecclesiæ.*

Sed replicatur: Deus est fidelis, promisit exaudire orantem se: *Petite, et accipietis.* Si nos lucem suam à Deo debitis conditionibus postularemus, eam ipse non denegaret; quamobrem si non obtinemus, per nos profectò stat, nosque sumus in culpâ. Sed duo sunt distinguenda genera lucis. Altera lux, seu cognitio est naturalis, vel potiùs naturæ viribus comparata, quâ morales veritates cognoscimus divinæ legis circa imperata, et vetita. Altera est lex supernaturalis gratiæ quâ illustramur, ut cognoscamus divinæ gratiæ valorem, maximum æternæ salutis negotium, media ad eam consequendam, occasiones, quæ ad ejus jacturam præcipites nos agere possunt, et id genus alia. Cùm autem contra legem formaliter delinquitur ex hujus lucis gratiæ defectu, quam à Deo poscere minimè curavimus, dubium non est, quin ejusmodi negligentia nobis imputetur ad culpam, quippe tunc nostra oscitantia est voluntaria; nam si lucem hanc postulavissemus, non defuisset utique; Deus enim non desinit impertiri gratiam oranti, ut quod bonum esse cognoscit, amplectatur, et quod malum fore noscit, caveat; atque hæc illa lux est, quam petebat David, cùm ajebat: *Da mihi intellectum, et discam mandata tua: Doce me facere voluntatem tuam.* Contrà verò Deus neque dat, neque se daturum pro-

misit omnibus lucem veritatis omnes cognoscendi, quæ naturali lumine cognosci possunt; ideoque cùm quis materialiter operatur contra legem, sed invincibiliter, ob hujus naturalis cognitionis defectum, tunc ad formale peccatum non imputatur error, contentus cùm sit Deus, ut nosmet nos dirigamus juxta conscientiæ dictamen, quod per rationem nobis exhibetur, et ostenditur tamquam rectum. Apostolus ait: *Omne autem quod non est ex fide* (id est juxta conscientiam, utì communiter explicant *Ambrosius*, *Chrysostomus*, *Theodoretus*, aliique) *peccatum est.* Igitur qui operatur juxta propriæ conscientiæ dictamen, non peccat. *S. Joannes* quoque tradit : *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. 1. Joan. c. 3. ℣. 21.* Ut uno verbo dicam, Deus non damnat, nisi illas actiones, in quibus adest malitia voluntaria, vel voluntaria negligentia; unde eum, qui existimat invincibiliter se rectè operari, Deus non solùm non punit, sed quandoque rectam ejus intentionem remuneratur, etiamsi opus ejus legi, prout est in se, repugnet, *sed quia repugnantia hæc* (scribit *P. Collet de act. hum. cap. 3. art. 1. sect. 1. concl. 2. obj. 1.* ut superiùs prænotatum est) *aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantiâ, ideò non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonum finem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit.*

Id pariter scribit severissimus *P. Daniel Concina Theolog. christ. t. 2. l. 2. de conscientia dissert. 1.* ubi licèt in argumento capitis 5 dicat, opus ex errore conscientiæ patratum adhuc invincibili, neutiquam bonum esse posse, meritoque dignum; nihilominùs *infrà n.* 36. expressè sententiæ nostræ adhæret, dicens : *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi, hos bonos, et meritorios dicimus, quamvis actus, qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus..... Hæc bona intentio nullâ pravâ circumstantiâ inquinatur, quia opus materialiter malum cùm non sit voluntarium, refundere in ipsos actus malitiam non valet.*

Verùm anonymus noster contra id quasi tuba exaltat vocem suam et caput integrum in hoc insumit (quod est XIII.) ubi magnâ vi nititur probare, quando actio divinæ legi est con-

traria, semper hominem peccare, licèt rectâ intentione operetur. En quomodò italicè loquitur, quod nos latinè vertimus. Primùm, inquit: *Est igitur in Evangelio, et in Patrum doctrinâ constans axioma, intentionem, et finem communicare eorum bonitatem, aut malitiam nostris actionibus easque bonas, aut malas facere.* Sed paulò pòst sibimet ipsi adversans aliter loquitur, et inquit: *Quamquam recta sit intentio, si quod fit, suapte naturâ pravum est, vel aliquâ aliâ peculiari circumstantiâ, vel si divinâ lege prohibeatur, hoc non obstante, peccatur ab eo qui facit.*

Ita sentit noster adversarius, sed præter *P. Concinam* superiùs laudatum, et præter sententiam communem aliorum doctorum, *D. Th.*, *D. Ambrosius*, *D. Bernardus*, et *D. Jo. Chrysostomus* contrarium sentiunt, uti ostendemus: Primum itaque *D. Th. 1. 2. q. 18. a. 6.* proponit quæsitum: *Utrùm actus habeat speciem boni, vel mali ex fine?* Et respondet: *Dicendum, quòd aliqui actus dicuntur humani in quantùm sunt voluntarii ut suprà dictum est. In actu autem voluntario invenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, et actus exterior, et uterque eorum actuum habet suum objectum. Finis autem propriè est objectum interioris actùs voluntatis. Actus interior accipit speciem ab objecto, circa quod est; ita actus interior voluntatis accipit speciem à fine, sicut à proprio objecto. Id autem quod est ex parte voluntatis, se habet ut formale ad id quod est ex parte exterioris actùs.... Neque actus exteriores habent rationem moralitatis, nisi in quantùm sunt voluntarii, et ideò actùs humani species formaliter consideratur secundùm finem, materialiter autem secundùm objectum exterioris actùs.* Isthæc sancti Doctoris verba clariora sunt, quàm ut explanatione egeant: nam in his luculentissimè docet, actum humanum, bonum aut malum evadere prout finis est, quo fit: etenim ipse humanus actus in tantùm habet rationem moralitatis, id est, ut sit bonus, vel malus, in quantum est voluntarius. Objectum actùs externi est res, prout est in se ipsâ: objectum verò actùs interni voluntatis est intentio, quâ quis operatur; unde licèt materialiter actus sit in se ipso malus, tamen formaliter bonus est, quando bonus est finis; hoc tamen semper intelligendum, cùm nempe malitia actùs materialis invincibiliter ab operante ignoretur.

Adversarius verò pro se affert longam admodum *D. Bernardi* periodum de *præcept. et disp. cap.* 17. et deindè dicit: *Ejusmodi divi Bernardi responsio clarè ostendit, quòd ut oculus simplex faciat corpus luminosum, duo continere debet, bonam nempe intentionem, et veritatis cognitionem.* Hoc ipse italicè, nos latinè dicebamus. Ego autem lego, *D. Bernardum* duas doctrinas dare iis oppositas, quæ adversarius affirmat: in eodem tract. *Bernardus* ait, quòd ille qui obedit prælato *ex rectâ intentione, meritoriè agit, quamvis materialiter errat contra legem*, et *c.* 18. hæc verba habet: *Et Laude quidem dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec planè condignâ remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.* D. Ambrosius *l.* 1. *Offic. c.* 30. scribit: *Affectus tuus nomen imponit operi tuo.* Jo Chrysostom. *Hom.* 19. *in op. imperf.* similiter scribit: *Ex proposito bono etiam quod videtur malum bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus.*

Sed qui contra legem operatur, instat auctor, semper peccat ignorantiâ vincibili, quia non orat; nam si oraret, sibi non deesset gratia ad cognoscendam legem. Ad quod sic respondeo: Deus oranti, ut formale peccatum caveat, non denegat sufficientem gratiam, sed non semper gratiam impertit, ut materiale peccatum vitetur. *Non deest gratia* (scribit *P. Collet de act. hum. cap.* 1. *art.* 1. *sect.* 2. *concl.* 4. *in fin.*) *quâ peccatum formaliter devitet, concedo: peccatum etiam materialiter, nego. Porrò peccatum, quod ex ignorantiâ invincibili committitur, non est peccatum, nisi materialiter; nec impedit, quominùs æterna salus obtineri possit. Imò sunt qui credunt, quarumdam rerum cognitionem homini subtrahere, quia mavult ut propter cognitionis defectum non peccet nisi materialiter, quàm ut occasione cognitionis suæ formaliter delinquat.*

Vix tamen, imò ne vix quidem intelligo, quid ad rem nostram pertineat propositio, quam opponunt, ab *Alexandro VII.* damnata circa peccatum philosophicum, quæ habebat: *Peccatum philosophicum, seu morale, quantumvis grave in eo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æternâ pœnâ dignum.* Quid ad rem nostram, inquam, pertinet propositio isthæc? Qui cognoscit offendere naturam, necessariò offendit

etiam naturæ auctorem, qui est Deus, etiamsi de Deo non cogitet; sed qui operatur ex ignorantiâ invincibili legis naturalis, neque Deum offendit, nisi tantùm materialiter, vel (ut meliùs dicam) in nihilo offendit; etenim materialis offensio non habet rationem offensæ, sed ad summum esset materia offensæ, si homo tamquam offensam Dei, aut naturæ eam apprehenderet.

Nec quidquam suffragatur dicere in sensu adversarii, quòd quemadmodum fides nostra elevari debet lumine supernaturali, ut revelata mysteria credamus, ita etiam nostra ratio eodem debeat elevari lumine, ut juris naturæ negotia cognoscamus: quia quantùm attinet ad mysteria, ultrò concedimus; sed ad benè operandum, licèt homini in tenebris veluti constituto in pœnam primigeniæ labis non sufficiat sola, nudaque ratio naturalis, sed requiritur insuper divina præceptorum revelatio, ut ea intelligat quæ facienda sint, quæque cavenda; postquam verò homo hoc divinæ revelationis lumen acceperit ad benè vivendum, et ad omnes morales veritates cognoscendas, prout in se sunt, aliud non opus est supernaturale lumen; etenim Deus gratias supernaturales minimè pollicitus est ad hunc finem, sed vult, ut homo naturali ratione utatur directâ jam à revelatione præceptorum factâ; tantummodò, ut jam suprà dictum est, eâ eget gratiâ, quâ ipse illuminetur, et confortetur ad id amplectendum, quod cognoscit bonum, idque fugiendum malum quod cognoscit esse vitandum. Optimè admonet *D. Th.* 1. 2. *q.* 76. *art.* 2. *ad* 2. non posse hominem propriis actibus gratiam acquirere, sed utique propria diligentiâ rerum scientiam comparare posse. *Homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus, gratia verò non acquiritur ex nostris actibus.* Si igitur ita se res habet, non debet homo necessariò exspectare gratiam, ut naturalium præceptorum ignorantiam superet; quia ejusmodi ignorantia propriâ diligentiâ superanda est, et quotiescumque hæc diligentia tanti non esset roboris, ut ad cognitionem perduceret remotorum, obscuriorumque præceptorum, invincibilis cùm sit ignorantia, à Deo non imputatur ad culpam.

Atqui anonymus aliam insistit viam, culpabilem ut reddat ignorantiam invincibilem cujuscumque rei ad jus naturæ spectantis; ait enim: Duo nobis inflicta vulnera esse, et adhuc

residentia ab originali peccato, concupiscentiam nimirùm, ob quam voluntas ad malum proclivis remansit, et ignorantiam, ex quâ obnubilata remansit ratio; proindeque sic argumentatur italicè loquendo, quod nos latinè: *Si concupiscentia non excusat eum, qui sequitur concupiscentiæ deordinationes, quare ignorantia excusare debet illum, qui sequitur deordinationes ignorantiæ?* Ex quo deindè concludit, quòd sicuti peccat operans propter concupiscentiam, ita peccet operans propter ignorantiam.

Sed responsio est aperta. Idcircò peccat concupiscentiæ deordinationes sequens, quia tunc voluntate sponte illius malitiæ adhæret, tunc etiam concupiscentia ipsa est voluntaria. Aliter verò accidit in ignorantiâ invincibili, quæ non est volita, neque placet. Manifestum est, nullum esse peccatum, nisi voluntarium; eo fit, ut quemadmodùm sequentes nos voluntarias concupiscentiæ deordinationes peccamus, ita pariter peccamus ignorantiæ vincibilis, et volitæ sequentes deordinationes; è contrario tamen, sicuti operari juxta concupiscentiam, sed contra voluntatem nostram, peccatum nullum est, juxta quod ajebat Apostolus (*Rom. c. 7. ℣. 19.*): *Quod nolo malum hoc ago*: ita quoque peccatum nullum est operari ob ignorantiam invincibilem, cùm non sit volita.

Ulteriùs verò progreditur auctor et culpabilem putat ignorantiam nostram, saltem propter propria peccata à nobis priùs commissa, affirmatque, quòd quemadmodùm nos propter peccata nostra in morali constituimur impotentiâ operandi bonum, ita in morali etiam impotentiâ constituimur cognoscendi bonum, quod faciendum sit, et malum quod sit fugiendum. Quapropter, sicuti non excusat impotentia, quando malum operamur, quod cognoscimus esse malum, ita non excusat impotentia, cùm ignoramus malum quod facimus.

At cum *Duhamel. l. 2. de act. hum. c. 5. in fin.* respondemus primùm, pœnam peccati non esse malum, quod imputatur ad culpam ejus, qui talem patitur pœnam, quare licèt talis ignorantia esset pœna aliorum peccatorum, quæ anteà admisimus, attamen hæc peccata non faciunt culpabiles errores, quos deindè committimus ex invincibili ignorantiâ; quoniam tales errores non sunt à nobis voliti, neque prævisi. *Ac licèt ea* (scribit *Duhamel*) *vitia ex peccatis liberè admissis oriantur, ac proindè voluntaria videantur, et eâ*

ratione ignorantia sit pœna peccati; hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cùm ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerunt. Insuper respondetur, à veritate prorsùs alienum esse, quòd sicuti nostra peccata nos constituunt in morali impotentiâ operandi bonum, ita pariter constituant in morali impotentiâ præcepta naturalia cognoscendi; quia, juxta quod superiùs prænotavimus, ut bonum operemur, requiritur gratia, ad quam sanè obicem ponit qui peccat; ut verò simpliciter præcepta cognoscantur, necesse non est gratia, sed satis est naturale lumen; unde neutiquam dici potest, peccatum locare hominem in morali impotentiâ cognoscendi præcepta.

At fortassè dicet: Peccata peccantes excæcant, et cognitionem abripiunt. Libenter annuo peccata à peccatoribus auferre cognitionem illam, quæ ad bonum agendum allicit, removetque à malo patrando; et ut cognitio ista habeatur, requiritur gratia, et ad eam obtinendam orare oportet. De hâc nimirùm cognitione loquebatur *Augustinus* contra *Pelagium*: *Dum tamen potiùs disputet, quàm ut oret, et dicat: da mihi intellectum, et discam mandata tua. Bellarminus* hunc *Davidis* explicans textum inquit: *Da mihi intellectum, non significat da mihi vim intelligendi, sed, da mihi lumen divinum, quo mens mea discat mandata tua* (scilicet) *ut sibi persuadeat, optimum esse illa complere.* Postulabat igitur Propheta gratiam, ut illuminaretur, et sibi persuaderet, quantum illud foret bonum, quod in exequendis divinis præceptis requiritur. Id quoque expostulabat, quando orabat: *Viam justificationum tuarum instrue me: id est* (idem *Bellarminus* explicat) *doce me quæ sit via præceptorum tuorum, quomodò videlicet debeam in lege tua ambulare;* nempe quomodò ambulare debeam juxta tua præcepta. Id insuper, quando orabat: *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam. Petit* (Bellarminus) *ut scrutari possit ejus utilitates.* Id pariter, cùm ajebat: *Doce me facere voluntatem tuam;* id est, doce me, Domine, ut secundùm voluntatem tuam operer; sed, ùt suprà dictum est, voluntas Dei est, ut nos operemur juxta nostræ conscientiæ dictamen. Peccatum igitur peccantem privat hâc cognitione gratiæ; sed non cognitione naturali præceptorum, quæ nobis se præstant cognoscenda ratione dumtaxat naturali, ut rectè scribit *Habert de act,*

hum. c. 1. §. 3. *p.* 17. ex *D. Thoma : Peccatum naturam humanam prorsùs non corrumpit, alioquin per peccatum desineret esse homo.*

Multas autem auctor *divi Augustini* opponit auctoritates, et præsertim illam *de gratiâ, et lib. arb. c.* 3. *Ignorantia quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat.* Super hanc auctoritatem auctor sic italicè scribit quod nos latinè : *Minimè contendit* S. Augustinus, *semper esse reum, qui ignorantiâ deliquit, quemadmodùm qui peccat cum cognitione suæ culpæ.... addit tamen quòd hoc non debet aperire asylum ad tenebras ignorantiæ, ut in eâ suam inveniat excusationem, quia eadem non sic excusat, ut quis minimè damnetur ad ignem æternum.* Verùm ego non intelligo, quid auctor velit pro rei summâ inferre ab hâc *Augustini* auctoritate. Si ab illis verbis, *qui tamquam simpliciter nesciunt*, inferre vellet, ignorantiam non excusare ab æternâ damnatione, quamvis invincibilis sit, contra ipsum obstaret propositio secunda ab *Alexand. VIII.* proscripta, et superiùs jam allata, quæ habebat, ignorantiam invincibilem juris naturæ non excusare à peccato formali. Cæterùm *Duhamel*, et *P. Berti* rectè huic *Augustini* textui respondent; et sic *Duhamel* (*de act. hum. l.* 2. *disp.* 3. *c.* 6. *n.* 6.) : *Hæc intelligenda, ut nescientia simplex non excuset à peccato, cujus non est causa, sed eximit ab eo cujus est causa. Unde qui legem Dei nesciunt, nec scire potuerunt, non peribunt, quòd legem ignotam violaverint, sed propter peccata, quæ in lege naturæ admiserunt.* Eâdemque ratione relato *Augustini* textui respondet *P. Berti l.* 21. *c.* 10 dicens, *Augustinum* scripsisse, quòd infideles, qui non crediderunt Jesu Christo, mereantur ignem æternum, *non quia non crediderunt, id enim non imputatur ad culpam, dummodò nescire noluerunt; sed quia legem naturæ inscriptam cordibus suis liberè transgressi sunt.* Itaque mens *Augustini* ea profectò est, quòd ignorantia nempe illorum, qui penitùs ignorarunt veram religionem, licèt eos ab incredulitatis peccato excuset, non tamen ab iis peccatis excusat, quæ ipsi talia esse cognoscunt juxta naturæ lumen. Quòd verò S. Doctor de ignorantiâ culpabili loqueretur, ex verbis jam constat quæ immediatè citato textui subjungit, dicens : *Non enim sine causâ dictum est : Effunde*

iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt. Deum non cognoscere, non potest, nisi malitiâ, aut voluntariâ obcæcatione contingere. Idem scribit *S. Joannes Chrysostomus Hom.* 27. *in ep. ad Rom. n.* 3. *Judæi ignorarunt, sed hæc ignorantia non erat digna veniâ. Græci quoque ignorarunt, sed defensionem non habent.* Sed posteà immediatè subjungit: *Quando enim ea quæ sciri nequeunt, ignoraveris, culpæ obnoxius non eris.* Cui conformatur celebris illa *S. Augustini* doctrina (*l.* 3. *de lib. arb. c.* 19. *n.* 53.): *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras.*

Cæterùm ne longum faciam, et ne ulteriùs tædio lectorem afficiam, omnibus aliis *Augustini* textibus, quos anonymus objicit, unâ tantummodo ejusdem Sancti auctoritate respondemus. Is in *primo lib. Retractationum* videtur primâ facie sentire, nescientem se peccare, adhuc peccare, quando voluntariè id agit, quod in se peccatum est: *Qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamvis et ipse, quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum.* Sed ut egregiè animadvertit *Duhamel l. c. n.* 5. *in fin.* idem S. Doctor aperit mentem suam, explanatque quod dicere intelligebat: *Quia voluit, ergo fecit; etsi non quia voluit, peccavit nesciens peccatum esse quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, et non voluntate peccati.* Id denotat, quòd licèt factum sit materia peccati, cùm tamen voluntas deest peccandi, peccatum est tantùm materiale, sed non formale, seu voluntarium, ut optimè *Duhamel, quod nimirùm factum ipsum est materia peccati, non formaliter, et reipsâ peccatum est.*

Id pariter est quod scripsit *D. Thomas Opusc. de malo q.* 3. *art.* 8. *Si ignoretur deformitas, putà cùm aliquis nescit, fornicationem esse peccatum, voluntariè quidem facit fornicationem, sed non voluntariè facit peccatum.* Non negatur verò, ut sincerè loquamur, Angelicum alibi negare fornicationem invincibiliter ignorari posse; et meritò id negat, quia fornicatio prohibetur præcepto proximo, et immediato primis principiis; attamen S. Doctor loco nuperrimè adducto, ut certam, exploratamque rem statuit, quòd quando quis invincibiliter ignorans operatur etiam contra aliquid spectans ad jus naturæ, is materialiter tantùm erret, sed nequaquam peccet.

Eadem responsio datur cum *Duhamel* textui *divi Hieronymi contra Pelag. c.* 10. 11. 12. nobis ab anonymo objectato, ubi S. Doctor ait adversùs Pelagianos, ignorantiam non excusare à peccato, quod intelligitur de peccato facti materialiter, secùs verò de peccato formaliter accepto. Et quidem Sanctus loquitur de homicidio casu patrato, pro quo in veteri lege etiam victimæ erant offerendæ, non obstante, quòd sine culpâ voluntatis contingeret.

Item opponit auctor quamdam *divi Bernardi* auctoritatem *tract. ad Hugon. de quæst. c.* 1. *et* 4. ubi ignorantiam esse ait unam ex causis peccatorum, quæ nos committimus, sed quæ Deus non excusat. Attamen advertendum est, de quâ ibi ignorantiâ *S. Bernardus* sermonem fecerit; en de quâ ignorantiâ loquitur: *Multa nesciuntur, aut sciendi incuriâ, aut discendi desidiâ, aut verecundiâ inquirendi.* Sed hanc ignorantiam ortam à negligentia se instruendi de propriis obligationibus, aut inquirendi veritatem quis umquam à peccato excusare poterit? Neque obstat, quod ait S. Doctor *de præcept. et dipens. c.* 14. *n.* 40.: *Sive itaque malum putes bonum quod fortè agis, sive bonum malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* Quoniam scribit *P. Berti* (*l.* 21. *c.* 14. *prop.* 2. *vers. Præterea*) perperàm *Vendrochium* ab hâc auctoritate colligere, divum *Bernardum* negare ignorantiam invincibilem excusare à peccato, nam S. Doctor *n.* 37. jam scripserat: *Et qui bonum diligit, et malum nescius agit, hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus.* Et *Berti* addit: *Igitur est oculus, qui non est simplex, et tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoratione excusabili.*

En igitur demùm, quomodo nostri contradictores ad negandam ignorantiam invincibilem omnium conclusionum etiam remotarum, obscurarumque de rebus ad legem naturæ spectantibus, nedùm adversati sint communi sensui sanctorum *Thomæ*, *Bonaventuræ*, *Antonini*, *Anselmi*, aliorumque theologorum tam benignioris, quàm severioris sententiæ, verùm etiam funditùs everterint firmissima, receptissimaque theologiæ axiomata; idque sanè non ad alium finem, quàm ut illicitum facerent usum quarumcumque probabilium opinionum.

DUBIUM II.

An metus excuset?

175. — « Resp. Si ex metu facis, quod simpliciter malum » est, peccas quidem; minuitur tamen per metum malitia, » quia minuitur libertas. Interim sæpè fit, ut præcepta quæ» dam non obligent, cùm eorum observatio cederet in grave » alicujus incommodum : et tunc, si ex metu talis incommodi » quis tale præceptum omittat, non peccat, cùm præceptum » non liget. Est communis. »

Unde resolvuntur hi casus:

« 1. Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrin» secè malam, non licet violare, ne ob metum quidem mor» tis. » (*Et si aliquando videatur licere violari præceptum negativum, v. gr. non furandi, non occidendi, putà ad defensionem vitæ propriæ etc., tunc dicitur præceptum non existere*: Vide *l.* 3. *n.* 51.)

« 2. Metus gravis, v. gr. mortis, etc. sæpè non tantùm » excusat à præcepto positivo, tam divino, quàm humano; » sed quandoque etiam ab affirmativo naturali, et sic (ut » *Sanchez* 1. *Mor*. *c*. 18.) non tenetur quis cum periculo vitæ » integrè confiteri, servare depositum, implère votum, suc» currere proximo extremè indigenti. *Bec*. *t*. 2. *l*. 3. *c*. 6. *Azor*. » 1. *p*. *l*. 2. *t*. 3. *c*. 2. *d*. 1. *Laym*. *l*. 1. *t*. 4. *c*. 14. Excipe » tamen casum de quo infrà, *l*. 3. *ad*. *n*. 26.

« 3. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conser» vandum bonum, aut avertendum malum commune, quod » pluris sit, quàm vita propria, tunc lex illa obligat cum » periculo vitæ, ut v. gr. si dux mandat militi non disce» dere ex statione; item, si perituræ sint animæ, nisi pa» stor adeat ægros tempore pestis. *Laym*. » (*Cum Salmant*. *de leg*. c. 2. *punct*. 7. *n*. 127.)

« 4. Alioqui nulla præcepta humana, etiam ecclesiastica, » per se obligant cum periculo vitæ, aut similis incom» modi, *Sanch*. 1. *mor*. *c*. 18. ut si v. gr. cogaris metu mor-

» tis contrahere cum consanguineâ in gradu prohibito lege » ecclesiasticâ, posses contrahere (in speciem), non tamen » posses consummare; quia, cùm matrimonium esset irri» tum, fornicareris, quod intrinsecè malum est. *Sanchez de* » *matr. l. 7. d. 3. n. 4.*

« 3. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana » obliget cum periculo vitæ, ratione alterius præcepti juris » naturalis, aut divini concurrentis, ut v. gr. si quis cogere » vellet transgredi præceptum Ecclesiæ in odium fidei, » vel contemptum religionis. *Sanchez loc. cit. Con. p. 3.* » *t. 2. d. 13. dub. 12.* » (*Ita etiam Salm. ibid. n. 130.*)

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius vel partis?

176. — « Resp. 1. Cùm ad impossibile nemo teneatur, » certum est quòd impotentia excuset, etiam illa, cui antè » causam cum peccato dedisti, dummodò de hoc doleas; » quare id præcipuè hìc dubitatur, an qui non potest im» plere totum, teneatur ad partem.

« Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commodè possit, aut » soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis » præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet ser» vare partem, quam potest. Quòd si verò non salvetur » ratio præcepti in parte, neque id commodè possit, aut » soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, » quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is » non tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt, 1. » Ex intentione legislatoris. 2. Ex ratione, fine, et materiâ » legis. 3. Ex judicio prudentum. 4. Ex communi usu. Ita » *Sanch. 1. mor. c. 9. Laym. l. 1. t. 4. c. 19.* »

Unde resolvuntur hi casus :

177. — « 1. Qui non potest legere omnes horas, debet » dicere eas, quas potest; quia dividuæ sunt. *Laym. loc. cit.* » *et Bonac.*

« 2. Qui in Quadragesimâ non potest jejunare, debet
» abstinère à carnibus, si potest; aut qui non potest om-
» nibus diebus, tenetur iis, quibus potest. Ita *Layman l. c.*
» *et Bonac.*

« 3. Qui potest notabilem partem sacri (v. gr. usque post
» consecrationem) audire, aut horarum dicere, aut commodè
» potest cum alio, et solet, tenetur, alioquin non. *Ibid. v.*
» *Infra de horis.*

« 4. Si quis carens Breviario pauca ex horis sciat memo-
» riter, non tenetur ea dicere. *Ibid.*

« 5. Qui obligatur visitare limina apostolorum Romæ, et
» scit se eò pervenire non posse, non tenetur ingredi iter;
» quia nec finis, nec ratio præcepti salvatur. *Ibid.* et *Suarez,*
» *Azor. Bonac. d. 1. q. 8. p. 1.* »

DUBIUM IV.

An excuset dispensatio?

178 *An excuset dispensatio facta ex justâ causâ? Quid sine justâ causâ?*
179 *An existente causâ teneatur superior dispensare?*
180 *An valeat dispensatio inferioris?*
181 *An existente justâ causâ valeat dispensatio facta malâ fide superioris?*
182 *An in dubio dispensatio censeatur valida?*
183 *An quis possit dispensare cum seipso?*
184 *An valeat dispensatio extorta per vim, aut metum?*
185 *Quid si causa exposita fuerit falsa?*
186 *Vide alios casus.*
187 *An dispensatio strictè accipienda? Et an detur dispensatio tacita?*
188 *De iis qui possunt dispensare de potestate ordinariâ?*
189 *Num Papa in præceptis divinis?*
190 *Num Episcopi? et in quibus?*
191 *An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est reservata?*
192 *Quid in dubio, an casus egeat dispensatione?*
193 *Quid de potestate delegata? Et an hæc spiret morte concedentis?*
194 *Quando prælati regulares possint dispensare?*
195 *Quot modis cesset dispensatio?*

178. — « Resp. In jure humano dispensatio legislatoris, » vel parem potestatem habentis, facta ex justâ causâ ex- » cusat à transgressione præcepti. Est communis. *Sanch.* » *Azor. 1. p. l. 5. c. 15. Salas. d. 20.*

« Ratio est, quia, cùm sit auctor suæ legis, potest quem- » vis excipere. Dixi 1. *Ex justâ causâ*, quia, si temerè, et » sine causâ dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat » tamen tam dans, quàm petens dispensationem, contra jus » naturale, dictans partem debêre conformari suo toti, nisi » justa causa excuset, *Sanch. l. 8. d. 18. Suar. Fill. n. 438.* » et quidem (ut vult *Suar.*) mortaliter; venialiter (1) ut *Pon-* » *tius apud Dian. p. 8. t. 3. r. 8. 9. et 10.* » (*Idem tenent Salm. de leg. c. 5. punct. 6. §. 1. n. 66. cum Sanch. Laym. Pal. etc. præciso tamen scandalo, etc. Utentem autem tali dispensatione commune est non peccare graviter, et probabile nec etiam leviter, ut Salm. ibid. §. 5. n. 76. cum Suar. Pal. Pon. etc.*), « quem, si dubitet an causa sit justa, » posse dispensare, vult *Sanch.* » (*Cum Salm. n. 75. Tapia, Gran. Dian. quia possidet potestas dispensativa. Secùs esset, si dubitaret an adsit causa.*) « *contra Bon.* qui dicit peccare. » Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, » nisi cùm vel jus præcipit ex eâ causâ dispensari, vel ne- » cessarium est ad commune bonum, vel spirituale pœni- » tentis : vel ad avertendum grave damnum aut publicum » scandalum, et sine dispendio fieri potest. *Dian. p. 8. t. 3.* » *r. 27. et 28. contra Suar. Sanch. etc.*

(1) Quod est *probabile*, si ipse est primarius superior. *Ex Hom. Ap. tr. 2. n. 46.*

Edit.

179. — Quæritur, an existente causâ, teneatur superior dispensare? Distingue : si causa sit tantùm sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licitè superior eam concedere, et negare : vel uni concedere, et alteri negare; quia licèt expediat bono subditi dispensatio, expedit verò bono communi legis observantia. Ita *Salm. ibid. n.* 80. *cum Conin. Pal. Bonae. Sanch. Suar. etc.* Si verò causa sit talis, quæ efficiat dispensationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum commune, vel privatum magni momenti, vel ad utile commune, vel magnum particulare (expedit enim aliquando dispensare, etiam pro bono particulari, quod indirectè redundat ad bonum commune. Et ideò docet *S.Th.*1.2. *qu.*97. *art.* 4. quòd convenit dispensare, quando aliàs majus bonum privati impediretur. Ita. *Salm. de matr. c.* 14. *punct.* 2. *n.* 20. *cum Con. Sanch. et Aversa*) tunc tenetur superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel leviter juxta materiam. Denegatâ tamen (etiam injustè) dispensatione, nequit subditus agere contra legem ; nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat à lege : quare, si Episcopus injustè neget dispensationem publicationum ante matrimonium, potest, urgente gravi causâ, illud contrahi sine eis. Ita. *Salm. de matrim. cap.* 8. *punct.* 7. *n.* 92. *cum. Con. Sanch. Pal. Sot. et aliis.*

180. — « Dixi 2. *Legislatoris :* quia dispensatio inferioris in » lege superioris sine justâ causâ invalida est, ac proindè » non excusat à transgressione præcepti. Ratio est, quia qui » nomine alterius sine causâ dispensat, dissipat. *Suar. l.* 6. » *c.* 19. *Sanch. l.* 8. *de matr. d.* 17. Validè autem, et licitè » inferior potestate ordinariâ dispensat ex justâ causâ in lege » superioris. 1. Circa levia, hoc est, quæ sub mortali non » obligant, etsi facilis sit ad superiorem recursus. 2. Circa » ea, quæ frequenter occurrunt, v. gr. in jejuniis, celebrandis festis, etc. »(*Vide n.* 190. *circa fin.*)« 3. Circa ea, quæ ita » sunt propria uni communitati, ut non conveniant aliis. 4. » Quando recursus ad superiorem difficilis est, sive quando » est necessitas, et periculum in morâ. *Dian. p.* 8. *tr.* 5. *r.* » 12. *ex Gran. Sal. Gord. et Pal.* qui addit 5. Si consuetudo » præscripserit, ut inferior dispenset, ut *Dian. l. c. r.* 95. 6. » Quando est dubium negativum, an casus egeat dispensatione. Quo casu, secundùm *Palaum*, non opus est dispensatione, cùm præsumptio sit pro libertate, *Barb. Dian. p.*

» 3. *t.* 6. *r.* 28. *p.* 4. *t.* 3. *r.* 46. *p.* 8. *t.* 3. *r.* 72. *et* 95. Unde
» resolvitur. » (*Vide n.* 192.)

« 1. Pontifex sine justâ causâ non potest dispensare in
» lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ. *Sanch. d.* 17. *n.*
» 3. *Suar. Vasq.*

« 2. Dispensatio in voto, vel juramento, sine justâ causâ,
» etiam à Papâ facta, est invalida, ut *Sanch. Suar. ll. cc.*

« 3. Valida est, si superior per errorem justam causam
» arbitretur » (*In bonâ fide, ut Sotus, Laym. Sanch. Azor. cum Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 6. §. 2. *n.* 71. *Sed oppositum est tenendum. Vid. de voto l.* 4. *n.* 251.) : « aut (etsi non
» arbitretur, et temerè dispenset) reipsà tamen sit. *Sanch. l.*
» *c. Azor. Sa, Salas, n.* 81. »

181. — Quæstio est, si superior malâ fide dispenset, judicans non subesse causam, et causa reverà existat, an valeat dispensatio, et dispensatus illâ uti possit?

Prima sententia dicit valere, si fiat à legislatore, non autem si ab inferiore; quia isti data est facultas dispensandi tantùm cum causâ. Ita *Pal. Azor. Covar. apud Salm. ibid.* §. 3. *n.* 78.

Secunda sententia probabilior, et communior dicit, quòd, existente causâ, valeat dispensatio, et licitè dispensatus utitur illâ, à quocumque superiore illa sit impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet à cognitione causæ, sed ab existentiâ illius, sicut valet electio capacis ad beneficium, licèt capacitas ignoretur ab electore, *ex c. Nihil, de electione.* Ita *Salm. ibid. n.* 79. *cum Sanch. Suar. Tapia, Basil. Diana, Vill.* Secùs tamen dicendum, si inferior dispenset bonâ fide, sed sine causa, *contra Busemb. et alios ut suprà; vide lib.* 4. *num.* 251.

182. — « 4. In dubio de valore dispensationis, validam
» censeri, eò quòd præsumatur in favorem actûs, ne pereat,
» probabile putat *Sanch. etc. cum Dian. p.* 3. *t.* 6. *r.* 9. *p.* 4.
» *t.* 3. *r.* 45. 64. *p.* 8. *t.* 3. *r.* 62. » (*Cum Salm. ibid. punct.* 8. §. 3. *n.* 88. *Vide l.* 4. *n.* 251.)

183. — « 5. Habens potestatem generalem dispensandi,
» potest etiam secum dispensare directè, et immediatè. *Sanch.*
» *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 16. *contra Suarez.* » (*Ita Salm. c.* 5. *punct.* 5. *n.* 60. *et* 61. *cum S. Thom. Cajet. Laym. Pal. Bonac. etc. Quia est jurisdictio purè voluntaria, quæ etiam erga*

seipsum exerceri potest. Hinc benè sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio etc.)

184. — « 6. Valet dispensatio obtenta per vim, aut metum » (modò causa sit justa). Item data sine ullis verbis, solà » mente. *Turrian. Dian. p. 8. tr. 3. r. 17. 76. p. 4. t. 4.* » *r. 118.* »

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum? Resp. quòd, quando causa dispensationis existit, dispensatio semper sit valida : dummodò non constet superiorem dispensâsse sine animo dispensandi : metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiam licita, si justè prælato metus incutitur; nempe si subditus minatur se conquesturum apud supremum superiorem, vel justam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus; ideòque dispensatio tunc pro libito à superiore posset posteà revocari. Ita *Salm. d. c. 5. punct. 7. n. 82. 83. et 84. cum Sanch. Pal. Suar. Bonac.* Quando verò superior metu coactus verbis tantùm concedit dispensationem, non autem animo, tunc certè ipsa est nulla. Cæterùm, nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. *Salm. d. n. 82. ex c. Humanæ aures 22. quæst. 5.*

185. — « 7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in impe- » dimento dirimente matrimonium, et per ignorantiam, vel » simplicitatem expressit causam falsam, eum validè contra- » here matrimonium dicit *Pon. de matrim. lib. 8. c. 16. ex c.* » *Cùm inter.* Sed contrarium tenet *Pal. t. 1. t. 3. d. 6. p. 16.* » *§. 5. ex cap. Sup. litteris, vide Dian. p. 8. t. 3. r. 69.* »(*Vide de matr. l. 6. n. 1131. Notandum. 2.*)

Quæritur, an petitio subreptitia, vel obreptitia vitiet dispensationem? Subreptitia dicitur, quando veritas reticetur : obreptitia, quando mendacium apponitur. Resp. regula sit, quòd tunc dispensatio erit nulla, quando tacetur veritas, quæ de stylo Curiæ debeat necessariò exprimi : vel allegatur falsum, quod de jure tacêri debebat. Ita *Salm. de matr. c. 14. punct. 3. n. 33. cum Sanch. Pal. Con. Suar. etc.* Alia regula est, si tacetur, vel exponitur falsò causa tantùm impulsiva, valet dispensatio : secùs verò, si causa esset motiva, ita ut sine ipsâ superior minimè dispensasset. *Salm. ibid. n. 35.*

Quid si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp. quòd semper ac vera sit una ex illis, quæ

sufficiens sit ad dispensandum, valida sit dispensatio. *Salm. de matr. ibid. num. 56. cum Basil. Sanch. Pal. Suar.* Quid autem in dubio, an causa falsò allegata fuerit motiva, an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cùm in dubio jura faveant valori actûs *ex l. Quoties. ff. de rebus dubiis.* Ita *Salm. ibid. n. 57. cum Dicast. Basil. Sanch. Pal. etc.*

186. — « 8. Subditus bonâ fide dispensationem petens, » rationibus superiori allatis, potest, dispensatione impe- » tratâ, esse securus. *Vide Laym. l. 1. t. 4. c. 22.* » (*Idem dicunt Salm. de leg. punct. 6. §. 2. n. 71. et 76. cum S. Th., Sanch., et Bon.*)

« 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine » causâ, vel allegatâ falsâ causâ. *Nav. Sanch. l. 8. de matr.* » *d. 18. n. 8. Fill. t. 10. n. 314. Salas disp. 20. s. 6. n. 58.* » qui addit, id verum esse, etsi dispensans excusetur ob » bonam fidem.

« 10. Dispensatio potest impetrari non tantùm pro igno- » rante, sed etiam invito, quando necessitas exigit. *Sanch.* » *Beja contra Suar. Vide Dian. p. 8. t. 3. r. 86. 87.* Id tamen » locum non habet in ea, quæ impetratur ex Pœnitentiaria » Romana; nisi impetretur à personis conjunctis, vel con- » sanguineis intra quartum gradum, vel saltem à confessario. » *Marcus Leo in praxi p. 1. s. 14.* » (*Ita Salm. de matr. c. 14. punct. 3. n. 58. ex c. Si motu proprio, de præben. in 6. A principali tamen, opus est ut dispensatio acceptetur, ut Sanchez, etc.*)

« Quæres; An, cessante causâ dispensationis, cesset ipsa?

« Resp. pro hoc servient sequentes regulæ.

« 1. Si tantùm impulsiva, seu minùs principalis causa ces- » set, manet dispensatio.

« 2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, manet » dispensatio. *Vide Dian. pag. 8. tom. 3. r. 62.*

« 3. Si commissâ facultate dispensandi, priusquàm dispen- » setur, cesset omninò causa principalis, nulla est dispen- » satio.

« 4. Si dispensatione redactâ ad actum irrevocabilem, » cesset tota causa, non ideò cessat, vel vim amittit; v. » gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis, » propter paupertatem fœminæ, licèt, contracto matrimo- » nio, divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si bene-

20..

» fectum per dispensationem obtinueris, et posteà cesset causa,
» ob quam dispensatum fuit.

« 5. Si, factâ dispensatione, cesset omninò causa finalis, » et actus possit facilè revocari, v. gr. dispensatum est in » voto castitatis propter vehementes tentationes, quæ posteà » cessant, an reviviscat votum? Vel in præcepto recitandi » horas, jejunandi, etc. propter infirmitatem, et posteà con- » valescit, an teneatur recitare, jejunare etc.? Affirmant *Sanch.* » *Amicus*, *Portel. Bonac. etc.*, quia aliàs non esset justa. Ne- » gativam tamen sententiam probabilem, et in praxi tutam » esse censet *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 24. *ex Salas. Gran. etc.* si » quidem dispensatio fuerit absoluta: quia obligatio legis » semel exstincta non reviviscit: et quod destructum est, » non reproducitur, nisi ab eo, qui producere potest. *Vide* » *Suar. de leg. c.* 22. *Laym. Præpos. etc.* qui rectè id con- » cedunt, quando non est de re dividuâ, et successivâ; aliàs » negant. Unde, suppositâ probabilitate sententiæ negativæ » *Gran. Dian. etc.* sequentes casus (in quibus tamen alii » meliùs contrarium sentiunt) resolvunt. » (*Vide n.* 196.)

« 1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu » carnium, potest vesci, licèt omninò convalescat.

« 2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in » voto religionis, postquàm convaluit, non tenetur. *Dian.* » *p.* 6. *t.* 7. *r.* 45.

« 3. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensatum » fuit in onere recitandi horas, etsi convaluerit, non tenetur » legere.

187. — Deindè notandum, quòd dispensatio, cùm sit odiosa, strictè sit accipienda, c. 1. §. 1. *De filiis presb. in* 6. Potestas contrà dispensandi, cùm favorabilis sit, latè accipitur, ut *Sanch. Gran. Martin. apud. Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 4. §. 3. *n.* 10. Benè autem dari potest dispensatio tacita quæ colligatur ex conjecturis, ut si sciens prælatus, te esse excommunicatum, conferat tibi beneficium, tunc tacitè dispensat. Requiritur ad hoc præsumptio voluntatis præsentis superioris, vel antecedentis ad actum. Non enim sufficit præsumptio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantùm licentia præsumpta de futuro admittitur, non verò dispensatio, quæ est vulneratio legis. *Vide Salm. de leg. ibid. ex n.* 11. *cum. Suar. Laym. Pal. Sanch.*

Quæritur, an superior videns subditum agere contra legem, et tacens, cùm facilè posset corrigere, censeatur dispensare? Affirmant *Salm. de leg. ibid. n. 15. cum Tap. Sanch. Pal. Suar.* Quia non est tunc præsumendum delictum superioris, qui aliter ex officio, et ad evitandum damnum, teneretur loqui. Secùs tamen dicendum, si superior non posset corrigere sine incommodo. *Salm. ibid. n.* 17

De iis, qui possunt dispensare.

188. — Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. Summus Pontifex potestate ordinariâ potest dispensare in quibuscumque legibus canonicis, etiam sancitis ab apostolis, tamquam particularibus prælatis Ecclesiarum, ut sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in Dominicis, *etc.* Ita *Salm. ibid. punct. 4. §. 1. n. 30. cum S. Th. et communi.* Non verò in legibus traditis ab apostolis, quas ipsi acceperunt à Christo Domino, tamquam auctore principali, ut sunt leges circa formas, et materias sacramentorum, circa oblationem Sacrificii, etc.

189. — Nùm autem Papa possit dispensare in aliquibus præceptis divinis?

Prima sententia affirmat ex potestate delegatâ à Deo, quando expedit dispensatio. Ita *Sanch. Canus, et Bonac. apud Salm. de leg. ibid. punct. 3. n.* 25. qui vocant hanc satis probabilem.

Secunda, quam probabiliorem meritò putant *Salm. ibid. n. 26. cum S. Th. Pal. Suar. etc.* negat, quia nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta à Deo. Objiciunt, cur dispensare potest, ut minister ordinis, et confirmationis sit simplex sacerdos? Resp. quòd ex jure divino Episcopus in his est minister ordinarius, non autem necessarius. Ita *Salm. ib. n. 27. Vide dicenda de matr. l. 6. n. 1119. infrà.*

Certum autem est, posse Pontificem, et prælatos dispensare in votis, cùm in his gerant vicem Dei. Ita *S. Th. 2. 2, q. 88. art. 12. Vide Salm. de voto, tract. 17. c. 3. punct. 10, n. 84.*

190. — Episcopus potestate ordinariâ potest dispensare in omnibus statutis sive episcopalibus, sive latis à Synodo diœcesanâ, independenter à capitulo, et clero, ut suprà diximus.

Et idem potest capitulum, Sede vacante. Hoc tamen non potest Vicarius Generalis (1) nisi expressè ab Episcopo ei concedatur. *Vide Salm. de leg. c. 5. punct. 4. §. 1. n. 31. et* 32. Episcopi possunt etiam dispensare in legibus concilii provincialis in suis diœcesibus; modò non sint concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm. ibid. n. 33. cum Sanch. Suar. Bonac. Palaus, etc.*

Notandum, quòd legislator non possit dispensare in suâ lege, si lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco etc. Vide Salm. ib. n.* 35. Potest autem inferior dispensare in lege superioris, si in lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec dispensetur. Salm. ibid. §. 2. n. 37. cum Cajet. Bon. Suar. Pal. etc.*

Possunt etiam Episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum, observatione festorum, recitatione officii, votis non reservatis. *Salm. ibid. n.* 38. *cum Pal. Basil. Bon. Sot. Suar. etc. cum Bus. hic.*

Item in legibus latis à Papâ pro illâ particulari diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius prælato. *Salm. ibid. n. 39. cum Sot. Valent. Cajet. Azor. etc. cum Bus.*

Item potest Episcopus dispensare in legibus communibus pontificiis, v. gr. in impedimentis matrimonii, in irregularitatibus, in votis reservatis, et similibus, quando non est facilis aditus ad Papam, et periculum est in morâ, quia hoc expedit ad commune bonum. *Salm. loc. cit. cum Sanch. Bus. Pal. Tap. Gran. Salas, etc.* Et hoc etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis. *Salm. ib. in fin. cum Tap. et Martin. de cens. c. 2. punct. 5. n.* 65. Parochi possunt etiam dispensare cum suis ovibus in jejunio, et observatione festorum, ubi non est facilis recursus ad Episcopum, *Suar. et Tap.* Imò ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad Episcopum, posse semper parochos dispensare in his duobus præceptis testantur *Sanch. Gran. Sylv. apud Salm. de leg. c. 5. punct. 4. §. 2. n. 40. Vide lib. 4. n.* 288.

(1) « Quia in generali commissione non includitur facultas dispensandi, » nisi specialiter committatur. » *Ex Hom. Ap. tr. 2. c. 6. n. 57.*

Edit.

Et in his omnibus dicuntur Episcopi dispensare jure ordinario, cùm talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuò annexa, *Salm. loc. cit. cum Suar. Pal. Basil. etc.* Et ideò benè possunt eam alicui delegare, ut certum est. *Vide n.* 193. *cum Salm. de voto c.* 3. *punct* 10. *n.* 85.

191. — Quæritur 1. An præter dictos casus possit Episcopus dispensare in legibus superioris, in quibus non sit reservata dispensatio?

Prima sententia affirmat; quia hoc ipso, quòd superior eam non reservat, videtur eam concedere: aliter ad quid deserviret reservatio? Ita *Sotus in* 4. *d.* 27. *q.* 1. *art.* 4. §. *At quo, Covarr. in c. Alma mater* 1. §. 7. *n.* 8. Et probabilem dicunt *Pal. de leg. tr.* 3. *d.* 6. *p.* 4. *n.* 7. *ac. Bonac. eod. tit. d.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 27. dum oppositam tantùm probabiliorem vocant; sed expressè docet, vocatque communem *D. Antonin. p.* 1. *tit.* 17. *c. und.* §. 20. dicens: *Episcopi autem dispensare possunt, secundùm communem opinionem doctorum, in iis quæ non sunt eis à jure prohibita.* Eamdemque tenet etiam Glossa *in c. Nuper, de sent. excomm.* ex quo canone præfati AA. hanc sententiam probant; cùm enim ibi quæsitum fuerit à quodam Episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione latâ à jure? affirmativè respondit Pontifex, sic inquiens: *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibi Glossa verb. *Retinuit*, sic addit: *Et est hic argumentum, Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum ex l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj. etc.*

Hanc primam sententiam olim probabilem censui; sed re meliùs perpensâ omninò tenendam puto secundam oppositam, quam tenent *Suar. t.* 5. *in* 3. *p. d.* 7. *sect.* 4. *Bonac. de leg. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *n.* 17. *Castrop. l. c. n.* 8. *Salm de leg. c.* 5. *punct.* 3. §. 2. *n.* 45. *cum Pontio, et Salas*; item *Bened. XIV. de Synod. l.* 7. *c.* 30. Favetque *S. Th.* 1. 2. *q.* 97. *art.* 4. *ad* 3. ubi ait: *In lege humanâ publicâ non potest dispensare, nisi ille à quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.* Ratio est, quia inferior nihil potest in lege superioris, ut expressum est in *Clem.* 2. *de elect.* ubi dicitur: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest.* Nec prorsùs con-

cludit textus citatus in *cap. Nuper* pro primâ sententiâ; valdè enim differt facultas absolvendi à censuris à facultate dispensandi in legibus canonicis, prout sapienter scribit *P. Suarez*. Verum est, leges, in quibus imponuntur censuræ, etiam leges esse, sed commune est apud omnes, et constat ex consuetudine receptâ, quòd censuræ non reservatæ, præsertim excommunicationes, benè possint absolvi ab Episcopis, et à parochis, et adhuc ab approbatis confessariis; ut probat *Suar. l. c. n. 9. cum Soto, Navarro, et aliis.* Undè in hoc benè urget ratio apud textum allata, nempe quòd, cùm legislator non sibi reservaverit absolutionem à censurâ, videtur præbuisse facultatem aliis eam absolvendi. Sed quoad dispensationes in legibus pontificiis nequaquam adest hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ concedantur ab Episcopis, semper ac non sint expressè Pontifici reservatæ; sed circa ipsas procedit generale et certum axioma, quod ex ipsâ naturâ rei oritur, quòd inferior nequeat dispensare in legibus superioris, prout habetur exemplo expressum in alio canone, nempe *in cap. Dilectus, de temp. ord.* ubi dicitur, quòd circa leges ordinationum Episcopus dispensare non possit, ideò nimirùm, quia id Episcopis minimè est concessum: *Cùm illi hujusmodi dispensatio à canone minimè sit permissa*, sunt verba textûs. Et nota, quòd ibi non dicatur, *cùm non sit prohibita*, sed *cùm minimè sit permissa.* Nec jam anteriùs aderat aliqua prohibitio Episcopis dispensandi in tali materiâ, sed tantùm id aderat, quòd talis dispensatio ipsis numquam permissa fuerat; ex quo Glossa rectè infert argumentum: *Quòd Episcopus dispensare non potest, nisi in casibus sibi concessis à jure.* Nec valet dicere, quòd Episcopi immediatè à Deo jurisdictionem habent, juxta sententiam *Natal. Alex. Cont. Tournely, Soto, Vasq. Victoriæ, et aliorum*; et ideò possunt dispensationem impertiri, ubi illa non est eis specialiter vetita. Nam respondetur, quòd licèt præfata sententia sit satis probabilis, attamen nemo negat talem jurisdictionem semper esse Pontifici subordinatam. Prætereà arguimus adversùs primam opinionem, quòd si ratio illius fautorum valeret, non solùm Episcopi, sed etiam parochi dispensare possent eodem modo in legibus Pontificis; dum etiam parochis permissum est absolvere à censuris non reservatis, ut loquitur textus in *cap. Nuper* allatus, dicens: *A suo Epi-*

scopo, vel à proprio sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinère. Sed hoc quis audebit dicere? Quoad autem axioma à pluribus, DD. admissum, ut referetur *l.* 6. *n.* 980. *vers. Sed dubitatur*, nempe quòd, quidquid potest Papa in totâ Ecclesiâ, possit Episcopus in suâ diœcesi, nisi specialiter id ei prohibeatur, ait *P. Suarez l. c. n.* 5. aut non admittendum, aut admittendum dumtaxat in iis rebus, quæ spectat ad communem directionem animarum, et quæ sunt moraliter necessariæ; sed ad hunc ordinem nequaquam pertinere dispensationes legum canonicarum. Hoc tamen non excludit, ut scribit *Bonacina loco suprà citato*, quòd Episcopi dispensare possint in iis casibus, qui frequenter occurrunt, et sæpè dispensatione egent; aut verò (inquit) cùm aliqua gravis urget necessitas, aut gravis utilitas, et tunc non possit commodè apostolica Sedes adiri, juxta quæ dicentur in *Append. de Privil. num.* 40.

192. — Queritur 2. quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Resp. quòd sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti suâ libertate (1). Consultiùs tamen est tunc adire prælatum, qui declaret, vel dispenset; cùm in tali dubio benè possit etiam prælatus inferior dispensare sine concessione legislatoris. Ita *Pal n.* 3. *d.* 6. *p.* 5. *n.* 10. *Laym. c.* 2. *n.* 4. *et Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 5. §. 2. *n.* 45. *cum Sa, et Diana.* Idem dicunt *ib. Suar. et Sanch.* de dubio circa vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum, *Salm. ib. n.* 46. *cum Cajet. Gran. et Sylv.* Idque asserit *Croix l.* 1. *n.* 804. tenère *Sanch. Gob. et Tap.*, quia potestas dispensandi latè interpretanda est, intellige, si data sit, non per modum commissionis, sed gratiæ (ut infrà dicetur *n.* 194.); et tunc dispensans non obligatur ad examen super plenâ sufficientiâ causæ. Notat autem *Pal. tr.* 3. *d.* 6. *p.* 7. *nu.* 12. *cum Cov. Sanch. Suar. Bas. etc.* quòd potestas, quam habent prælati inferiores dispensandi ratione officii in legibus superioris, utpote in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potiùs ordinaria, quàm delegata.

(1) Excipiuntur dispensationes matrimoniales in dubio facti, nempe cùm ex utraque parte adest facti probabilitas pro existentia et carentia impedimenti. *Confer l.* 6. *n.* 902.

Edit.

193. — Circa potestatem autem delegandi dispensandi, notandum, quòd quisque habens potestatem ordinariam possit eam delegare: et tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, exspirat morte concedentis, si res sit adhuc integra; si verò per modum gratiæ, tunc non exspirat, ex *regul.* 16. *juris in* 6. Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in legibus superioris (ut possunt Episcopi in jejuniis, votis, etc. uti suprà diximus *n.* 190.) potest etiam delegare potestatem dispensandi; modò hoc ei non sit limitatum. *Vide Salm. ibid.* §. 3. *n.* 34. Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit delegatus à principe, sive à Papâ, ut *ex cap. fin.* §. 1. *de offic. et pot. deleg.* Vel nisi sit ab inferiore ordinario delegatus ad universitatem causarum, *ex Leg.* 1. §. *An ab eo ff. quis., et à quo.* Aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his seduló observa, quæ dicentur de *sacram. pœnit. Lib.* 6. *n.* 566. *vers. Generaliter.*

194. — Nota, quòd prælati regulares non possint dispensare in regulâ, nisi iis concedatur *à privilegio*, vel *à jure.* Ratione *privilegii*, quod ex se muneri prælati adnectitur, possunt prælati etiam inferiores dispensare: 1. In rebus levibus, quæ scilicet sub levi præcipiuntur. 2. In rebus frequentibus. 3. In statutis propriis, scilicet quæ sunt propria illius conventûs. *Peyrin. tom.* 2. *q.* 1. *p.* 5. *et Pal. d. p.* 7. *cum aliis.*

Ratione autem facultatis iis concessæ à *jure*, prælatus dispensare nequit in votis essentialibus ex *c. Cum ad monast. de stat. monach.* In aliis verò regulis benè potest in casu particulari, nisi expressè sit ei interdicta dispensatio. *Ita Peyrin. cum Rod. Angel. Sylv. Turrecr. Miranda.* Talem enim facultatem prælati habent à jure, ut Glos. *c. Monachum, caus.* 20. *q.* 4. Et ratio est, quia cùm lex humana non possit providère omnibus casibus, expedit ut in particularibus rectores provideant; alioquin non sufficienter provideretur bono communi. Et ideò *ex S. Thom.* 1. 2. *qu.* 97. *art.* 4. *in corp.* quisque rector habet potestatem dispensandi in lege humanâ ex justâ causâ. Sed adverte dicta *n.* 191. An autem subditus teneatur obedire prælato præcipienti aliquid contra regulam? Resp. negativè, si certum sit rem præceptam esse contra regulam, atque constet prælatum in illâ non posse dispensare, vel non duci ex causâ justâ, ut *Peyrin. d. l. Sanch. in Dec. l.* 6. *c.* 3. *n.* 8. *Salm. de stat. rel. c.* 6. *punct.* 7. *n.* 72. At *ib. punct.* 6.

n. 66. *et* 67. dicunt prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, vel quod non sit certè injustum, justè jubere; aliàs magna confusio adesset, si jubere nequirent prælati, nisi evidenter justa; *Vide dicta n.* 31.

An autem facultas delegata dispensandi sit latè, vel strictè interpretanda? Resp. latè, si concessa sit per modum gratiæ, ut suprà; strictè, si per modum commissionis pro certo casu. *Laym. tr.* 4. *c.* 22. *n.* 6. *Sanch. de matr. lib.* 8. *disp.* 2. *n.* 1. *et* 6. *ac Salm. de leg. cap.* 5. *punct.* 4. §. 3. *n.* 53. *cum Tapia, Basil. etc.* Ipsa verò dispensatio, cùm sit odiosa, semper strictè sumenda est; nisi dispensatio sit debita; vel sit ex motu proprio principis: vel sit inserta in corpore juris vel tandem nisi concedatur communitati, vel ad bonum commune. In his enim casibus latè accipienda est. Ita *Salm. ibid. n.* 54. *cum Tapia.*

195. — Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare possit? Ad hoc prænotandum est, quòd, si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris; tunc etiam, cessante causâ, dispensatio non cessat. *Vide Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 8. *n.* 86. *et* 87.

Notandum etiam est circa causas dispensationum, quòd aliæ causæ per se excusent à præcepto, putà jejunii, officii divini, etc. Et istæ non egent dispensatione, si sint certæ, vel saltem probabiliter justæ. Aliæ verò sufficiunt ad dispensationem, sed eâ indigent: sufficiens nempe causa est dignitas petentis, aut superioris, ut benignum se ostendat: necnon utilitas communis vel privata, et similes. *Vide Salm. ibid. punct.* 6. §. 3. *n,* 73. *et* 74. In dispensationibus autem impedimentorum in matrimoniis sufficit pro causâ solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 72. *in fin. cum communi.*

196. — Tribus autem modis dispensatio cessare potest. I. per *cessationem causæ;* II. per *revocationem dispensantis;* III. per *renuntiationem dispensati.*

Et I. per *cessationem causæ*, si cesset causa motiva, et totalis. Secùs autem? si cessat causa impulsiva; aut cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ut *Bus. cum Salm.* At si dubium sit, an totaliter cessaverit? Standum est pro dispen-

satione, quæ possidet. *Salm. ibid. punct.* 8. §. 1. *n.* 88. *Vide lib.* 6. *n.* 1133.

Quæstio verò est, an, certò cessante totaliter causâ, pereat dispensatio?

Prima sententia affirmat, quia valor dispensationis pendet à voluntate superioris, qui præsumitur nolle dispensare, nisi pro tempore, quo causa duret. Ita *Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 30. *n.* 15. *Bon. de leg. d.* 1. *q.* 2. *p.* 10. §. 1. *n.* 5. *et Dicast. Con. Hurt. et Trull. apud Salm. ibid. n.* 89.

Secunda sententia negat. Ratio, quia obligatio legis jam ablata per dispensationem, non redit, nisi rursùs imponatur à legislatore. Ita *Pal. de matr. l.* 8. *c.* 20. *n.* 3. *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 20. *n.* 15. *et lib.* 8. *c.* 30. *Pal de priv. d.* 4. *p.* 15. *n.* 7. *Laym. tr.* 4. *c.* 22. *n.* 15. *et Salm. ibid. n.* 90. *cum Perez, Salas, Sa, Ang. Sylv. Tapia, etc.* Et probabilius vocant *Sanch. Dicast. et Trull.* Et probatur ex *reg.* 73. *de Reg. jur. in* 6. *Factum legitimè retractari non debet, licèt casus posteà eveniat, à quo non potuit inchoari.* Secùs verò dicendum, si dispensatio non fuerit concessa absolutè, sed sub conditione expressâ, vel tacitâ, si causa perduret. Utraque sententia satis probabilis videtur.

Sed difficultas magis urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolutè, et quando sub tacitâ illâ conditione, *si causa duret?* Resp. quòd, si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censeatur data absoluta, etsi posteà per accidens causa cesset. Hinc dicunt *Salm. ibid. n.* 91. quòd si quis obtineat dispensationem ab officio, vel abstinentiâ à carnibus pro infirmitate, quæ existimatur perpetua, tunc, etiamsi valetudo superveniat, potest uti dispensatione. Sed huic minimè acquiesco, quia in iis casibus, puto dispensationem omninò censendam esse factam sub conditione. Consentio autem cum *Salm. ibid n.* 92. quòd irregularis, qui obtinuit dispensationem ob paupertatem parentum, ob inopiam ministrorum, vel ob honestatem morum, benè possit illâ uti, etsi casu posteà cessent illæ causæ. Secùs autem, si causa judicatur tantùm pro tempore duratura: hinc si quis obtinet dispensationem à jejunio ob infirmitatem, quæ non judicatur perpetuò duratura, cessante causâ, cesset dispensatio.

Quando verò dispensatio est absolutè concessa, non ces-

sat per unum actum; v. gr. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortuâ conjuge, perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet ad ducendum virginem à te defloratam; et sic de similibus, Ita *Salm. ibid. ex n.* 91. *usque* 94. *cum Bon. Laym. Sanch. Basil. et aliis suprà citatis.*

197. — II. Cessare potest dispensatio per *revocationem dispensantis*. Et quidem, cessante causâ, vel aliâ novâ contrariâ superveniente, superior dispensationem revocare potest, imò tenetur, cessante totaliter causâ motivâ. Peccabit tamen (sed tantùm leviter) revocans sine causâ, licèt revocatio valeat. *Bon. d.* 1. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 2. et *Salm. c.* 5. *punc.* 8. §. 2. *n.* 97. *cum Tapia.*

Etiam prælatus inferior, qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario, sive ex commissione legislatoris, potest ex justâ causâ dispensationem revocare; sine tamen causâ, nulla erit revocatio: *Bon. loc. cit. Sanch. lib.* 8. *de matrim. d.* 53. *n.* 14. *et Salm. ibid. n.* 99. *cum Salas, Tapia, etc.*

Notandum hic, quòd dispensatio, quæ absolutè sit concessa, non cesset morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus, sive inferior; cùm dispensatio sit gratia, et gratia non exspiret morte concedentis. Excipe, si superior dispensaverit, *donec ei placuerit*, vel *ad suum arbitrium;* tunc enim morte ejus cessat, si res adhuc sit integra: putà si confessarius nondùm incœperit audire confessionem. Si verò dispensatio concessa sit, *donec revocetur*, tunc non exspirat morte concedentis: idem si concessa sit, *ad arbitrium Sedis apostolicæ*, vel *Episcopi;* tunc neque exspirat morte Pontificis, aut Episcopi. *Vide Salm. ibid. n.* 96.

198. — III. Cessat dispensatio per *renuntiationem dispensati;* quod ipse benè facere potest, quando effectus dispensationis nondùm sit secutus, nisi renuntiatio redundet in damnum alterius, vel communitatis, in cujus favorem sit impensa dispensatio; vel nisi prælatus præcipiat subdito uti dispensatione concessâ, ex justâ causâ. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 100. *cum Cajet. et Tapia.*

Potest igitur dispensatus renuntiare dispensationi expressè, et etiam tacitè; et consummatâ renuntiatione, nequit illâ ampliùs uti. Consummata autem intelligitur renuntiatio, quando à su-

periore renuntiatio acceptatur, aliàs dispensatio durat. *Salm. ibid. n.* 101. *cum Suar. Tap. Bonac. etc.*

Quando autem intelligatur facta tacita renuntiatio dispensationis? Alii dicunt, quando dispensatus per decennium illâ non utitur, cùm uti possit, ut ait *Martin*, Alii (ut *Sanch. et Bordon.*) quando dispensatus actum contrarium ponit, putà, si obtentâ dispensatione ad contrahendum cum una, quærat inde contrahere cum aliâ; sed per ista signa nullo modo censeri factam renuntiationem, tenendum esse dicunt *Salm. d. c.* 5. *n.* 102. *cum Suar. et Tap.* Hinc inquiunt, quòd dispensatus ad contrahendum cum unâ, benè possit illa dispensatione uti etiam postquam cum aliâ contraxerit, quæ mortua sit; vel postquam emiserit votum castitatis, voti dispensatione posteà tantùm obtentâ. Denique, qui habuit dispensationem jejunii, officii divini, potest illâ uti, etsi officium, et jejunium posteà servaverit. Ita *Salm. ibid n.* 103. Hìc libet addere aliqua I. de cessatione legis; II. de interpretatione; III. de epikejâ.

I. *De cessatione legis.*

199. — Nota, quòd per legem generalem numquam abrogatur lex particularis alicujus loci nisi expressè dicatur: *Non obstante quâcumque lege particulari. Salm. c. 4. punct. 2. §. 1. n. 14. cum Sanch. Pal. Suar. Bonac. etc.*

Sed hìc notanda est quæstio illa, magna inter DD. an cesset lex, cessante fine adæquato legis? Finis adæquatus est ille, qui est totalis finis legis: nam si lex plures fines habeat, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur. Hoc posito, certum est, quòd cessante fine adæquato, seu totali legis in communi, cesset lex; ut si vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo, cessat votum. Ratio, quia lex cùm sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita *D. Thom.* 1. 2. *qu.* 103. *a.* 4. *ad.* 3. *in fine, et Salm. de leg. c.* 4. *n.* 3. *cum communi.* An verò tunc sit exspectanda declaratio legislatoris, vel contraria consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum *Salm. ibid. n.* 4. Sufficit enim, ut mihi in particulari constet, vel saltem probabile sit (ut *Salm. ibid. cum Palao, et Gran.*) cessâsse in communi finem legis adæquatum.

Quæstio urget, an cesset lex, cessante fine adæquato in casu particulari?

Prima probabilior sententia negat, si tantùm cesset privativè; scil. si lex tunc redderetur inutilis: nam si cessat contrariè, quando scilicet materia legis redderetur in illo casu nociva, vel valdè difficilis; tunc omnes asserunt legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est, quia, licèt cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi; ideò tunc non cessat finis adæquatus. Ita *Salm. de leg. d. c. 4. n. 6. et 7. cum D. Th. 2. 2. quæst. 154. art. 2. ac Sot. Suar Pal. et communiori.*

Altera verò sententia (quam tenent *Cajet. Sot. opusc. t. 1. tr. 12. q. 2. Silv. verb. Lex, q. 8. et 9. Angel. ib. n. 4. cas. 7.* item *Valent. Tiraq. Hurt. et Card. apud Croix lib. 1. n. 867. Gran. Henr. Castr. ac. Dian. apud Salm.* qui *l. c. n. 5.* dicunt hanc sententiam non posse negari esse satis probabilem, sicut probabilem etiam vocat *Viva de leg. q. 6. art. 5. n. 5. cum Panorm. Led. Sa*) tenet, quòd cessante fine adæquato, etiam privativè in casu particulari, cesset obligatio legis. Quia, ut dicunt, in quocumque casu cessante fine legis, lex etiam cessat; et sicut cessante fine legis in communi pro uno tempore cessat lex, licèt non cesset pro alio; sic cessante pro uno casu particulari, cessat lex pro illo, licèt non cesset in communi. Sic ajunt evenire etiam in legibus naturalibus, correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiam tenet *Tamb. in d. lib. 2. c. 1. §. 7. n. 38. cum Abbat. Nav. Com. etc.* Quia (ait *Tamb.*) sicut cessante fine in universo, cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cùm in utroque casu æquè lex reddatur inutilis, cessante fine legis. Fornicatio semper est mala jure naturæ, licèt in aliquo casu cessaret periculum malæ educationis prolis. Ratio, quia in fornicatione semper adest periculum magnæ hallucinationis, imò in illâ, ultra periculum malæ educationis, sunt alia damna; scilicet hebetatio mentis, subjectio rationis sensui, etc. ideòque ibi numquam cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus. *Vide Viva super prop. 48. Innoc. XI.* Ac ideò non obstat auctoritas *D. Th.* in contrarium adducta à *Salm.*; nam S. Doctor tantùm loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud

omnes. His tamen non obstantibus, magis mihi arridet prior sententia, eò quòd communiter loquendo ferè numquam in particulari cesset omninò periculum hallucinationis. Si verò aliquando casus accideret, quòd aliquis omninò certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissimè poterit evenire.

Utrùm autem probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo, et scandalo? Affirmant ob eamdem rationem *Felin. Abb. Masc. Decian.* et inclinat *Laym. l. 2. cap. 14. n. 5.* Sed negandum cum *Pal. de fide d. 2.* qui citat. *Tol. Suar. Sanch. etc. ac Tamb.* qui dicit, quòd in hoc non cesset omninò periculum, vel non cesset omninò finis prohibitionis, nec etiam in particulari, cùm finis prohibitionis sit, non solùm ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam, ut servetur obedientia Ecclesiæ in materiâ tam periculosâ; et ne detur ansa hæreticis, vel malis scriptoribus perniciosa typis demandandi; ideò benè inquit *Tamb.* nullo modo aperiendam esse januam impunè legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum.

II. De interpretatione legis.

200. — Interpretatio alia est authentica, alia usualis, alia doctrinalis. *Authentica* fieri potest vel ab ipso legislatore, vel ab ejus successore, aut à superiore. *Usualis* est illa, quæ ita ab usu est recepta. *Doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis legislatoris, quæ à quocumque doctore fieri potest.

Hic dubitatur an declarationes, quæ fiunt à Pontifice, vel à principe alicujus legis, indigeant promulgatione, ut obligent? In hoc distinguere oportet declarationes *purè tales* ab aliis, quæ sunt *non purè tales*, sed potiùs sunt meræ interpretationes. Declarationes *purè tales* sunt, cùm ab illis explicatur aliquis sensus, qui usque ab initio jam erat clarè imbibitus in lege: ex. gr. si dubium sit, an sub verbo *filii* intelligatur solus legitimus aut etiam spurius, et legislator declarat intelligi etiam spurium, tunc verum fit quòd sensus in lege erat clarè imbibitus. Interpretatio autem, sive decla-

ratio *non purè talis* est illa, cujus sensus non est clarè imbibitus in lege, sed circa ipsum variæ sunt opiniones, et tantùm deducitur ex argumentis; v. gr. quòd sub nomine *patris* intelligatur etiam avus, aut quòd sub nomine mortis intelligatur etiam mors civilis, prout est carcer perpetuus, aut simile, recurrendo ad quamdam impropriam significationem.

His positis, dicimus cum *Suarez, Castropal. Vasquez, Salas, Salm. Holzman, La Croix, Sporer, etc.* quòd declaratio sensûs clarè imbibiti in lege non requirat promulgationem, sed statim obliget eos omnes qui illum noverint, cùm talis declaratio non sit nova lex. Interpretatio verò alicujus sensûs non clarè, sed tantùm obscurè, sive impropriè imbibiti in lege, quæ est declaratio *non purè talis* (ut diximus) hæc, quia habetur tamquam nova lex, ut obliget, necessariò promulgationem requirit, sicut omnes aliæ leges juxta dicta *n.* 95. *et* 96. Hinc infertur cum *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 1. *n.* 3. *et Castrop. tr.* 3. *eod. tit. d.* 5. *p.* 3. §. 1. *n.* 5. (qui citat pro se *Bon. Salas, et Lorea*) quòd declaratio, quæ fit à legislatore alicujus sensûs clarè in lege imbibiti (juxta exemplum adductum filii legitimi, et spurii) non requirat promulgationem, ut obliget. Contrà verò declaratio sensûs obscurè imbibiti (juxta exemplum avi sub nomine *patris*, vel mortis civilis sub nomine *mortis*) indiget quidem promulgatione; tunc enim ipsa novam constituit obligationem, quæ per se non erat priùs clarè in lege imbibita. Et idem dicunt *Suar. loc. cit. et Castrop. n.* 2. de illis declarationibus, quæ fiunt non ab eodem legislatore, sed ab ejus successore, aut superiore; quia legislatoris mens nequit his esse ita cognita, ut erat ipsi legislatori; unde tunc, ut declaretur sensus (quamvis imbibitus in lege) alicujus obligationis, semper opus est recurrere ad argumenta, et interpretationes, quæ novam legem constituunt, reddendo certum quod erat dubium; et ideò promulgatio requiritur, aliàs declaratio numquam authentica, sed tantùm doctrinalis reputabitur.

Interpretatio autem doctrinalis, quæ est declaratio simplex mentis legislatoris, à quocumque doctore fieri potest, modò fiat juxta regulas, et sensum à sapientibus magis receptum; cùm enim sæpè dubia occurrant, nec de facili semper obtineri possint resolutiones à legislatore, necesse fuit, ut

viris peritis hæc facultas interpretandi præberetur, ut eruitur ex *c. 2. de privil. in 6.* An verò possit fieri interpretatio legis, si in eâ omnis interpretatio prohibetur? Negant *Salm. de leg. cap. 4. punct. 3. §. 1. n. 23. cum Regin. Henriquez*, etc. Sed affirmant *Pal. tr. 3. disp. 5. §. 2. n. 6. Salas, disp. 21. sect. 2. in fin. Sa verb. Interpretatio n. 5.* Tunc enim dicunt excludi tantùm interpretationes frivolas, non autem prudentes. Idque colligunt ex Trident. *Sess. 4. Decret. de usu sacr. libror.* ubi prohibetur fieri interpretatio S. Scripturæ contra sensum quem tenet Ecclesia: quare ajunt, quòd si quis præter consensum patrum, non tamen illi contrarium, Scripturam interpretetur, huic tali prohibitioni non adversatur, ut dicunt *Azor. p. 1. l. 8. c. 2. q. 3. Bannez p. 1. q. 11. Barbosa in Rem. concil. l. c. Trid. et Pal. dicto n. 6.* Qui tamen advertit *n. 7.* aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non verò quamcumque, sed quæ typis mandatur, et ex professo fit; nam hæc tantùm videtur vetita à *Pio* IV. in bulla confirmatoria Tridentini, ubi prohibetur, ne quis commentarios in præfatum concilium edere audeat: quod verbum *edere* ex consuetudine sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt *Barb. in Remiss. concil. sess. 25. c. 2.* et idem *Pal. cum Sa, Rodriq., Salas, Regin.* Imò ajunt *Bonac. de leg. d. 1. p. 7. n. 3, in fin. et Pal. eod. n. 7. cum Suar, et Salas*, nec prohiberi quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantùm quæ ex professo desumitur, non verò si unum vel alterum Tridentini decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis legibus, sunt videl. 1. Ut attendatur mens sive finis intrinsecus legislatoris: hinc, si constat de mente legislatoris, huic magis standum est, quàm verbis legis. 2. Attendenda est ratio legis. 3. In dubio mentis legislatoris verba legis accipienda sunt secundùm proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, et hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, et hic etiam accipi potest in favorabilibus. 4. Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actûs. 5. Quòd lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis. Quando verò leges sint favorabiles, quando odiosæ, primarium motivum legis attendendum est. Vide *Salm. c. 4. §. 2.*

Quæritur hic, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis? Si non currit eadem, sed tantùm similis ratio, communiter docent doctores, non esse faciendam extensionem, nisi casus exprimatur in lege tantùm causâ exempli, putà si lex imponat pœnam contra furantes centum aureos, certè comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit, an fieri debeat extensio quando occurrit pro alio casu non tantùm similis, sed eadem adæquata ratio?

Prima sententia affirmat ex illo trito dicto: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio*, ut habet summarium in *l. Illud ff. Ad L. Aquil.* et *c. Inter de translat. Episcop.* Et hanc tenent *Laym. l.* 1. *tract.* 4. *c.* 18. *n.* 9. *Roncag. de legib. c.* 2. *q.* 4. *r.* 2. *p.* 50. *et Salm. eod. tit. tract.* 11. *c.* 4. *punct.* 3. §. 3. *n.* 34. *et seqq. cum Suar. Gran. Tapia, et communi* ut asserunt. Ratio, quia mens legislatoris colligitur ex legis ratione, quæ ideò dicitur anima legis; unde censetur legislator benè comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur.

Secunda verò *sententia*, quam tenent *Palaus de legib. l.* 1. *tract.* 3. *d.* 5. *p.* 3. §. 4. *n.* 2. *Bonac. eod. tit. d.* 1. *q.* 1. *p.* 8. *n.* 28. *et Mazzotta tract.* 1. *d.* 2. *q.* 1. *c.* 3. *q.* 5. negat fieri extensionem de casu ad casum ob eamdem rationem etiam in casibus favorabilibus, et tantò minùs in odiosis, et correctoriis: ratio; quia ratio legis non est lex, et ideò quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit: potuit enim legislator unum casum velle comprehendere, et non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quia potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota movens principem, ut in uno casu, non in alio disponat.

Hæ tamen sententiæ facilè conciliantur: nam licèt fautores primæ sententiæ (à quâ non recedendum cùm sit communis, ut idem *Palaus* fatetur) doceant extendi legem de casu ad casum, quando eadem currit adæquata ratio: tamen addunt, tunc currere eamdem adæquatam rationem, quando, nisi lex extenderetur, legislator argui posset de injustitiâ vel imprudentiâ; tunc enim casus non expressus potiùs dici debet comprehensus in lege, quàm lex extendi ad illum: ita *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 3. *ex n.* 4. *Ronc. d. r.* 2. *et Laym. d. n.* 9. *v. Cæterùm.* Et in hoc conveniunt etiam auctores secundæ

sententiæ, ut *Bonac. dict. n. 25. v. Ad secundum, Palaus loc. cit. n. 8. et Mazzotta*, *v. Excipe.*

Id autem evenire dicunt I. in correlativis, prout in viro et uxore; tunc enim quod est sancitum de uno, censetur etiam de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut enim sponsa potest resilire à sponsalibus, si sponsus sine ejus licentiâ absit, *ex c. De illis, de Sponsal.* sic etiam sponsus. Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato, *ex c. Quoniam, caus. XI. qu. 3.* ita etiam vir. II. In æquiparatis, ut sunt electio, præsentatio, provisio ad beneficium. III. In connexis, ut sunt diaconus, et subdiaconus. IV. In contentis, ut sunt Vicarius Episcopi, et Vicarius Capitularis Sede vacante, filia et neptis. In his conveniunt omnes etiamsi lex sit pœnalis, aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*, rectè dicunt *Suar. l. 6. c. 4. et Bon. loc. cit. n. 27. cum Menoch.* procedere, quando dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut ajunt, non autem quando extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potiùs adæquata interpretatió legis, quàm extensio.

Advertunt tamen 1. *Sanch. l. 3. de matrim. d. 20. n. 3. et Mazzotta loc. cit. p.* 98. quòd si lex decernat aliquid causâ frequentioris usûs, ipsa etiam comprehendit casum minùs frequentem. Et ideò lex *S. Pii V.* permittens monialibus egressum propter incendium, et lepram, aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domûs, inundationem, et invasionem hostium, ùt communiter DD. docêre ait *Mazzotta loc. cit.* Advertunt 2. *Laym. n. 11. Pal. n. 14.* quòd judices ex similitudine rationis tenentur legem ad alios casus extendere, quia ipsi quantùm fieri potest legibus debent conformari, juxta *l. 12. ff. de leg.* Cùm in aliquâ causâ sententia earum (nempe legum ut suprà exprimitur) manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet.

III. De epikejâ legis.

201. — Epikeja, seu epikia est exceptio casûs ob circumstantias, ex quibus certò, vel saltem probabiliter judicatur

legislatorem noluisse illum casum sub lege comprehendi. *Salm. c. 4. punct. 3. §. 4. n. 41. cum Pal. et Martin.*

Hæc epikeja non solùm locum habet in legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis à malitiâ denudari. *Salm. ib. n. 42. et 43.*

Ut tamen detur locus epikejæ, non solùm debet lex cessare in casu particulari negativè, quia nimirùm deficiet tunc finis legis; sed debet cessare contrariè, nempe quòd lex reddatur damnosa, vel nimis onerosa: quare potest negari ensis depositus domino, si ille eo sit abusurus. Ita *Salm. ibid. n. 44. cum S. Thom.* Sufficit autem, si aliter lex redderetur nimis dura. *Salm. ib. n. 45. cum Arav. Cord. etc.* Hinc excusatur ab auditione sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum, ut *Suar. et Pal. apud Salm. ibid. in fin. Et super hoc vide dicenda l. 4. n. 301.*

APPENDIX Busembai.

DE DISPENSATIONIBUS S. POENITENTIARIÆ.

202. — « Quia ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispen-
» sationes (et gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro
» foro conscientiæ, operæ pretium censui quædam circa hu-
» jus rei praxim pœnitentibus, et confessariis utilia hìc
» subnectere.

« Et quidem tria potissimùm circa hanc rem requiri pos-
» sunt. 1. Circa materiam, et causas, in quibus nimirùm
» casibus dispensationes istæ concedi soleant. 2. Circa formam
» litterarum Pœnitentiariæ, quibus dispensatio confessario
» committitur, quarum verba nonnulla, quæ difficultatem
» pariunt, explicanda sunt. 3. Circa ipsam executionem di-
» spensationis, quæ nimirùm in ea observanda sint. De
» quibus ex *Bonac. Dian. p. 4. t. 4. r. 71.* et *p. 8. t. 1.*
» *r.* 103, etc. *usque ad r. 111, et Marci Pauli Leonis volu-*
» *mine integro ea de re edito.*

203. — « Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diversitate
» diversa quoque est forma) dispensationes, sive gratiæ istæ
» concedi solent.

« *Prima* est in votis, v. gr. ut votum religionis, ob inopiam parentum, vel fratrum, similive ex causa liceat differre : ut quis à voto simplici castitatis, vel etiam religionis, postquam matrimonium contraxit, absolvatur ad manendum in matrimonio, debitumque licitè petendum : ut à voto religionis (ob debilitatem virium, per quas ejus onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum matrimonium.

« *Secunda* in impedimentis occultis matrimonii, sive ea sint impedientia tantùm, sive etiam dirimentia, sive matrimonium cum iis publicè contractum sit, sive contrahendum, dummodò de eo privatim fuerit actum, et conclusum, præsertim bona fide, sive etiam quando contracto superveniunt. Circa quæ *notandum* 1. Impedimenta occulta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licèt uni, alterive innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt deducta. » (*Vide* l. 6. n. 1115.) « 2. Etsi aliqua impedimenta, v. gr. cognationis spiritualis, naturâ suâ sint publica, cùm contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen potest per accidens, ut sint occulta, v. gr. 1. Ob diuturnitatem temporis, ex quo sunt contracta. 2. Ob distantiam loci à loco contractæ cognationis. 3. Per mortem eorum, qui fuerunt conscii. 4. Per ignorantiam hujus contractionis.

« *Tertia* in variis censuris, ut excommunicationibus, suspensionibus (item irregularitatibus), præsertim occultis, ad absolvendum ab iis, dispensandum, rehabilitandum, etc. Item ad condonandam obligationem restitutionis ob horas neglectas, ad commutandum onus recitationis horarum, eligendum confessarium, etiam pro reservatis; transeundum ad aliam religionem, sive ordinem (pro utroque foro) etiam post apostasiam à suo.

204. — « Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius Brevis apostolici verba, quæ substantialia continent, et difficultatem habent, sunt hæc :

« *Si est ita :* vel *quatenùs si ita est :* Quorum sensus est, si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum litterarum apostolicarum. Requiritur autem veritas rerum narratarum, principaliter quoad essentialia facti, v. gr. affinitatem esse contractam, incestum commissum, et actum,

» sive tractatum esse de matrimonio (intellige perfectè; ita
» ut in id utrimque consenserint), et periculum revelationis,
» ac scandalum imminere. Secundariò autem requiritur quoad
» accidentalia, v. gr. bona fide actum esse, et similia, quæ
» tantùm sunt impulsiva, et sine quibus nihilominùs con-
» ceduntur tales dispensationes: unde, etsi in iis, vel in
» aliis parvi momenti sit erratum in petitione, gratia nihil-
» ominùs est valida. *Vide M. Leon. p. 2. f. 226 et p. 3. f.*
» 391. » (*Vide hic Bullam Bened. XIV, l. 6. n. 1131.*)

« 2. *Si periculum immineat revelationis.* Ad hoc enim, ut
» subsistat dispensatio, requiritur ut sit periculum, ne reve-
» letur impedimentum (intellige, quando id in formula expri-
» mitur) si non subsequatur matrimonium, docet *Marc. Leo*
» *p. 2. f.* 230. Periculum autem hoc non importare neces-
» sariam detectionem, sed tantùm probabilem, et moralem
» credulitatem, futurum, ut si resiliatur à matrimonio con-
» trahendo, et hujus causæ assignari non possint, ex vehe-
» menti suspicione, et curiosa inquisitione detegatur. (*Vide l.*
» *c. f.* 235.

« 3. *Et scandalum.* Quo nomine intelligitur gravis infa-
» mia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, pugnæ,
» etc. *Leo f.* 230 et 317.

« 4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus cer-*
» *tiorata, etc.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirùm,
» si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum quo
» matrimonium contractum fuit in facie Ecclesiæ, conjux igno-
» rans illud impedimentum fiat certa de nullitate prioris sui
» consensus, et novum, validumque liberè præstet (ita tamen
» ut in cognitionem occulti impedimenti non veniat.) *Leo p.*
» 251. *Diana p. 8. t. 3. r.* 110. Sufficit autem, ut istum con-
» sensum præstent inter se secretò, nemine præsente, per
» verba vel signa sufficientia, v. gr. copulam maritali affectu.
» Neque debet executor dispensationis eos coram se, et tes-
» tibus iterùm copulare. *Leo p.* 552. » (*Vide dicenda l.* 6.
de matrim. n. 1115.)

« 5. *Postquam dicto sacerdoti, si nondum satisfecerit.* Verba
» hæc solent esse in facultate absolvendi ab excommunica-
» tione, v. gr. ob percussionem clerici: et important condi-
» tionem priùs satisfaciendi parti læsæ, quàm possit absolvi,
» hoc est, compensandi injuriam, expensas et omnia damna,

» quæ ob percussionem illam incurrit, quorum æstimatio
» committitur executori dispensationis : neque ab ejus obli-
» gatione liberatur percussor per hoc, quòd percussus inju-
» riam remiserit. *Vide Leon. p.* 382, 384. Si autem non possit
» in præsenti satisfacere, sufficit, si juratus promittat, se
» facturum, cùm primùm poterit.

205. — « Resp. 3. Circa praxim, sive executionem hujus
» dispensationis, hæc facienda :

« 1. Litteræ sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem,
» hoc est ad ipsum, qui dispensationem per se, vel alium
» petiit, qui non debet eas resignare, sed eligere confessa-
» rium talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab oratore
» tradita resignet, legat, et deinde cum eo secundùm com-
» missionem dispenset. Licèt verò quocumque casu ab alio
» aperiantur, non ideò carent effectu. *Salas, Dian. p.* 8.
» *t.* 3. *r.* 103.

« 2. In confessario hoc requiritur : 1. Ut sit approbatus ab
» Ordinario territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut sit
» magister, sive doctor in theologia, vel jure canonico;
» promotus in academia, vel religiosus habens privilegium,
» quale concessit *Gregorius XIII.* anno 1582. confessariis
» Societ. Jesu, quos Generalis, vel alius superior de ejus
» licentia ad id designârit. 3. Ut specialiter ad hoc sit electus
» ab oratore, hoc est, ab eo, cum quo dispensandum est :
» qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignorantem,
» mutare non potest. *Leo f.* 22. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 104.
» Contrarium tamen docent *Sanch. et Perez de matr. d.* 48.
» *sect.* 5. *n.* 7.

206. — « 3. Confessarius ad id electus 1. debet dispensare
» in ipsa confessione, vel saltem immediatè post. *Dian. p.*
» 4. *t.* 4. *r.* 7. *Leo p.* 1. *f.* 54 *et* 28. 2. Debet causæ cognitio-
» nem, quando ea in Brevi exigitur, essentialiter præmit-
» tere per diligens examen pœnitentis, nisi habeat antè per-
» spectam : quia non est merus executor, sed judex, cui
» delegatur potestas dispensandi. 3. In ea debet credere illi,
» etiam sine testibus, et juramento, nisi aliunde sciat esse
» falsam; tunc enim dispensare non debet. *Leo, Diana p.* 8.
» *t.*3.*r.*108. 4. Opera in ipso Brevi præscripta, etsi possit mode-
» rari, non tamen condonare potest. 5. Etsi non præscriban-
» tur certa verba ad dispensandum, debet tamen servare

» formam à Rituali Romano probatam, et post verba ista, » *Absolvo te à peccatis tuis*, addere : *et eadem auctoritate* » *declaro te in dicto matrimonio manere, et debitum conju-* » *gale reddere posse, et debere : necnon dispenso tecum, ut* » *idem debitum etiam exigere licitè valeas. In nomine Pa-* » *tris, etc.* Si verò sit absolvendus ab excommunicatione, » *vide formulam l. 7. n.* 116. 6. Absolutâ dispensatione, debet » lacerare litteras, præcipuè sigillum, ita ut ad probandum » servire non possint, aliàs incurrit excommunicationem ma- » jorem, *Leo f.* 239. Laceratio tamen ista non est de sub- » stantia : quia tantùm intenditur, ut non suffragentur in » foro externo. 7. Nullo modo debet attestationem dispensa- » tionis factæ, neque ipsum Breve, seu diploma reddere, cùm » pro solo foro conscientiæ debeat servire. 8. Nihil debet » accipere, ne viâ quidem compensationis pro dispensatione » etiam pro foro externo facta : ideò enim inscribitur, *gratis* » *ubique*. Aliàs incurrit ipso facto excommunicationem majo- » rem. *Gavant. Dian. l. c.* ex declarat. Cardin.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus :

207. — « 1. Confessarius pro hac dispensatione eligi non » potest qui tantùm est doctor ordinis, vel professor, vel » licentiatus theologiæ; quod enim hìc in favorabilibus veniat » nomine doctoris, tantùm intelligitur de iis, quæ ratione » exercitii, non quæ ratione dignitatis committuntur. *Leo* » *p. 1. f. 21. Dian. p. 4. t. 4. r. 41*.

« 2. Ex privilegio Soc. Jesu concesso, alii etiam mendi- » cantes eligi possunt, ob communicationem. Debent tamen » tam hi, quàm isti specialem ad hoc habere facultatem à » suis superioribus : aliàs dispensatio erit nulla ; ita Auct. cit. » Et patet ex dictis.

« 3. Confessor debet ita examinare pœnitentem, ut cognos- » cat, et quidem distinctè, merita causæ, possitque inter » ea discernere : ideò enim inscribitur *viro discreto*. Præcipuè » autem debet inquirere, an preces nitantur veritate, quia » gratia non conceditur simpliciter, sed sub conditione, ideo- » que solet addi clausula : *Quatenùs si ita est :* vel, *si ita* » *esse repereris. Vide Auct. cit.*» (*Vide de matrim. l.* 6. *n.* 1131.)

« 4. Is, qui dispensationem petit, debet executori ad id

» electo confiteri : nec sufficit antè ei confessum fuisse. Patet » ex dictis. *Leo f.* 28. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *r.* 71. *Reg. Pont.* » *contra Sanch. Salm. Perez, Palaum*, quorum sententiam » non ampliùs esse probabilem docent *Fill. Escob. Lezan.* » *Dian. l. c. et p.* 8. *t.* 3. *r.* 105.

208. — « 5. Commissio hujus dispensationis non exspirat » morte Pœnitentiarii concedentis, re integrâ : quia est gratia » non facienda, sed facta in favorem oratoris, cui jus quæsitum » est; et executor est dispensator necessarius, si quidem » preces nitantur veritate. Neque etiam morte Pontificis, tum » ob rationem allatam, tum quia officium majoris Pœniten- » tiarii non exspirat morte Pontificis. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 89. » *ex Suar. Sanch. Garc. etc. contra Navar. Bon.* etc. »

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA,

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in primo volumine continentur.

Littera* 1 *denotat librum*, n *numerum marginalem*, v *versiculum.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS I.

DE CONSCIENTIA.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT II.

DE SUBJECTO CUI DATUR PRÆCEPTUM.

CAPUT III.

DE MODO QUO OBSERVANDA SUNT PRÆCEPTA.

CAPUT IV.

QUÆ EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRÆCEPTI.

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

